

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

BABÜRLÜ DEVLETİ’NDE SİYASİ ALANDA KADININ YERİ VE ÖNEMİNE DAİR ANALİTİK BİR ÇALIŞMA: NUR CİHAN BEGÜM

Sevilay KARATAŞ YOZGAT

Zonguldak 2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

BABÜRLÜ DEVLETİ'NDE SİYASİ ALANDA KADININ YERİ VE ÖNEMİNE DAİR ANALİTİK BİR ÇALIŞMA: NUR CİHAN BEGÜM

Hazırlayan

Sevilay KARATAŞ YOZGAT

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ

Zonguldak 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Doktora Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Sevilay KARATAŞ YOZGAT

21/06/2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalında 185382206001 numaralı Sevilay KARATAŞ YOZGAT'ın hazırladığı "**Babürlü Devleti'nde Siyasi Alanda Kadının Yeri ve Önemine Dair Analitik Bir Çalışma: Nur Cihan Begüm**" başlıklı DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 07/06/2023 Çarşamba günü saat 13:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK
Başkan

Doç. Dr. Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ
(Tez Danışmanı)
Üye

Prof. Dr. Serkan YAZICI
Üye

Prof. Dr. Nurettin HATUNOĞLU
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nurşen GÖK
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

… /… / 2023

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	:	ZBEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
Tez Başlığı	:	Babürlü Devleti'nde Siyasi Alanda Kadının Yeri ve Önemine Dair Analitik Bir Çalışma: Nur Cihan Begüm
Tez Yazarı	:	Sevilay KARATAŞ YOZGAT
Tez Danışmanı	:	Doç. Dr. Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ
Tez Türü, Yılı	:	Doktora, 2023
Sayfa Adedi	:	246

Türk-İslam devletlerinden biri olan Babürlü Devleti'nin begümleri, siyasi, askeri, iktisadi, kültürel ve ilmi alanlarında önemli etkinliklerde bulunmuşlardır. Bu çalışma ile 16. ve 17. yüzyıllarda Babürlü sarayında kadınların siyasal iktidar ile ilişkileri öne çıkarılmış ve bu ilişkilerin temelinde yatan etmenlerin neler olduğu araştırılmıştır. Böylece, Babürlü sarayında, kadına siyasi alanda hareket hakkı sağlayan durumların araştırılması, araştırma neticesinde bulguların ortaya konulması ve konunun literatüre kazandırılması hedeflenmiştir. Bu araştırma sayesinde, Timur ve Cengiz Hanedanlarının tarihsel birikimlerine dayanan Babürlü sarayında, kadınların *Padişah Begüm* ve *Nevvab* gibi unvanlar çerçevesinde siyasi kimlik ve imza yetkilerine sahip oldukları görülmüş, haremin kendine has kurallarını yıkmadan purdah çerçevesinde hareket ettikleri anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, Babürlü sarayında kadınların siyasi alandaki söz sahipliğini oluşturan etmenlerin alt yapısı araştırılırken ise Cihangir Şah (1605-1627) döneminde, *Padişah Begüm* unvanını alan ve önemli bir bürokrat ailenin kızı olan Nur Cihan Begüm örneğinden yola çıkılmıştır. Araştırmada, tarama yöntemi (survey) kullanılmış ve karşılaştırmalı araştırmalar ile analiz edilerek değerlendirme sürecinden geçilmiştir. Dönemin kaynakları, araştırma eserler, tez ve makalelerin taranmasının ardından elde edilen bilgi ve bulgular tasniflenmiş, ardından da analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Babürlü Devleti, Cihangir Şah, Kadın İktidarı, Nur Cihan Begüm, Padişah Begüm, Nevvab

ABSTRACT

Institution	:	ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of History
Title	:	An Analytical Study on the Place and Importance of Women in the Political Field in the Baburid State: Nur Jahan Begum
Author	:	Sevilay KARATAŞ YOZGAT
Adviser	:	Assoc. Prof. Dr. Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ
Type of Thesis, Year	:	PhD. Thesis, 2023
Total Number of Pages	:	246

The begums of the Baburid State, one of the Turkish-Islamic states, had important activities in the political, military, economic, cultural and scientific fields. With this study, the relations of women with the political power in the Baburid palace in the 16th and 17th centuries were highlighted and the factors underlying these relations were investigated. Thus, it was aimed to investigate the situations that gave women the right to act in the political field in the Baburid palace, to reveal the findings as a result of the research, and thus to bring the subject to the literature. Thanks to this research, in the Baburid palace, which is based on the historical accumulation of the Timur and Genghis Dynasties, it was seen that women had political identity and signature authority within the framework of titles such as *Padishah Begum* and *Nawab*, and it was understood that they acted within the framework of *purdah* without breaking the unique rules of the harem. In this direction, while investigating the background of the factors that constituted women's voice in the political field in the Baburid palace, the example of Nur Jahan Begum, who was the daughter of an important bureaucrat family and who took the title of *Padishah Begum* during the reign of Jahangir Shah (1605-1627). In the research, the survey method was used and the evaluation process was passed by analyzing it with comparative studies. After scanning the sources, research works, theses and articles of the period, the information and findings obtained were classified and then analyzed and evaluated.

Keywords: Baburid State, Jahangir Shah, Women Power, Nur Jahan Begum, Padishah Begum, Nawab

ÖN SÖZ

Babürlü Devleti'nde, devletin kuruluş aşaması olan Babür Şah (1526-1530) ve Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemlerine denk gelen süreçte, siyasi mecrada varlık göstermiş saray mensubu kadınların varlığı bilinmektedir. Ancak elde edilen bilgiler neticesinde, özellikle devletin zirve dönemi olarak da nitelendirilen Ekber Şah (1556-1605), Cihangir Şah (1605-1627) ve Şah Cihan (1628-1658) dönemlerindeki saray kadınlarının siyasetteki rollerinin aktif bir şekilde arttığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple denilebilir ki; Babürlü Devleti'nde siyasi, idari, askeri ve kültürel alanda etkin olan kadınlar için 16. ve 17. yüzyıllar, altın yüzyıllardır. Ayrıca, bu dönemin siyasi, iktisadi ve kültürel gelişmişliği incelendiğinde, devletin yükseliş ve zirve dönemini yaşadığı da görülmektedir. Özellikle Cihangir Şah, devletin işleyiş mekanizmasını babası Ekber Şah'tan devralmış ve devletin kurumları düzene oturmuştur. Ayrıca o döneme kadar, Babürlü Devleti'nin işleyişinde erkeğin ön plana çıkması söz konusuyken, artık bu yüzyılda kadının siyasi alandaki etkinliği ve saraydaki resmi kimliği belirgin bir hale gelmiştir. Örneğin Nur Cihan Begüm, devlet işleyişinde, kurumlarda ve sarayda etkin ve yetkin bir söz sahipliğine yükselmiştir. Hal böyle olduğunda bu çalışmanın konusu, Nur Cihan Begüm özelinden Babürlü Devleti'nin siyasi alanında kadının yeri ve önemi olmuştur. Ayrıca Nur Cihan Begüm'ün bu noktaya nasıl geldiği sorusu özelinden Babürlü Devleti'nde kadına verilen öneme cevap aranmıştır.

Evrensel literatürde Nur Cihan Begüm, Babürlü tarihi ve toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde ele alınmaktadır. Ancak Türkiye'de tarih literatüründe, Babürlü Devleti hakkında yapılan çalışmaların niceliği gelişme göstermekte ise de Nur Cihan Begüm hakkında yapılan çalışmalar henüz işin çok daha başındadır. Dolayısıyla bu çalışma, eksik olan alanı doldurmayı hedeflemektedir. Bu araştırma, Hindistan'da kurulan Babürlü Devleti'nin hükümdarı olan Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşi Nur Cihan Begüm hakkında yazılan bir tez çalışmasıdır. Toplumsal cinsiyet tarihi araştırmalarına yönelik olarak genel anlamda Türk devlet teşkilatında, saray kadının öneminin bir örneklemi olan Nur Cihan Begüm'ün devlet mekanizmasındaki yeri, önemi ve faaliyetleri araştırılmıştır.

Tez konusunun belirlenme sürecinde, genel literatür ve kaynak taramasında, Babürlü tarihi üzerine kaynak temininde, tezin hipotezinin oluşumunda ve içeriğinin hazırlanmasında, araştırma ve yazım aşamasının her bir safhasında, tarih ve metodolojik bilgilerini, desteğini ve sabrını esirgemeyen, ayrıca bu tez çalışmasını ancak ve ancak kendisiyle yapabilirdim dediğim ve danışmanım olmasından onur duyduğum Doç. Dr. Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ Hocama; Toplumsal Cinsiyet Tarihi araştırmalarına yönelik okumalar listesi veren, yazdıklarıma yönelik eleştirel yaklaşımlarıyla ve sorduğu sorularıyla, beni siyasal iktidar ve harem ilişkisi üzerine düşüncelere sevk eden Dr. Öğretim Üyesi Nurşen GÖK Hocama; Tez çalışmasının ilk sürecinden itibaren, Genel Türk Tarihi ve Babürlüler tarihi ile ilgili verdikleri kaynak önerileriyle çalışmamı aydınlatan ve çalışmama yapmış oldukları tarihsel eleştirilerle -özellikle Türk devletleri, hükümdar, hatun ve purdah sistemi gibi konular üzerine- beni düşünceye ve araştırmaya sevk eden Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK ve Prof. Dr. Nurettin HATUNOĞLU Hocalarıma; Tez çalışmasının içindekiler bölümünü oluştururken önerilerde ve yapıcı eleştirilerde bulunan; süreç içerisinde kıymetli okuma önerileri veren ve yazım aşaması bitiminde yapmış olduğu iç ve dış tenkitleri ile çalışmanın belli bir kıvama gelmesinde yardımcı olan Prof. Dr. Serkan YAZICI Hocama; sonsuz teşekkürlerimi sunar, vefamı bir borç bilirim.

Ayrıca 2018-2022 yılları arasında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun Eğitim ve Araştırma Bursunu almaya hak kazandığım için Türk Tarih Kurumu'nu verdikleri desteklerden dolayı şükranlarımla anmak isterim.

Son olarak, her zaman yanımda olan; her türlü maddi ve manevi zorlukları benimle birlikte yaşayan ailem ve kıymetli eşim Halit YOZGAT'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ

GİRİŞ

Türk tarihinde, siyasi alanda kadının varlığı, tahttaki görünürlüğüne ve hükümdarın yanındaki konumunun meşrulaşmasına dayandırılmaktadır. Hükümdar eşinin "*hatun*" unvanını almış olması, yönetimde hükümdarla birlikte söz sahibi olmasının en büyük alameti olmuştur (Uydu Yücel, 2019, s. 9). Hatun kelimesinin etimolojisi, Kağan'dan türemiş olan Kağatun'a dayanmış ve İslam öncesi Türk devletlerinde hükümdar eşinin resmi unvanı olmuştur. Hal böyle olduğunda hatunların küçük çapta da olsa kendilerine ait hazinesi, idari ve askeri teşkilatları ile vezir ve görevlileri olmuştur (Özcan A. , 1997, s. 499). Hatun (Katun)[1], Türk devletlerinin yöneticilerine verilen idari bir unvan olmuş ve hükümdardan sonraki en yetkili ikinci kişi olarak tanınmıştır (Gömeç S. , 1996, s. 89; Gömeç S. Y., 2022, s. 316). Kafesoğlu'na göre, Hun Türklerinden itibaren hükümdar, tören eşliğinde unvanını alırken, eşi de "*Hatun*" (Katun) unvanını almıştır. Hatun, Türk tarihi boyunca "Hatunluk hukuku" vesilesiyle söz sahibi olmuştur. Kendilerine ait sarayları ve buyruklarıyla bilinen hatunların devlet siyasetine yön vermeleri, naiplik yapmaları ve fiilen devleti yönetmeleri, Türk devletlerinde örnekleriyle mevcuttur (Kafesoğlu, 2015, s. 259).

Kadının saygınlığı ve siyasi alandaki varlığı, Türklere ait olan ilk yazılı eserlere kadar uzanmaktadır. Orhun kitabelerinde "*Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır*" (Ergin, 2018, s. 45,69) ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, kitabenin farklı bölümlerinde birkaç kez daha geçmektedir. Buradan yola çıkarak Hakan ve Hatunun yan yana durdukları ve yönetimde birbirlerine destek oldukları anlaşılmaktadır. Gölen'e göre bu durum, hükümdarlık gibi hatunluk meselesi de "*kut*" anlayışıyla açıklanabilmektedir (Gölen, 2016, s. 639).

Konu itibariyle toplumsal cinsiyet tarihiyle ilişkili olarak Babürlü Devleti'nin siyasi alanında kadınların meşruiyet durumu incelenmiştir. Araştırma gerçekleştirilirken ilk olarak toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde durulmuştur. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet rollerinin kültür tarafından inşa edildiği toplumdan topluma

[1] "*Katun*" kelimesi, "*kadın*" kelimesini ifade etmektedir. Bu kelime Farsçanın etkisiyle günümüzdeki haline dönüşmüştür. Bu unvan "*saygın, şerefli, yüksek sınıfa ait*" anlamlarını taşımaktadır (Peker, 2017, s. 159).

değişiklik gösterebildiği gibi, bu rollerin tarih içinde değişime uğradığına işaret eder. Toplumsal cinsiyet alanında yapılan araştırmalar genellikle kadın tarihi çalışmaları üzerine yoğunlaştırılmış olup iki cinsiyet üzerine yapılan araştırmalar kısıtlı denecek kadar az sayıda kalmıştır (Wiesner-Hanks, 2020, s. 2). Tarihi süreç içerisinde yaşanan toplumsal tüm değişimler, her iki cinsiyetin rolleri üzerinde önemli bir etki oluşturmuştur. Diğer taraftan içinde yaşanılan kültürün toplumsal cinsiyet yapısı da toplumsal tüm gelişim ve değişimleri etkilemiştir. Bu nedenle günümüzde tarihçiler arasında toplumsal cinsiyetin, sadece kadınlar veya erkeklere değil bütün tarihsel gelişmelere bakışta uygun bir sınıflandırma yöntemi olduğu kabul görmektedir (Wiesner-Hanks, 2020, s. 3). Berktay, toplumsal tarihin detaylı bir eleştirisini yapan feminist tarihçiliğin bir metodoloji olduğunu belirtmiştir (Berktay, 2018, s. 11). Çakır'a göre ise feminizm, kadınları baskı altına alan sistemi anlama, tanımlama ve ona karşı mücadele yöntemleri geliştirmektir (Çakır, 2021, s. 416).

Yazılı tarihin büyük bir bölümünde siyaset erkeğe özgü bir alan olarak görülmüştür (Wiesner-Hanks, 2020, s. 227; Küçük, 2021, s. 61). Bu durum, bugün nasıl oluştuğuna dair daha çok Engels ve Gerda Lerner'in açıklamalarının daha yaygın kullanıldığı, ataerkil zihniyetin ürünü toplumsal cinsiyet rolüne etkili bir örnektir. Tarih yazımının büyük bir bölümünde, siyasetin erkeğe özgü bir eylem olarak kabulü ve kadının varlığının tarih yazımından dışlanması ataerkil zihniyetin, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin önemli bir örneğidir (Engels, 1987, s. 69; Lerner, 1987, s. 23, 212).

Tez çalışmasının konusu; genel çerçeve ve örneklem çerçeve dahilinde oluşmaktadır. Buna göre; konu bakımından genel çerçeveyi, Babürlülerde kadının siyasal iktidardaki söz sahipliği ve kadınlara iktidarın önünü açan gelenek ve makamlar; örneklem çerçeveyi ise Padişah Begüm olan Nur Cihan Begüm'ün (D.1577-Ö.1645) siyasi faaliyetleri ve iktidarı kullanma şekillerine yönelik örnekler oluşturmuştur. Başta seyyahlardan Francisco Pelsaert ve Pietro Della Valle'nin seyahat notlarında olmak üzere, Nur Cihan Begüm hakkında hırslı, entrikacı, kurnaz ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) hastalığından yararlanan bir kadın olduğu ve bu sebeplerden dolayı padişahı etkilediği yönünde iddialar

mevcuttur[2]. Hem dönemin müellifi Mu'temed Han'ın kaynağında hem de Soma Mukherjee ve Rukhsana Iftikhar'ın çalışmalarında ise Nur Cihan Begüm'ün akıllı ve siyaset bilir özelliği ile bürokrat ve kültürlü bir aileden geldiği[3]; bu sebeple de Padişah Begüm makamına uygun görüldüğü anlaşılmaktadır. Hal böyle olduğunda Babürlü hanedanında Türk-İslam kimliğini taşıyan; Emir Timur, Cengiz Han ve Babürlü hanedanlarına mensup; Sühreverdiyye[4] ya da Câmiyye[5] tarikatlarının nesebine dayanan ya da Babürlü bürokrasisinde yer edinmiş önemli devlet adamlarının kızları Padişah Begüm makamına yerleşmiştir. Dolayısıyla hem Padişah Begüm hem de nevvab makamlarının Babürlü Devleti'nin idari işleyişindeki yerlerinin araştırılması gerekmektedir. Padişah Begüm unvanı Babürlü hareminin en üst makamını oluştururken (Banks Findly, 1993, s. 94) kökeni nâib olan n*evvablık* ise Babürlülerin devlet teşkilatında görülen önemli bir siyasi makam olmuştur (Özcan A. , 2007, s. 67; Bosworth, 1993, s. 1048).

Tez çalışmasının amacı, Türklerdeki kadının yeri ve öneminin Babürlü Devleti'ndeki uzantısını araştırmak ve Babürlü siyasetinde etkin roller üslenen begümlerin bu hakları nereden ve hangi geleneklerden edindiklerine ulaşmaya çalışmaktır. Ayrıca, Nur Cihan Begüm'ün (D.1577-Ö.1645) aklının ve siyasi kabiliyetinin hak edişi ile beraber, sistemde yer almış olan Padişah Begüm ve nevvablık gibi makam ve unvanlar sayesinde siyasi bir kimlik haline dönüşmüş olduğunu açıklamaktır. Dolayısıyla, Babürlü devletinde erkek egemen bir yönetim anlayışı hâkim olsa da Babürlü kadınının rolü ve etkisinin hiç de geri kalmadığını açıklamak, kadının siyasal iktidarda önemli bir rolünün olduğunu ortaya koymak

---

[2] Nur Cihan Begüm'ün dişiliğini kullanarak padişah üzerinde etkili olduğu yönündeki eleştirilere de yer veren kaynaklar için bkz. (Unni, 2018; Finkbeiner, 2021). Unni, yazmış olduğu tezde güncel Babürlü toplumsal cinsiyet tarihi kitaplarına eleştirel bir şekilde yaklaşarak, araştırmacıların saray kadınlarına karşı tutumlarını ele almıştır. Finkbeiner ise Nur Cihan Begüm üzerine yazmış olduğu tezine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

[3] Nur Cihan Begüm'ün akıllılığı ve soyluluğu sayesinde siyasette etkili olduğu yönündeki kaynaklar için bkz. (Elliot & Dowson, 1875; Mukherjee, 2001; Iftikhar, 2008; Anand, 1992).

[4] 13. yüzyıldan itibaren varlık gösteren Sühreverdiyye, soyunun Ebu Hafs Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdî'ye (Ö.1234) dayandığı belirtilen bir tarikattır. Sühreverdiyye tarikatının Bağdat, Dımaşk ve Halep'te dergahları kurulmuş, İran, Hindistan ve Türkistan gibi coğrafyalara da müritleri gönderilmiştir (Öngören, 2010, s. 42).

[5] 12. yüzyılda Ahmed Câmi'nin vefatının ardından Türkistan, Horasan ve Anadolu bölgelerinde varlıklarını gösteren Câmiyye tarikatı, Ahmed Câmi'ye (Ö.1141) ithaf edilmiştir. Bu tarikat, Ahmed Câmi hayattayken kurulmamış olup, vefatının ardından kendisine nisbet edilmiştir. Câmi şeyhleri, musikiye düşkün olmuşlardır. Güzel sese kıymet vermiş, müzik aletleri çalıp dinlemeyi sevmişlerdir. Bıyık bırakıp sakallarını kesmişlerdir. Yalın ayak gezmişler, kulaklarına küpe takmışlar ve saçlarını uzatıp örmüşlerdir. Câmiler, bu özel tarzları ile sembolik bir hale gelmişler ve tanınmışlardır (Uludağ, 1993, s. 136). Ahmed Câmi'nin sünni bir mutasavvıf olduğu bilinmektedir (Uludağ, 2019, s. 100).

ve bu mevzuyu diğer begümler ve özellikle de Nur Cihan Begüm örneklemi üzerinden *Padişah Begüm* makamı ile açıklamaktır.

Araştırmanın önemi ise; şu ana kadar genel literatürde, Babürlülerde saraylı kadınlara siyasal iktidarın önünü açan *Padişah Begüm* makamı ve bu makama gelen begümlerin hangi saiklere göre seçildiklerine yönelik çalışmalar ile karşılaşılmamış olmasıdır. Öte yandan yerel literatürde, Türkiye'de de şu ana kadar Babürlü kadınının siyasal iktidarı, harem teşkilatı, purdah uygulaması ve özelde de Nur Cihan Begüm'ün (D.1577-Ö.1645) biyografisi üzerine müstakil bir çalışmanın olmayışı gibi sebepler, bu tez çalışmasının önemini ve orijinalliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Babürlü Devlet teşkilatında siyasi alanda kadının varlığını ele alarak ve *Padişah Begüm* gibi önemli bir makamı araştırarak devletin siyasi figürleri içinde kadının yeri ve önemini gün yüzüne çıkarmaktır. Bunula beraber, Babürlü haremi hakkında, kadının duvarlar arkasına kapalı olduğu ve bu duvarlar ötesinde hiçbir etki alanına sahip olmadığı yanılgısına açıklık kazandırmaya çalışmaktır.

Babürlü Devlet teşkilatında siyasi alanda kadının varlığını ele alarak devlet teşkilatında kadının konumunu gün yüzüne çıkarmaktır. Özellikle *harem* olgusunun doğru kavranamadığı, kadının duvarlar arkasına kapalı olduğu ve bu duvarlar ötesinde hiçbir etki alanına sahip olmadığı yanılgısı açıklık kazandırılmaya çalışılacaktır. Ayrıca, Babürlü harem teşkilatının, purdah uygulamasının ve Nur Cihan Begüm'ün biyografik bilgilerinin Türkiye literatüründe daha önce araştırılmamış olması, bu tez için önem arz etmektedir. Çünkü, tez çalışmasının önemli bir bölümünü oluşturan ve Babürlü Devleti'nde uygulanan harem ve purdah uygulaması, saray kadınlarını koruma amacıyla oluşturulduğu ve kadınların siyasi alandaki etkinliklerinin önünü açtığı olgusu, tezin önemli iddialarından biridir. Purdah kelimesi, etimolojik olarak perde veya peçeden gelmektedir. Purdah, saray kadınların tamamen örtücü kıyafetler giyerek yabancı insanlar tarafından korunmasını amaçlayan bir uygulamadır. Purdah, genellikle soylu kesim tarafından uygulanmıştır (Khalil & Azimi, 2014, s. 203).

Tez çalışmasının hipotezi ise Babürlü kadınlarının siyasal iktidarı kullanma şekillerine yöneliktir. Şu ana kadar yapılan çalışmaların pek çoğunda genel kanı; Babürlü sarayındaki kadınların zekâları, güzellikleri, fettanlıklarıyla ya da zayıf bir

padişahın tecrübesizliği, içki ve zevke düşkünlüğünden yararlanarak siyasi alanda söz sahibi olduklarına yöneliktir. Ancak bilinenin aksine; Babürlülerde devletin siyasi ve idari sistematiğinde kadınlar, *Padişah Begüm ve Nevvab* gibi unvan ve makamlar sayesinde, siyasi ve askeri alanda söz sahibi olabilmişlerdir. Nur Cihan Begüm gibi öne çıkan diğer Padişah Begümler de ya Câmiyye ve Sühreverdiyye gibi tarikat mensubu ya da bürokrat kimlikleri ile öne çıkan aileleri sayesinde, söz konusu bu unvan ve makamlara sırasıyla geçmişlerdir. Böylece memurları göreve atama, görevden alma, cagir (bir nevi tımar) ve hibe tayini gibi devlet işlerinde imza atma ve hatta ferman çıkarma hakkına sahip olmuşlardır. Bununla beraber tez çalışmasının bir diğer hipotezi ise Padişah Begüm ve Nevvab unvanlarıyla siyasi bir kimlik sahibi olan begümlerin siyasi ve askeri meselelerin hallini gerçekleştirirken purdah uygulamasından yararlanmasına yöneliktir. Begümler, purdah uygulaması ile hem yabancı kişiler ile görüşülmemesine dair önemli bir harem kuralını çiğnememişler hem de kendilerine saray dışında ve hatta savaş meydanlarında dahi mobil bir hareketlilik kazandırmışlardır.

Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Ana ve yardımcı kaynaklar tespit edilmiş, tasnifleri yapılmış be tenkitleri gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili okumalar yapılmış ve bilgi fişleri yazılmıştır. Bu sayede konu başlıkları oluşturulmuş ve yazım aşamasına geçilmiştir. Araştırmada genelden özele bir yaklaşım izlenerek tümdengelim yöntemi uygulanmıştır. Böylece elde edilen bilgiler ışığında genel çerçeveyi; Cengizliler, Timurlular ve Babürlüler dönemlerinde yer alan kadının siyasal iktidar ile ilişkisine yönelik araştırma oluşturmuş; kadınların siyasi makamlara gelme usul ve kuralları meydana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca 16. ve 17. yüzyıllarda hem Türk hem de dönemin uluslararası ticari ve siyasi ilişkilerin hareketliliğinden dolayı Avrupa ve Osmanlı'da siyasi sahada öne çıkan kadınlar da genel konjonktür içerisinde ele alınmıştır. Bu genel çerçeve usulü ile; Babürlü kadınlarının siyasi kimliklerini ve güçlerini elde etme şekillerinin "tarihsel köken ve gelenekten mi geldiği" veyahut da "dönemin konjonktürel etkilerinden mi esinlenildiği" sorularına cevap aranmıştır. Çalışmamızın özel çerçevesini yani örneklemini ise; Babürlü Devleti'nin 4. hükümdarı Cihangir Şah'ın eşi olan Nur Cihan Begüm'ün siyasi kimliği oluşturmuştur. Bununla beraber öncül ve ardıl Padişah Begümler de mercek altına alınmıştır.

Yukarıdaki açıklamaların yanı sıra, tarafımızca elzem görülen bir hususu da burada zikretmek yerinde olacaktır. Babürlü Devleti tarihiyle ilgili araştırmalar sürecinde devletin adı ile ilgili bir hususa açıklık getirilmesi gerekmektedir. Batılı kaynaklar incelendiğinde neredeyse tümünde Babürlü Devleti için *Moğol (Mughal)* ifadesi kullanıldığı görülmüştür. Ancak Moğol ifadesi ne Babürlü hanedanını ne de Babürlü devletini açıklamaya uymamaktadır. Bu konu hakkında Yusuf Hikmet Bayur'a göre; *Moğol* ifadesi, Babürlü Devleti'nin düşmanları tarafından verilmiştir. Hindistan'a yerleşmiş olan devletler, bölgenin kuzeyinden gelen tüm tehlikeler için *Moğol* ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Avrupalılar, Babürlülerle iletişime geçmeden çok öncesinde, Babürlüler için Moğol ifadesini kullananlarla temasa geçmiştir. Bu sebeple özellikle Portekizliler olmak üzere Avrupalılar, Moğol ifadesini benimsemiş ve kullanmıştır. Ancak Babür Şah (1526-1530) kendisini, devletini ve ordusunu Türk olarak belirtmiştir. Hal böyle olduğunda Babürlüler için kullanılan *Moğol* ifadesinin yanlış olduğu bilinmelidir (Bayur, 1987, s. 4-5).

Hazırlanan tez çalışmasının içeriğinde özet, abstract, önsöz, içindekiler, tablolar listesi, metin bölümü, kaynakça ve ekler yer almaktadır. Çalışma giriş bölümünün haricinde üç ana bölüm ve sonuçtan teşkil olmuştur. Çalışmanın giriş bölümünde genel hatlarıyla ilk Türk devletlerinden itibaren kadının siyasi oluşumlar içerisindeki varoluşuna değinilmiş ve genelden özele doğru bir yol izlenerek Hindistan topraklarında kurulan Türk devletlerindeki kadınların siyasi arenadaki durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırma konusunun amacı, önemi ve hipotezi üzerinde durulmuş; öne çıkan ana ve yardımcı kaynaklar hakkında da bilgi verilmiştir.

Tez çalışmasının birinci bölümü, "*16. ve 17. Yüzyıllarda Siyasi Alanda Kadınların Meşruiyeti*" ana başlıkla ve bunu besleyen bilgi ve alt başlıklarla zenginleştirilmiştir. Birinci bölümde genel hatlarıyla Avrupa ve Türk-İslam toplumlarında siyasi kimlikleri olan kadınlar hakkında araştırma ve incelemeye gidilmiştir. Kadın iktidarı hakkında bilgiler verilen bu bölümde, Türk-İslâm devletlerinde uygulanmış olan *Padişah Begüm* ve *nevvablık* makamları hakkında genel bilgiler verilmiş ve kadınların iktidar gücünün kaynağının temelleri incelenmiştir. Bu bölümde, Babürlü begümlerinin siyasi alanda etkin rol oynamalarındaki temel yapı taşlarından ikisi olan Padişah Begüm ve nevvab unvanları açıklanmıştır. Özellikle, Babürlü sarayında kadının iktidarında bu

makamların ne derece önemli olduğu konusu tartışılmış ve bilgiler verilmiş olup, Padişah Begüm ve nevvab unvanlarını alan begümlerin gelmiş oldukları siyasi roller üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü "*Babürlü Tarihinde Nur Cihan Begüm Örneği*" ana başlığı altında incelenmiştir. İkinci bölümde araştırma konusunun örneklemini oluşturan Nur Cihan Begüm (D.1577-Ö.1645) hakkında daha çok biyografik bilgiler ele alınmıştır. Babürlü Devleti'nde siyasi güce erişebilmek için kadınların asil soydan olup olmama konusu elzem görülerek Nur Cihan Begüm'ün aile ve soy kütüğü araştırılmıştır. Özellikle, Nur Cihan Begüm'ün siyasi bir kimlik kazanmasının arka planında yer alan ailesinin bürokratik rolü hakkında bilgilere yer verilmiştir. Dolayısıyla birinci bölümde ele alınan Padişah Begüm unvanı ile ikinci bölümde yer alan Nur Cihan Begüm'ün ailesinin bürokratik rolü birleştirilerek üçüncü bölümün temelleri atılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü "*Nur Cihan Begüm'ün Babürlü Devlet İşleyişindeki Rolü*" ana başlığıyla ele alınmıştır. Birinci ve ikinci bölümlerin temeli ile inşa edilen üçüncü bölüm, bizlere Babürlü sarayında kadınların iktidara giden yolunu Nur Cihan Begüm örneğiyle göstermiştir. Bu bölümde, ilk olarak Cihangir Şah (1605-1627) döneminin tarihsel arka planı hakkında bilgiler sunulmuştur. Akabinde ise Nur Cihan Begüm'ün Padişah Begüm ve nevvab unvanlarını alma süreçleri irdelenmiştir. Sonrasında ise Nur Cihan Begüm'ün karakteri ve aile yapısıyla birlikte, Babürlü devlet sisteminin kadına sunmuş olduğu durumlar ele alınmıştır. Ayrıca, *Padişah Begüm* unvanına da sahip olan Nur Cihan Begüm'ün askeri, idari ve mali sahalarda göstermiş olduğu başarılar araştırılmıştır.

Tez araştırmasının sonuç bölümünde ise giriş bölümündeki tartışılan konular ve oluşan sorunsallar ışığında tezin bölümleri detaylıca işlenerek neticeye ulaşılmıştır. Akabinde, *Kaynakça* kısmında ana kaynaklar ve araştırma eserler alfabetik sıraya göre düzenlenmiş olup *Ekler* kısmında ise dönemin şahıslarına ait olan minyatür, ferman, para ve türbe görselleri sunulmuştur. Tüm bunların sonunda yazarın özgeçmiş sayfası yer almıştır.

Çalışmada yararlanılan kaynaklar ise başta Babürlü vakayinameleri ve Avrupalı seyyahların seyahatnameleridir. Babürlü Devleti'ne ait ana kaynaklarda saray mensubu kadınların hakkında detaylı bilgiler bulmak mümkündür. Bu

kaynaklar içerisinde ilk olarak Babür Şah (1526-1530) tarafından kaleme alınan *Vekayi (Babürname)*'den yararlanılmıştır. Bir hatırat özelliği taşıyan ve Çağatay Türkçesinin önemli bir örneği olan *Vekayi'nin* Farsça'ya ilk çevirisi Tahran'daki Kütüphâne-i Saltanatî içerisindeki Babür külliyatında bulunmaktadır (Akün, 1991, s. 404-406). Ekber Şah'ın (1556-1605) emriyle eserin, Farsça çevirisi yapılmıştır (Alpargu, 2022, s. 263). Orijinal nüshalarında, eserin ismi yazılı olmadığı için genellikle *Babürname* denilmiş ve esere ithaf edilen tüm isimler A. S. Beveridge tarafından hazırlanan Haydarabat nüshasının önsözünde sıralanmıştır (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 08). Ayrıca eserin farklı dillere çevirileri de mevcuttur. Türkçe çevirisi ise 1943-1946 yılları arasında Reşit Rahmeti Arat tarafından gerçekleştirilmiştir[6] (Yüce, 1991, s. 337; Bayur, 1987, s. 555). Eserin bilinen on orijinal nüshasından dört tanesi kaybolmuştur. Haydarabat nüshası, Tahran nüshası, Kazan nüshası, Elphinstone nüshası, British Museum ve Lindasiana Kütüphanesinde bulunan nüshaları günümüze kadar ulaşmıştır (Şen, 1993, s. xxxii-xxxiii). Eserin içeriğinde ise Babür Şah (1526-1530), kendisinin Fergana'dan Hindistan'a uzanan hayat hikayesini anlatmıştır. Bununla birlikte eserde, dönemin fiziki ve beşerî coğrafyası, sosyal ve kültürel dokuları hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. *Vekayi*'nin bu özelliklerinin yanı sıra, tez konumuz açısından zengin bilgiler sunduğu da görülmektedir. Zira eserde başta Babür Şah'ın anneannesi İsen Devlet Begüm (Ö. 1505) ve annesi Kutluk Nigâr Hanım (Ö. 1505) olmak üzere, kız kardeşi Hanzade Begüm (Ö. 1545), eşi Mahım Begüm (Ö. 1533) ve diğer hanedan üyesi ve yakınları hakkında zengin bilgiler yer almıştır.

Diğer bir kaynak ise Babür Şah'ın (1526-1530) kızı Gülbeden Begüm (Ö. 1603) tarafından kaleme alınan *Hümayunnâme*'dir. Farsça olarak kaleme alınmış olan eserin orijinal nüshası British Museum'da yer almaktadır. Eserin farklı dillere çevirileri mevcuttur. Farsçadan İngilizceye çevirisi A. S. Beveridge tarafından yapılmıştır (Ansari, 1996, s. 235). Türkçe çevirisi ise Reşit Rahmeti Arat tarafından gerçekleştirilmiştir (Gülbeden, 1987). *Hümayunnâme,* Babürlülerde bir begüm yazar tarafından kaleme alındığı bilinen ilk eser olması hasebiyle, Babürlü toplumsal cinsiyet tarihi konusunun canlı bir örneğini teşkil etmektedir. Gülbeden

[6] Reşit Rahmeti Arat'ın çevirini yaptığı *Vekayi*'nin önsöz kısmını Y. Hikmet Bayur tafsilatlı bir şeklide kaleme almış olup Türk Tarih Kurumu tarafından basımı gerçekleşmiştir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987).

Begüm, kardeşi Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemi hakkındaki olayların yanı sıra saray planına ve yakınlarına dair bilgilere de yer vermiştir. Gülbeden Begüm'ün hem babası Babür Şah hem de kardeşi Hümayun Şah dönemlerinde, saltanat mensubu ve yakını olan kadınlar hakkında bilgilere yer vermiş olması, tez çalışmasını zenginleştirmiştir.

Babürlü kadını ve harem teşkilatına yönelik bilgilere yer veren bir diğer eser ise *Ekbernâme*'dir. Eser, devlet adamlığı ve kumandanlığı ile tanınan ve Ekber Şah'ın (1556-1605) en yakın adamı olan Ebu'l Fazl Allami (1551-1602) tarafından kaleme alınmıştır. Ekber Şah'a takdim edilmek üzere hazırlanan *Ekbernâme*'nin yazımına 1590 yılında başlanmıştır. Ebu'l Fazl Allami'nin 1602'de öldürülmesiyle de *Ekbernâme*'nin yazımı sona ermiştir (Bayur, 1987, s. 558). Eserin Ekber Şah'ın ölümüne kadar ki süreci, yani 1602-1605 yılları arasını İnayetullah Muhib Ali Han, *Tekmil-i Ekbernâme* ismiyle devam ettirmiştir (Elliot & Dowson, 1875, s. 5; Bayur, 1987, s. 559). Eserin Farsça metni, Kalküta'da Asiatic Society of Bengal tarafından 1877-1878 yıllarında yayımlanmıştır (Bayur, 1987, s. 559). 1800 yılında Gladwin tarafından İngilizceye yapılan çevirisinde karşılaşılan bazı yanlışlar, eserin bu çevirisinin değerini düşürmüştür. Daha sonrasında Blochmann'ın yeni çevirisi sayısız notlarla zenginleştirilerek, Kalküta Medresesi (Calcutta Madrasa) tarafından tekrar yayımlanmış ve daha çok övgü almıştır (Elliot & Dowson, 1875, s. 6; Abul Fazl Allami, 1997, s. vii). Eser, *Wâkî'ât-î Akbarî* ismiyle Muhammed Halil Ali Han tarafından Hintçeye çevrilmiştir (Elliot & Dowson, 1875, s. 9). *Ekbernâme* üç ciltten oluşmuştur. *Ekbernâme*'nin genel tarih özelliği taşıyan ilk cildinde, tarihi olaylar Hz. Âdem ile başlatılmış olup Ekber Şah (1556-1605) dönemine kadar getirilmiştir. İkinci cildinde, 1572-1602 yılları arasındaki olaylar ele alınmıştır. *Âyîn-i Ekberî* olarak isimlendirilen üçüncü cildinde ise beş bölüm yer almaktadır. Birinci bölümde, hükümdarın ilahi kaynağı, saray ve hazinesi; ikinci bölümde, askeri sistem ve işleyişi; üçüncü bölümde, sivil idare ile vergi sistemi; dördüncü bölümde, Hindistan coğrafyası ve etnografik yapısı hakkında bilgiler içerirken; beşinci bölümde ise öne çıkan evliyalar hakkındaki bilgilerle Ekber Şah'ın sözleri ve öğretilerine yer verilmiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. vi; Konukçu, 1994a, s. 314). *Ekbernâme*'de Babürlü harem teşkilatı ve harem çalışanlarının görevleri hakkında detaylı notlar görmek mümkündür. Ayrıca tez çalışmamızın konusunu oluşturan Nur Cihan Begüm ile Cihangir Şah (1605-1627) arasındaki aşk hikayesi

ve Nur Cihan Begüm'ün ailesi hakkındaki bilgilere de yer verilmiştir. Bu vesile ile *Ekbernâme* ana kaynaklarımız arasında önemli bir yere sahiptir.

Çalışmada yararlanılan diğer bir kaynak ise *Cihângîrnâme (Tüzük-i Cihangiri)*'dir. Cihangir Şah, hükümdarlığının ilk on yedi yılını (1605-1622) kendisi kaleme almıştır. Daha sonraki iki yılını yine kendi denetiminde Mu'temed Han'a yazdırmıştır. Cihangir Şah'ın ölümüne kadar olan dönemi ise Mirza Muhammed Hadi Han kaleme almıştır. Muhammed Hadi Han'ın yazdığı *Tetimme-i Vâkı'at-ı Cihângîrî (Zamîme-i Cihângîrî) Tüzük-i Cihangiri*, Cihangir Şah'ın şehzadeliği, hükümdarlığı, ölümü ve ölümünden sonraki olayları konu almıştır (Kortel, 2012, s. 9; Jahangir Shah, 1999, s. ix; Kuş Büyüktaş, 2022, s. 291). India Office ve British Museum'da eserin nüshaları bulunmaktadır (Jahangir Shah, 1909, s. vii). Eser, Muhammed Hadi'nin zeylini de içine katarak 1863 yılında Gazipur'da, 1864 yılında Aligarh'ta ve 1914 yılında da Leknev'de Seyyid Ahmed tarafından yayımlanmıştır (Kortel, 2012, s. 9). Eserin farklı dillere çevirileri mevcuttur. David Price 1829 yılında, Royal Asiatic Society'nin Doğu Komitesi tarafından *Memoirs of the Emperor Jehangueir* adıyla eserin İngilizce çevirisini yapmıştır (Jahangir Shah, 1909, s. vii; Elliot & Dowson, 1875, s. 256). Eser, 1909 yılında Alexander Rogers'ın İngilizce çevirisi ve H. Beveridge'nin editörlüğünde *The Tüzük-i Jahangiri or Memoirs of Jahangir* ismiyle tekrar yayımlanmıştır (Jahangir Shah, 1909). Yine 1999'da Wheeler M. Thackston tarafından İngilizce'ye *The Jahangirnama Memoirs of Jahangir, Emperor of India* adı ile çevirilmiş, kıymetli şerhler ve dipnotlarla zenginleştirilmiştir (Jahangir Shah, 1999). Ahmed Ali Râmpûrî (1874) ve İcâzülhak Kuddûsî (1970) ise eseri Urducaya çevirmişlerdir (Kortel, 2012, s. 9). Osmanlı padişahı III. Mustafa'nın emriyle Abdürrezzâk Nevres (Nevres-i Kadîm) tarafından Türkçeye çevirisi ise *Târîh-i Selîm Şâh IV. Bâbürlü Hükümdârı Cihângîr Şâh'ın Hâtırâtı* adıyla gerçekleştirilmiştir (Nûrü'd-Dîn Cihângîr Şâh, 2013; Kortel, 2012, s. 9). *Cihângîrnâme*'de tez konumuz olan Nur Cihan Begüm ve onun ailesi hakkında kıymetli bilgiler yer almaktadır. Nur Cihan Begüm ve ailesine verilen unvanlar, bu ailenin Babürlü saray ve devlet teşkilatındaki saygınlık durumları detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Kaynakta, özellikle Nur Cihan Begüm'le ilgili oldukça kıymetli bilgilere yer verilmiştir. *Cihângîrnâme*'de Nur Cihan Begüm'ün evlendikten sonraki hayatı ve kişisel özellikleri, devlet işlerindeki yönetimi, tıbbi açıdan Cihangir Şah'a etkileri ve aile

fertleriyle münasebetleri hakkında bilgiler aktarılmıştır. Aynı zamanda Cihangir Şah'ın Nur Cihan Begüm'e ne kadar bağlı olduğunu ve güvendiğini de yine *Cihângîrnâme*'den anlamak mümkündür.

Tez çalışmasında yararlanılan bir diğer kaynak ise *İkbâlnâme-i Cihângîrî*'dir. Eser, Cihangir Şah'ın (1605-1627) yakın arkadaşı Mu'temed Han tarafından 1632'de kaleme alınmıştır. Müellif, bu eseri üç cilt olacak şekilde hazırlamıştır. İlk cildinde, Babür Şah (1526-1530) ve Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemine; ikinci cildinde, Ekber Şah (1556-1605) dönemine; üçüncü cildinde ise Cihangir Şah dönemine ışık tutmuştur. Eserin ilk iki cildinden ziyade üçüncü cildi daha çok bilinmektedir. Mu'temed Han, bu eseri yazarken Ebu'l Fazl'ın Ekbernâme'sinden, Hâce Atabeg Kazvînî'nin eserinden ve Nizamü'd-din'in eseri Nizâmü't-tevârih'ten yararlanmıştır. *İkbâlnâme-i Cihângîrî*, 1865 yılında Kalküta'da Asiatic Society of Bengal tarafından yayımlanmıştır. Abd-ul Hayy ve Ahmed Ali, Kalküta'da 1865 yılında, Leknev'de (Lucknow) ise 1870 ve 1890 yıllarında Bibliotheca Indica'da eseri tekrar yayımlamışlardır. Eserin Urduca çevirisini Muhammed Zekeriya Ma'il 1963 yılında yapmıştır (Elliot & Dowson, 1875, s. 400-401; Jahangir Shah, 1999, s. xxiii; Kuş Büyüktaş, 2022, s. 292-293). Bu tez çalışması için eserin önemi ise Cihangir Şah'ın saltanatı ve Nur Cihan Begüm'ün yönetimine şahitlik eden önemli bilgilere yer vermiş olmasıdır. Özellikle Cihangir Şah'ın Nur Cihan Begüm'e olan sevgisine dair önemli anekdotlar yer almaktadır.

Bir başka kaynak ise *Maasir-ul-Umera*'dır, Nevvab Şamşam-ud Devle Şah Navaz Han ve oğlu Abdul Hayy tarafından kaleme alınan kıymetli bir eserdir. Eser, yazarın da hayatı dahil olmak üzere 731 biyografiden oluşmuştur (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. v). Ekber Şah (1556-1605) döneminden 1780 yılına kadar Babürlü Devleti'nde önemli mevkii sahibi kişiler hakkında biyografik bilgiler sıralanmıştır. Eser, Asiatic Society of Bengal'de 1887-1895 yılları arasında yayımlanmıştır. H. Beveridge tarafından Farsçadan İngilizceye çevirisi sağlanmıştır (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a; Bayur, 1987, s. 565). Eser, Cihangir Şah (1605-1627) dönemi siyasi durumu ve Nur Cihan Begüm'ün aile fertleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Babürlü Devleti'nde kadının siyasi alandaki görüngüsü ve Nur Cihan Begüm'ün yönetimdeki yükselişi hakkındaki bilgiler kronolojik bir sırayla verilmiştir. Nur Cihan Begüm'ün babası Gıyas Bey

(Ö. 1622) ve onların ataları Muhammed Şerif ile Ağa Molla Devâtdâr Kazvini hakkında da önemli bilgiler bulmak mümkündür.

Çalışmada yararlanılan diğer ana kaynaklar ise 17. ve 18. yüzyıllarda Babürlü ülkesine giden Avrupalı elçi, seyyah ve tüccarların kalemlerinden çıkan seyahatnamelerdir. Bu seyyahların Babürlü Devleti'ni ziyaret ederek, sosyal ve siyasi hayattaki izlenimlerini notlarına almaları tarihsel veriler açısından zenginlik arz etmektedir. Özellikle saray yaşantısına ve saray törenleri, kutlamaları ve av partilerine şahit olan elçi ve seyyahların notları önem arz etmektedir. William Hawkins, Sir Thomas Roe, John Jourdain, Pietro Della Valle, Francois Pelsaert, Peter Mundy, Francois Bernier ve Niccolao Manucci gibi seyyahlar Babürlü Devleti'ni ziyaret eden Avrupalı gezginlerin eserlerinde, Babürlü saray hayatına yönelik bilgilere ulaşmak mümkündür. Adı geçen seyyahların eserleri incelenmiş ve böylece Cihangir Şah döneminde Babürlü sarayı ve sarayın önde gelen kadınları hakkında bilgilere ulaşılmıştır.

Çalışmada yararlanılan seyahatnamelerden ilki, *The Journal of John Jourdain 1608-1617*'dir. Eserin yazarı, 1608-1617 yılları arasında dokuz yıl gibi uzun bir süre Babürlü Devleti'nde bulunan İngiliz seyyah John Jourdain'dir. *The Journal of John Jourdain 1608-1617* başlığı altında William Foster'in editörlüğünde yayımlanmıştır. Seyahatnamenin kopyalarından biri British Museum'da yer almaktadır. Jourdain, Hindistan'a İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası'nın gemisiyle ulaşmış ve tanık olduğu olayları not etmiştir (Jourdain, 1905, s. ix-xi). Eser, Meryemüz Zamani (Ö. 1623) ve Nur Cihan Begüm'ün ticaret işlerine yönelik bilgiler içermektedir. Bu sebeple çalışmamız için önem arz etmiştir.

Seyahat notlarından bir diğeri ise Sir Thomas Roe'nun *The Embassy of Sir Thomas Roe to India (1615-1619)*'dır. Eser ilk olarak 1899'da Hakluyt Society tarafından yayımlanmıştır (Sir Thomas Roe, 1926, s. v). Roe, 1615 yılının Eylül ayından 1619 yılının başlarına kadar İngiltere adına Babürlü topraklarında elçilik görevini yapmıştır (Oaten, 1909, s. 147). Elçilik görevinin perde arkasında ise İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası'nın ticari faaliyetleri için imtiyazlar kazanmak yer almıştır. Bu süreçte Sir Thomas Roe, Babürlülerle resmi ve siyasi bir anlaşma yapmasa da ticari anlamda önemli imtiyazlar elde etmiştir (Oaten, 1909, s. 153-

154). Roe’nun notları Babürlü sarayı, Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm, Asaf Han (Ö. 1641) ile ilgili önemli bilgiler içermektedir.

Bir diğer seyahatname ise *Jahangir’s India*’dır. Cihangir Şah (1605-1627) döneminde, Hollanda Doğu Hindistan Şirketi’nin görevlilerinden olan Francisco Pelsaert, 1620-1627 yılları arasında iş sebebiyle Hindistan’da bulunmuştur. Bu süreçte yazdığı *Jahangir’s India* adlı raporunu şirketin merkezine göndermiştir. Bu rapor daha sonraları Moreland ve Geyl tarafından Felemenkçeden İngilizceye çevrilerek aynı isimle 1925 yılında yayımlanmıştır (Pelsaert, 1925, s. ix; Bayur, 1987, s. 562). Francisco Pelsaert notlarında, Cihangir Şah’ın devlet yönetimine ve hükümdarın Nur Cihan Begüm’ün etkisi altında kaldığına yönelik çarpıcı bilgiler bulmak mümkündür.

Seyahatnamelerden bir diğeri olan *The Travels of Pietro Della Valle in India* ise Cihangir Şah (1605-1627) döneminde Hindistan’da bulunmuş olan İtalyan Seyyah Pietro Della Valle[7] tarafından kaleme alınmıştır. Seyahat notları Edward Grey’in editörlüğünde 1891 yılında yayımlanmıştır. Seyyah, Hindistan notlarında ülkenin kültürel yapısı ve halktan olan kadınların giyimleri konusunda önemli bilgilere yer vermiştir (Della Valle, 1976, s. 1; Oaten, 1909, s. 128-134). Ayrıca, Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah arasındaki ilişkiye değinmesinin yanı sıra Nur Cihan Begüm’ün siyasi becerileri hakkındaki izlenimlerini de aktarmıştır.

Çalışmada yararlanılan *The Empire of the Great Mogol* adlı bir diğer seyahatname ise önemli bürokrat ve gezginlerden biri olan Hollandalı Joannes de Laet tarafından kaleme alınmıştır. Eserin çevirisini John Hoyland, editörlüğünü ise giriş ve notlar bölümüyle birlikte S. N. Banerjee yapmıştır. British Museum’un Basılı Kitaplar Kataloğu’nda *De Leat* adı altında en az yirmi üç kitap yer aldığı bilinmektedir (Laet, 1974, s. iv). 1625 yılında Batı Hint Adaları Şirketi’nin müdürü ve ardından Hollanda Doğu Hindistan Şirketi’nin yöneticisi olan Joannes de Laet, Hindistan’da edinmiş olduğu görevler sayesinde birçok izlenime ve bilgiye sahip olmuştur (Laet, 1974, s. iii). Cihangir Şah (1605-1627) dönemi hakkında önemli

[7] 1586 doğumlu Pietro Della Valle, 1614 yılında Venedik’ten yola çıkarak Anadolu üzerinden Bağdat’a varmış ve burada Mardinli bir Süryani olan Sitti Maani Gioerida ile evlenmiştir. Ancak 1622 yılında Hürmüz körfezi yakınlarında eşi vefat etmiştir 1623 yılının şubat ayında eşinin naaşıyla birlikte Hindistan’ın Surat limanına deniz yoluyla ulaşmıştır. 1624 yılının sonunda ise ülkesine geri dönmüştür. Tüm bu süreçte ise eşinin naaşı kendisine eşlik etmiş ve en sonunda İtalya’ya defnedilmiştir (Oaten, 1909, s. 128-134).

bilgilerin yer aldığı kaynakta Nur Cihan Begüm ve ailesi hakkında da notlar yer almıştır.

Döneme dair bilgiler içeren bir diğer seyahatname ise François Bernier'in kaleme aldığı *Travels in the Mogul Empire (1656-1668)*'dır. François Bernier esasında bir doktordur ve Evrengzib'in (1658-1707) dış işlerinden sorumlu olan devlet adamı Danişmend Han'ın sağlığıyla ilgilenmiştir. François Bernier, Babürlü sarayında bulunduğu zaman zarfında ise izlenimlerini yazıya dökmüş ve yazmış olduğu raporları, Fransa kralı XIV. Lui'ye sunmuştur (Bayur, 1987, s. 565). Eser, 1916 yılında *Travels in the Mogul Empire (1656-1668)* ismiyle Archibald Constable tarafından İngilizceye çevrilmiştir (Bernier, 1916). Bernier eserinde, Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah (1605-1627) ile ilgili bilgilere de yer vermiştir. Ancak Bernier'in Babürlü ülkesine geliş zamanı dikkate alındığında, Cihangir Şah'tan sonraki dönem olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Cihangir Şah ve Nur Cihan hakkındaki duyduğu bilgilerden yola çıkarak yazmış olduğu notlara temkinli ve karşılaştırılmalı yaklaşılmıştır. Bilgiler kritik edilmiştir. Yine de eserde, Nur Cihan Begüm'ün zaman içerisinde almış olduğu unvanların kronolojik olarak sıralanmış; Cihangir Şah'ın eğlence dünyasından bahsedilmiş olması tez çalışması için zenginlik arz etmiştir. Öte yandan eserde, Evrengzib döneminde saraylı kadınlar hakkında bilgiler de mevcuttur.

Bir diğer seyahatname ise *Storia do Mogor or Mogul India 1653-1708*'dir. Eserin yazarı Venedikli Niccolao Manucci, Hindistan liman şehirlerinde, Portekizliler ile İngilizlerin hizmetinde çalışmıştır. Ayrıca sarayda, Evrengzib'in (1658-1707) oğlu Şah Alem'in maiyetinde doktorluk yapmış ve bu zaman zarfında tanık olduğu ve duyduğu olayları notlarına eklemiştir. Bu notlar *Storia do Mogor or Mogul India 1653-1708* adıyla William Irvine tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Eserin dört ciltlik İngilizce çevirisi Asiatic Society of Bengal tarafından yapılmıştır (Manucci, 1907a; Bayur, 1987, s. 565). Manucci de Cihangir Şah (1605-1627) ve Nur Cihan Begüm zamanına tanıklık etmemiş, duymuş olduğu bilgileri aktarmıştır. Ancak, Manucci'nin aktarmış olduğu Nur Cihan Begüm ile Cihangir Şah'a ait bilgiler, diğer kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılarak kullanılmıştır.

Yukarıda ele alınan ana kaynakların dışında güncel kaynaklardan da faydalanılmış olup yakın dönemde araştırılan ve sahaya önemli katkıları olan eserlerden de yararlanılmıştır. Öncelikle H. Elliot, H. Beveridge, B. Prasad gibi otorite kalemlere başvurulmuştur. Araştırmacıların kaynakları bizlere bütünü görme ve dönemi anlama açısından yardımcı olmuştur. Ayrıca diğer bazı araştırmacıların da bu çalışmaya son derece katkısı olmuştur. Buna göre, harem kadınlarını ve Nur Cihan Begüm'ün hayatını özellikle araştırma konusu yapan S. Mukherjee, R. Lal, E. B. Findly, S. Anand, R. Iftikhar, S. Nurul Hasan, R. Mısra, İ. Habib, A. Eraly, M. Faruqui gibi araştırmacılar öne çıkmaktadır. Bu hususta R. Lal ve S. Anand, Nur Cihan Begüm'ün biyografisini ele alan araştırmacılardır. Dolayısıyla bu tez çalışmasına önemli ölçüde ışık tutmuşlardır. Ayrıca S. Nurul Hasan da Nur Cihan Begüm'ün askeri cuntası hakkında literatüre önemli bilgiler ve yorumlar kazandırmıştır. S. Mukherjee, E. B. Findly ve R. Iftikhar ise Nur Cihan Begüm'le ilgili çalışmalarında Begüm'ün evlilik hayatı ile siyasi, iktisadi ve kültürel alandaki başarılarını ele almışlardır. S. Mukherjee ve R. Mısra ise genel anlamda Babürlü haremi ve begümleri hakkında detaylı bilgiler sunmuşlardır. Ayrıca, Babürlü tarihine ve Nur Cihan Begüm'e yönelik bilgiler konusunda ise Bayur, Konukçu ve Sıddıqui'den de yararlanılmıştır. Tüm bu ana ve yardımcı kaynakların dışında Hindistan tarihi, İslam öncesi ve İslami dönem Türk tarihi, Osmanlı, Safevi ve Babürlü genel tarihleri gibi konulara yönelik güncel literatürden de yararlanılmıştır.

1. 16. VE 17. YÜZYILLARDA SİYASİ ALANDA KADINLARIN MEŞRUİYETİ

Türk-İslam devletlerinden Babürlü Devleti'nin siyasi alandaki en ünlü kadın yöneticisi olan Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645), çağın güçlü kadını olarak ön sıraya çıkan bir şahsiyet olmasının arka planında Onun gücü, zekâsı, siyasi kabiliyetini aramanın yanı sıra dönemin ona bu rolü oynamasına izin veren siyasi devlet teşkilatı yapılanmasına da bakmak gerekmektedir. Öncelikle bu gücü nasıl ve nereden aldığı sorusunun cevaplanması ve tartışılması gerekmektedir. Burada her ne kadar ilk akla gelen olgu Nur Cihan Begüm'ün kendi becerisi, siyasi alanda ki gücünü oluşturabilecek kadar zeki olması ve küçük yaştan itibaren iyi eğitim almış olması gibi kabiliyetleri olsa da bu durumu hem dönemsel hem de sistemsel değerlendirmekte fayda vardır. 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa ve Asya'nın farklı bölgelerinde, siyaset meydanında kadınların görülmesi, konjonktürel olarak kadın gücünün göstergesi olmuştur. Örneğin bu yüzyıllarda Mary Stuart (1542-1568) İskoçya'da; Catherine de Medici (1549-1589) Fransa'da; I. Mary (1553-1558) ve I. Elizabeth (1558-1603) ise İngiltere'de devlet yönetiminde bulunmuşlardır. Türk-İslam dünyasında da Osmanlı, Safevi ve Babürlü Devletlerinde benzer durumlarla karşılaşılmıştır. Ancak bu üç Türk devletlerinde kadınlar, doğrudan hükümdar olarak başa geçmemişler, naibe sıfatıyla idarede söz sahibi olmuşlardır. Bununla birlikte örneğin Osmanlı sarayında 16. yy.'da Osmanlı kadın sultanlarının iktidar kullanımlarındaki rollerinin gücü Leslie P. Peirce tarafından etkili bir şekilde açıklanmıştır (Peirce, 1998).

Babürlülerde, devletin kuruluşundan itibaren hanedan üyesi kadınlar, siyasetten kopuk olmamışladır. Babür Şah (1526-1530) döneminde Mahım Begüm (Ö. 1533); Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) döneminde Bige (Bega/Hacı) Begüm (Ö. 1581), Hamide Banu Begüm (Ö. 1604); Ekber Şah (1556-1605) döneminde Rukiye Begüm, Selime Sultan Begüm, Meryemüz Zamani; Cihangir Şah (1605-1627) döneminde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve Şah Cihan (1628-1658) döneminde ise Mümtaz Mahal (Ö. 1631) ön plana çıkan isimler olmuştur. Evrengzib (1658-1707) dönemiyle birlikte bu durum değişmeye başlamıştır.

Babürlülerde siyasi sahada öne çıkan kadınlardan en önde geleni ise Nur Cihan Begüm'dür. Ancak Nur Cihan Begüm'ün siyasi ve askeri kabiliyetini devlet

işlerinde gösterebilmesi, sistemsel bir anlayışla ilgili olmalıdır. Yani kendisine imkân tanıyan bir sistemin varlığı sayesinde, güçlü karakterini siyasi alanda yansıtma fırsatı olmuştur. Bu sistemler, Babürlü begümlerine imza yetkisi veren *Nevvablık* makamı ve *Padişah Begüm* unvanıdır. Çünkü Nur Cihan Begüm'den (Ö.1645) önce de idari anlamda kadınların varlığı hem Babürlü döneminde hem de Timurlu ile Moğol dönemlerinde görülmektedir[8].

16. ve 17. yüzyıllarda dünyadaki farklı devletlerde kadın iktidarının belirgin bir şeklide varlık göstermiş olması, bu bölümün merkezini oluşturmuştur. Bu sebeple araştırmanın bu bölümünde, 16. ve 17. yüzyıllarda dünyada devlet idaresinde rol alan kadın hükümdarlar ve nevvablar listelenmiştir. Ayrıca kadınların meşruiyet haklarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Örnek olarak Avrupa ve Türk-İslam topraklarındaki güçlü ve etkin kadınlar incelenmiştir. Bununla birlikte bu yüzyılda Avrupa'da, kadınların devlet yönetiminde önemli roller üstlendikleri bilinmektedir. Buna göre, Türk-İslam devletlerinde ve Avrupa'da, siyasal, düşünsel ve iktisadi alanlarda topluma yön vererek tarihi şekillendiren iktidar sahibi kadınlar hakkındaki bilgiler ve yorumlar aşağıda sunulmuştur.

1.1. Avrupa Devletlerinde Kadının Yönetimdeki Meşruiyeti

Avrupa'da siyasi alanda kadınların durumlarını ele alabilmek için öncelikle tarihi süreç içerisinde sosyal hayatta kadınların rolleri ve hakları bağlamında bilgi vermekte fayda vardır. M.Ö. 400'lü yıllarda yaşamış olan Thukidides, "*En iyi kadın, kendisinden söz edilmeyendir"* demiştir. Daha ileriki dönemde İngiltere'de 11. yüzyıla kadar kocalar eşlerini satabilmiş, evlenecek kız kocasına gitmeden önce yirmi dört saatini hükümdarın yatağında geçirmiş, yine aynı ülkede kadınlar İncil gibi kutsal bir kitaba el sürememişlerdir. Kadınlar İncil'e, VIII. Henri (1509-1547) döneminde çıkan kanun ile dokunabilmişlerdir. Bir başka devlet olan Roma'da kadınların eksik akıllı olduğu düşünülmüştür (Selçuk, 2014, s. 57).

Gültepe, Batı'nın kadınlara yönelik verdiği değeri 14. yüzyıldan kalma "*İster iyi olsun ister kötü, bir atın bir mahmuza*[9] *ihtiyacı vardır; ister iyi olsun ister kötü,*

[8] Timurlu ve Cengiz Han dönemlerinde, kadınların siyasi alandaki yetkileri hakkında detaylı bilgi almak için bkz. (Dalkesen, 2017, s. 192; Alan, 1999, s. 236).
[9] Mahmuz, ayağa takılarak kullanılan ve baldır etkisi oluşturarak atı kumanda etmeye yarayan bir alettir (Güleç, 2006, s. 272).

bir kadının da bir sahibe ve bir efendiye ihtiyacı vardır." sözü ile belirtmiş ve kadının tek işlevinin üremek olduğunu aktarmıştır (Gültepe, 2013, s. 233). Dahası 1595 tarihli Anonim Disputatio Noua'ya göre kadınların insan olup olmadığı sorgulanmıştır (Gültepe, 2013, s. 241). Yine benzer topraklardan biri olan Fransa'da, Fransız devrimine kadar (1789) kadınlar özgürlükten yoksun tutulmuştur. Mal edinememişler, söz hakkına sahip olamamışlardır (Selçuk, 2014, s. 81). Roma toplumunda da kadınlar hür sayılmamıştır. Kadınların eğitimine önem verilmemiştir. Kötülüklerin arkasında kadınlar aranmış ve her türlü hukuki haklardan mahrum bırakılmıştır (Gündüz A. , 2012, s. 134). Yunan toplumunda ise kızların eğitimi, ev ortamında anneleri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Yunan toplumunda kadınların eğitim düzeyi yeterli olmamasına rağmen 'Sappho' gibi kadın şairler bilinmektedir. Soylu kadınlar da hayatlarının çoğunu evlerinin içerisinde geçirmiştir (Gündüz A. , 2012, s. 136). Buraya kadar ele alınan örnekler, Orta Çağ Avrupa'sına aittir. Kadınların cadı olarak tanımlanması, hastalıklı bilinmesi, kutsal mekanlardan tecrit edilmesi ve evlere hapsedilmesi, Orta Çağ Avrupa'sının toplumsal hayatta kadının yerini özetlemektedir.

Avrupa'da sosyal hayatta kadına önem verilmemesinin aksine siyasi alanda kadınlar "*Kraliçe*" unvanıyla söz sahibi olmuşlardır. Kadın bazen mevcut kralın eşi olarak "*Kraliçe*" koltuğuna oturmuş bazen de iktidar koltuğuna oturacak erkek varis olmadığı için "*Kraliçe*" olarak ülkeyi yönetmiştir. Kraliçeler, yönetimde kendilerine yardımcı olmak için kocalarını, güçlü konumlara koymaya daha meyilli olmuşlardır; ancak krallar, eşleri için aynı eğilimi göstermemişlerdir (Dube & Harish, 2020, s. 41-42). Örneğin, 1836'da Prens Augustus Francis Anthony ile evlenen ve kocasını ordu şefi olarak atayan Portekiz Kraliçesi II. Dona Maria'nın durumunda da aynısı olmuştur. Birçok kraliçenin eşleri, devlet erkanında kritik roller üstlenmişlerdir (Dube & Harish, 2020, s. 9).

Fransa'nın kraliçesi olan İtalyan Catherina de Medici (1519-1589), mezhepler savaşıyla yanan Avrupa'nın en büyük katliamlarından birini yaptırmış ve "*Ölüm Kraliçesi*" olarak anılmıştır (Çimen, 2012, s. 72). Kraliçe, Mutlakiyetçiliğin (absolutism) Fransa'daki temellerini atmıştır. Rönesans'ın filizlenmesinde önemli roller oynamış ve "*Rönesans kadınlarından biri*" olarak

tarihe geçmiştir. Catherina de Medici, Avrupa'da ilk kez yüksek topuklu ayakkabıyı giyerek minyon oluşunu gizlemeye çalışmıştır (Çimen, 2012, s. 78-79).

Savaşlar, ticari hareketlilikler, sanayi alanındaki gelişmeler ile birlikte kadınlar üretim sahasında ve dış mekanlarda daha etkin roller almaya başlamıştır. Örneğin, Avrupa'da Rönesans ve Reformun gün yüzüne çıkması, Coğrafi Keşiflerin başlaması ve kolonileşmeyle birlikte ortaya çıkan savaşlar sebebiyle toplumsal değişimler meydana gelmiştir. Bu süreçle birlikte savaş alanında, toplumsal direnişlerde, özgürlükçü düşüncede ve liderlikte kadınlar ön plana çıkmıştır. Bu kadınlardan biri olan Jeanne D'arc (1412-1431), Yüzyıl Savaşlarının ortasında Fransızlar tarafından ulusal bir kahraman olarak gösterilmiştir. Askeri eğitimi olmamasına rağmen, İngiliz ordusuna karşı Fransızların zafer kazanmasını sağlamıştır (Karaçam, 2021, s. 203; Çimen, 2012, s. 54).

Avrupa topraklarında VIII. Henry'nin[10] (1491-1547) iki kızı olan I. Mary (1516-1558) ve I. Elizabeth (1533-1603), sırasıyla tahta çıkmış ve İngiltere'nin çıkarları için uğraşmışlardır. I. Mary'nin hiç çocuğunun olmaması ve I. Elizabeth'in de evlenmeyip "*Bakire Kraliçe*" olarak anılması, bu iki kız kardeşi devlet işlerine yoğunlaştırmıştır (Karaçam, 2021, s. 232-235). Kadın yönetiminin meşruiyeti, çoğu kez kadınların ordularını savaşta yönetemedikleri gerekçesiyle sorgulanmıştır. Örneğin, I. Mary (Tudor) 1553'te İngiltere'nin kraliçesi olduğunda, birçok kişi bir kadının tahta çıkmasını şiddetle eleştirmiştir. John Knox, kadınlar için "*doğa onları kırılgan, sabırsız ve zayıf olarak resmedecekleri için etkili bir kural koyamayacakları*" şeklinde bir nitelemede bulunmuştur. Bu algılar diğer ülkelerin liderlerinin, kraliçeleri kolay saldırı hedefleri olarak görmelerine yol açmıştır (Dube & Harish, 2020, s. 7). Kanlı Mary olarak tanınan Mary Tudor, VIII. Hanry'nin ilk eşinden olan evladıdır ve İngiltere'nin ilk uzun süreli tahtta oturan kraliçesidir. Bu süreçte VIII. Hanry, erkek varis sahibi olabilmek için Anne Boleyn (Ö. 1530) ile evlenmiştir. Anne Boleyn'in erkek çocuğu olmasa da tarih sayfalarında ismi çok fazla geçmektedir (Anonim, 1985b, s. 967-969).

---

[10] VIII. Henry'den sonra yerine dokuz yaşındaki tek erkek oğlu olan VI. Edward (1547-1553) geçmiştir. Ancak VI. Edward'ın on altı yaşındaki ölümünün ardından, yönetim hanedanlığın kadın üyelerine geçmiş ve tahta I. Mary (1553-1558) oturmuştur (Özcan A. , 2000, s. 297).

I. Mary'den sonra tahta çıkan I. Elizabeth, İngiltere halkını fakirlikten zenginliğe taşımayı başarmıştır. Kendisi için "*İlk profesyonel halkla ilişkiler uzmanı*" denilmiştir. Çünkü hitabeti, motivasyon gücü ve ikna kabiliyeti çok yüksek bir hükümdar olmuştur. Çocuğu olmadığı için ölümünden sonra Tudor Hanedanlığı sona ermiş ve yerine I. James geçmiştir (Çimen, 2012, s. 94-95). I. Elizabeth dönemi, Avrupa'daki Rönesans hareketine denk düşmektedir. Hem zihinsel olarak hem de niteliksel olarak Elizabeth dönemi, özgürlükçü düşüncenin en yoğun olduğu dönemdir (Anonim, 1985b, s. 973). I. Mary ülkeyi beş yıl, I. Elizabeth ise kırk beş yıl yönetmiştir. VIII. Henry ve çocuklarının dönemi, Avrupa krallık sisteminin nasıl işlediğini açıklayan güzel bir örnektir. VIII. Henry, kendisine bir erkek varis istemesi üzerine, ilk eşi ve I. Mary'nin annesi olan Catherina'dan boşanarak beş ayrı evlilik daha yapmıştır. Toplamda altı evliliği olan VIII. Henry'nin tek erkek varisi olan VI. Edward (1547-1553) tahta çıksa bile on altı yaşında ölmüştür. Bu sebeple tahta, krala en yakın akraba olan kızı I. Mary geçmiştir. I. Mary'nin ölümü üzerine de hiç çocuğu olmaması sebebiyle kız kardeşi I. Elizabeth geçmiştir (Özcan A. , 2000, s. 297). Bu durum hanedan kanına sahip olan kız ya da erkek olsun hükümdara en yakın akrabaya, hükümdarlık yolunun açık olduğunu göstermektedir. Yine de önceliğin "erkek varis" olduğu VIII. Henry örneğinde olduğu gibi ortadadır.

17. yüzyılda Avrupa toplumunda kadınlar her ne kadar halk arasında hak ettikleri kıymeti göremeseler de siyasi dünyanın içerisinde belli bir güce erişebilmişlerdir. İsimleri bazen kötülükle anılmış bazen de ilklere imza atan kadınlar listesinde yer almıştır. Yönetimde çeşitli kadınların varlığından yola çıkılarak meşruiyet haklarının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine de ilk olarak erkek varis aranmıştır.

1.2. Türk-İslam Devletlerinde Kadının Yönetimdeki Meşruiyeti

Kadınlar, İslam öncesi dönemlerde Türk devletlerinde önemli bir mevkide yer almıştır. Türk toplumunda çocuğu büyütme ve eğitme gibi ilk ve temel görevler kadınlara atfedilmiştir. Bu sebeple tarihi kaynaklarda Türklerin önem verdikleri paylara "*ana hakkı*" denilmiş ve bu "*Tanrı hakkı*" ile eş tutulmuştur (Gündüz A. , 2012, s. 130). Bu durum, hatunluğun aynı hükümdarlık gibi "*kut*" meselesine bağlı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Gölen, 2016, s. 639). Hükümdarın verdiği emirlerde

"*Kağan buyuruyor ki*" ifadesi tek başına kullanıldığında, bu emirler geçerli sayılmamıştır. Bunun yerine "*Kağan ve Hatun buyuruyor ki*" ifadesi kabul görülmüştür. Elçi[11] kabulünde, hatun da hakanla birlikte mecliste bulunmuş ve çoğunlukla hakanın sol tarafında oturmuştur. Hatunların tek başına elçi kabul ettikleri zamanlar da olmuştur (Gündüz A. , 2012, s. 131). Kuşçu'ya göre Arap-İslam toplumlarında kadının siyasi meşruiyetinden söz edilemezken Türk-İslam toplumlarında, İslam öncesinden gelen Türk siyasal anlayış çerçevesinde kadınların devlet yönetimindeki meşruiyetinden söz edilmiştir (Kuşçu, 2021a, s. 73).

Kadınların devlet işlerindeki etkinliğinin, İslami dönem Türk tarihinde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Türk-İslam devletlerinden Büyük Selçuklu Devleti'ne gelindiğinde Tuğrul Bey (Ö. 1063), Selçuklu Devleti'nin kaderini değiştiren kararlar alırken iki önemli kişiye danışmıştır. Bunlardan birisi kardeşi Çağrı Bey (Ö. 1060), diğeri ise pek kıymetli eşi Altuncan Hatun (Ö. 1060) olmuştur (Karaçam, 2021, s. 163). İlaveten, Selçuklu yönetimini ele geçirmek isteyen İbrahim Yınal'ın (Ö. 1060) isyanı neticesinde, Tuğrul Bey (Ö. 1063) zora düşmüş ve onu bu zorluktan yine eşi Altuncan Hatun (Ö. 1060) kurtarmıştır (Terzi, 2012, s. 19; Akarsu, 2019, s. 5; Kuşçu, 2016, s. 187). Kuşçu, Altuncan Hatun'un Türk tarihinde devlet yönetimine doğrudan ve dolaylı olarak katılım gösteren kadınların en cesur ve en bilgesi olduğunu belirtmiştir (Kuşçu, 2021b, s. 112). Yine Selçuklularda Sultan Melikşah'ın (Ö. 1092) eşi Terken Hatun (Ö. 1094) da devletin her sahasında etkili olmuştur. Kendisine ait on iki bin kişilik askeri birliğin varlığı bilinmektedir (Üçok, 2011, s. 223). Terken Hatunun siyasi arenadaki en büyük engeli, dönemin veziri Nizamülmülk olmuştur. Yaklaşık kırk gün arayla, önce Nizamülmülk ve ardından da Sultan Melikşah'ın vefatıyla birlikte Selçuklu devlet siyasetinde Terken Hatunun önünde hiçbir engel kalmamıştır (Kuşçu, 2021b, s. 119). Sultan Melikşah'ın ölümünden (Ö. 1092) sonra bile devlet idaresinde etkin olan Terken Hatun, oğlunun saltanat döneminde (1092-1094), devlet naibeliği görevi yaparak kısa bir süreliğine de olsa siyasete yön vermiştir (Bezer, 2011, s. 510). Karaçam ve Özaydın'a göre, Selçuklularda politik olarak öne çıkan Terken Hatun (Ö. 1094), devletin idari ve siyasi sistemini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır (Özaydın, 2007, s. 195; Karaçam, 2021, s. 168). Bir başka örnek ise

[11] Eski Türklerden günümüze kadar ulaşan ve devletin dış ilişkileriyle ilgilenen memuruna elçi denilmiştir (Gömeç S. Y., 2022, s. 310).

Hârizmşahlarda karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Sultan Tekiş'ten (Ö. 1200) sonra taht sahibi, Tekiş'in eşi Terken Hatundan (Ö. 1233) olan oğlu Alaeddin Muhammed (Ö. 1220) olmuştur (Taneri, 1997, s. 231; Beyânî, 2018, s. 15). Hal bu iken Terken Hatun, devlet yönetiminde etkili olmuş ve yeri geldiğinde oğlu Alaeddin Muhammed'in kararlarını bozmuştur. Ayrıca yedi kişilik bir İnşa Divanı[12] (Dîvânü'l-inşâ) kurduğu, kendisine ait tuğrasının olduğu ve "*Hüdavend-i Cihan*" unvanını aldığı da bilinmektedir (Terzi, 2012, s. 20; Kafesoğlu, 1984, s. 208-209; Üçok, 2011, s. 228; Gürbüz, 2021, s. 101). Kendini "*Dünya kadınlarının hükümdarı*" olarak nitelendiren Terken Hatunun (Ö. 1233) ayrı bir sarayı ve devlet adamları olmuştur (Karaçam, 2021, s. 182).

İslam devletleri arasında köklü bir geçmişe sahip olan Osmanlı Devleti, üç kıtaya yayılmış ve harem teşkilatı gelişmiş bir imparatorluktur. Bu sebeple evliliklerin amacı da zaman içerisinde evrilmiştir. Örneğin devletin kuruluş döneminde, soylu kadınlarla siyasi evlilikler başlamış; ancak Orhan Bey'den (Ö. 1362) sonra çoğu Osmanlı şehzadeleri, cariye annelerden dünyaya gelmiştir. Bu cariye anneler, iktidar gücüne ancak bir oğul dünyaya getirerek erişebilmiştir. Erkek evladı olmayan kadınlar, hanedan halkı olmayan bireyler olarak görülmüş ve bu nedenle statüleri olmamıştır (Peirce, 1998, s. 20; Balabanlilar, 2010, s. 137; Tombuloğlu, 2021, s. 384-385).

16. yüzyıldan itibaren çağdaş üç büyük Türk devletinden biri Osmanlı Devleti, diğeri Safevi Devleti, bir diğeri ise Babürlü Devleti'dir. Bu üç devlette de siyasi alanda, dönem dönem kadınların etki ve etkinlikleri görünmektedir. Türk tarihinde önemli bir yeri olan Osmanlı Devleti'nde ise durum biraz değişmiştir. Siyasi alanda resmi bir sıfatta hükümdar naibeliği örneğine Kösem Sultan'ın (Ö. 1651) dışında rastlanmamaktadır. Ancak genel itibariyle Osmanlı sultanlarının yakınında yer alan kadınların bazıları öne çıkabilmiştir. Osmanlılarda kuruluş döneminden itibaren bazı saraylı hanımlar, sosyo-politik hayatın içerisinde yer almışlardır. Örneğin, Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatunun (Ö. 1380?) İbn-i Battuta'yı (Ö. 1368/1369) ağırlaması (İbn Battûta, 2016, s. 298; Emecen, 2007, s. 124) ve I. Murad'ın kızı Melek Hatunun siyasete karışması, kuruluş dönemi saray kadınlarına

[12] İnşa divanı, iç ve dış yazışmaların yapıldığı, tayin ve nakil gibi kararların alındığı devlet bürokrasisinin merkezi sayılmıştır (Şeşen, 1994, s. 381).

örnek olarak verilebilir (Gündüz A. , 2012, s. 143). 16. yüzyılda ise Kanuni'nin eşi Hürrem Sultan (Ö. 1558) ve yine Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan (Ö. 1578) gibi kadınlar, diplomatik sahada söz sahipliği yapmışlardır (Peirce, 1998, s. 293; Sakaoğlu, 2015, s. 229; Kuş Büyüktaş, 2018b, s. 203; Uluçay, 2017, s. 100). Yükseliş dönemi saray kadınları, uluslararası diyalogda bulunarak farklı devletlere isimlerini duyurmuştur. Osmanlı iktidar kadınlarının en ünlü isimlerinden Hürrem Sultan'ın, Lehistan Kralı II. Zygmund'a "*Pederinizin vefatı üzerine Lehistan Kralı olduğunuzu öğrendik. Allah her şeyin doğrusunu bilir ki; çok sevindik ve memnun olduk…*" şeklinde tebrik mektubunun olması, dönemine göre önemli bir güç göstergesidir. Çünkü bu mektubun arkasında, Hürrem Sultan'a ait mühür bulunmuş ve Hürrem Sultan (Ö. 1558), "*Haseki Sultan*" unvanını kullanarak Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk ve son kez bir kral ile mektuplaşarak çağın kaidelerinin dışına çıkmıştır. Sonraki devirlerde Nurbanu (Ö. 1583) ve Safiye Sultan (Ö. 1619) gibi dönemin önde gelen kadınları, farklı ülkelerin kraliçeleri ile mektuplaşsalar da[13] bir kral ile birebir mektuplaşan "*Haseki*" örneği Hürrem Sultan'dan başka yoktur (Karaçam, 2021, s. 221). Dahası Haseki Hürrem Sultan, Osmanlı hükümdarlarından biriyle nikahlanan ilk gayrimüslim kadın olmuştur (Çimen, 2012, s. 71). İlerleyen dönemde Kösem Sultan (Ö. 1651) ise I. Ahmet'i (1617) etkilemeyi başarmış ve hükümdarın kıymetlisi olarak döneme damgasını vurmuştur. Öyle ki Çimen, bu konuda I. Ahmet'in, Kösem Sultan'ı görür görmez âşık olduğunu ve onunla evlenmeden tahta çıkmayı reddettiğini belirtmiştir[14] (Çimen, 2012, s. 118). Bu evliliğin ardından Kösem Sultan, Osmanlı Devleti'nde otuz yıl valide sultan olmuş ve devletin ilk saltanat naibesi olarak on üç yıl görev yapmıştır. Kendisi hem iki oğlunun hem de torununun saltanatını gören ve katledilerek öldürülen tek Sultan'dır (Karaçam, 2021, s. 241; Taylan, 2020, s. 139). Kösem Sultan, Osmanlı Devleti'nde taht değişikliğine onay verecek düzeyde padişahlık yetkilerini kullanabilen tek kadın naibedir (Sakaoğlu, 2015, s. 306). Üç padişaha ard arda naibelik yapmak [(IV. Murad (Ö. 1640), Sultan İbrahim (Ö. 1648), IV. Mehmed (Ö. 1687)], Kösem Sultan haricinde hiçbir Osmanlı saray

[13] Nurbanu Valide Sultan (Ö. 1583) Kraliçe Catherine'le (Ö. 1589) ve Safiye Sultan (Ö. 1619) Kraliçe Elizabeth'le (Ö. 1603) mektuplaşmıştır (Peirce, 1998, s. 303; Akyıldız, 2008, s. 473).

[14] I. Ahmet 1603 yılında tahta çıkmıştır (İlgürel, 1989, s. 30). I. Ahmet ile Kösem Sultan'ın ilk çocukları Murad, 1612 yılında doğmuştur. Bu sebeple Kösem Sultan'ın saraya giriş tarihi en geç 1609-1610 yılları arasındadır (İlgürel, 2002, s. 273). Hal böyle olunca Çimen'in iddiası zayıflamış olmaktadır.

kadınına nasip olmamıştır (Peirce, 1998, s. 310; Uluçay, 2012, s. 79-80; Akyıldız, 2017, s. 381) (Akyıldız, 2017, s. 381). Osmanlı devlet yönetiminde öne çıkan Kösem Sultan, naibelik makamı vasıtasıyla imza sahibi olmuş ve bu vesile ile resmi anlamda siyasi bir karakter olarak tarihe geçmiştir. Kösem Valide Sultan'ın politik kariyeri de "*Kadınlar Saltanatı*"nın[15] en belirgin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Altınay, 2011, s. 123-235).

Kadınların siyasette rol oynadığı bir başka Türk devleti ise Safevi Devleti'dir. Buna göre, devlet erkanında söz sahibi olan kıymetli begümlerin varlığı bilinmektedir. Örneğin I. Tahmasb'ın (Ö. 1576) kızı olarak dünyaya gelen Perihan Hanım (Ö. 1578), babası tarafından çok sevilerek ve saygı görerek büyütülmüştür. Bu sebeple halk, önemli dilek ve şikayetlerini onun aracılığıyla hükümdara duyurmuştur. Siyasi kabiliyeti ve zekâsı sayesinde şehzadelerin taht mücadelesinde önemli rol üstlenmiştir (Yıldız, 2018, s. 110). Bir başka örnekte ise, Muhammed Hüdabende'nin (Ö. 1595) eşi Hayrunnisa Begüm (Ö. 1579) yer almaktadır. Kendisi, Safevi Hanedanlığının en şöhretli kadınlarından biri olmayı başarmıştır. Muhammed Hüdabende'nin hükümdarlığı esnasında kendisine "*Mehdi Ulya*" unvanı verilmiştir. Askeri seferlere katılmış ve Muhammed Hüdabende'nin "*Şahlık*" makamına yükselmesinden sonra devleti bir yıldan fazla fiilen yönetmiştir (Çınar, 2011, s. 87).

Her ne kadar 16. ve 17. yüzyıllardan önce yaşamış olsa da ilk Türk-İslam kadın hükümdarı olması sebebiyle Raziye Begüm Sultan'ın da toplumsal cinsiyet tarihinde önemli bir yerinin olduğu düşünülmektedir. Bahriye Üçok'a göre Raziye Begüm Sultan (Ö. 1240), üç kıtaya yayılmış Müslüman Türk devletleri içerisinde tahta çıktığı bilinen ilk Müslüman kadın hükümdardır (Üçok, 2011, s. 55; Kuşçu, 2021a, s. 68). Ayrıca Delhi Türk Sultanlığı'nın da ilk ve tek kadın yöneticisidir (Şahin H. H., 2018, s. 362). Raziye Begüm Sultan, önce "*ahd*"[16] (dönemin hükümdarının önceden tayin vesilesiyle seçtiği kişi) yoluyla hükümdarlığa aday gösterilen ilk Müslüman kadın olmuştur (Üçok, 2011, s. 59). Ancak "*ahd*" yoluyla tahta çıkamayınca "*galebe*" (üstün gelmek) yoluyla yani, tahtta hak sahibi olan diğer rakiplerini yenerek, taht hakkını elde etmiştir (Üçok, 2011, s. 62). Şemseddin

---

[15] Kadınlar saltanatı XVI. yüzyılın sonlarından XVII. yüzyılın ortalarına kadar süren döneme denmiştir (Altınay, 2011; Akyıldız, 2012, s. 496).

[16] Ahd, anlaşma ve yükümlülük anlamlarına gelmektedir (Yılmaz S. , 2013, s. 28).

İltutmuş'un (Ö. 1236) kızı olan Raziye Begüm Sultan (Ö. 1240), babasının vefatından altı ay sonra "*Celâletü'd-dünyâ ve'd-dîn*" unvanını alarak devletin başına geçmiştir (Koç, 2021, s. 73-74). Raziye Begüm Sultan, daha on altı yaşındayken ve on iki erkek kardeşine rağmen Delhi Türk Sultanlığı'nın tahtına oturmayı başarmıştır (Şahin H. H., 2018, s. 362). Kendisi güçlü bir eğitimin yanı sıra at biniciliği ve savaş sanatını da öğrenmiştir (Iftikhar, 2008, s. 31). Raziye Begüm Sultan örneği, 13. yüzyılda Türkler tarafından atılan ilerici bir adım olmuştur. Raziye Begüm Sultan[17], saray kadınlarını siyasette aktif rol almaya teşvik etmiştir. Kadınların siyasete katılımı, Hindistan'da ve hatta Türk yönetimi boyunca devam etmiştir (Iftikhar, 2008, s. 60). Dört yıllık hükümdarlığı (1236-1240) esnasında radikal bir değişiklik yaparak kadın kıyafetleri ve peçeyi kullanmayı bırakmış, erkek kıyafetleri giyerek halk arasında dolaşmaya başlamıştır (Koç, 2021, s. 90; Savaş, 2020, s. 26). Öne çıkan bu örneklere göre, İslam öncesi ve İslamî dönemin ilk yüzyıllarında, hatunun iktidar alanındaki etkinliğinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak üç büyük Türk devletinin inkişafına şahitlik eden 16. ve 17. yüzyıllarda hatunluk mevzuunun bir siyasi makam olmaktan uzaklaştığı anlaşılmaktadır. Yine de bu yüzyıllarda kadınların siyasi etkinliğinin örneklerini görmek mümkündür.

Türk-İslam devletlerinde, saray kadınlarının çeşitli unvanlara sahip olmaları, seferlere katılmaları, devlet kademelerindeki rütbe, tayin ve azledilmeleri görevlendirmeleri, kişiler ve devletlerarasında arabuluculuk yapmaları, şehzadelerin taht yolculuğunda taraf tutmaları, isimlerine para bastırmaları ve mühürlerinin olması sebebiyle ferman yayınlamaları, kadınların siyasi alandaki otorite ve nüfuzlarının birer örnekleri olmuştur.

[17] Delhi Sultanlığı'nın tek kadın hükümdarı Raziye Begüm'ün, divanı olan ilk kadın şair olduğu ileri sürülmüştür. Ancak Hilal Şahin bu iddianın aksine, Azerbaycan'da Mehseti Gencevi (1089-1160) isimli kadının Türklerin ilk kadın şairi olduğunu belirtmiştir (Şahin H. H., 2018, s. 367). Bilal Koç da Raziye Sultan'ın "*Şîrîn-i Dihlevî ve Şîrîn-i Gûrî*" mahlaslarıyla şiirler yazdığını, ancak Türk edebiyatının ilk kadın şairi olarak nitelemenin yanlış olacağını belirtmiştir (Koç, 2021, s. 130-131). Ersöz ile Kalkandelen ise Osmanlı döneminde yaşamış olan Zeynep Hatunu (Ö. 1563), "adı bilinen ilk Türk kadın şair" olarak belirtmiştir (Ersöz, 2014, s. 178; Kalkandelen, 2021, s. 123). Zeynep Hatunun hem Mehseti Genceyi'den hem de Raziye Begüm'den daha sonra hayata geldiği düşünüldüğünde, Emine Ersöz'ün ifadesinin yanlış olması olasıdır.

1.3. Konjonktürel Bağlamda 16. ve 17. Yüzyıllarda Devlet İdaresini Elinde Tutan Kadınlar

16. ve 17. yüzyıllarda siyaset literatürüne ismini yazdıran kadınlar hakkındaki bilgiler çok azdır. İdareyi eline almış ve yöneticilik koltuğuna oturmuş başarılı kadın simalar hakkında daha fazla bilgi edinmek gerekmektedir. I. Elizabeth (1558-1603), II. Mary (1689-1694), Christine (1632-1654), Kösem Sultan (1641-1651), Nakıyyetüddin Nûr Âlem (1675-1678), Zekiyetüddin İnayet Şah (1678-1688), Zinetüddin Kemalatşah (1688-1699), Fatma Sultan (1679-1681) ve Nur Cihan Begüm[18] (1611-1627) 17. yüzyılda idari güce sahip olarak siyasi durumun ışığını değiştiren kadınlar, elinde bulundurdukları imza yetkileri sayesinde devletin çeşitli sahalarında söz sahibi olmuşlardır. I. Elizabeth, II. Mary gibi Avrupa siyasetine yön veren kadınlar hakkındaki bilgiler oldukça fazlayken Nakıyyetüddin Nûr Âlem, Zekiyetüddin İnayet Şah ve Zinetüddin Kemalatşah gibi naibeler hakkındaki bilgiler ise isimleri ve naibelik yıllarının ilerisine geçememektedir.

Yukarıda ismi geçen ve hakkında bilgilere ulaşabildiğimiz bir diğer kadın, Kasım Hanlığı'nın tek ve son hükümdarı Fatma Sultan'dır. Moskova'nın 250 kilometre güneydoğusunda kurulan Kasım Hanlığının hükümdarı Arslan Han'ın 1627'de ölümü üzerine, yerine çocuk yaştaki Seyyid Burhan geçmiştir. Seyyid Burhan'ın annesi olan Fatma Sultan (1679-1681) naibelik göreviyle oğluna devlet işlerinde yardımcı olmuştur. 1679'a kadar Seyyid Burhan'ın hükümdarlığının devam ettiği, ancak o tarihten sonra yaşının ileri olmasına rağmen tahta Fatma Bike Hatunun geçtiği bilinmektedir. Fatma Bike Sultan, Kasım Hanlığının son ve tek kadın hükümdarı olmuştur. Fatma Bike Sultan'ın seyyid[19] soyundan gelmesinden ötürü Ruslar kendisine "*Seyyidovna*" demişlerdir. Fatma Sultan Begüm'ün kesin olarak kaç yıl hükümdarlık yaptığı bilinmemektedir ancak 1679-1681 yılları arasındaki vesikalarda vergi topladığına dair bilgiler mevcuttur (Üçok, 2011, s. 213-220; Acar, 2008, s. 188-189).

Hem 17. yüzyılda hem de diğer yüzyıllarda ön plana çıkmayı başarmış idareci ve yönetici statüsü olan kadınların durumu hakkında pek çok eser mevcuttur.

---

[18] Ek 1: Nur Cihan Begüm'ün Portreleri.

[19] Seyyid kelimesi, Hz. Muhammed'in soyundan gelen kimseleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Küçükaşçı, 2009, s. 40).

Araştırılan kaynaklar neticesinde tarih boyunca devlet mekanizmasında önemli roller üstlenmiş, devlet liderliği yapmış ya da naibelik göreviyle yönetimde söz sahibi olmuş kadınlar aşağıda listelenmiştir. Bu listede idari gücü elinde bulunduran kadınların doğum ve ölüm yılları, hangi devletleri, hangi görevle ve kaç yılları arasında yönettikleri aktarılmıştır.

Tablo 1.1: 16. ve 17. Yüzyıllarda Dünyada Siyaset Alanında Etkin Olan Devlet Kadınları

Hükümdar/Naibe Adı	Devlet/Ülke Adı	Görevi	Doğum ve Ölüm	Görev Yılları
I. Isabella	İspanya	Kraliçe	1451-1504	1474-1504
Juana	İspanya	Kraliçe	1479-1555	1504-1506
Mary Stuart	İskoçya	Kraliçe	1542-1587	1559-1568
Süyün Bike Hatun	Kazan Hanlığı	Naibe	1516-1554	1549-1551
Catherine de' Medici	Fransa	Kraliçe	1519-1589	1549-1594
Lady Jane Grey	İngiltere	Kraliçe	1536-1554	1553-1553
I. Mary Tudor	İngiltere	Kraliçe	1516-1558	1553-1558
I. Elizabeth	İngiltere	Kraliçe	1533-1603	1558-1603
Nur Cihan Begüm	Babürlü Devleti	Nevvab	1577-1645	1611-1627
Mümtaz Mahal	Babürlü Devleti	Nevvab	1593-1631	1628-1631
Cihanârâ Begüm	Babürlü Devleti	Nevvab	1614-1681	1631-1681
Fatma Sultan	Kasım Hanlığı	Hükümdar, Naibe	?-1681	1679-1681
Kösem Sultan	Osmanlı Devleti	Naibe	1590[20]-1651	1605-1617 1648-1651
Nakıyyetüddin Nûr Âlem	Açe Sultanlığı	Hükümdar	?	1675-1678
Zekiyetüddin İnayet Şah	Açe Sultanlığı	Hükümdar	?	1678-1688
Zinetüddin Kemalatşah	Açe Sultanlığı	Hükümdar	?	1688-1699

Kaynak: Tablo 1.1. (Üçok, 2011); (Üçok, 1967); (Karaçam, 2021); (Kidder & Oppenheim, 2013); (Çimen, 2012); (Taylan, 2020) ve (Acar, 2008)'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu tabloda önemli olan nokta, kadınların hükümdarlık ya da naibelik fark etmeksizin devlet yönetiminde olmalarıdır. I. Elizabeth, Victoria, Nur Cihan ve birçoğu, siyasi dünyada devlet yöneten kadınlara örnek olmuştur (Thomas, 1939, s. 151). Bu nedenle, Babür Şah (1526-1530) döneminden Evrengzîb (Alemgir) (1658-

[20] Taylan, Kösem Sultan'ın doğum tarihini 1590 olduğunu (Taylan, 2020, s. 139), İlgürel ise 1589 olabileceğini belirtmiştir (İlgürel, 2002, s. 273).

1707) dönemine kadar Babürlü hanımlarının çağdaş siyasette oynadıkları rolün çok önemli olduğu sonucuna varılmaktadır. İktidar gücünü elinde bulunduran kadınlar, fikir ayrılıklarını çözmüşler, anlaşmazlıkları gidermişler, sevdiklerini affettirmişler, düşmanla barışı sağlamak için ara bulucu olarak hareket etmişler ve bazen de düşmanla yüzleşmek için saray dışına çıkmış ve savaş meydanında varlık göstermişlerdir. Belli bir dereceye kadar her şey yolunda gitmiştir. Bu, Nur Cihan Begüm (Ö.1645) durumunda oldukça belirgindir. Babürlü hanımlarının sergilediği akıl gücü, kararlılık ve cesaret takdire şayan olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 157).

1.4. Babürlü Sarayında Kadının Meşruiyeti Üzerine Tartışmalar

Osmanlı ve Safevi Devletleri ile çağdaş olan Türk-İslam devletlerinden bir diğeri de Babürlü Devleti'dir. Kurulmuş olduğu coğrafyadan da etkilenerek Türk ve İslam kültürünü Hint ve Fars kültürü etkileşimiyle harmanlamıştır. Ancak devletin genlerindeki hâkim unsur, Türk kültür ve kimliğidir. Babürlüler bu hâkim unsur çerçevesinde, devletin idare geleneğinde kadınların da yer alabileceği bir sistemi işlemişlerdir. Böylece devlet işleyişinde sadece erkek egemen bir iktidar anlayışı olmayıp kadınların da resmi anlamda iktidara yön verdiği görülmüştür.

Ganie'ye göre, Babürlü Devleti'nin kadınları da dahil olmak üzere Hindistan kadını, ülkenin sosyo-kültürel ve felsefi gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bunun sebebini ise Babürlülerin büyük sanatçı kişiliklere sahip olmasında aramak lazımdır. Sanatta Babürlü sarayının begümleri de neredeyse hükümdarlar kadar dikkat çekici olmuştur. Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), Bige (Bega/Hacı) Begüm (Ö. 1581), Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihanârâ Begüm (Ö. 1681), Zebünnisa Begüm (Ö. 1702) gibi Babürlü kadınları, sadece kültürel alana katkı sağlamamış, yaşadıkları dönemlerde siyasette de baskın bir rol oynamışlardır (Ganie, 2018, s. 34).

Babürlü Devleti, kendi hanedanlığının kadınlarına hatırı sayılır biçimde kıymet göstermiştir. Bu duruma daha devlet kurulmadan önce, Babür Şah'ın (1526-1530) annesi ve anneannesinin rızasını alarak kararlar vermesi, onların göndermiş olduğu mektuplar doğrultusunda hareket etmesi, fetret ve kazaklık[21] dönemlerinde annesini yanından hiç ayırmayışı örnek olarak gösterilebilir (Gazi Zahirüddin

[21] Babür Şah (1526-1530), bu kelime ile fetret döneminde hâkim olduğu bölgeyi bazı sebeplerden ötürü terk edip tekrardan benzer bir konum buluncaya kadar harcadığı zaman dilimi için kullanmıştır (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 616).

Muhammed Babur, 1987, s. 10, 56, 78; Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 52). Çünkü, çevresindeki kadınlar onun başarısında önemli bir paya sahip olmuşlardır. Bu kadınlardan Babür Şah'ın anneannesi İsen Devlet Begüm (Ö. 1505), Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay Han'ın soyundan gelen Yûnus Han'ın eşidir. İsen Devlet Begüm, gençlik yıllarından itibaren çağdaş siyasette önemli bir rol oynamıştır (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 10; Mukherjee, 2001, s. 114; Mirza Haydar Duğlat, 2006, s. 343-344). Ömer Şeyh Mirza'nın 1494'te ölümü, Babür Şah'ı yaklaşık on bir yaşında, siyasi alanda yapayalnız bir çocuk olarak bırakmıştır. Babür Şah, bu süreçten sonra kendisini rakip ve düşmanlarıyla çevrili bulmuştur. O zamandan beri İsen Devlet Begüm sürekli torununun yanında durmuş, ona rehberlik etmiş ve birçok siyasi krizin üstesinden gelmesine yardım etmiştir. Gerçek idari güç, İsen Devlet Begüm'ün elinde bulunmuştur (Mukherjee, 2001, s. 115; Bokhari, 2009, s. 53). Örneğin Babür Şah daha 11 yaşındayken ve Fergana'da düşmanlarla uğraşırken Hasan Yakub (Ö. 1494), Babür Şah'ı tahttan indirip yerine kardeşi Cihangir Şah'ı (1605-1627) başa getirmek istemiştir. Bunun üzerine İsen Devlet Begüm, devlet büyüklerini toplayarak Hasan Yakub'u görevinden azlettirmiştir. Konuyla ilgili Babür Şah Vekayi'de, fikir ve önlemler almak için İsen Devlet Begüm[22] gibi bir kadının az bulunduğundan, akıllı ve tedbirli olduğu için de çoğu işini ona danışarak yaptığından bahsetmiştir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 25).

Babürlüler için anne, büyükanne, eş ve kız kardeş gibi kadınların sözleri her zaman kıymetli olmuştur. Bu duruma örnek olarak, annesi Kutluk Nigâr Hanım'ın (Ö. 1505) ısrarı ile Babür Şah'ın (1526-1530) Zeynep Sultan Begüm ile evlenmesi gösterilebilir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 28). Yine bir başka örnekte ise, Babür Şah'ın amcası Sultan Ahmed Mirza'nın kızı Ayşe Sultan Begüm ile olan evliliğindeki aşkın bitmesi üzerine, Babür Şah'ın eşini ziyarete gitmeyi aksatması gösterilebilir. Bu durum üzerine Kutluk Nigâr Hanım'ın Babür Şah'ı azarlaması doğrultusunda ayda veya kırk günde bir, eşi Ayşe Sultan Begüm'e gittiği kaynaklarda geçmektedir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 78). Annesinin her sözüne itimat eden Babür Şah, kendisinin kazaklık ve fetret

[22] Babür Şah (1526-1530), İsen Devlet Begim (Ö. 1505) için "Annemin annesi" ifadesini kullanmıştır (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 14). Aynı bilgi *Hümayunnâme*'de de geçmektedir (Gülbeden, 1987, s. 270).

devirlerinde annesinin her zaman yanında bulunduğunu belirtmiştir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 10). Yine hanedan kadınlarından *Padişah Begüm* unvanlı ve Babür Şah'ın (1526-1530) en büyük ablası Hanzade Begüm (Ö. 1545), Hümayun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) hareminde önemli görevler üstlenen ilk kadın olarak görülmüştür (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 37; Schimmel, 2004, s. 145; Iftikhar, 2008, s. 62; Obuz & Şahin, 2020, s. 113). Ancak tarihçiler; Hanzade Begüm'ün "*Padişah Begüm*" unvanını almasını, Babür Şah'ın eşi Mahım Begüm'ün (Ö. 1533) vefatından sonra gerçekleştiğini bildirmektedir (Mukherjee, 2001, s. 121; Jaiswal, 2018, s. 143; Iftikhar, 2008, s. 62). Bu sebeple devletin kurucusu Babür Şah'ın eşi Mahım Begüm'ün, Babürlü Devleti'nin ilk *Padişah Begümü* olduğu ifade edilmektedir (Misra, 1967, s. 19; Savaş, 2021, s. 477).

Burada açıklamak istediğimiz bir husus vardır. Tarihçilikte bilgi kadar bilginin kaynağı da önemlidir. *Padişah Begüm* kavramı, ilk olarak Ekber Şah (1556-1605) dönemindeki *Müntehabü't Tevarih* kaynağında görülmektedir (Al-Badaoni, 2009b, s. 138). Bu süreçten itibaren haleflerinin dönemlerinde de Padişah Begüm unvanının Babürlü hareminde devam ettiği, dönemin vakayinamelerinden anlaşılmaktadır. Ne var ki Babür Şah'ın (1526-1530) *Vekayi*'si ve Gülbeden Begüm'ün *Hümayunname*'sinde Padişah Begüm unvanı ile karşılaşılmamaktadır. Ancak Babür Şah'ın ve Hümayun Şah'ın dönemlerini aydınlatan bu kaynaklarda, *Padişah Begüm* makamından söz edilmemiş olsa dahi, Ekber Şah döneminden itibaren haremin yönetici kadınına verilen *Padişah Begüm* unvanının Babür Şah ve Hümayun Şah dönemlerinde haremin birinci kadınına da atfedildiği anlaşılmaktadır. Böylece güncel araştırmalarda Mahım Begüm (Ö. 1533), *Padişah Begüm* makamında olan ilk kadın olarak zikredilebilir. Ancak ana kaynaklar ışığında, Ekber Şah dönemindeki kurumsallaşmış haremde, ilk *Padişah Begüm* unvanını alan Babürlü kadınının Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) olduğu anlaşılmaktadır.

Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) döneminde ise Hanzade Begüm (Ö. 1545), Gülbeden Begüm (Ö. 1603) ve Hamide Banu Begümlerin (Ö. 1604) öne çıktıkları görülmektedir. Hümayun'un halası ve *Padişah Begüm* makamında olan Hanzade Begüm'ün (Ö. 1545) sarayda ve haremde etkin bir rol üstlendiği

bilinmektedir (Iftikhar, 2008, s. 62; Khatoon, 2015, s. 13). Bunun yanı sıra Gülbeden Begüm (Ö. 1603) de siyasi ve askeri arabuluculuk rolleri ile etkili olmuştur (Bayur, 1987, s. 157). Babürlü Devleti'nin başlangıcından, Ekber Şah (1556-1605) dönemindeki devletin kurumlarının olgunlaşma sürecine kadar yaşanan tüm olaylara tanıklık eden Gülbeden Begüm (Ö. 1603), yeğeni Ekber Şah'ın ricası üzerine yaşı ilerlemesine rağmen, duyduğu ve tanıklık ettiği tüm olayları kaleme almış ve *Hümayunâme* adlı eseri meydana getirmiştir (Gülbeden, 1987, s. 6; Yasmin, 2012, s. 393; Iftikhar, 2008, s. 116). Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) ise Hümayun Şah'ın eşi olup "*Meryem Mekani*" unvanına sahip olmuş ve her alanda eşine destek çıkmıştır (Bokhari, 2009, s. 57).

Ekber Şah (1556-1605) dönemine hem yönetici koltuğunda hem de ticari sahada önemli başarıları olan kadınlara rastlanmaktadır. Evvela Ekber Şah'ın annesi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), tıpkı eşi Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) döneminde olduğu gibi oğlunun yönetimindeki ilk yıllarında da siyasette önemli roller üstlenmiştir (Bokhari, 2009, s. 57). Kendisi ferman çıkarma hakkına sahip olmuş ve siyasi meselelerin çözümü için resmi yazışmalar yapmıştır (Iftikhar, 2012, s. 20). Bir başka örnekte ise Bahtunnisa öne çıkmıştır. Ekber Şah, kız kardeşi Bahtunnisa'yı Kâbil valisi olarak atamış ve Bahtunnisa burayı üç yıl boyunca yönetmiştir (Iftikhar, 2012, s. 13). Yine Ekber Şah'ın eşlerinden Cihangir Şah'ın (1605-1627) annesi, "*Meryemüz Zamani*" (Ö. 1623) unvanını almış ve ticari sahada önemli ölçüde varlık gösteren ilk Babürlü Begümü olmuştur. Kendisine ait gemileriyle Surat limanından Kızıldeniz'e kadar olan ticaret rotasında ticari faaliyetlerde bulunmuştur (Mukherjee, 2001, s. 238). Bir başka örnek ise Ekber Şah'ın sütannesi Mahım Anaga'dır. Çocukluk yıllarından gençlik dönemlerine kadar Ekber Şah'ı yönlendirmesi sebebiyle, Mahım Anaga'nın etkin olduğu bu dönem Şahin (2019)'a göre "*Kadın devleti veya hükümeti*" olarak görülmüştür (Şahin H. , 2019, s. 1200-1201).

Cihangir Şah (1605-1627) döneminde, Babürlülerdeki kadına gösterilen önem devam etmiştir. Örneğin Cihangir Şah, devlete dair önemli tüm işlerden önce, annesi Meryemüz Zamani'nin makamını ziyarette bulunmuştur. Öyle ki Cihangir Şah, annesinin huzurunda Cengiz Han ve Timurlu hanedanlarında da gelenek olan secde selamlamasını yaparak Meryemüz Zamani'ye saygısını göstermiş (Jahangir

Shah, 1999, s. 61; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 44), annesinin himaye ve şefkatinin daima kendi üzerinde olmasını dilemiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 292; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 294). Bir diğer örnek ise Mihrünnisâ'dır. Cihangir Şah dönemine damga vuran ve bu tez çalışmasının da konusu olan Mihrünnisâ, 1611 yılında Cihangir Şah ile evlenmiştir. Eşi tarafından ismi önce "*Nur Mahal*" sonra da "*Nur Cihan*" olarak değiştirilmiştir. Nur Cihan Begüm, kendi adına para bastırmış, ferman çıkarma hakkına sahip olmuş, yabancı tüccarları ağırlamış, savaş idare etmiş ve siyasi alanda terfi ve azledilme gibi işlere imza atarak kamusal alanda da etkili olmuştur (Lal R. , 2020, s. 125; Banks Findly, 1993, s. 3).

Şah Cihan (1628-1658) döneminde ise, Nur Cihan Begüm'ün (Ö.1645) yeğeni ve Şah Cihan'ın tüm çocuklarının annesi olan Ercüment Banu Begüm (Mümtaz Mahal), (Ö. 1631) Şah Cihan'ın hem sürgün hem de hükümdarlık dönemlerinde her zaman yanında olmuş ve fikirleriyle eşinin siyasi kararlarını etkilemiştir (Iftikhar, 2012, s. 23). Şah Cihan'ın kızı Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) ise annesinin ölümünden sonra babasının siyasi kararlarında etkili olmuştur. Ayrıca kendisine Babürlü hanedan mührü emanet edilmiştir (Schimmel, 2004, s. 152; Mukherjee, 2001, s. 149).

Babürlülerde kadınların siyasi alandaki yetkinlik ve etkinlikleri Evrengzib (Alemgir) (1658-1707) döneminde azalmış gibi görünse de kadına gösterilen kıymetin devam ettiği anlaşılmaktadır. Örnek olarak Cihanârâ Begüm'ü (Ö. 1681) göstermek mümkündür. Çünkü kendisi Evrengzib'in hayatında önemli bir yer tutmuştur. Everengzib ile babası Şah Cihan'ın (1628-1658) siyasi çekişmelerinde arabuluculuk rolünü üstlenmiştir (Mukherjee, 2001, s. 150). Ayrıca Evrengzib'in emri ile Cihanârâ'nın (Ö. 1681) "*Sahabâtu'z-Zamanî*" (Çağın Hanımı) adıyla anıldığı bilinmektedir (Karagözoğlu Yüzüak, 2021, s. 83).

Babürlü sarayında kadınlar siyasi evliliklerde önemli roller oynamışlardır. Bu sebeple şehzade ve hükümdarların evlilikleri, genel anlamda siyasi temeller üzerine oturtulmuştur. Ancak bu, Babürlü padişahlarının ve şehzadelerinin asla aşk için evlenmedikleri veya asla âşık olmadıkları anlamına gelmemelidir (Mukherjee, 2001, s. 50). Babürlü hükümdarları, siyasi meselelere dayanan bu evliliklerle farklı bölgelerdeki konumlarını güçlendirirken, Babürlü kadınları ise evliliklerin

gerçekleşmesi için çalışmış, padişahları ve şehzadeleri siyasi evlilikler için en yararlı olacak şekilde yönlendirmişlerdir. Örneğin, Babür Şah'ın (1526-1530) kız kardeşi Hanzade Begüm'ün (Ö. 1545) Şibanî (Şeybani) Han (Ö. 1510) ile evlenmesi de siyasi evliliklere örnektir (Iftikhar, 2012, s. 13). Gülbeden Begüm'e göre Babür Şah, üç kere Semerkant'ı fethetmiştir. Ancak altı ay içerisinde yine Semerkant'ta mahsur kalmış ve hiç kimseden yardım görememiştir (1501). Böyle bir zamanda Özbek Hanı Şibanî Han, Babür Şah'a barış teklif etmiş ve karşılığında Babür Şah'ın ablası Hanzade Begüm (Ö. 1545) ile evlenmek istemiştir. Böylelikle zaruret icabı bu evliliğe izin verilmiş ve Babür Şah, Semerkant'tan çıkabilmiştir (Gülbeden, 1987, s. 115-116). Siyasi evlikler yoluyla elini güçlendirmek isteyen Babür Şah, Bibi Mübareke (Afgani Ağaçe) adında bir kadınla evlenmiştir. Bu kadın, Yusufzay isimli Afgan kabilesinden Melik Şah Süleyman oğlu olan Şah Mansur'un kızıdır (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0108). Bibi Mübareke ile gerçekleşen evlilik sayesinde, Hindistan topraklarında Babürlü hükümdarının konumu güçlenmiştir (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 73). Yine Babür Şah'ın Mahım Begüm (Ö. 1533) ile evliliği (Mukherjee, 2001, s. 117), Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) ile evliliği (Mukherjee, 2001, s. 120), Ekber Şah'ın (1556-1605) Meryemüz Zamani (Ö. 1623) ile evliliği dönemin siyasi evliliklerine örneklerdir (Banks Findly, 1988, s. 229). Bu evlilikler hem Babürlü hükümdarlarına hem de gelinlerin babalarına ve akrabalarına büyük faydalar sağlamıştır. Bu padişahlardan biri olan Ekber Şah, gayrimüslim Racput (Rajput) aileleriyle siyasi evlilikleri başlatan ilk hükümdar olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 94). Ekber Şah zamanından itibaren, neredeyse tüm Babürlü padişahları Hindu prensesleri ve diğer Hintli devletlerden prenseslerle evlenmiştir. Ekber Şah ile evlenen Meryemüz Zamani, Ekber Şah'a ilk oğlunu vermiştir (Mukherjee, 2001, s. 24). Babürlü hükümdarları her ne kadar Afgan ve Racput gibi farklı devletlerle ilişkileri güçlendirmek için siyasi evlilikler yapmış olsalar dahi yabancı hanedanların kızlarına *Padişah Begüm* makamını vermemişlerdir. Bu durum Babür Şah'ın Afgan kabilesinden olan eşi Bibi Mübareke ve Ekber Şah'ın Racput prensesi olan eşi Meryemüz Zamani örnekleriyle ortadadır. Hal böyle olduğunda Babürlü hanedanlığı, yabancı devletlerin kendi iç ilişkilerine karışma ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Bu konu ilerleyen sayfalarda "*Babürlülerde Nevvab ve Padişah Begüm Makamları*" başlığı altında incelenmiştir.

Babürlü kadınları, sadece eşlerine destek olmakla kalmamış, aynı zamanda devlet erkanı arasında siyaseten varlık göstermişlerdir. Ancak bu durum, hükümdarlık alametlerinin her birinin, saray kadınları için de geçerli olduğu anlamına gelmemiştir. Örneğin, İslam'ın iki egemenlik kriteri olan devlet liderinin isminin Cuma hutbesinde okunması ve sikkelerin üzerinde isimlerin yazılması geleneği, Babürlü Devleti'nde de devam etmiştir[23]. Babürlü Devleti'nde, kadınlar siyasi meselelere katılım göstermiş ancak hutbe ayrıcalığına erişememişlerdir. Örneğin, Nur Cihan Begüm'e (Ö.1645) çeşitli haklar tanıyan Cihangir Şah (1605-1627) gibi bir hükümdar bile, bu duruma izin vermemiştir. Yine de hanedan kadınlarının, hutbe haricinde çeşitli ayrıcalıkları olmuştur: Madeni paralar basmak, hanedan mührü, resmi yazışmalar ve unvanlar bu ayrıcalıklardan bazıları olmuştur (Iftikhar, 2012, s. 14). Örneğin, Babür Şah'ın (1526-1530) anneannesinin genellikle görkemli bir tahta benzer koltukta oturduğu rivayet edilmiştir. Bu sebeple, Babürlü hareminin mertebece en yüksek kadınının da haremde bir taht üzerinde oturması eski bir gelenek olmuştur. Haremin (zenananın) en güçlü kadını haricindekiler, bu tahta oturamamışlardır. Haremin baş kadını, her zaman hükümdarın saygısını kazanmış ve hanedan mührünün olduğu yüzüğe sahip olmuştur. Fermanların son taslaklarını gözden geçirme gibi siyaset işlerine de katılım göstermiştir (Eraly, 2007, s. 131). Iftikhar'a göre Ekber Şah'ın (1556-1605) annesi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), Cihangir Şah'ın annesi Meyrem-üz Zamani, Cihangir Şah'ın eşi Nur Cihan Begüm ve Şah Cihan'ın (1628-1658) eşi Mümtaz Mahal (Ö. 1631) de bahsi geçen güçlü kadınlar listesinde yer almış ve her zaman saygı görmüştür. Bu kadınların fermanları ve nişanları[24] kullandıkları ve kendi cagirlerine[25] sahip oldukları aktarılmıştır (Iftikhar, 2008, s. 111).

---

[23] Mısır'da Memlük Sultanlığının ilk hükümdarı olan Şecerüddür (İnci Ağacı) (Ö. 1257), kendi adına para bastırmış ve Cuma hutbelerinde önce halifeye ardından da kendi adına hutbe okutmuştur (Üçok, 2011, s. 89; Tomar, 2010, s. 404; Kuşçu, 2021a, s. 71; Atmaca, 2021, s. 134).

[24] Babürlüler, kadınlar tarafından çıkarılan fermanların iki tanesini Orta Asya atalarından miras almıştır. Bu fermanlardan ilki hükümdar annelerinin yazdığı "*Hüküm*" fermanıdır. Diğeri ise hükümdar eşleri, kızları ya da gelinlerinin yazdığı "*Nişan*" (Nishan) fermanıdır. Hüküm ve nişanlar daha az otoriter olmuştur. Bu fermanlarda yerel meselelere ya da hükümdarın daha önce emir verdiği konulara değinilmiştir (Lal R. , 2020, s. 141). Hüküm, senet, nişan ve parvana gibi resmî belge ve ferman haklarına Meryemüz Zamani (Ö. 1623), Nur Cihan Begüm ve Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) gibi sarayın en yüksek rütbelerindeki kadınlar sahip olmuştur (Jaiswal, 2018, s. 186).

[25] Babürlü memurları maaşlarını ya nakit olarak ya da belirli bölgelerin gelirlerinin tahsis edilmesi yoluyla elde etmişlerdir. Bu atamalar Osmanlı Devleti'nde "*tımar*", Safevi Devleti'nde "*tuyul*" ve Babürlü Devleti'nde "*cagir*" olarak bilinmiştir ve atananlar "*cagirdar*" olarak adlandırılmıştır (Krishan, 2004, s. 380; Özcan A. , 1993, s. 11-12).

Babürlü saray kadınları, siyasi alanda etkin oldukları kadar, güçlü bir gelir kaynağına da sahip olmuşlardır. Ekonomik kaynaklarını yalnızca özel ihtiyaçları için değil, aynı zamanda kamu refahı için de kullanmışlardır. Bu sayede bina, saray, çeşme, cami, türbe inşaatı, bahçe düzenlemesi veya muhtaç kızlara çeyiz verilmesi için önemli meblağlar harcamışlardır. Ayrıca bayram şenlikleri, doğum günü kutlamaları ve evlilik törenleri gibi organizasyonlara, hanedan kadınları finansör olmuştur (Bilgrami, 1993, s. 360). İktidar gücünün sergilendiği bu önemli faaliyetler, Babürlü saraylı kadınlarının, iktidarın meşrulaştırılmasında önemli rol oynadıklarını göstermektedir. Hanedan kadınlarının kamu yararına yapmış oldukları bu faaliyetler; siyasal, sosyal ve ekonomik alanlardaki etkinliklerini gözler önüne sermiştir. Bu ekonomik güçlerini kendi zevk ve hobileri için de kullanmışlardır. Örneğin bazı saray kadınları, zengin ve nadir kitap koleksiyonuna önemli miktarda para yatırmıştır.

Sanatsal ve kültürel alanların yanı sıra siyasi alanda da Babürlü kadınları, hükümdarlara ayak uydurmuşlardır. Saray kadınlarının faaliyetleri sadece kendilerini güzelleştirmek, hayatın zevkine dalmak ve padişahı mutlu etmeye çalışmakla olduğu düşünülemez. Babürlü harem kadınları bir adım ileri gitmiş ve Babür Şah'tan (1526-1530) Evrengzîb'e (Alemgir) (1658-1707) kadar her dönemde siyasi sürecin içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak varlık göstermiştir. Savaş meydanlarına giderken erkeklere eşlik ettikleri ve bazı vakitler bizzat savaşa katıldıkları aktarılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 113). Babürlülerin, savaş alanına eşlerini de götürme geleneğini atalarından miras aldıkları ve Hindistan'a kalıcı olarak yerleştikten sonra da devam ettirdikleri göze çarpmaktadır (Misra, 1967, s. 101).

Tüm bu yazılanlardan yola çıkarak, Babürlü saraylı kadınlarının dönemin çeşitli alanlarında meşruiyet hakkına sahip oldukları söylenebilir. Hiçbir Babürlü soylu kadını bu meşruiyet hakkını kendi kişisel uğraş ve çabalarıyla elde etmemiştir. Bu hakkı, Babürlü devlet geleneği içinde yer almış olan Padişah Begüm ve Nevvab makamı çerçevesinde bulmuşlardır.

1.4.1. Babürlü Haremine Genel Bir Bakış

Babürlü Devleti'nin en mahrem bölümü harem yani zenana olmuştur. Araştırmacılar Babürlü Devleti'nin hareminden bahsederken Farsça "*kadınlara ait bölüm*" anlamına gelen "*Zenana*" terimini kullanmıştır. Harem içerisinde kadınlar için güvenli ve rahat bir yaşam alanı sağlanmış, ancak herhangi bir yabancı erkekle görüşmelerine müsaade edilmemiştir. Bu bilgiler doğrultusunda harem, Babürlü sarayındaki kadınların sosyo-kültürel ilişkilerinin, eğitim hayatlarının, üreticilik faaliyetlerinin, kendilerini ispatlama alanı oluşturmalarının düzenlenip geliştirildiği ve hayata geçirildiği bir bölüm olarak karşımıza çıkmıştır.

Harem (haram) terimi kutsal, yasak ve sığınak anlamlarına gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Mahal ya da zenana olarak adlandırılan harem, Babürlü kadınlarının kaldığı bölüm (Anjum, 2011, s. 71; Das, 2007, s. 72) olarak adlandırılmış ve Babürlü Devlet müessesesinin en güvenli yeri olmuştur. Burada yaşayan başlıca kişiler, hükümdar ailesinin birinci ve ikinci dereceden kadın üyeleridir. Babürlü hanedanının, uzak bölgelerde ihtiyaç sahibi olan kadın akrabalarına haremde barınak sağladığı bilgisi, kaynaklarda yerini almıştır. Bu nedenle, farklı ülkelerden asil kadınlar, Babürlülere sığınmıştır. Ayrıca genç şehzadeler de büyüyene kadar annelerinin ve büyükannelerinin gözetiminde harem bölümünde konaklamışlardır (Mukherjee, 2001, s. 16; Anjum, 2011, s. 73; Sharma S. , 2017, s. 61-62; Pandey, 1993, s. 176). Ancak her bir hükümdarın vefatıyla birlikte, haremdekiler de saraydan ayrılmış ve farklı bir yerde yaşamıştır. Bu sayede saray, yeni hükümdarın haremine ev sahipliği yapmıştır. Örneğin Cihangir Şah'ın (1605-1627) vefatıyla birlikte Nur Cihan Begüm (Ö.1645), Lahor'da Cihangir Şah'ın türbesinin yakınlarında yaşamış ve Agra'ya bir daha gitmemiştir. Benzer şekilde Evrengzib (1658-1707), babası Şah Cihan'ı (1628-1658) tahttan indirdikten sonra, Şah Cihan ve tüm haremi sarayı terk ederek Agra kalesinde konaklamıştır (Lal K. S., 1988, s. 44). Osmanlı Devleti'nde de hükümdarların vefatı üzerine valideler ve cariyeler Eski Saray'a gönderilmiştir (Altınay, 2011, s. 216). Hem Babürlü hem de Osmanlı Devleti'ndeki bu uygulama, sarayın yeni hükümdar ve haremine açılması bakımından benzerlik taşımaktadır.

Babürlü harem binasının kalıntılarından sadece güçlü begümlerle soylu kadınların dairelerinin olduğu ve diğer kadınlara ise daire tahsis edilmediği

anlaşılmaktadır (Sharma S. , 2017, s. 62). Bazı önemli saray kadınlarının kale dışında da kendilerine ait sarayları olmuştur. Bir kadının sosyal hiyerarşideki konumu, onun ikamet durumunu da etkilemiştir. Genellikle bir harem (mahal), hizmetkarlar, köleler, şarkı söyleyen ve dans eden kızlar gibi bir harem hanımının maiyetine ait alandan oluşmuştur[26]. Harem binalarının diğer Babürlü binaları gibi büyüklüğü dikkat çekmişti. Bazıları altın işlemeli ve değerli taşlarla süslenmiş mermerden yapılmıştır. Bahçeler ve yapay şelaleler, Babür harem hayatının işaretleri sayılmıştır (Batchu, t.y, s. 6; Mukherjee, 2001, s. 28-30).

Babürlü Harem Güvenliği: Anjum'a göre, kadınların dünyası olarak bilinen Babürlü hareminin on yedinci yüzyıldaki dönemiyle ilgili çok az bilgi vardır (Anjum, 2011, s. 90, 94). Ele alınan bilgiler neticesinde harem hanımlarının hayatları, purdah kuralları ile yönetilmiştir. Bu kadınlar genellikle haremden istedikleri gibi çıkma özgürlüğüne sahip olamamıştır. Dışarı çıktıklarında ise yüzleri peçelerin ardına gizlenmiştir. Ama harem içinde istedikleri gibi dolaşabilmiş, çeşitli lüks ve konforlarla donatılmışlardır (Sharma S. , 2017, s. 62).

Babürlü Devleti'nde, harem kadınlarına yönelik olarak uygulamaya konulan purdahın temel amacı, Babürlü haremindeki kadınları korumaya yönelik olmuştur. Ayrıca saray kadınları sadece dış dünyada değil, sarayların içinde de korunarak yaşamıştır. Saray muhafızları, kadınların dairelerine yabancıların girmesini engellemiştir. Kadın misafirlerin bile harem kadınlarının kaldıkları yere girmeden önce ilgili makamdan izin alması gerekmiştir (Mukherjee, 2001, s. 46). Örneğin Ekber Şah (1556-1605), harem kadınlarını kimin ziyaret edip edemeyeceğine dair kurallar belirlemiştir (Lal R. , 2020, s. 40). Ama bu durum, kadınların sosyal ve siyasal durumlardan geri kaldığı anlamına gelmemiştir. Haremdeki kadınların verdiği emirler bile, onların purdaha ve harem hayatına rağmen Babürlü yönetiminin her yönüyle ilgilendiklerini açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle, onların inzivaya çekilmesi, "*dünyadan tecrit edildiği veya cehalet*" anlamına gelmemiştir (Anjum, 2011, s. 95). Bu sebeple Babürlü hanımlarının hayatı, her zaman haremin dört duvarı arasında sınırlı kalmamıştır. Babürlü begümleri, hayatlarının çoğunu hükümdar veya şehzadeleriyle birlikte çeşitli amaçlarla ülke

[26] Ek 6: Babürlü Haremine Ait Görseller.

içinde ve dışında farklı yerlere seyahat ederek geçirmişlerdir (Mukherjee, 2001, s. 249).

Manucci, haremin her yerinin kapalı olduğu için kadınlar adına kötü bir yer olduğunu söylemiştir (Manucci, 1907a, s. 296). Ancak haremin her tarafının kapalı olması, kötü olduğu değil, korunaklı olduğu anlamını taşımalıdır. Çünkü Babürlü haremi, padişah ve yakın akrabalar dışında yabancı erkekler için yasak bir bölge olmuştur. Haremin kadınlarının hepsi yakından korunmuş, hiç kimse tarafından görülmemiştir. Bu kadınları sadece padişah görebilmiştir. Harem içerisine bir hekim çağrıldığında, hekimin bir bezle gözleri örtülmüş ve hiçbir şekilde hastayı görmesine müsaade edilmemiştir (Anjum, 2011, s. 82-83). Harem kadınları hareket edemeyecek kadar hasta olduğunda, hekimler haremin içine kadar girmiştir (Eraly, 2007, s. 144).

Babürlü haremi üç bölüme ayrılmıştır. K. S. Lal bunları yüksek (Mahin Banu), orta (Paristaran-ı-hudur) ve düşük bölüm şeklinde sınıflandırmıştır. İlk iki bölüm, haremin üst sınıfına ait bireyleri kapsarken son bölüm ise cariye kadrosunu oluşturmuştur (Lal K. S., 1988, s. 52). Bu sebepten ötürü Babürlü hükümdarlarının ilk kaygısı, harem güvenliği olmuştur (Pandey, 1993, s. 179). Şebistan-i-İkbal ve Şebistan-i Has gibi bölümleri olan (Özaydın & Bozkurt, 1997, s. 134) haremin Şebistan-ı İkbal bölümünün iç kısmı cesur ve yetenekli kadınlar tarafından, dış kısmı ise askerler tarafından korunmuştur. Harem güvenliğini sağlamak için bir dizi kadın askerlerden oluşan görevliler çalıştırılmıştır[27]. Hal böyleyken bir kurum olan harem, özel olarak korunan, güvenli bir yer olmuştur (Chaudhry, 2014, s. 85). Haremde üç güvenlik çemberi oluşturulmuştur. En içteki daire kadın muhafızlardan meydana gelmiştir. Çoğunlukla Tatar kadınlar, bu alanda istihdam edilmiştir. Bu kadınlar ok, yay ve kısa hançer kullanmıştır. En güvenilir ve çalışkan olanlar, hükümdarın odasının güvenliğinden sorumlu olmuştur. Bu kadınların başına *ordu beyi*[28] (urdubegi) atanmıştır (Mukherjee, 2001, s. 38; Misra, 1967, s. 79). Haremin ikinci güvenlik çemberinde ise kadın muhafızları korumak için yerleştirilen hadım harem ağaları bulunmuştur. Onlara *Hace Saras* denilmiştir. Kıdemli hadımlara ise

---

[27] Abraham Eraly, Ekber Şah döneminde harem kadınlarına (haremağaları hariç) yıllık 852.000 rupi maaş verildiğini ve daha sonraki dönemlerde bu maaşın daha da arttığını belirtmiştir (Eraly, 2007, s. 127).

[28] Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) döneminde bu görevi Bibi Fatıma yürütmüştür (Mukherjee, 2001, s. 38).

nazir denilmiştir. Nazir Şefi, *İtimad* (*Aitmad*) veya *Aitbar Han* unvanlarını da almıştır. Bu görevliler zaman içerisinde çok fazla zenginleşmişlerdir. Ekber Şah (1556-1605) zamanından itibarense harem güvenliğinin üçüncü katmanını Racput muhafızları oluşturmuştur. Bu görevliler, hadımlardan oldukça uzakta yer almıştır. Böylelikle harem kapıları çok iyi bir şekilde korunmuştur. Bu kapılar gün batımı ile kapanmış ve ardından da meşaleler yakılmıştır. Bu meşaleler gece boyu yanmaya devam etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 39).

Babürlü Harem Görevlileri: Babürlü hareminde farklı görevlerde istihdam edilmek üzere kadın personeller çalıştırılmıştır. Harem yönetimi, *daroga* veya *matron* adlı kadın denetmenlerin sorumluluğunda olmuştur (Abul Fazl Allami, 1997, s. 46). Bu kişi doğrudan hükümdar tarafından atanmıştır. Bu tür memurlar iyi vasıflı, zeki ve yetenekli olmuştur. Matronlar, haremin düzen ve disiplinini sağlamak için çalışmıştır (Mukherjee, 2001, s. 37). Bu görevliler, Ekber Şah (1556-1605) zamanında aylık 1028 ile 1610 rupi arasında maaş almıştır. Ayrıca hükümdarlar, özel günlerde matronlara pahalı hediyeler sunmuştur (Abul Fazl Allami, 1997, s. 46). Birçok kıdemli matron, soylu ailelere mensup olmuş ve iyi eğitim almıştır. Matronlar, saray ve devlet erkanında yaşanan tüm olayları yakinen takip etmiştir. Başta hükümdar olmak üzere bu makama büyük ölçüde saygı gösterilmiş ve önem verilmiştir (Lal K. S., 1988, s. 52). Örneğin Cihangir Şah (1605-1627);

> "*…İffet ailesinin Matronun (Qadbanu) sevimli nitelikleri hakkında ne yazabilirim. Abartı olmaksızın, saflık, bilgelik ve kadınları süsleyen diğer tüm iyi niteliklere sahipti. Ona hiçbir zaman gerçek annemden daha az değer vermedim…*" (Jahangir Shah, 1914, s. 216)

ifadelerini kullanarak İsmet Banu Begüm'ün (Ö. 1621) haremde "*Matron*" olarak çalıştığını aktarmış ve bu görevdeki başarılarını övmüştür.

Haremin bir diğer görevlilerinden olan mahaldar ise matronlar (Daroga) arasından seçilmiştir. Bu görevliler, hükümdar için casusluk yapmıştır. Bu sayede hükümdarın, haremde önde gelen kadınların yapmış oldukları faaliyetlerden birebir haberi olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 37). Mahaldarlar, Babürlü hareminin önemli personellerinden biridir. Mahaldar olarak bilinen görevlinin sorumluluğu altında birkaç subayı bulunmuştur. Harem kadınlarına göz kulak olmuşlar, denetmen olarak hareket etmişlerdir. Raporlarını doğrudan hükümdara sunmuşlardır.

Cihangir Şah (1605-1627) zamanında mahaldarlık görevini, Nur Cihan Begüm'ün (Ö.1645) süt annesi olan Dilaram yapmıştır. Dilaram'dan önce ise Hacı Koka bu görevi yürütmüştür. (Mukherjee, 2001, s. 37).

Babürlü hareminin bir diğer idari görevlisi tahvildardır. Tahvildar, Babürlü sarayının harem hesaplarından sorumlu memur olarak görev yapmıştır. Harem harcamalarını kontrol etmiş ve harem kadınlarının maaşlarını düzenlemiştir. Harem mensubu bir kadın, kendi maaşıyla herhangi bir şey istediğinde bunu tahvildara belirtmiştir. Tahvildar, yıllık harcamanın bir öngörüsünü yapmış, parasal konularla birebir ilgilenmiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 46; Mukherjee, 2001, s. 38).

Babürlü sarayında görevli olan ve harem kayıtlarını tutan memur ise vakanüvistir. Vakanüvis (haber yazarı) ve hufyan navisin (gizli haber yazarı) raporları, Mahaldar tarafından padişaha okunmuştur (Manucci, Storia do Mogor or Mogul India 1653-1708, 1907, s. 331). Sarayda meydana gelen tüm olayların yazılı raporları, kadın vakanüvisler tarafından hükümdara gönderilmiştir. Bu rapor daha çok geceleri saat dokuzda hükümdara iletilmiştir (Misra, 1967, s. 80).

Babürlü hareminin bir diğer kadın görevlisi Ordu Beyidir. Geceleri hükümdar yetenekli ve silahlı kadınlar tarafından korunmuştur. Bu kadınların başı Ordu Beyi olarak bilinmiştir. Bu görevlilerin çoğu Türk kökenli olmuştur. Ordu Beylerinden biri Bibi Fatma olarak tarihe geçmiştir. Kariyerine Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) sütannesi olarak başlamış ve Ekber Şah'ın (1556-1605) sarayında da hizmet etmeye devam etmiştir. Adı *Hümayunnâme*'de Fatma Sultan[29] olarak geçmiştir. Hümâyun Şah döneminde sarayın baş kadın görevlisi "*Ordu Beyi Mahal*" olarak bilinmiştir (Iftikhar, 2008, s. 99; Misra, 1967, s. 80; Mukherjee, 2001, s. 38).

Harem içerisindeki asayişi denetleyen kişilere *Müşrif*, begümlerin dairelerinin kapı önünde bekleyen kadın muhafızlara ise *Begi* denilmiştir. Yukarıda ismi geçen tüm görevliler, Ekber Şah zamanında bir düzene oturtulmuş ve yeni atamalarla diğer hükümdarlar devrinde de devam etmiştir. Ancak zaman içerisinde kadın saray çalışanlarının görevleri birbiriyle örtüşmeye ve iç içe geçmeye başlamıştır. Yine de

[29] Bahsedilen kişinin, Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) hareminin ordu beyi olduğu söylenmiştir. Fatma Sultan Enege ve Bibi olarak bilinmektedir (Gülbeden, 1987, s. 248).

yukarıda belirtilen tüm memurlar, harem teşkilat yapısının bozulmaması adına Babürlü tarihi boyunca görevlerine devam etmiştir (Lal K. S., 1988, s. 52).

Babürlü Harem Yapısı: Harem, Babür Şah (1526-1530) ve Hümâyun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemlerinde sayısal olarak küçük olmuştur (Lal K. S., 1988, s. 19; Mukherjee, 2001, s. 15). Çünkü devletin kuruluş aşamasında, siyasi ve savaş kaygılarıyla hükümdarların gezici doğası, haremin büyüklüğünü ve yerleşik olmasını sınırlandırmıştır. Ekber Şah (1556-1605) ise haremde kendi düzenleme ve otoritesini belirleyen ilk hükümdar olmuştur. Cihangir Şah (1605-1627), Şah Cihan (1628-1658) ve Evrengzîb (Alemgir) (1658-1707) ise Ekber Şah'ın harem konusundaki politikalarını küçük değişikliklerle devam ettirmişlerdir (Iftikhar, 2008, s. 101). Babürlü haremi sadece başkentte yer alan saraydan ibaret olmamıştır. Çünkü Babürlülerde hükümdarlar, başşehrin dışında sık sık ordugahlarda da bulunmuşlardır[30] (Özaydın & Bozkurt, 1997, s. 135). Sinopoli, Babürlü hükümdarlarının belli zamanlarda uzun sürece bulundukları bu ordugahları "*mobil başkentler*" olarak adlandırmıştır. Bu mobil başkentler Ekber Şah tarafından, Babür Şah'ın hareketli askeri kampları örnek alınarak oluşturulmuştur. Ayrıca bu durum sonraki hükümdarlar tarafından da devam ettirilmiştir (Sinopoli, 1994, s. 296). Böylece denilebilir ki Babürlü hükümdarları, yanlarında haremlerini de taşımalarından dolayı, harem mobil bir hareketlilik kazanmıştır. Zira Lal'e göre de Babürlü haremi sadece sabit bir mevkide bulunmamış, hükümdarların hareketli hayatları sebebiyle farklı şehir ve kalelerde de yer almıştır (Lal K. S., 1988, s. 44). Böylece Babürlülerde hem "*yerleşik saraylı harem*" hem de "*mobil harem*" olgusu ortaya çıkarmıştır.

Esasında, Babürlü Devleti'nin kuruluşundan itibaren haremin varlığı bilinmektedir. Ancak Babür Şah (1526-1530) ve Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemlerinde haremin nüfusu mütevazı seviyede olmuştur (Lal K. S., 1988, s. 19; Mukherjee, 2001, s. 15). Lal'e göre Babür Şah ve Hümayun Şah dönemi haremlerinin her birinde iki yüzden fazla begüm yaşamamıştır. Çünkü Babür Şah ya güçlü bir düşmandan kaçmış ya da yenilmiş bir düşmanın peşine düşmüştür. Hümayun Şah ise on beş yıl boyunca yurtsuz kalmıştır. Çünkü Çavsa (Çavnsa)

[30] Bu ordugahlarda, hükümdarın haremi de yanında bulunmuştur. Harem kadınları, temel kurallara uymuş ve halka açık bir şekilde dolaşmamıştır (Özaydın & Bozkurt, 1997, s. 135). Bu kuralların purdah uygulamasına göre düzenlendiği düşünülmektedir.

bozgunu (1539) ile harem begümlerinin birçoğu ya boğulmuş ya da kaybolmuştur (Lal K. S., 1988, s. 20). Şir Han Sur, bu savaşla Hümayun'un sekiz binlik ordusunu bozguna uğratmıştır. Hümayun Şah, yanına aldığı üç yüz kişilik grupla Gence nehrinden zar zor geçerek kurtulmuştur (Bayur, 1987, s. 46). Ekber Şah (1556-1605) döneminde ise devletin kurumlarının oluşumunu tamamladığı bilinmektedir. Buna göre harem kurumu da yerleşmiş ve klasik harem şeklini almıştır. Buna göre Babürlü begümleri harem dairelerinde kalmışlardır. Ancak bu konuda K. S. Lal, Ekber Şah döneminde Babürlü hareminde her begümün kendine ait konaklama alanının olamayacağını belirtmiştir. K. S. Lal, Babürlü sarayları genel olarak kale içerisinde yer aldığını; haremin ise sarayın içerisindeki bir bölüm olduğunu; örneğin Agra kalesinin sokakları ve dükkanları olan bir şehir gibi inşa edildiğini; içerisinde saray muhafızlarını barındıran ayrı bir bölümün yer aldığını; sarayın bir bölümünün ise harem için ayrıldığını; bu sebeple mahal olarak adlandırılan haremin, kale içerisindeki sarayın küçük bir bölümünü oluşturduğunu belirtmiştir. Hal böyle olduğunda da harem begümlerinin her birine ayrı ayrı, gösterişli ve ferah konutlar verilemeyeceğini; Agra, Fetihpur Sikri, Delhi'deki Kızıl Halesi ve Ajmer kaleleri örneklerinde de bu durumun aynı olduğunu düşünmüştür (Lal K. S., 1988, s. 39). Diğer tüm Babürlü kurumlarında olduğu gibi, Ekber Şah'ın tahta çıkışı ile haremin yapısında büyük değişiklikler olmuştur. Ebu'l Fazl'a göre Ekber Şah'ın hareminde beş bin kadın yaşamıştır[31] (Pandey, 1993, s. 177). Öte yandan Cihangir Şah'ın (1605-1627) 300 eşi olmuş (Prasad B. , 1930, s. 32; Lal K. S., 1988, s. 37) ve hareminde yaklaşık 1000 kadın ikamet etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 15). Ancak bu durum, Babürlü hükümdarlarının harem hayatına düşkün bir yapıda oldukları fikrini oluşturmamaktadır. Çünkü Babürlü hareminde sadece cariyeler bulunmamıştır. Babürlü hanedanının hem ihtiyaç sahibi tüm kadın akrabalarını haremde ağırlamış olması (Mukherjee, 2001, s. 16) hem de binlerce kadının sadece tek bir sarayda yaşamama ihtimali (Lal K. S., 1988, s. 37) hükümdarların sefa aleminde yaşamalarından ziyade, Babürlü hanedanının kadın akrabalarına göstermiş olduğu saygı ve hürmeti ortaya çıkarmaktadır.

[31] K. S. Lal, Abu'l Fazl Allami'nin bu ifadesinin incelenmesi gerektiği yorumunu yapmıştır. Çünkü bu beş bin kadının tek bir harem içerisinde mi yoksa Fetihpur Sikri, Ajmer, Agra ya da Lahor gibi kalelerde mi yaşadıklarının cevabının verilmediğini belirtmiştir (Lal K. S., 1988, s. 37).

Babürlü Harem Kadınları: Babürlü Devleti'nde saray kadınlarını soy bağı ve kıdemlerine göre birbirinden ayıran unvanlar kullanılmıştır. Babürlü kayıtları incelendiğinde bazı saraylı kadınlara "*Hanım*" denirken bazılarına ise "*Begüm*" denilmiştir. Bu durumu Yusuf Hikmet Bayur, Vekayi'nin "*Timur'un Oğulları ve Babur Hakkında Tarihi Özet*" bölümünde açıklamıştır. Bayur'a göre, Babürlü Devleti'nde saraylı hanımlardan Timur soyundan olanlara "*Beyim*", Cengiz Han soyundan olanlara ise "*Hanım*" denilmiştir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0123). Begüm unvanı; Babürlü hükümdar annelerine, kızlarına, kız kardeşlerine ya da Timur soyundan gelen eşlerine verilmiştir (Konukçu, 1992, s. 344). "*Bey*" kelimesinin kadınlardaki karşılığı olan bu unvan; Begüm, Begam, Bigim veya Beyim şeklinde de kullanılmıştır (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 53-54). "*Ağaçe*" ise Begim ya da Hanım olmayan, ancak mevki sahibi kadınlara denilmiştir. Babürlü Devleti'nin hükümdar eşlerinden bazılarına "*Ağa*" denilmiştir. Bu açıklamaya göre "*Ağaçe*"nin ise bir rütbe aşağı unvan olduğu düşünülmüştür (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0126). Timurlular, saraydaki yüksek rütbeli mevkileri belirtmek için sık sık Türk-Moğol unvanlarını kullanmışlardır (Hamid, 2017, s. 194). Ağaçe ve Begüm de bu unvanlardan biridir ve Babürlü sarayında da bu gelenek devam etmiştir[32]. Timur soyundan olmadığı halde Babürlü sarayında Mihrünnisâ'ya *Nur Cihan Begüm* denilmesi ise Cihangir Şah'ın (1605-1627) ona vermiş olduğu bir unvan olmasıyla açıklanabilmektedir (Jahangir Shah, 1999, s. 190; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 181).

Babürlü hükümdarları bazı harem kadınlarına unvanlar vermiştir. Örneğin Ekber Şah'ın (1556-1605) annesi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), "*Meryem Mekani*" (Meryemin rütbesini haiz) unvanını; Cihangir Şah'ın (1605-1627) annesi Harkha[33], "*Meryemüz Zamani*" (Zamanın Meryem'i) unvanını; Şah Cihan'ın (1628-1658) annesi Ceget Gosain (Cuda Bay)[34], "*Belkıs Mekani*" (saf meskenin hanımı) unvanını almıştır. Cihangir Şah'ın eşi Mihrünnisâ'ya da kendi döneminde

[32] Örneğin Timurlu hükümdarı Ebu Said Mirza'nın hareminde hem Ağaçe (agaçe, ağa) hem de Begüm (begim) unvanlarına sahip kadınlar bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. (Koçak, 2020, s. 63).

[33] Kaynaklarda Meryemüz Zamani'nin (Ö. 1623) asıl isminin *Harkha* olduğunu belirtilmiştir (Lal K. S., 1988, s. 26; Lal R. , 2020, s. 125).

[34] Cihangirname'nin notlar bölümünde Şah Cihan'ın (1628-1658) annesi Ceget Gosain'in bazı zamanlar Cuda Bay olarak da anıldığı belirtilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 7; Mukherjee, 2001, s. 23; Schimmel, 2004, s. 143). Ancak aynı isim, Cihangir Şah'ın annesi Meryemüz Zamani için de kullanılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 26).

çeşitli unvanlar verilmiştir. 1611'de Cihangir Şah ona ilk olarak "*Nur Mahal*"[35] (Sarayın ışığı) unvanını vermiştir. 1616'da ise "*Nur Cihan*" (Cihanın nuru) unvanını almıştır. Evrengzîb'in (Alemgir) (1658-1707) annesi Ercüment Banu Begüm, "*Mümtaz Mahal*" (Ö. 1631) (sarayın yücelerinden biri) unvanına sahip olmuştur. Ayrıca "*Melike-i Cihan*" (Dünya hükümdarı) unvanını da taşımıştır. Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) genellikle "*Begüm Saheb*" unvanıyla da tanınmıştır. Evrengzîb (Alemgir) (1658-1707) ona "*Sahibat-uz-Zamani*" (Çağın hanımı) unvanını vermiştir (Iftikhar, 2008, s. 106; Misra, 1967, s. 59; Schimmel, 2004, s. 143-144; Das, 2007, s. 390; Mukherjee, 2001, s. 26). Dara Şukuh'un ilk eşi de "*Nur Mahal*" unvanını almıştır (Manucci, 1907a, s. 348). Cihangir Şah'ın oğlu Şehzade Hüsrev'in annesi Man Bay (Bai) (Mukherjee, 2001, s. 23), "*Şah Begüm*" unvanını almıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 51; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 33).

Ira Mukhoty'ye göre Babürlü haremi iki yüzyıl boyunca büyük bir değişim geçirmiştir. Örneğin Kutluk Nigâr Hanım (Ö. 1505) ve Hanzade Begüm (Ö. 1545), Babür Şah'ın (1526-1530) yanında at süren güçlü begümler olarak tarihe geçmiştir. Onların yaşadıkları dönemden yaklaşık olarak iki yüzyıl sonra, kırk dokuz yıl boyuncu saltanat süren Evrengzib (1658-1707) dönemi ise hem Babürlü Devleti'nin hem de haremin ihtişamının sonları olmuştur. Örneğin Evrengzib, atalarının başkentleri olan Delhi, Lahor ve Agra'yı terk edip kızı Zinetünnisa ile birlikte Dekken'de yaşamıştır. Evrengzib'in kızlarından Zinetünnisa Begüm, "*Padişah Begüm*" unvanıyla siyasi bir itibar kazanırken, diğer kızı Zebünnisa Begüm (Ö. 1702) ise Selimgarh (Salimgarh) hapishanesinde yirmi yıldan fazla hapsedilmiştir[36] (Mukhoty, 2018, s. 24). Yine de bu açıklamalara rağmen, Babürlü hükümdarlarının harem kadınlarına karşı tutumu yakın dönem tarihçilerinin

---

[35] Cihangir Şah, kendi ismi olan Nurüddin'e uyumlu olması amacıyla, Mihrünnisâ'ya Nur Mahal unvanını vermiştir (Fisher, 2020, s. 240).

[36] Zebünnisa Begüm'ün (Ö. 1702) Selimgarh hapishanesinde yirmi yıldan uzun bir süre kapatılmasıyla ilgili iki farklı bilgi vardır. İlk bilgiye göre Zebünnisa Begüm ve kardeşinin veziri Âkil Han-ı Tazi'nin aşk yaşadıkları iddia edilmiştir. İkilinin birbirlerine şiir mektuplarını Zebünnisa Begüm'ün erkek kardeşi Ekber öğrenmiş ve babası Evrengzib'e (1658-1707) şikâyet etmiştir. Evrengzib de kendi ismini verdiği Alamgir yasalarına göre Zebünnisa Begüm'ü Selimgarh'taki kaleye hapsetmiştir. Hayatının son yirmi bir yılını Selimgarh'taki zindanda geçiren Zebünnisa Begüm, 1702'de vefat etmiştir (Karagözoğlu, 2016, s. 221; Karagözoğlu Yüzüak, 2021, s. 90). Diğer bilgiye göreyse Evrengzib'e karşı taht yarışında Zebünnisa Begüm, kardeşi Ekber'in tarafını tutmuştur. Zebünnisa Begüm, bu tercihinin cezasını Selimgarh'taki hapishanede hapsolarak çekmiştir (Mukherjee, 2001, s. 179; Mukhoty, 2018, s. 24).

çoğunluğu tarafından takdir edilmiştir. Babürlü hükümdarları, hanedan kadınlarına karşı iyi kalpli ve nazik olarak tanınmıştır. Kadınlarına son derece saygılı davranmışlardır. Özellikle anne, İslam kaynaklarına göre iyi niyet işareti olarak kabul edilmiştir. Bütün Babürlüler annelerine, üvey annelerine, sütannelerine ve yaşı ilerlemiş hanımlarına karşı saygılı davranmıştır. Siyasi meseleler söz konusu olduğunda, bu hanımlar padişahın sorunu çözmesine yardımcı olmuştur. İlk Babürlü hükümdarı Babür Şah (1526-1530), haremindeki kadınlara karşı oldukça saygılı olmuştur. Teyzelerine ve diğer ileri yaştaki hanımlara karşı büyük bir sevgi beslemiştir (Iftikhar, 2008, s. 102). Örneğin babasıyla ilgili Gülbeden Begüm (Ö. 1603) bir anı aktarmıştır. Her cuma günü Babür Şah halalarını ziyarete gitmiştir. Bir cuma günü Mahım (Akem) Begüm (Ö. 1533), Babür Şah'a hava çok sıcak olduğu için halalarını ziyarete gitmemesini ve halalarının bu duruma gücenmeyeceğini söylemiştir. Babür Şah da Mahım (Akem) Begüm'e ondan böyle sözleri beklemediğini, bu begümlerin babalarını ve kardeşlerini kaybettiklerini dile getirerek, onları ziyarete gitmesi gerektiğini anlatmıştır. Ardından da Mimar Hoca Kasım'ı önemli bir göreve tayin etmiştir. Babür Şah'ın halaları herhangi bir iş emrederlerse, Mimar Hoca Kasım'a her şeyden önce "canı gönülden" bu emrin yerine getirilmesini buyurmuştur (Gülbeden, 1987, s. 127-128; Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0123). Yine aynı eserde Babür Şah'ın eşlerinden Mahım Begüm'e (Ö. 1533) olan hassasiyeti de dile getirilmiştir. Mahım Begüm'ün Kabil'den Hindistan'a dönüş yolunda Aligarh'a kadar gelmesi üzerine Babür Şah, hanımı için bir tahtırevan göndermiştir. Ancak Mahım Begüm'ün Agra civarında olduğunu duyan Babür Şah, atları bile beklemeden yürüyerek yola koyulmuştur. "*Neneçei Mahım*"ın[37] evi önünde karşılaştıklarında, Mahım Begüm'ün yürüyerek gitmek istemesine rağmen, Babür Şah onu tahtırevana bindirmiş, kendisi de Mahım Begüm'ün yanında yayan olarak yürümüştür (Gülbeden, 1987, s. 131; Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0124).

Hümâyun Şah (1530-1540/1555-1556) da hanedan kadınlarına saygı ve sevgi konusunda babasının geleneğini takip etmiştir. Annesi Mahım Begüm'e (Ö. 1533) bağlı kalmış, kadın ve erkek birçok akrabasına karşı şefkatle yaklaşmıştır (Srivastava A. L., 1959, s. 70). Zaten doğası gereği sevgi dolu bir adam olarak

[37] Bu hanımın kim olduğunun bilinmediği ancak yüksek mevkii sahibi olduğu düşünülmektedir (Gülbeden, 1987, s. 131; Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0124).

bilinmiştir. Hastalığı sırasında bile sık sık kız kardeşlerini ziyaret ettiği bilinmektedir. Tahta çıktığında annesi ve kız kardeşlerini ziyaret edip onlara cagirler dağıtmıştır. Yine Ekber Şah'ın (1556-1605) saltanatı sırasında da bu gelenek devam etmiştir ve annesi Meryem Mekani'ye (Ö. 1604) büyük saygı göstermiştir. Benzer şekilde Cihangir Şah (1605-1627) da annesine çok fazla saygı duymuş ve annesini karşılamak için sık sık sarayından dışarı çıkmıştır. Bu davranışı Cihangir Şah'ın hanedan kadınlarına ne kadar sevgi ve saygı beslediğini göstermiştir (Iftikhar, 2008, s. 103). Tüm bu örnekler, hanedan kadınlarının Babürlü sarayında ne kadar yüksek bir konuma sahip olduklarını gözler önüne sermektedir. Bu saraylı kadınlar o kadar güçlü kabul edilmiştir ki birçok kişi onlar aracılığıyla hükümdara yaklaşmayı başarmıştır. Bu kadınların önerileri, hükümdar nezdinde ve devlet teşkilatında ağırlık taşımıştır (Misra, 1967, s. 59).

Tüm bu açıklamalar nezdinde denilebilir ki harem içerisinde bulunan kadınların hepsi eşit statüde olmamıştır. Saray kadınlarının almış oldukları eğitimleri, unvanları, siyasi faaliyetlerdeki yetkinlikleri, evlilik ittifakları (güçlü bir ailenin kızı olarak siyasi evlilik yapmış olması), saray dışı faaliyetlerdeki aktiviteleri (ticaret, mimari, hayır işleri), kendilerine verilen ödenek, hibe ve cagirleri saray içerisindeki statülerini belirleyen önemli etmenler olmuştur.

Babürlü Harem Eğitimi: Saray kadınlarının harem yönetiminde ve siyasi alandaki başarılarının ve güçlerinin temelinde küçük yaştan itibaren almış oldukları eğitim yatmaktadır. Eğitim aslında tarih boyunca ayrıcalıklı bir konu olmuştur. Önce erkekler okutulmuş, meslek sahibi yapılmıştır. Kadınların eğitimi ise çoğu zaman daha iyi ev hanımı olabilme, mutfak becerisi, temizlik ve çocuk eğitimi gibi konularla sınırlı kalmıştır. Bazı araştırmacılar bu durumu destekleyerek Babür döneminde kadınların eğitiminin hem Hindu hem de Müslüman toplum tarafından yaygın bir şekilde göz ardı edildiğini savunmuştur. Ancak bazı araştırmacılar ise Babürlü edebiyatında kadın yazarlara ait eserlerin varlığından dolayı kız çocuklarının da eğitim aldığını savunmuştur (Imon-Ul-Hossain, 2019, s. 72). Araştırılan kaynaklar neticesinde Babürlü hanedan kızlarının küçük yaştan itibaren eğitim ve öğrenime her zaman yeterli vakitleri olduğu ortaya çıkmıştır. Öyle ki içlerinden yazar ve şair hanımlar da varlık göstermiştir (Mukhoty, 2018, s. 13). Örneğin Babürlü edebiyatının bilinen ilk ünlü kadını Gülbeden Begüm'dür.

Farsçada kendini geliştirmiş, şiirsel bir mizacı oluşmuş ve birçok mısra yazmıştır. Gülbeden Begüm'ün *Hümayunnâme*'si en ünlü eseridir. Bu eser anlaşılır ve sade bir dille yazılmıştır (Yasmin, 2012, s. 393; Pandey, 1993, s. 262).

Babürlüler ilim ve eğitimin hamileri sayılmış ve evlatlarının eğitim sürecine katkıda bulunmuşlardır. Ancak bu alandaki en büyük katkıları, saraylarında kadın eğitimi için uygun düzenlemeler yaparak kızlarını ve haremlerindeki diğer kadınları eğitmeleri yönünde olmuştur. Hükümdarlar, begümlere çeşitli konuları ve dilleri öğretmek için uygun öğretmenler atamışlardır. Saraylardaki bazı odalar, kadınların eğitimi için özel olarak ayrılmıştır. Babür Şah'tan (1526-1530) Evrengzîb'e (Alemgir) (1658-1707) kadar tüm Babür hükümdarları döneminde, sadece yüksek öğrenim görmekle yetinmeyen, aynı zamanda öğrenme ve eğitim davasına büyük katkıda bulunan, başarılı Babürlü begümleri yetişmiştir (Mukherjee, 2001, s. 166).

Harem içerisinde büyüyen Babürlü şehzadeleri de küçük yaştan itibaren çeşitli eğitimler almış ve kendilerini geliştirmişlerdir. Ancak tüm Babürlü hükümdarları arasından Ekber Şah'ın (1556-1605) okuma ve yazma yeteneğinin az olduğu[38] aktarılmıştır. Yine de Ekber Şah, buna rağmen hanedan şehzadeleri ve begümlerine eğitim vermek için uygun düzenlemeler yapmıştır. Fetihpur Sikri sarayında bir kız okulu kurmak için bazı odalar ayırdığı ve oraya öğretmenler atadığı aktarılmıştır. Bazen okuldaki birçok görev tek bir kişide birleşmiş ve ona Atun Mama denilmiştir. Dönemin ana kaynaklarından birini yazan Gülbeden Begüm (Ö. 1603) ve güncel literatür araştırmacıları, eserlerinde Türkçe kökenli Atun Mama'dan "*öğretmen*" sıfatıyla bahsetmiştir (Gülbeden, 1987, s. 17, 225; Balabanlilar, 2010, s. 132; Yasmin, 2012, s. 391; Iftikhar, 2010, s. 324; Mukherjee, 2001). Babürlü Devletinde Müslüman kadınların yükseköğrenim eğitimi, çoğunlukla soylu kesimle sınırlı kalmıştır. Saray kızlarının eğitimi için de bilgili

[38] Cihangir Şah'ın babasının hiç okuma ve yazması olmadığı aktarılmıştır (Elliot H. M., 1975, s. 15; Kortel, 2012, s. 9). Aynı şekilde Ebu'l Fazl Allami'nin yazmış olduğu ve Ekber Şah'ın hayatının anlatıldığı Ekbernâme'de ise Ekber Şah'ın eğitime karşı isteksiz olduğu ve bilgileri tam olarak anlayamadığı aktarılmıştır (Abul Fazl Allami, The Ain-i Akbari, 1948, s. 514). Çok zeki biri olmasına rağmen savaşçılığa ve güzel sanatlara meraklı olan Ekber Şah, genel olarak okuma ve yazmaya ilgi duymamıştır (Beveridge A. S., 1913, s. 229; Burn, 1937, s. 154; Konukçu, 1994b, s. 542). Yine de kitapları çok seven Ekber Şah, yeni çıkan her kitabı saray çalışanlarına özel olarak okutturup dinlemiştir (Çağlayan, 2005, s. 124). Ruby Lal ise ortaya ilginç bir iddia atmıştır. Ona göre Ekber Şah'ın okuma ve yazmaya çok fazla hâkim olamamasının altında Din-i İlahi görüşü yatmaktadır. Ruby Lal, Ekber Şah'ın okuma-yazma bilmeme iddiasını, aynı şekilde okuma ve yazma bilmeyen Hz. Muhammed ile kendisini eşit tutma yolu olduğunu belirtmiştir (Lal R. , 2020, s. 43).

öğretmenler, matronlar ve gözetmenler görevlendirilmiştir. Saray eğitiminde tıp, ekonomi, matematik, fizik, aritmetik, hukuk, yönetim sanatı, ev meseleleri, tarih, coğrafya, felsefe, ahlak, astroloji, düzyazı, şiir, sözdizimi, edebiyat, dilbilgisi, hat sanatı dersleri, retorik, biyografi (peygamberlerin hayatları), mantık, Kur'an-ı Kerim, içtihat, tasavvuf, tefsir, fıkıh, hadis, tarım ve siyasal bilgileri arttıracak dersler de yer almıştır (Chaudhry, 2014, s. 99).

Babürlü kadınları eğitim kurumları kurarak öğrenmeyi de desteklemişlerdir. Medrese kurmuşlar ve öğrenmeyi teşvik etmek için muhtaç ve hak eden kişilere burs vermişlerdir. Bu hanımların eğitimi yaymak için verdiği özverili çaba, sadece başkentle sınırlı kalmamıştır. Devletin farklı eyaletlerinde, saraylı kadınlardan bazıları eğitimin teşvik edilmesine büyük ilgi göstermiştir (Iftikhar, 2010, s. 324; Chaudhry, 2014, s. 67). Meryemüz Zamani (Ö. 1623), Nur Cihan Begüm (Ö.1645), Mümtaz Mahal (Ö. 1631) ve Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) gibi bazı Babürlü kadınları, eğitimi Babürlü halkı arasında yaymak için büyük çaba sarf etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 72). Haremde ise Nur Cihan Begüm gibi kadınlar nakış vb. mesleki eğitimi teşvik etmiş ve haremdeki diğer kadınlar da bu yeni nakış stillerini dikerek ve modelleyerek vakit geçirmiştir (Iftikhar, 2008, s. 178).

Babürlülerin yüksek eğitimli olarak bilinen ilk kadınları İsen Devlet Begüm (Ö. 1505) ve Kutluk Nigâr Hanım (Ö. 1505)'dır. Kutluk Nigâr Hanım, alim kızı olarak Farsça eğitim almıştır. Bu iki kadın, Babür Şah'ın (1526-1530) çocukluk ve ergenlik dönemindeki hayatını büyük ölçüde etkilemiştir. Babür Şah'ın entelektüel kişiliğinin çoğunu annesinden miras aldığı söylenmiştir (Yasmin, 2012, s. 393; Chaudhry, 2014, s. 99). Babür Şah annesi için kazaklık ve fetret zamanlarında hep kendisiyle birlikte olduğunu belirtmiştir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 10). Bu sebeple hayatının her alanında yanından ayırmadığı bu iki eğitimli kadın, Babür Şah'ın yaşamının yol göstericisi olmuştur.

Babürlü Hareminde Sanatsal Faaliyetler: Haremde eğitimlerine devam eden begümler, edindikleri bilgilerle farklı alanlarda uzmanlık kazanmıştır. Kimisi mimariye ve peyzaja kimisi ise tasarıma yönelmiştir. Bu kadınlardan bazıları ilerleyen süreçlerde çeşitli elbise ve takı tasarımları öğrenmeye çalışmış ve güzelliklerini artırmak için çeşitli modeller denemişlerdir. Çünkü moda, Babürlü harem kadınlarının yaşamının önemli bir parçası olmuştur. Örneğin soylu kadınlar,

maaliyeti inanılmaz fiyatlarda olan zarif ve pahalı elbiseler giymiştir. Tüccarlara genellikle ipek, çizgili kumaş veya altın iplikle dokunmuş pahalı kumaş çeşitlerini Babürlü Sarayı'na göndermeleri emredilmiştir. Hanedan ailesinin, soyluların ve orta sınıfın kıyafetleri arasındaki fark; kalite, malzeme ve fiyat olarak bariz bir şekilde ayırt edilmiştir (Iftikhar, 2008, s. 136-137). Babürlü döneminin en modern hanımı Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşlerinden Nur Cihan Begüm (Ö.1645) görülmüştür. Babürlü Devleti'ne çeşitli elbise, atkı ve süs eşyaları tanıtmıştır. Ölümünden sonra onun adına çeşitli danteller, brokarlar[39] ve önlükler anılmıştır (Iftikhar, 2015, s. 3). Nur Cihan Begüm mücevherde yeni desenler ortaya çıkaracak kadar sanatçı ruhlu olduğu iddia edilmiştir. Kendisi aynı zamanda altın takılar için yeni desenler icat etmesiyle bilinen bir tasarımcı olarak tanınmıştır (Mukherjee, 2001, s. 81). Çoğunluğu altından ve gümüşten yapılmış, üzeri değerli taşlar ve incilerle süslenmiş çeşitli kolyeler, Babürlü saraylı kadınlarının vazgeçilmez aksesuarı olmuştur. Babürlü kadınları genellikle her parmak için bir tane olmak üzere parmaklarına çeşitli tasarımlarda yüzük takmaktan hoşlanmış ve bu yüzükler pırlanta, safir gibi değerli taşlarla süslenmiştir. Babürlü saray kadınları, kendilerine bakmayı sevdikleri için sağ baş parmaklarında her zaman küçük yuvarlak bir aynalı yüzük bulundurmuştur. Ayrıca, bellerine altından ve değerli taşlarla süslenmiş bir bel kemeri takmışlardır (Mukherjee, 2001, s. 79-80).

Babürlü Devleti'nin harem kadınları, zamanlarının çoğunu fiziksel çekiciliklerini geliştirmek için de harcamıştır. Saç örme, kınayla kendilerini süsleme, burun halkaları, kolyeler ve yüzükler kadınların önemli süslenme seçenekleri olmuştur. Kadınların saçları her zaman çok güzel örülmüş ve çeşitli yağlarla kokulandırılmıştır (Iftikhar, 2008, s. 139; Misra, 1967, s. 5; Anjum, 2011, s. 87). Saray kadınları, genellikle parfüm veya ayakkabı satın alma bahanesiyle padişahtan nakit olarak yüksek meblağlar almışlardır. Bu paralarla da kendi güzelliklerine yatırım yapmıştır. Genelde harem kadınları, makyajlarına önemli derecede özen göstermiştir. Elbiseleri pahalı ve gül kokulu olmuştur. Her gün birkaç kez kıyafetlerini değiştirmişlerdir. Bunun nedeni ise havadaki değişimler olarak gösterilmiştir (Iftikhar, 2008, s. 140; Mukherjee, 2001, s. 30).

[39] Brokar, genellikle altın veya gümüş renkli ilave ipliklerle kumaşı desenlendirmektir. Bu iplerle işlenmiş kumaşa denir (Çatalkaya Gök, 2019, s. 1323).

Babürlü hanımları sadece kendi güzellikleriyle ilgilenmemiş, aynı zamanda zevk ve sefaya da düşkün olmuşlardır. Bu sebeple hanedan kadınları, saray erkanı için ziyafet ve eğlence partileri düzenlemekten büyük keyif almıştır. Örneğin Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) annesi Mahım Begüm (Ö. 1533), 1530'da oğlunun tahta çıkışında büyük bir ziyafet vermiştir. Dildar Begüm de 1541'de Hümâyun Şah'ın Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) ile evliliğini organize etmiş ve bir düğün ziyafeti vermiştir (Iftikhar, 2008, s. 155). Benzer bir şekilde Nur Cihan Begüm (Ö.1645), Şah Cihan'ın (1628-1658) Dekken seferindeki başarısı sebebiyle büyük bir şölen vermiştir. Bu şölen sebebiyle harem çalışanlarına çeşitli hediyeler dağıtılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 35). Saray eğlencelerinden biri de bayramlar olmuştur. Ekber Şah (1556-1605) gibi Babürlü hükümdarlarının dini politikaları nedeniyle Babürlü sarayında hem Müslüman hem de Hindu bayramları kutlanmıştır. Ancak Evrengzîb (Alemgir) (1658-1707) döneminden itibaren sadece Müslüman bayramları kutlanmaya başlanmıştır (Mukherjee, 2001, s. 40-41). Nevruz ve Hoşruz (mutlu gün) (Khushroz)[40] bayramları, saray hanımları tarafından büyük bir ilgiyle kutlanmıştır. Nevruz, baharın gelişini ifade eden bir bayram olmuştur. Hoşruz veya mina çarşısı ise sadece kadınlara özel olmuş ve ayda bir kere düzenlenmiştir (Iftikhar, 2008, s. 157). Gülbeden Begüm de sadece kadınlara mahsus olan bir pazarın varlığından bahsetmiştir (Gülbeden, 1987, s. 152). Halk ve hatta soylular, şehir pazarlarından alışveriş yapabilmişlerdir. Ancak Babürlü begümleri, şehir pazarlarına inip alışveriş yapamamıştır. Bu sebeple de Ekber Şah her ay, üç gün boyunca süren harem begümlerine özel çarşı düzenlemiştir. Bu çarşılar sadece saray kadınlarına ve padişaha ait olması sebebiyle de hoşruz (mutlu gün) ismini aldığı düşünülmüştür (Lal K. S., 1988, s. 136). Kadın satıcılar, farklı tezgahlar kurmuş ve satış yapmıştır. Bu şenlikler çoğunlukla müzik eşliğinde dansçı kızlar ve havai fişek gösterileriyle taçlandırılmıştır (Iftikhar, 2008, s. 160).

Mina (Meena) çarşısı, harem kadınları için bir eğlence ve ticaret kaynağı olarak ilk olarak Hümâyun Şah (1530-1540/1555-1556) tarafından kurulmuştur. Ekber Şah (1556-1605) döneminde ise Babürlü sarayında bir panayır haline

[40] Babürlüler, Hoşruz (Khushroz) (neşeli günler) adında özel bir kutlama başlatmıştır. Bu uygulama Hümâyun Şah (1530-1540/1555-1556) ile başlamıştır. Bu günlerde, Mina Pazarı (Meena Bazar) (süslü fuar) olarak bilinen özel bir panayır düzenlenmiştir. Bu fuarlar sadece harem kadınlarının eğlenmesi için yapılmıştır. Bu nedenle, padişahlar ve şehzadeler dışında hiçbir erkeğin bu pazara girmesine izin verilmemiştir (Pandey, 1993, s. 197).

dönüştürülmüştür. Mina çarşısı geleneğinin Babürlüler tarafından Türkistan ve Maveraünnehir'den miras alındığı düşünülmektedir. Bu çarşı, sadece soylu kadınlara özel bir yer olmuş ve halka açılmamıştır. Bu çarşıdaki ürünler, tüccarlık yapan soyluların eşleri ve kızları tarafından satılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 102; Nath R. , 2010, s. 143). Bu açıklamalara göre, saray hanımlarının hazırlamış olduğu bu bayram kutlamalarına sadece soylu hanımlar iştirak edebilmiş ve dönemin hükümdarı dışında hiçbir erkek katılamamıştır. Bu olay neticesinde, o dönemlerde bir purdah uygulamasının varlığı ortaya çıkmaktadır. Zira soylu harem kadınlarının hazırlamış olduğu çarşılara erkek olarak sadece dönemin hükümdarının katılması, purdah uygulamasının soylu kesimlerce daha yoğun uygulandığını gözler önüne sermektedir. Purdah konusuna ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde yer verilecektir.

1.4.2. Babürlü Sarayında Timurlu Geleneği ve Kadının Yeri

Babürlü döneminde, hanedan kadınlarının sahip oldukları gücün kökeni hakkında bir fikre sahip olmak için, Babürlü atalarının önceki çağlarda, oynadıkları role ilişkin kısa bir araştırma yapılmıştır. Bu sebeple Babürlü Devleti'nin atası olan Timurlu Devleti'ne bakılmıştır. Ancak Timurlular da kendilerini Cengiz Hanedanı ile akraba gösterdikleri için ilk olarak Cengiz Hanedanlığına bir pencere açılmıştır. Cengiz Hanedanının doğuşu ise esasında bir kadına dayandırılmıştır. Kitaplarda bu kadın efsaneleştirilerek anlatılmıştır. Bazen doğaüstü bazen de gerçek hayattaki yaşanmış olayların zaman içerisinde nesilden nesle aktarılmasıyla oluşan efsanelerde dahi kadın figürler güçlü bir alt yapıya oturtulmuştur. Bu konudaki en güzel örnek ise Cengiz Hanedanının kuruluşunda önemli bir rol oynayan Alan Gho efsanesidir. Bu efsaneye dayanarak Dalkesen ve Schimmel, Alan Gho isimli kadının gerçek ama erkeğin ruhani olduğuna değinmiştir. Bu sebeple Cengiz Han soyundan gelenlerde kadına atfedilen güç çok önemli olmuştur (Dalkesen, 2017, s. 198; Schimmel, 2004, s. 144). Cengiz Han'ın kurmuş olduğu hanedanlığın bir nevi kurucusu olarak görülen Alan Goa (Koa), bu devlete ruhani bir güç ve kutsallık sunmuştur. Alan Goa sayesinde bu hanedan toplumun gözünde kutsal olarak görülmüştür (Koçak, 2020, s. 10). Cengiz Hanedanının Alan Goa'ya uzanan soy ağacı şu şekildedir:

Hem *Moğolların Gizli Tarihi*'nde hem de *Şecere-i Türk*'te Cengiz Han'ın baba soyu; babası Yesügey Bahadır, büyük babası Berten Han daha sonrasında ise

Kabil Han, Tumna Han, Baysungur Han, Kaydu Han, Dutumnan Han, Buka Han, Buzencir Han şeklinde ilerlemiştir. Buzencir Han'ın da babasız bir şekilde Alan Goa'dan doğduğu aktarılmıştır. Kısacası Cengiz Han'ın baba tarafından soyu Alan Goa'ya dayanmıştır. Ayrıca *Moğolların Gizli Tarihi*'nde bu soyun başlangıcının bozkurt ve dişi beyaz bir geyikten geldiği de aktarılmıştır (Ebülgazi Bahadır Han, 2020, s. 60; Anonim, 2019, s. 279).

Alan Goa'nın bu kadar kıymetli olmasının sebebi, Cengiz Han soyunun bir kadına dayandırılması ve bu kadının kutsal bir ışık sonucu hamile kalmasıyla bu soydan gelenlerin "*Altın Soy*" olarak görülmesidir (Koçak, 2020, s. 11). Bu soydan gelen kadınlar Moğol İmparatorluğu'nun sahibi ve koruyucusu olarak bilinmiştir (Tombuloğlu, 2021, s. 379). Bu sebeple Cengiz Han ve Timur hanedanlarına mensup kadınlar güçlü ve prestijli sayılmıştır. Cengiz Han'ın "*Altın soyundan gelen*" kadınlar ile evlilik düşüncesi, hükümdar olmak isteyen emirler için önemli bir dayanak olmuştur. Daha sonraki süreçte de ana soyu her zaman kıymetli görülmüştür (Dalkesen, 2017, s. 191). Peirce de Moğollarda, kadınlarla erkeklere eşit davranıldığını belirtmiştir (Peirce, 1998, s. 363).

Timurluların Çağataylı Devleti'nin (1227-1370) mirası üzerine kurulmasından dolayı, Çağataylı hanedan kadınlarının da siyasi alandaki durumu önem arz etmektedir. Çağatay Hanlığında kurulan meclislerde Han ve Hatunlar, *başkan* rolünü üstlenmişlerdir (Vurgun, 2021, s. 114). Örneğin, Çağatay Han'ın eşi Yesülün, siyasi alanda önemli bir rol oynayarak gelecekteki taht sahibinin durumunu belirlemiş ve adından söz ettirmiştir. Bu sebepten Çağataylı hanedan kadınları, veliahttın tahta oturması, devlet ileri gelenlerinin siyasi görevlendirilmesi ve Moğol kültüründe önemli bir yer tutan av merasimleri gibi durumlarda, devletin her sahasında boy göstermişleridir. Dolayısıyla Çağataylı hanedan kadınının, devlet liderine karşı gelmediği sürece özgür ve bağımsız olduğunu söylemek mümkündür (Koçak, 2020, s. 19-21).

Türk ve Moğol soylu kadınları, hükümdarın konumunu meşrulaştırmak için prestijli bir yerde bulunmuş, siyasi ve sosyal tüm olaylara aktif bir şekilde katılmışlardır (Dalkesen, 2017, s. 191). Timurlu kadınlarının siyasi alana bu kadar katılım sağlayabilmelerinin asıl sebebi bu kadınların Cengiz Han soyuna mensup olmaları ve kendi zekalarıdır. Örneğin Çağatay Hanlığında (1227-1370) saray

kadınlarının bizzat siyasi sahaya katıldıkları ve asla dışlanmadıkları görülmüştür (Koçak, 2020, s. 82). Dahası Moğol Devleti'nde Han öldükten sonra veliahtlardan biri tahta geçene kadar hanedan kadınları, yeri geldiğinde Töregene Hatun (1241-1246) gibi naibelik yapmıştır (Özgüdenli, 2020, s. 226; Subaşı, 2021, s. 205). Bu durum Çağatay Hanlığında da devam etmiş ve Kara Hülagu'nun (1241-1246) eşi Ergene (Organa) Hatun (1252-1261), oğlu Mübarek Şah adına naibelik yaparak devleti yönetmiştir (Yuvalı, 1993, s. 177; Koçak, 2020, s. 14; Öncel, 2019, s. 82). Ergene (Organa) Hatun kendi adına para da bastırarak meşruiyet yollarını kullanmıştır. Devlet idaresini elinde bulunduran bu kadınlar suçluları cezalandırmış, siyasi ve sosyal mecralarda fikirlerini beyan etmiştir (Öncel, 2019, s. 18). İşte bu sebeple Timur'un başvurmuş olduğu meşruiyet kaynakları arasında Cengiz Han soyundan gelen bir kadın ile evlenmek de yer almaktadır (Yüksel, 2010, s. 239). Bu kadınlar hükümdara gerçek bir güç kaynağı sağlamıştır.

Cengiz Han yasalarına göre sadece bu soydan olanlar "*Han*" seçilebilmiştir. Cengiz Han soyuna mensup olmayan Timur, iktidara gelme hakkı bulunmadığı için (Tombuloğlu, 2021, s. 378) stratejik bir durum uygulayarak Cengiz Han soyundan gelen kadınlarla evlenmiş ve "*Küregen*" (damat) unvanını almıştır. Hanedanlığının gücünün devamı için evlatlarını da Cengiz Han soyundan kadınlarla evlendirerek "*Kayın hanedanı*" olmuştur. Bu sebeple Timur, Cengiz Han'ın düzeninin yeniden kurucusu değil, ikinci bir Cengiz Han sayılmıştır (Balabanlilar, 2010, s. 126; Manz, 2000, s. 261; Aka, 2014, s. 7). Timur'a "*Han damadı*" anlamına gelen "*Küregen*" unvanını kazandıran, Cengiz Han'ın soyundan Kazan Han'ın kızı Saray Mülk Hanım ile evliliğidir. Timur, yazışmalarında ve bastırdığı paralarda daima bu unvanı kullanmıştır. Bu evlilik, Timur'un hakimiyetini meşrulaştırmıştır. Öyle ki Saray Mülk Hanım, Timur'un ne ilk eşidir ne de Timur'dan çocuğu vardır. Ancak "*altın soy*" gereğince "*Baş Hatun*" ve "*Büyük Hanım*" unvanlarıyla anılmıştır. Ancak Timur, soyunu Cengiz Han'a bağlamak ve Cengiz Han soyundan bir erkek evlat edinebilmek için Moğolistan hâkimi Hızır Hâce Han'ın kızı Tükel Hanım'la da evlenmiştir. Bu durum, Timur'un bu soydan bir erkek evlat istediğinin kanıtıdır. Tükel Hanım'dan da erkek çocuğu olmayan Timur, diğer kadınlardan olan erkek evlatlarını Cengiz Han soyundan olan kadınlarla evlendirmiştir. Sonuç olarak Timur, daha hayattayken torunlarından Mirza Muhammed'i kendinden sonra ki veliaht tayin etmiştir. Bunun arkasında yatan etmen ise Mirza Muhammed'in anne

soyundan Cengiz Han'a bağlanmasıdır (Yüksel, 2010, s. 239-240; Koçak, 2020, s. 26; Tombuloğlu, 2020, s. 325).

Timurlularda ise saray kadınları yine Cengiz Hanedanlığındaki gibi olan hak ve özgürlüklere sahip olmuşlardır. Örneğin Timurlu hanedan kadınları, Türk-Moğol gelenek ve göreneklerine uyarak seferlerde hükümdara eşlik etmişlerdir (Nizamüddin Şami, 1987, s. 154; Koçak, 2020, s. 27). Bu duruma en güzel örnek, Timur'un Batı'ya düzenlediği sefer sırasında oğlu Şahruh'un (Ö. 1447) hanımı Gevherşad'ın (Ö. 1457) hamile olarak katılması ve bu sefer sırasında Uluğ Bey'i (Ö. 1449) dünyaya getirmesi gösterilmiştir (Gölen, 2016, s. 640). Kadınların savaşta erkeklere iştirak etmelerini İbn-i Arabşah şöyle anlatmaktadır;

> "*Timur'un ordusunda kadınlar çoktu. Bunlar, savaşta ve çarpışmada metanetle vuruşur; düşman erkeklerine karşı merdane çarpışır; savaşta kargı fırlatmada, kılıç sallamada ve ok atmada benim diyen babayiğitlere taş çıkartırlardı. Eğer içlerinden biri hamile kalırsa ve yolda doğum sancısı başlarsa, saftan ayrılıp bir kenara çekilir ve bineğine biner; doğumdan sonra çocuğunu sarıp sarmalar, tekrar atına biner ve orduya katılırdı. Timur'un ordusunda, çoluk çocuğa karışan ama asla yerleşik düzende yaşamayan kişiler bir hayli çoktu*" (İbni Arabşah, 2012, s. 458).

Yukarıda yer alan açıklamadan da yola çıkarak Babürlü kadınlarının erkeklere savaş meydanlarına kadar eşlik etmesinin, Timurlu geleneği olduğu ortaya çıkmaktadır (Iftikhar, 2008, s. 60). Hal böyle olduğunda Nur Cihan Begüm'ün (Ö.1645) Mehabet Han'a karşı savaşması (Jahangir Shah, 1999, s. 441; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 488; Elliot & Dowson, 1875, s. 424) Babürlü Devleti'nde yaşanan Timurlu geleneğini ortaya koymuştur.

Timurlu Hanedanlığına mensup kadınların askeri başarılarının yanı sıra elçileri bizzat kabul etmeleri, düzenlenen merasimlere katılmaları ve yabancı ülkelere gönderilen elçilik heyetinin içerisinde yer almaları, siyasi alana aktif katıldıklarının belirtileri olmuştur. Örneğin Şahruh'un (Ö. 1447), 1444 yılında Kabe'ye örtü gönderme sebebiyle hazırlanan elçilik heyetine Timur'un eşlerinden Tuman Ağa da katılmıştır (Yüksel, 2011, s. 573-574). Bu sebeple Timur'un eşlerinden Saray Mülk Hanım ve Tuman Ağa, Halil Sultan'ın eşi Şad Mülk, Şahruh'un eşi Gevherşad Ağa (Ö. 1457) gibi hanımlar, devlet idaresinde her zaman söz sahibi olmuştur (Yüksel, 2011, s. 580). Nazmiye Togan'a göre Saray Mülk Hanım[41], Timur'un üzerinde nüfuzunu artırmış ve Timur'u iyi bir şekilde

[41] Nazmiye Togan, aynı eserde bahsi geçen kadın için "*Saray Melik Hanım*" ifadesini kullanmıştır.

yönlendirmiştir (Togan, 1973, s. 5). Yine Saray Mülk Hanım, 1404 yılında Kastilya Kralı III. Enrique'nin elçisi sıfatıyla Timur'un huzuruna gelen Clavijo için düzenlenen ziyafete katılmıştır. Buradan Saray Mülk Hanım'ın sosyal ve siyasi meselelere müdahale edebilecek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Koçak, 2020, s. 27; Aka, 2014, s. 159).

Timur, 1405'te Otrar'da ölüm döşeğindeyken yanındaki hanımlara ve emirlere "*Memleketin maslahatı ve tebaanın refahı hakkında, ne söylenmişse onları hatırda tutunuz*" (Togan, 1973, s. 14) ve "*Hanımlarıma saygılı olun ve Saray Mülk'ün sözünden dışarı çıkmayın*" (Koçak, 2020, s. 28) şeklinde vasiyet etmiştir. Bu vasiyet hem Timurlu Devleti zamanında hem de Babürlü Devleti zamanında yaşayıp yerine getirilmiştir. Örneğin Şad Mülk Hatun 1405-1409, "*Altın Soy*"dan (Cengiz Han soyu) olmamasına rağmen Timurlu siyasetinde önemli bir rol üstlenmiştir. Siyasi olaylara aktif katılmış, askeri seferlere eşi Halil Sultan ile müdahil olmuştur. Hatta Timur döneminde saygı görmüş saray kadınlarına nazaran siyasete daha fazla katılmıştır (Koçak, 2020, s. 35-36). Ayrıca Halil Sultan'ın eşi Şad Mülk Hatun, eşine hükmeden ve fiili hükümdar olmayı amaçlayan soylu hanımların başında sayılmıştır. İbn Arabşah bu konuyu şu şekilde açıklamıştır;

> "*Sanki geniş bir elbise dikmişler de ikisi aynı elbise içine girmiş gibiydiler. Sonunda Halil Sultan kadın diliyle, kadını ise Halil Sultan'ın diliyle konuşmaya başladı. Öyle ki artık Halil Sultan Şadmülk'ün görüşünü almadan tek bir ferman bile yayınlamıyor, devlet işlerinde ona danışmadan bir adım dahi atmıyordu. Kısacası Halil Sultan bütün ipleri onun eline teslim etmiş, iradesini onun irade zincirine bağlamıştı*" (İbni Arabşah, 2012, s. 414).

Türk ve Moğol hanedan kadınları, hükümdar öldükten sonra siyasi bir görev üstlenerek naibe gibi davranmıştır. Timur sonrası dönemlerde hanedan kadınlarının siyasi nüfuzu giderek artmış ve ergin olmayan oğulları için doğrudan olmasa da naip olarak hareket etmişlerdir (Tombuloğlu, 2021, s. 379-382). Örneğin, Timurlu hükümdarlarından Şahruh'un (Ö. 1447) sadece isim olarak hükümdar olduğu, gerçekte devleti eşi Gevherşad Ağa'nın (Ö. 1457) yönettiği aktarılmıştır (Yüksel, 2011, s. 588-589).

Tüm bu örnekler neticesinde hem Halil Sultan'ın eşi Şad Mülk Hatun meselesi hem de Şahruh'un (Ö. 1447) eşi Gevherşad Ağa'nın (Ö. 1457) meselesi, Nur Cihan Begüm (Ö.1645) ve Cihangir Şah (1605-1627) arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Şad Mülk Hatunun altın soydan olmamasına rağmen siyasi ve sosyal

alanlarda hüküm sürmesi örneği, Babürlü döneminde benzer bir şekilde altın soydan olmamasına rağmen siyasi alanda ismini duyuran Nur Cihan Begüm ile paralellik göstermektedir. Çünkü Nur Cihan Begüm dul ve çocuklu bir kadın olmasına rağmen hükümdarla evlenmiş ve siyasi alanda etkinlik göstermiştir.

Timurlu Hanedanlığında yapılan evlilikler, siyasi egemenliği meşrulaştırmak ve desteklemek için önemli bir işlev görmüştür. Timurlu Hanedanının tüm erkek mirasçıları, egemenlikten hak iddia etmek için Cengiz Hanedanına mensup kadınlarla evlilikler yapmış ve önemli emirlerin aileleriyle avantajlı ittifaklar kurmaya çalışmıştır. Timurlu Devleti'ne mensup bir hükümdarın evliliği; taraftar kazanabilmek, rakipleriyle arabuluculuk yapabilmek, önde gelen ailelerle karşılıklı yarar sağlayan ittifaklar kurabilmek ve mirasçılarının kusursuz bir soy taşımasını sağlayabilmek için çok önemli görülmüştür (Hamid, 2017, s. 192-193). Timurlularda hanedan içi ve hanedan dışı yapılan evliliklerde; bölgesel kalkınmayı sağlamak ve artırmak, siyasi egemenliği pekiştirmek, hükümete karşı yapılacak komploların önüne geçmek ve siyasi meşruiyet elde etmek temel amaç olmuştur. Tombuloğlu, Timurluların kurulduğu günden itibaren evlilik aracını en fazla kullanan devlet olduğunu belirtmiştir (Tombuloğlu, 2020, s. 332-334). Bu sebeple Koçak'ın da dediği gibi Timurlu Devleti'nde evliliklerin temel amacı; meşruiyet kazanmak ve siyasi ittifak kurmak olmuştur (Koçak, 2020, s. 65).

Timurlularda, Cengiz Han soyundan olan kadınlara her daim gereken saygı ve özen gösterilmiştir. Örneğin hanedanlığın tüm kız çocuklarının eğitimleri tamamlanmıştır. Ayrıca hanedanlığa mensup bir kadın doğum yaptıktan sonra çocuğuna bir sütanne verilmiş ve doğum şenliklerinin ardından bu çocuk sarayın büyük hanımlarının gözetiminde yetiştirilmiştir. Aynı erkek çocuklarda olduğu gibi kız çocuklarına da birer "*ateke*"[42] tayin edilmiştir. Bu vesileyle Timurlu kadınları da devleti yönetebilecek ve idare edebilecek düzeyde eğitim sahibi olmuştur. Timurlu hanedan kadınlarından "*Cengiz Han soyuna ait olma*" ayrıcalığına sahip olanlara diğer kadınlardan daha fazla saygı ve özen gösterilmiştir. Bunun nedeni hanedan kadınlarının meşruiyet aracı olarak kullanılması ve bu durumun bir

[42] Ateke/atake, "*Atabey*" demektir. Timurlu hanedan üyelerinin her alanda yetiştirilmesini sağlayan eğiticilerdir (Şahbaz, 2018, s. 320).

geleneğe dönüştürülerek halefleri tarafından da sürdürülmesi olmuştur (Yüksel, 2011, s. 570-571; Koçak, 2020, s. 78).

Dalkesen, toplumların saygın üyeleri olan kadınların, Türk ve Moğol hanedanlarında siyasi, sosyal ve kültürel işlerde daima aktif rol aldıklarını belirtmiştir. Eşi ve çocuklarının kariyerlerini belirlemek isteyen kadınlar, nasıl davranmaları gerektiğini iyi bilmişlerdir. Bir kadın, çocuğu olmasa dahi zekasını ve kabiliyetlerini kullanabildiği taktirde siyaset ve toplumda çok etkili olmuştur. Bu anlayış, Cengiz Han'dan Timur'a, Timur'dan da Babürlülere süregelmiştir. Bu sebeple Türk soylu kadınlar, siyasi ve sosyal alanda aktif ve prestijli olmuşlardır. Bir hükümdarın annesi ya da eşi olarak kadınların soyları, o hükümdarın hükümlerini meşrulaştırması için önemli sayılmıştır (Dalkesen, 2017, s. 191).

Bir dişi geyik ve bir bozkurt ile tarihlerine başlayan Moğollar, hemen her dönemlerinde kadınlarına önemli görevler vermiştir. Buna göre kadın, siyasi alanda hanların seçilmesinden, devlet adamlarının rütbelendirme (tayin) ve azline kadar her aşamada etkin olarak varlık göstermiştir. Dahası yeri geldiğinde uzun yıllar boyunca bizzat kendisi devleti yönetmiştir (Yılmaz B. , 2021, s. 79). Moğol mirasına sahip olan Timurlu kadınları, bu sebepten ötürü hanedanlığın her döneminde özgür bir şekilde çoğu olaya dahil olmuştur (Koçak, 2020, s. 84).

Timurlular için Cengiz Han soyu çok kıymetli olmuştur. Bu soyun unutulmaması ve ana soyunun öneminin vurgulanması için yeni doğan bebeklere, anne tarafından akrabaların isimleri verilmiştir (Koçak, 2020, s. 74). Timurlu Hanedanlığı eş ve kızlarının isimlerini söylemek yerine onlardan farklı kelimelerle bahsetmiştir. Eğer bir kız bebek dünyaya gelirse, bu bebeğe "*perdelik çocuk*", "*ziynet sahibi*" veya "*mesture*" gibi unvanlar yakıştırılmıştır. Timurlu Hanedanlığındaki bu ifadeler kadınlara ve kız çocuklarına verilen kıymetin göstergesi olmuştur (Koçak, 2020, s. 78).

Timurlu kadınlarıyla ilgili bir diğer önemli mevzuu ise çocuğu olmayan saray kadınlarının, diğer kadınlara nazaran siyasette daha etkin varlık göstermeleridir. Timurlu döneminin en güçlü kadınlarının genellikle hükümdardan çocuğu olmamıştır. Örneğin devletin en güçlü kadınlarından Saray Mülk Hanım ile Tokel Hanımın yaşayan çocukları olmamıştır. Bu durum ortaya, sadece anneliğin tek

başına iktidar kapısını açmadığını göstermiştir (Balabanlilar, 2010, s. 138). Aynı durum Babürlü Devleti için de geçerli olmuştur. Ekber Şah'ın (1556-1605) ilk eşi Rukiye Begüm'ün (Ö. 1626) çocuğu olmamış ancak Şah Cihan'ı (1628-1658) kendisi büyütmüştür. Babürlüler atalarının bu geleneğini devam ettirmiştir. Ne evlilik ne de annelik, saray kadınları arasındaki güç yarışında rol oynamamıştır. Babürlüler için önemli olan durum, Timurlu soyundan olmaktır (Tombuloğlu, 2021, s. 385). Babürlüler, çağdaşları Osmanlı Devleti ve Safevilerin aksine genç hatta çocuksuz kadınlarına çeşitli güçler sunmuştur. Babürlü Devleti'nde seçkin kadınların rahat barınması, Timurlu mirasından bir parça olarak kalmıştır (Balabanlilar, 2010, s. 123).

Chaudhry'ye göre, Babürlü devlet erkanında bir kadın ne derece önemliyse o derecede ayrıcalıklardan faydalanabilmiştir. Çocuk yetiştirmek isterse farklı bir eşin çocuğunu büyütmesine izin verilmiştir. Örneğin Babür'ün eşlerinden Mahım Begim'e (Ö. 1533) Hindal Mirza ve Gülbeden Begüm (Ö. 1603); Ekber Şah'ın (1556-1605) eşlerinden Rukiye Sultan Begüm'e, Cihangir Şah'ın (1605-1627) oğlu Hürrem; Cihangir'in eşi Nur Cihan'a Şah Cihan'ın (1628-1658) oğlu Şehzade Şüca[43] verilmiştir (Ansari, 1998, s. 66; Chaudhry, 2014, s. 98).

Babürlü çağında, hükümdarın annesi önemli yetkilere sahip olmuştur (Chaudhry, 2014, s. 97). Örneğin Cihangir Şah (1605-1627), annesine karşı büyük bir saygı beslemiştir. Eserinde, "*Cengiz Han ve Timur'un yasalarına göre*" annesini onurlandırmak için onu ziyarete gittiğini, ona yaklaştığını ve önünde derin bir şekilde eğilerek saygı gösterdiğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 61; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 44). Hal böyle olduğunda valide anneler, eşler veyahut kızlar hükümdarın yanında saygıdeğer insanlar olarak görülmüştür. Babür Şah (1526-1530) ile başlayan devletin temellerinde kadınların oynadığı rol çok önemli sayılmıştır. Zira bu kadınlar, devlet siyasetinde önemli

[43] Cihangir Şah, "*Nur Cihan Begüm'ün koruması altında yetiştirilen ve ölçüsüzce sevdiğim oğlum Şah Cihan'ın sevgili oğlu Şah Şüca, başlangıç aşamasında olan epilepsi adı verilen çocukluk çağı hastalığına yakalandı…*" (Jahangir Shah, 1999, s. 281) diyerek, torununun Nur Cihan Begüm tarafından yetiştirildiğinden bahsetmiştir. Cihangirname'nin Farsça metninde bu hastalıktan "*Ümmü Sıbyan*" şeklinde bahsedilmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 281). İslam öncesi kültürlerden geldiği anlaşılan ve Türk mitolojisinde de var olan Ümmü Sıbyan'ın cin ya da şeytan gibi korkunç bir varlık olduğu bilinmektedir. Ümmü Sıbyan'ın, hamile olan kadınların bebeklerine zarar verdiği, küçük yaştaki çocukları felç ya da kör ettiği ve de insanların beyinlerine girerek onları delirttiği düşünülmektedir (Rezaei, 2021, s. 114).

etkilere sahip olmuştur. Öyle ki bazen hükümdar yardımcısı, bazen danışma mercii, bazen de kıymetli bir aile ferdi olarak karşımıza çıkmıştır (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 51). Örneğin Balabanlılar'a göre, hem Mahım Begüm (Ö. 1533) hem de Dildar Begüm'ün soyları hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamış; sadece saray doğumlu eşlerin soyları defterlere kaydedildiği için bu durum, her iki Begüm'ün de soylu bir aileden gelmediklerini düşündürmüştür. Daha önce de belirtildiği gibi ne evlilik ne de annelik, Babürlü sarayının kadınları arasında güç derecelerinin belirlenmesinde kritik bir rol oynamamıştır (Balabanlilar, 2010, s. 139).

Hindistan topraklarındaki ihtişamının zirvesinde Babürlü ailesi, atalarının hanedan sistemlerine önemli ölçüde sadık kalmış ve bir kadının soyağacının devlet tarafından tanınmasını sağlamaya devam etmiştir. Timurlu geleneği, genç veya çocuksuz soylu kadınların siyasal etkinlik göstermelerine izin verdiği için Babürlüler de kadınların iktidara erişimindeki bu yolu nispeten özgür bırakmıştır (Balabanlilar, 2010, s. 136).

Babürlü Devleti'nin kurucusu Babür Şah (1526-1530), Timurlu Devleti'ni kendi egemenliği altında yeniden inşa etme gayesinde olmuştur (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 06). Bu vesile ile Babürlü Devleti'nin kuruluş aşamasından itibaren hanedan kadınlarına gösterilen saygının Timurlu geleneği ile şekillendiği söylenebilir. Buna göre Vekayi'de yer alan Babür Şah'ın annesi ile anneannesinin rızasını alarak kararlar vermesi ve onların göndermiş olduğu mektuplar doğrultusunda hareket etmesi (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 10, 56, 78) örnek olarak gösterilebilir.

Timurlu ve Babürlü hanedanından pek çok kadın, eşleriyle birlikte ya da eşleri adına önemli bir güce sahip olmuştur. Bu ayrıcalığı en iyi derecede kullanan saray kadını, kaynaklarda Cihangir Şah'ın (1605-1627) güçlü eşi olarak sıklıkla tasvir edilen Nur Cihan Begüm'dür (Ö.1645) (Bokhari, 2009, s. 46). Bu bölümde ele alınan konu itibariyle Babürlü Devleti'nde siyasi, sosyal ve ekonomik alanda kadının varlık göstermesinin temelleri Timurlulara dayanmaktadır. Timurlu geleneğinin Babürlü sarayında yaşatılması, hanedan kadınlarının siyasi yolculuklarında önünü açmıştır. Örneğin Kutluk Nigâr Hanım (Ö. 1505), Cengiz soyuna dayanırken Nur Cihan Begüm (1577-1645) ise bürokrat kızı olarak bilinmektedir. Babürlü Devleti'nde var olan bu gelenekten en iyi yararlanan kişi ise

şüphesiz Nur Cihan Begüm olmuştur. Buna göre, Babürlülerde sarayda öne çıkan kadınların siyasi hayatta etkin olmalarının altında yatan ana unsurun Timurlulardan yadigâr olan bir devlet geleneğini Babürlülerin devralmış olmasından kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.4.3. Babürlü Hareminde Kadın İktidarının Sembolleri

Bu tez çalışmamızda, Osmanlı saray ve haremi konusu merkeze alınmamasına rağmen, Deringil'in *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdlhamid Dönemi (1876-1909)* adlı eseri (Deringil, 2014), bizim çalışmamıza kuramsal açıdan son derece ufuk açıcı olmuştur. Deringil, iktidarın sembollerinden söz ederken Osmanlı sarayının bayramları, devletlerarası kabulleri, siyasi evlilikler, hükümdar ve devletin itibarının korunması gibi örneklere dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda sıradan görünebilen bir kutlamanın bile ulusal ve uluslararası konumda sarayın ve padişahın gücünü ve kudretini sembolize etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre iktidarın sembolleri konusunu pek çok devlete uyarlamak da mümkündür. Örneğin Babürlü Devleti'nin de kabul törenlerinin, bayramlarının, kutlama ve şenliklerinin göz kamaştırıcı zenginlikte olduğu düşünülürse, halkın nazarında güçlü bir padişah imgesinin oluşturulması amaçlandığı düşünülebilir. Aynı doğrultuda uluslararası ilişkilerde de devletin maddi gücünün yansımalarının bu semboliklerle yapıldığı düşünülebilir. Öte yandan pek çok devletin sarayındaki bu semboller, harem kurumlarında da kendini göstermiştir. Babürlü hareminde önde gelen kadınların da iktidarı temsil ettikleri için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla yapılan şenlik, bayram ve kutlama organizasyonları, mimari eserlere imzaların atılması, yardım ve hayır anlamındaki faaliyetlerde bulunulması kadınları iktidara yakınlaştıran ögeler olarak anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu sembol ve faaliyetler, iktidarı sağlamlaştırma yolunda atılan önemli adımlardır. Babürlü harem kadınları çeşitli alanlarda varlık göstermiştir. Düğünler, bayramlar, ziyafetler ve şenliklerde ev sahipliği yapmış ve düzenledikleri programları finanse etmişlerdir. Devletin bekası için siyasi evliliklerde rol oynamış, siyasi ve ticari sahada etkinlik göstermişlerdir. Mülk sahibi olmuşlar ve hatırı sayılır maddi kazanç elde etmişlerdir. Tüm bu örnekler, Babürlü hareminde kadınların iktidarı kullanım yolları olmuştur.

Türk devlet geleneğinde baba kadar anne de meşruiyet kaynağı olarak gösterilmiştir (Peirce, 1998, s. 19). Hal böyle olduğunda Türk devletleri içerisinde köklü bir geçmişe sahip olan Babürlü Devleti'nin hanedan kadınları da iktidara meşruiyet sağlayan önemli birer kaynak olmuşlardır. Begümler ise doğrudan iktidar kullanabildikleri alanlara sahip olmuşlardır. Iftikhar'a göre, Babürlü begümlerden bazıları edebi, mimari ve ticari alanda etkinlik göstermiş, bazıları ise siyasi alanda faaliyetlerde bulunmuştur. Sadece bürokratik işlere katılmakla kalmamışlar, aynı zamanda birçok durumda hükümdarların üzerinde de etkili olmuşlardır. Babürlü begümleri kritik konularda padişaha tavsiyelerde bulunmuşlardır. Kendi adlarına paralar bastırmış; padişahın yanına oturma ve ferman çıkarma haklarına sahip olmuşlardır (Iftikhar, 2012, s. 27). Yukarıda bahsi geçen tüm sosyal, siyasal ve ekonomik durumlar, Babürlü saray kadınlarının iktidarı kullanım yöntemleri olarak değerlendirilmelidir. Hanedan kadınlarının büyük şenlikler düzenlemesi bu durumu açıklamaktadır. Örneğin Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) annesi Mahım Begüm (Ö. 1533), 1530'da oğlunun tahta çıkışında büyük bir ziyafet vermiştir (Iftikhar, 2008, s. 155). Başka bir örnekte ise Nur Cihan Begüm (Ö.1645), Şah Cihan'ın (1628-1658) Dekken seferindeki başarısı sebebiyle büyük bir şölen vermiştir. Bu şölen sebebiyle harem çalışanlarına çeşitli hediyeler dağıtılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 35).

Hanedan annelerine iktidar sağlayan önemli bir olgu, onların evlilikleri düzenlemedeki önemli rolleri olmuştur. Örneğin üvey annesi Dildar Begüm, 1541'de Hümâyun Şah'ın Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) ile evliliğini organize etmiş ve bir düğün ziyafeti vermiştir (Iftikhar, 2008, s. 155). Bu konuyla ilgili bir diğer örnek ise Nur Cihan Begüm'ün, kızı Ladili Begüm'ü Cihangir Şah'ın (1605-1627) oğlu Şehzade Şehriyar ile evlendirmesidir (Jahangir Shah, 1999, s. 361; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 373).

Saray kadınlarının iktidarı kullanma yollarından bir diğeri ise ticari faaliyetlerde bulunmaları olmuştur. Babürlü saray kadınlarının üst düzey tüccar olarak hareket etmeleri, devletin ticaret hacminin artmasını sağlamıştır. Birçoğu hem uluslararası hem de yerel ticaretle uğraşmıştır. Bu durum, kadınların iktidarı kullanma yöntemlerinden biri olarak ele alınmalıdır. Örneğin Ekber Şah'ın (1556-1605) eşlerinden Meryemüz Zamani'nin ve Cihangir Şah'ın (1605-1627)

eşlerinden Nur Cihan Begüm'ün (Ö.1645) ticari faaliyetlerle ilgilenmesi (Banks Findly, 1988, s. 227; Mukherjee, 2001, s. 239) bu duruma örnek gösterilmektedir. Nur Cihan Begüm dış ticaretle de ilgilenmiş ve bir dizi gemiyi işletmiştir. Nur Cihan Begüm'ün ticari meselelerde baş vekili Asaf Han (Ö. 1641) olmuştur. Nur Cihan'ın Portekizlilerle yürüttüğü ticari ilişkileri Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) devam ettirmiştir. Hollandalılar ve İngilizlerle dostane ilişkiler kurmuş, geniş ticari faaliyetlerde bulunmuş ve sayısız kazanç elde etmiştir. Bazen bu hanımlar, diğer ülkelerin hanımları ile iyi ilişkiler sürdürerek dışişlerindeki siyasete de katılım sağlamışlardır. Örneğin Ekber Şah (1556-1605), Mir Muhammed Masum Bhakhari'yi İran'a büyükelçi olarak göndermiştir. Elçi, Babürlü Devleti'ne geri döndüğünde, İran Şah'ının halasından Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) için bir mektup getirmiştir (Iftikhar, 2008, s. 111-112).

Babürlü begümleri çeşitli cagirlere sahip olarak mülk edinmişlerdir (Misra, 1967, s. 61). Babürlü Devleti'nin her bölgesinde cagiri bulunan Nur Cihan Begüm (Ö.1645), kendi döneminin en zengini olmuştur (Chaudhry, 2014, s. 115). Babürlü hanedan kadınlarının edinmiş olduğu mülkler, onların iktidar kanalındaki güçlerini de ortaya koymuştur. Babürlü kadınları, hanedanlığın meşruiyetini sağlama adına bir dizi mimari eserler yaptırarak hayırseverlikleri ile ön plana çıkmıştır. Örneğin Hümayun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) eşlerinden Bige Begüm'ün (Ö. 1581) (Mukherjee, 2001, s. 237) ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşlerinden Nur Cihan Begüm'ün yaptırmış olduğu ve günümüze kadar ulaşan mimari eserleri, bu durumun önemli birer örnekleridir (Mukherjee, 2001, s. 195). Böylelikle Babürlü haremi, Babürlü hanedanlığı adına kamusal alanda temsilcilik görevini üstlenmiştir. Babürlü hanedanlığının bu yardımsever tutumları, devletin ve hanedanlığın da cömertliğini ortaya çıkarmıştır.

Babürlü saray kadınları yeri geldiğinde taht kavgalarına da karışmıştır. Bu durum kadının siyasal muhalefetliği olarak de nitelendirilmiştir. Köse'ye göre siyaset, iktidar ve muhalefetten oluşan ikili bir sistem olmuştur. Hükümdarın olduğu yönetim şekillerinde ise kurumsal bir yapıdan ziyade bireysel bir kadın muhaliften de söz etmek daha mümkün olmuştur (Köse, 2021, s. 77). Babürlü saray kadınlarının taht kavgalarındaki muhalif tutumları da iktidarı kullanım yöntemleri arasında gösterilebilmektedir. Örneğin Mahım Begüm'ün (Ö. 1533) oğlu Hümayun

Şah'ın (1530-1540/1555-1556) çıkarları için uğraşması (Misra, 1967, s. 18), Ekber Şah'ın sütannesi Mahım Anaga'nın çocukluk yıllarından itibaren Ekber Şah'ı yönlendirmesi (Şahin H. , 2019, s. 1200-1201), Nur Cihan Begüm'ün (Ö.1645) damadı Şehzade Şehriyar'ın veliaht olması için çabalaması (Mukherjee, 2001, s. 137) ve Zebünnisa Begüm'ün Evrengzib'in (1658-1707) oğullarından Şehzade Ekber'in (Mukherjee, 2001, s. 179; Mukhoty, 2018, s. 24) tarafını tutması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Babürlü Devleti'nde hanedan kadınları askeri seferlerde de eşlerinin yanında bulunmuşlardır. Saray kadınlarının bu tutumları da iktidarı kullanım yöntemleri arasında gösterilebilmektedir. Örneğin Mahım Begüm'ün (Ö. 1533) Babür Şah'a (1526-1530) seferlerinde eşlik etmesi (Rani S. , 2018, s. 1403), Bige (Bega) Begüm'ün (Ö. 1581) Hümayun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) seferlerinde ordugahta yanında bulunması (Gülbeden, 1987, s. 31) ve Nur Cihan Begüm'ün (Ö.1645) Mehabet Han'ın isyanında askeri seferde yer almış olduğunu görmek mümkündür (Jahangir Shah, 1999, s. 442; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 490).

Babürlü soylu kadınlarının çoğunun alışılmadık derecede zengin olduğu ve bir kısmının yeni ve riskli bir iş olan dış ticaret yatırımında aktif bir şekilde rol oynadığı bilinmektedir (Banks Findly, 1988, s. 227). Örneğin Gülbeden Begüm hem Hac kafilesini yönetmiş hem de Hac vesilesiyle ticari faaliyetler yürütmüştür. Ekim 1576'da Gülbeden Begüm (Ö. 1603) ve saray kadınlarından oluşan bir grup, Ekber Şah'ın (1556-1605) görevlendirdiği Salimi ve İlahi gemileriyle Surat'tan yola çıkmıştır. Bu yolculuk Gülbeden Begüm'ün tehlikeli olarak bilinen ve üç buçuk yıl süren yolculuğudur. Raman'a göre Gülbeden Begüm'ün Hac eylemi, Ekber Şah için stratejik bir durum oluşturmuştur (Raman, 2009, s. 19).

Tüm bu bilgilere ek olarak Babürlü hanedanına mensup olan kadınlar; çeşitli mecralarda kendilerini geliştirmiş ve isimlerini duyurmuştur. Bu saray kadınları inşaat, moda, ticaret, edebiyat ya da siyasi alanda kendi meziyetleriyle anılmıştır. Tüm bu başarılar onları dönemsel olarak diğer hemcinslerinden bir adım öne çıkartmıştır.

1.4.4. Babürlülerde Nevvab ve Padişah Begüm Makamları

Tez çalışmasının araştırma ve kaynak tarama kısmında, önemli bir hususla karşılaşılmıştır. Babürlü sarayında, iktidar gücünü elinde bulunduran begümlerin bu güce nasıl ulaştıkları ve hükümdar eşlerinin soylu olup olmamaları merak konusu olmuştur. Örneğin devletin kurucusu Babür Şah'ın (1526-1530) eşlerinin çoğu ya kendi akrabalarından ya da soylu ailelere mensup hanımlardan olmuştur (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 53). Benzer şekilde Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556), Ekber Şah'ın (1556-1605) ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşlerinin de yakın topraklardaki siyasi ilişkide bulundukları hanedanların asil soylu kızları olduğu anlaşılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 50). Ancak bazı durumlarda, asil soylu olmayıp yine de otorite sahibi kadınların varlığına da rastlanılmıştır. Babürlü tarihinde bunun en güzel örneği, bürokrat bir babanın kızı olan Mihrünnisâ'nın, Cihangir Şah ile evlenerek *Padişah Begüm* makamına getirilmesi gösterilmiştir. Bu bağlamda Babürlülerde, hanedan soyuna mensup kadınların yanı sıra bürokrat, soylu, güçlü ve iyi eğitim almış olan kadınların da hükümdar eşi oldukları ve devlet işlerinde etkin rol oynadıkları, Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) örneklemiyle anlaşılmaktadır.

Kadının yönetimdeki etkinliğini bireysel bazdan çıkarıp devlet mekanizmasının siyasi işleyişine kanalize edebilmek Türk geleneklerinde daima olagelmiştir. Bu uygulama Babürlülerde de devam etmiş ve kadına verilen kıymet, *nevvablık* makamında kadınların da yer almasıyla ortaya çıkmıştır. Kökeni nâib olan n*evvablık* makamı, Babürlülerin devlet teşkilatında görülen önemli bir siyasi makam olmuştur (Özcan A. , 2007, s. 67; Bosworth, 1993, s. 1048). *Nevvablık* makamının, Babürlü devlet geleneğinde kadınlara da açık olduğu, bu unvana sahip olan begümlerin fermanlarında görülmüştür. Örneğin Mümtaz Mahal (Ö. 1631) ve Cihanârâ Begüm'ün (Ö. 1681) nevvablıkları bu duruma örnek gösterilebilir (Elliot H. M., 1875, s. 29; Schimmel, 2004, s. 152). Örneğin Avrupa Devletlerindeki kadının siyasal durumu ve Osmanlı Devleti incelendiğinde, erkek bir varisin olmadığı ya da bir vasiye ihtiyaç duyulduğu dönemlerde kadınların *Nevvablık* makamını yürüttükleri anlaşılmaktadır. Ancak Babürlü Devleti'nde bu durumun tam tersi karşımıza çıkmıştır. Örneğin Cihangir Şah'ın (1605-1627) tahtta oturması ve yetişkin şehzadeleri olmasına rağmen Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) *Nevvablık*

makamına gelmesi, yine benzer şekilde Şah Cihan'ın (1628-1658) da tahtta oturması ve şehzadelerinin olmasına rağmen Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) *Nevvablık* görevini icra etmesi bu durumun örnekleridir. Hal böyle olduğunda Babürlü Devleti'nin hanedan kadınları, erkek varislerin olmasına rağmen nevvablık görevini yürüterek siyasal alanda varlık göstermişlerdir.

Padişah Begüm unvanı ise haremin en üst makamı olmuştur. Bu unvan bir saygı niteliği taşımış ve hükümdarın baş kadını gibi rütbeli begümlere verilmiştir. *Padişah Begüm* makamı Babürlü hanedanının, begümlerine sunmuş olduğu özel bir işaret olmuştur (Banks Findly, 1993, s. 94). *Padişah Begüm* makamında olan hanedan kadınları, sadece Babürlü harem teşkilatıyla ilgilenmemiş aynı zamanda Babürlü halkının çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda da hareket etmiştir. Bu duruma Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) *Padişah Begüm* olduktan sonra yardımcısı Satün Nisa aracılığıyla aktif bir şekilde yapmış oldukları yardım faaliyetleri (Mukhoty, 2018, s. 174) örnek olarak gösterilebilir. Babürlü Devleti kaynakları incelendiğinde *Padişah Begüm* unvanına ilk olarak Ekber Şah (1556-1605) dönemi kaynaklarından olan Müntehabü't Tevarih'te rastlanılmıştır (Al-Badaoni, 2009b, s. 138). Vekayi (Babürname) ve Hümayunnâme'de böyle bir makama (*Padişah Begüm)* rastlanılmamıştır. Ancak güncel literatürde ve araştırma eserlerde Babür Şah (1526-1530) ve Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemindeki siyasi iktidara şekil veren baş kadınlar için de *Padişah Begüm* unvanı kullanılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 121; Iftikhar, 2012, s. 15).

Babürlülerde her bir hükümdar döneminde, sarayın bir tane padişah begümü olmuştur ve *Padişah Begüm* hayatta iken başka bir kadının bu makamı almadığı da anlaşılmaktadır. Yani her bir Babürlü hükümdarının döneminde, bir padişah begüm ölmeden yerine yeni bir begüm geçmemiştir. Yine benzer bir biçimde dönemin padişahı ölmeden, padişah begüm değişikliğine de gidilmemiştir. Ancak bazı istisnalar da söz konusu olmuştur. Örneğin hükümdarın eşi olarak *padişah begüm* unvanı alan kadınların bir sonraki hükümdarın döneminde de annesi olarak aynı makamda oldukları anlaşılmaktadır. Bu duruma Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) örnek gösterilebilir. Zira kendisi Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) döneminde hükümdar eşi olarak, Ekber Şah (1556-1605) döneminde ise valide olarak *padişah begüm* olmuştur. Diğer yandan hükümdarın kızı olarak *padişah begüm* makamına

gelenlerin bir sonraki hükümdar döneminde de kız kardeş olarak aynı makamın sahibi oldukları görülmektedir. Buna örnek olarak ise Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) gösterilebilir. Kendisi Şah Cihan (1628-1658) döneminde hükümdarın kızı, Evrengzib (1658-1707) döneminde ise hükümdarın kız kardeşi olarak *padişah begüm* makamında yer almıştır.

Padişah Begümler ile ilgili dikkati çeken önemli bir durum söz konusudur. O da *Padişah Begüm*lerin hükümdara yakınlık derecelerinin ne olduğudur. Araştırmamıza göre; hükümdarın annesi, halası, kız kardeşi, kızları ya da eşlerinden birinin *Padişah Begüm* oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca her bir Babürlü hükümdarı döneminde sadece bir tek *Padişah Begüm*'ün olduğu da görülmektedir. Örneğin Babür Şah (1526-1530) döneminde padişahın eşi Mahım Begüm (Ö. 1533) baş kadın olmuş ve dönemin *padişah begümü* olarak tarih literatüründe yer almıştır. Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) döneminde ise hükümdarın halası Hanzade Begüm (Ö. 1545); Hanzade Begüm'ün ölümünden sonra ise eşi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) sırasıyla *padişah begüm* olarak siyasi iktidara yön vermişlerdir. Ekber Şah (1556-1605) döneminde de *padişah begüm* olarak adı geçen Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), bu sefer de hükümdarın annesi olarak *padişah begüm* makamına gelmiş ve Babürlü sarayında siyasi etkinliklerde bulunmuştur. Cihangir Şah'ın (1605-1627) döneminde ise önce eşi Saliha Banu Begüm (Ö. 1620) padişah begüm olmuştur. Saliha Benu Begüm'ün 1620 yılında vefatından sonra, Cihangir Şah'ın diğer eşlerinden biri olan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) padişah begüm makamına getirilmiştir. Şah Cihan'ın (1628-1658) döneminde ise önce eşi Mümtaz Mahal (Ö. 1631), eşi öldükten sonra ise kızı Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) *Padişah Begüm* makamına gelmişlerdir. Evrengzib (1658-1707) döneminde de *padişah begüm* olan Cihanârâ Begüm, bu sefer de dönemin padişahının kız kardeşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre aşağıda, *padişah begüm* makamı ve begümler isimler detaylıca ele alınmıştır.

1.4.4.1. Babürlülerde Siyasi Makamlara Sahip Olan Begümler

Babürlülerde, kadınlar *nevvab* ve *Padişah Begüm* unvanlarını kullanarak çeşitli siyasi olaylarda aktif rol oynamıştır. Mukherjee, saray erkanında önemli roller üstlenen soylu hanımların olduğuna değinmiştir. Ona göre Babür Şah'ın (1526-1530) anneannesi İsen Devlet Begüm (Ö. 1505), annesi Kutluk Nigâr Hanım

(Ö. 1505), kız kardeşi Hanzade Bügüm (Ö. 1545), kızı Gülbeden Begüm (Ö. 1603); Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) eşi ve Ekber Şah'ın (1556-1605) annesi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), Ekber Şah'ın sütannesi Mahım Anaga, Ekber Şah'ın eşleri Rukiye Begüm (Ö. 1626), Selime Sultan Begüm (Ö. 1612)[44], Meryemüz Zamani (Ö. 1623) ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşi Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) devrin önemli saraylı kadınları sayılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 12). Bu kadınlardan bazıları *nevvablık* göreviyle bazıları ise *Padişah Begüm* makamıyla Babürlü siyasi dünyasına ismini yazdırmış, hükümdarın yanında oturmuş, fermanlar yayınlamış ve Babürlü hükümdarlarına özel olan Caroka Darşan (*Jharokha Darshan*)'da varlık göstermiştir.

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında meşruiyet hakkı kazanarak gücünü harem duvarları dışına taşıyan, *Padişah Begüm* ya da *Nevvab* unvanlarıyla hem siyasette hem ekonomide hem de kültürel hayatta önemli birer isim haline gelen kuruluş ve yükseliş dönemi[45] Babürlü begümleri hakkında aşağıda bilgilere yer verilmiştir. Her bir begümün *Padişah Begüm* unvanını taşıdığı tarihler, ortaya çıkan bilgiler neticesinde düzenlenerek başlıklarda belirtilmiştir.

1.4.4.1.1. Mahım Begüm (1526-1533)

Babür Şah'ın (1526-1530) eşi Mahım[46] Begüm'ün (Ö. 1533) asıl adı bilinmemektedir (Roux, 2018, s. 394). Mahım Begüm'ün Hüseyin Baykara ile akraba olduğu bilinmektedir (Misra, 1967, s. 18). Dolayısıyla Emir Timur ile akrabalığı vardır denilebilir. Ayrıca Mahım Begüm'ün Horasanlı olduğu ve Câmiyye Şeyhlerinin soyundan geldiği de bilgiler arasındadır (Parodi, 2011, s. 124; Potter, 2011, s. 224; Roux, 2018, s. 258, 409; Gülbeden, 1987, s. 285). Câmiyye Şeyhleri, Babürlü Devleti ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Çünkü Mahım Begüm, Câmiyye tarikatının kurucusu Şeyh Ahmed'in (Ö. 1141) soyundan gelmiştir

---

[44] Muhtelif kaynaklarda Selime Sultan Begüm'ün ölüm tarihi 1613 yılının ocak ayı olarak gösterilse (Prasad B. , 1930, s. 183) de Cihangir Şah 1612 yılının aralık ayında vefat ettiğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 140; Gülbeden, 1987, s. 313). Ayrıca Cihangirname'nin Farsça metninde Selime Sultan Begüm'ün ocak ayında vefat ettiği bilgisi geçmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 132).

[45] Babürlü Devleti'nin kuruluş dönemi 1526 tarihi ile başlamış, Ekber Şah ile birlikte yükseliş dönemine geçilmiş ve 1707 tarihinde Evrengzib'in vefatıyla birlikte çöküşe doğru gitmiştir (Konukçu, 2002, s. 1324-1337).

[46] Mah, Farsça "*Ay*" anlamına gelmektedir. Bu sebeple Babür Şah (1526-1530), eşine "*Ayım*" olarak seslenmiştir (Roux, 2018, s. 258). Ancak Babürlü tarihinde çok fazla Mahım ismi kaydedilmiştir. Bu sebeple asıl ismi olması da muhtemeldir (Gülbeden, 1987, s. 283).

(Potter, 2011, s. 224; Uludağ, Ahmed-i Nâmekî Câmî, 2019, s. 100; Schimmel, 2004, s. 145). Şeyh Ahmed o kadar ünlüdür ki Timur ve Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) türbesini ziyaret etmiştir (Ray, 1948, s. 18; Uludağ, Ahmed-i Nâmekî Câmî, 2019, s. 99).

Babür Şah (1526-1530), eşleri arasından Mahım Begüm'ü (Ö. 1533) saygı ve sevgi çerçevesinde özel bir yerde tutmuştur (Roux, 2018, s. 16). Bu duruma, Mahım Begüm'ün Kabil'den Hindistan'a geldiği sırada Babür Şah'ın, eşi için yollara düşmesi örnek olarak gösterilmiştir. Mahım Begüm'ün Agra'ya üç kilometre yolu kaldığını öğrenen Babür Şah, atlarının hazırlanmasını beklemeden yaya bir şekilde yola koyulmuştur. Mahım Begüm, Babür Şah'a saygısından ötürü, geldiği tahtırevandan inmek istemiş ancak hükümdar, Mahım Begüm'e izin vermemiş ve hanımı tahtırevanda ilerlerken kendisi de yanında yayan olarak devam etmiştir. Bu örnek çok büyük bir inceliği sergilemiştir (Gülbeden, 1987, s. 131; Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0124; Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 63).

Babür Şah'ın (1526-1530) eşi Mahım Begüm (Ö. 1533); Hümâyun Şah (1530-1540/1555-1556), Mihri Cihan Begüm, Faruk Mirza[47], Barbol Mirza ve İşan Devlet Begim'in annesidir. Ancak evlatlarından sadece Hümâyun Şah'ın yaşadığını görebilmiştir (Gülbeden, 1987, s. 121; Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 59). Hem soylu kişiliğinden hem de deneyim ve görgü bilgisinden dolayı Mahım Begüm, Babür Şah'ın diğer eşlerinin evlatlarını da yetiştirme görevi üstlenmiştir. Örneğin Mahım Begüm (Ö. 1533), Babür Şah'ın Dildar Begüm'den olan kızı Gülbeden Begüm'ü (Ö. 1603) küçük yaştan itibaren edep, adap, terbiye ve eğitim bakımından yetiştirmiştir (Yasmin, 2012, s. 393; Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 62). Hem Gülbeden Begüm hem de Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556), Mahım Begüm'e karşı her zaman nazik olmuş ve Mahım Begüm'ün isteklerini kırmamaya çalışmışlardır. Örneğin Gülbeden Begüm, yazmış olduğu *Hümayunnâme*'de, Mahım Begüm'den güzel lafızlarla bahsetmiştir. Hümayun Şah ise Gülbeden Begüm'ün hizmetinde çalışan Meyvacan isimli kızla, sırf Mahım Begüm istediği için aynı gün içerisinde nikahlanmıştır (Gülbeden, 1987, s. 140).

---

[47] Babürlü Devletinde Timur soyundan olanlara "*Mirza*", Cengiz Han soyundan gelenlere ise "*Han*" unvanı verilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 54).

Babür Şah'ın (1526-1530) baş eşi olan Mahım Begüm (Ö. 1533) (Mukherjee, 2001, s. 22) ile evliliği, hükümdara önemli avantajlar kazandırmıştır. Örneğin, Mahım Begüm'ün Şii olması vesilesiyle Babür Şah, Şiilerin desteğini kazanmıştır[48] (Mukherjee, 2001, s. 118). Mahım Begüm, Babür Şah'ın tüm iyi ve kötü günlerinde yanında bulunmuş, siyasete aktif bir şekilde katılmış ve Delhi'de tahtta padişahın yanında oturan tek begüm olduğu iddia edilmiştir (Misra, 1967, s. 18; Iftikhar, 2012, s. 14; Jaiswal, 2018, s. 142; Das, 2007, s. 106). Bu güçlü ve siyasetli kadına, *Padişah Begüm* unvanı verilmiştir (Misra, 1967, s. 19; Savaş, 2021, s. 477). Mahım Begüm, siyaset meydanında eşine destek olduğu kadar askeri seferlerde de eşi Babür Şah'ı yalnız bırakmamış ve birlikte birçok savaşa katılmışlardır (Rani S. , 2018, s. 1403). Türk ve İslam kimliğini taşıyan Mahım Begüm, Babür Şah döneminin *Padişah Begüm*'üdür. Dikkat çeken husus ise soyunun Câmiyye tarikatının şeyhi Ahmed Câmi'ye dayanmasıdır.

Mahım Begüm (Ö. 1533), zorlu siyasal sorunları çözebilecek parlak bir zekaya sahip olmuştur. Bharti Mohan'a göre, Mahım Begüm'ün Babür Şah'ın (1526-1530) Dildar Begüm'den olan oğlu Şehzade Hindal'ı evlat edinmesi de siyasi bir hareket olmuştur. Böylelikle Şehzade Hindal, Hümayun Şah'a (1530-1540/1555-1556) sadakatle bağlı bir kardeş olarak yetişmiştir[49]. Babür Şah'ın siyasi anlamda en önde gelen eşinin Mahım Begüm olması, Hümayun Şah'ın veliaht olarak seçilmesini de tetiklemiştir. Mahım Begüm, Hümayun Şah'ın siyasi alanda yükselmesi için de kritik bir rol oynamıştır (Mohan, 2017, s. 941). Öyle ki Babür Şah (1526-1530) döneminin önemli vekillerinden biri olan Nizamettin Ali Barlas (Halife), Hümayun Şah'ın padişah olmasını istememiştir. Bu sebeple Babür Şah'ın hastalığını fırsat bilerek, Hanzade Begüm'ün (Ö. 1545) eşi Mehdi Hoca'yı[50] tahta çıkarmak için uğraşmıştır. Ancak Mehdi Hoca'nın, kendisinden nefret ettiğini öğrenen Nizamettin Ali Barlas, bu fikirden vaz geçmiştir. Yaşanan bu olayı Babür Şah duymamıştır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 463; Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0134; Das, 2007, s. 107). Bu olaylar gerçekleşirken Mahım Begüm,

[48] Burada, Babür Şah'ın Safevi hükümdarı Şah İsmail'den askeri destek aldığını hatırlamak önemli olacaktır (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 36-37).
[49] Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) tahta çıktığında, Hindal Mirza Bedahşan'dan Kabil'e giderek ağabeyine bağlılığını sunmuştur (Ansari, 1998, s. 66).
[50] Yusuf Hikmet Bayur, bu kişinin Mehdi Hoca yerine Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediüzzaman Mirza'nın oğlu Mehmed Zaman olduğu iddia edildiğini belirtmiştir (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 0134).

önemli bir rol oynamış ve oğlu Hümayun Şah'ı desteklemiştir. Mahım Begüm, Nizamettin Ali Barlas'ın Mehdi Hoca'yı tahta geçirme komplosunu çözüme kavuşturma olayında Hümayun Şah'a yardım etmiştir (Misra, 1967, s. 18). Mahım Begüm, Babür Şah'ın ölümünden sonra iki buçuk yıl boyunca siyasete aktif olarak katılmaya devam etmiş ve oğlu Hümayun Şah'a destek olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 61; Iftikhar, 2012, s. 14).

Mahım Begüm (Ö. 1533), varlığı ile her zaman hayatta kalan tek evladının destekçisi olmuştur. Örneğin Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556), Bedahşan valisi olarak atandıktan sonra (Konukçu, 1998, s. 481; Çelik & Demir, 2018, s. 64) Babür Şah'ın (1526-1530) hastalığı sırasında haber vermeden, ilk olarak Kabil'e ardından da Agra'ya hareket etmiştir. Hümayun Şah'ın bu hareketinin arkasında Mahım Begüm'ün olduğu iddia edilmiştir (Roux, 2018, s. 375). İlerleyen süreçte baba ile oğlun arasının açık olmasına dayanamayan Mahım Begüm, Babür Şah'a sitemde bulunmuştur. Konu, Gülbeden Begüm'ün Hümayunnamesi'nde detaylıca anlatılmıştır. Buna göre aşağıdaki diyalog, Babür Şah'ın (1526-1530) yaşamında Mahım Begüm'ün (Ö. 1533) ne kadar önemli bir konumda olduğunu göstermiştir:

> "*Siz padişahsınız, size ne keder olabilir. Bilhassa diğer oğullarınız dahi vardır. Ben keder ediyorsam (haklıyım) çünkü bu benim biricik oğlumdur. Hazret cevaben dediler ki: Mahım benim diğer evlatlarım varsa da hiçbirini senin Hümayunun kadar sevmiyorum. Ben eğer saltanat ve padişahlık ve bu güneşli dünyayı istiyorsam bunu sırf dünyanın tek bir tanesi ve devranın biriciği olan, saadetli, berhudar ciğerparem Hümayun için istiyorum, diğerleri için değil.*" (Gülbeden, 1987, s. 134-135).

Sadece siyasetle ilgilenmeyen Mahım Begüm (Ö. 1533), devrin sosyal olaylarında da kıymetli mimari eserlere imza atmıştır. Murherjee'ye göre Hümâyun Şah'ın annesi Mahım Begüm, 1561'de eski Delhi kalesinin yakınında Din Panah adlı bir mescit inşa etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 43). Yaşamının son iki yılında ise Babür Şah'ın (1526-1530) mezarının muhafızlarına günde iki defa olmak üzere yemek göndermiş ve buranın bakımını üstlenmiştir (Roux, 2018, s. 382).

1.4.4.1.2. Hanzade Begüm (1533-1545)

Babürlü Devleti'nin kurucusu Babür Şah'ın (1526-1530) ablası olan Hanzade Begüm'ün (Ö. 1545) babası Ömer Şeyh Mirza (Ö. 1494), annesi ise Kutluk Nigâr Hanım'dır (Ö. 1505) (Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, 1987, s. 8). Babür Şah'tan beş yaş büyük olduğu için 1478 yılında doğduğu düşünülmektedir

(Gülbeden, 1987, s. 277). Babası Ömer Şeyh Mirza (Ö. 1494), Timur'un beşinci göbek torunu iken annesi Kutluk Nigâr Hanım (Ö. 1505) ise Cengiz Han soyundan gelen Çağatay hanedanlığından Yunus Han'ın kızıdır. Hanzade Begüm, Babür Şah ile öz kardeştir. Diğer tüm kardeşler farklı kadınlardan dünyaya gelmiştir (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 15). Bu sebeple Hanzade Begüm hem anne hem de baba tarafından hanedan soylu bir Babürlü begümüdür.

Babür Şah'ın ablası Hanzade Begüm (Ö. 1545), ancak ve ancak Mahım Begüm'ün 1533 tarihinde vefatından sonra *Padişah Begüm* makamına geçmiştir (Mukherjee, 2001, s. 121; Khatoon, 2015, s. 13; Schimmel, 2004, s. 145). Hanzade Begüm (Ö. 1545) hem anne hem de baba tarafından hanedan soylu olduğu, Babürlü siyasetiyle yakından ilgilendiği ve bu sebeple de Padişah Begüm makamına uygun görüldüğü düşünülebilir. Hanzade Begüm (Ö. 1545), yeğeni Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemi siyasetinde etkin rol oynamıştır. Örneğin Hümayun Şah, babasının vefatının ardından taht kavgasında en çok Babür Şah'ın Gülruh Begüm'den olan oğlu Kâmrân Mirza ile mücadele içerisinde olmuştur (Kuş Büyüktaş, 2018a, s. 65-66). Hümayun Şah bu süreçte Kâmrân Mirza ile siyasi ilişkilerini düzeltmek için halası Hanzade Begüm'den yardım istemiştir (Gülbeden, 1987, s. 88,181; Khatoon, 2015, s. 13; Schimmel, 2004, s. 145).

1.4.4.1.3. Hamide Banu Begüm (1545-1604)

Ekber Şah'ın (1556-1605) annesi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) de tıpkı Mahım Begüm gibi Câmiyye tarikatının kurucusu Şeyh Ahmed'in torunlarından biridir (Gülbeden, 1987, s. 258; Potter, 2011, s. 224; Uludağ, Ahmed-i Nâmekî Câmî, 2019, s. 100; Beale, 1894, s. 153). Babasının ismi Ali Ekber'dir (Smith, 1917, s. 14; Misra, 1967, s. 154; Iftikhar, 2012, s. 18). Hem Hamide Banu Begüm hem de kayınvalidesi Mahım Begüm, Câmiyye soyundan olmasına rağmen aralarında daha farklı bir hısımlıklarının olup olmadıkları bilinmemektedir. Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556), Hamide Banu Begüm'ün kimlerden olduğunu sorduğunda Dildar Begüm cevaben Ahmed Câmi'nin soyundan olduğunu söylemiş ve Ahmed Câmi'nin Mirza Hindal'a hocalık yaptığını belirtmiştir (Gülbeden, 1987, s. 261).

Babürlü hareminde bazı kadınlar şehzadelerin ve begümlerin evlilikleri üzerinde önemli roller oynamıştır. Anneler ve kız kardeşler, hükümdarın evleneceği

kızı çoğu zaman kendileri belirlemiştir. Iftikhar'a göre Babür Şah'ın (1526-1530) kız kardeşi Hanzade Begüm (Ö. 1545) ve annesi Mahım Begüm (Ö. 1533), evlatlarının evliliklerine özel ilgi göstermiştir. Mahım Begüm ne zaman güzel bir kız görse, onu Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) hizmetine götürmüştür[51]. Bu doğrultuda Hümâyun Şah, Mir Baba Dost'un[52] kızı Hamide Banu Begüm (Ö. 1604) ile evlenmek istemiştir. Dildar Begüm'e (Babür Şah'ın eşi) arzusunu dile getirmiştir. Hamide Banu Begüm'ün olumlu yanıt verememesi Hümâyun Şah'ı sinirlendirmiştir. Hamide Banu Begüm'ün Hümâyun Şah ile evlenmek istememesi üzerine Dildar Begüm, "*Sonunda bir kimseye varacaksın, daha iyidir ki o Padişah ola*?" diye ikna çabalarına girişmiştir. Hamide Banu Begüm ise cevaben "*Evet, bir kimseye varacağım, fakat öyle birisine varacağım ki elim onun yakasına varabilsin; elimin eteğine bile varamayacağını bildiğim birine varmak istemiyorum*" demiştir. Sonuç olarak Hamide Banu Begüm kırk günün sonunda ikna olmuştur. 1541'de Hümâyun Şah, Hamide Banu Begüm ile evlenmiştir (Gülbeden, 1987, s. 172; Iftikhar, 2008, s. 161; Parodi, 2011, s. 125; Das, 2007, s. 80). Bu evlilik için Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556), Hamide Banu Begüm'de ısrarcı olmuştur. Ayrıca Hindal Mirza bu evliliğe kızmış ve Hamide Banu Begüm'ü kız kardeşi olarak gördüğünü dile getirmiştir (Gülbeden, 1987, s. 171). Hamide Banu Begüm, ilk olarak başka biri ile nişanlı kalmıştır. Ancak daha sonra Hümayun Şah ile on dört yaşındayken evlenmiştir (Smith, 1917, s. 13). Bu evlilik olayında belki de dikkat çeken husus ise Babürlülerde soylu kadınların eşlerini seçme haklarının olduğu anlaşılmaktadır. Velev ki bu kişi Babür Şah'ın oğlu Hümayun Şah olsa bile durum değişmemiştir.

Padişah Begüm olan Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), (Al-Badaoni, 2009b, s. 138) de Türk ve İslam kimliğini taşımakla beraber, soyu Câmiyye tarikatının şeyhi Ahmed Câmi'ye dayanmaktadır. Bu vesileyle de Babürlü siyasetinde etkin rol oynamıştır. Babürlü siyasetiyle yakinen ilgilenmiştir. Kendisi ferman çıkarma hakkına sahip olmuş ve siyasi meselelerin çözümü için resmi yazışmalar yapmıştır (Iftikhar, 2012, s. 20). Örneğin nerede olursa olsun cagir sahiplerinin topraklarında

---

[51] Babür Şah'ın (Ö. 1530) vefatının ardından Hümayun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) El-Aman isimli oğlunun da vefatıyla birlikte hayatta hiç oğlu kalmamıştır. Bu sebeple Hümayun Şah'ın annesi Mahım Begüm, devletin istikbali için gördüğü güzel kızları oğluna yönlendirmiştir (Mukhoty, 2018, s. 51).

[52] Baba Dost'un, aile içerisindeki muhabbetten kaynaklı bir unvan olduğu ve bu sebeple de Mir Baba Dost ile Ali Ekber'in aynı kişi olduğu düşünülmektedir (Gülbeden, 1987, s. 258).

inek otlatılmasına izin vermeleri gerektiğiyle ilgili bir ferman yayınlamıştır (Misra, 1967, s. 154). Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), tıpkı eşi Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) döneminde olduğu gibi oğlunun yönetiminde de siyasette önemli roller üstlenmiştir (Bokhari, 2009, s. 57). Örneğin Ekber Şah (1556-1605) döneminde Babürlü bürokrasisinin zirvesinde yer alan Bayram Han'ın azledilmesinde önemli bir rolü olmuştur (Gülbeden, 1987, s. 263). Yine Ekber Şah döneminde, Hindistan ile İran arasındaki ilişkilerin korunması için büyük çaba harcamıştır (Iftikhar, 2012, s. 19).

Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), "*Meryem Mekani*" unvanını vefatından sonra almıştır. Bu unvan, "Meryem'in rütbesini haiz" anlamını taşımaktadır (Gülbeden, 1987, s. 258). Hamide Banu Begüm'ün böyle bir unvana layık görülmesinin temelinde babasının soyunun Ahmed Câmi'ye dayandığı düşüncesinin de yer alması muhtemeldir. Zira Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556), rüyasında Câmiyye tarikatının kurucusu Şeyh Ahmet tarafından kendisine bir oğul verildiğini görmüştür. Sonuç itibariyle Hümayun Şah ve Hamide Banu Begüm'ün Ekber isimli evlatları olmuş ve Babürlü Devleti'nin üçüncü hükümdarı Ekber Şah'ın anne tarafından soyu Câmiyye tarikatına uzanmıştır (Gülbeden, 1987, s. 259).

1.4.4.1.4. Saliha Banu Begüm (1608-1620)

Saliha Banu Begüm'ün (Ö. 1620) babası Kaim Han'dır (Mukherjee, 2001, s. 23; Prasad B. , 1930, s. 31). Bu isim Beale tarafından Kasım Han olarak yanlış aktarılmıştır (Beale, 1894, s. 347; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 926). Kaim Han'ın babası Mukim Han Arab (Şuca'et Han)'dır. Mukim Han'ın ailesi, Babürlü Devleti'nde hatırı sayılır bir konuma sahip olmuş ve Babürlü bürokrasisinin önemli bir yer edinmiştir. Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) İran'a kaçarken, Mukim Han ise Mirza Askeri'ye katılmıştır. Hümayun Şah, İran dönüşünde Kandehar'ı aldığında kendisini yarı yolda bırakan diğer soylular gibi Mukim Han da kısa bir süre hapsedilmiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 400; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 851). Mukim Han serbest bırakıldıktan sonra Kabilde Mun'im Han'ın yanında kalmıştır. Ekber Şah (1556-1605), Bayram Han'ın yerini Mu'nim Han'ın almasını istediğinde, Mukim Han da onun peşinden gelmiştir. Ekber Şah'ın nezdinde yükselen Mukim Han, hükümdardan *Şuca'et Han* unvanını almıştır. Ekber Şah'ın hükümdarlığının on sekizinci yılında (tahminen

1574 yılı) Şuca'et Han, Mu'nim Han'a iftira atmıştır. Ekber Şah ise istediği cezayı vermesi için onu Hanı Hanan Mu'nim Han'a göndermiştir. Mu'nim Han ise cömert bir şekilde davranarak onu affetmiştir. Şuca'et Han, Ekber Şah'ın emriyle bazı siyasi meselelerin çözümleri için Fetihpur'a gittiğinde maaşların ödenmemesi ve askerlere sert muameleler yapması gibi sebeplerden ötürü çadırına baskın yedi. O esnada oğlu Kaim an öldürüldü. İlerleyen saatlerde Şuca'et Han da ağır yaralar sebebiyle ölmüştür. Ancak Mukim Han'ın ölüm haberi, herhangi bir kargaşaya mahal vermemek adına askerler arasında yayılmamıştır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 401; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 851-852). Ayrıca Şuca'et Han, Tardi Bey Han ile de akrabadır (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 850). Tardi Bey Han ise Ekber Şah (1556-1605) dönemi bürokrasisinde Bayram Han'ın rakibi olarak görülmüştür. Her ne kadar Bayram Han, Tardi Bey Han'a "ağabey" diye hitap etse de arada bir rekabetin olduğu ve "*birbirlerini mahvetme fırsatını kolladıkları*" düşünülmüştür. Çünkü Bayram Han için Tardi Bey Han tanınmış bir komutan, asilzade ve güç merkezi olmuştur. Ayrıca Bayram Han'ın Şii, Tardi Bey Han'ın Sünni olması da mezhepsel farklılık sebebiyle birbirlerine rakip olmalarının bir diğer nedeni gösterilmiştir (Eraly, 1997, s. 121). Tardi Bey Han'ın Bayram Han'a rakip olacak derecede güçlü olması ve Şuca'et Han'ın da Tardi Bey Han ile akraba olması, bu ailenin siyasi konumunu daha da güçlendirmiştir. Hal böyle olduğunda Ekber Şah'ın eşlerinden biri olan Saliha Banu Begüm'ün (Ö. 1620) aile efradının Babürlü bürokrasisinin hatırı sayılır kimseleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu vesileyle de Saliha Banu Begüm'ün ailesinin bürokrat kökenli olması dikkat çekmektedir. Böylece denilebilir ki Babürlüler bürokraside öne çıkan ailenin kızını, yani Saliha Banu Begüm'ü *Padişah Begüm* unvanına layık görmüşlerdir.

Saliha Banu Begüm'ün (Ö. 1620) erkek kardeşinin ismi Abdul Rahim'dir. Cihangir Şah (1605-1627), Abdul Rahim'e *Terbiyet Han* unvanını vermiş (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 925-926; Abul Fazl Allami, 1997, s. 401; Jahangir Shah, 1999, s. 97) ve hanedan evinde doğduğunu (hanezadan) belirtmiştir. Terbiyet Han'ın iyi huylu ve hırsları olmayan bir insan olduğundan bahsetmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 305; Jahangir Shah, 1999, s. 301; Banks Findly, 1993, s. 125). Bu aile, Ekber Şah'ın (1556-1605) saltanatında önemli rütbelere yükselmiştir. Saliha Banu Begüm'ün, Cihangir Şah ile evliliğinin ardından erkek kardeşi Terbiyet Han'ın da rütbesi artmıştır (Shâh Nawâz Khân &

Abdul Hayy, 1979b, s. 926). Terbiyet Han'ın oğlu Miyan Coh, Saliha Banu Begüm tarafından evlat edinilmiştir. Ancak Miyan Coh, Cihangir Şah'a saygısızca davrandığı gerekçesiyle Bahat (Jhelum) Nehri kenarında Mehabet Han tarafından öldürülmüştür (Abul Fazl Allami, 1997, s. 401-402; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 926).

Cihangir Şah (1605-1627), saltanatının üçüncü yılında yani 1608 tarihinde Saliha Banu Begüm (Ö. 1620) ile evlenmiş ve ona Padişah Mahal unvanını vermiştir (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 926; Abul Fazl Allami, 1997, s. 401; Beale, 1894, s. 347). Cihangir Şah da eserinde Saliha Banu Begüm'den (Ö. 1620) bahsederken Padişah Begüm ifadesini kullanmış ve ölümünden büyük üzüntü duyduğunu belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 340; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 348; Verma & Verma, 1976, s. 18).

1.4.4.1.5. Nur Cihan Begüm (1620-1627)

Babürlülerde begümlerin soylarına yönelik araştırmaları ele alan bu kısımda, konu bütünlüğü sağlaması açısından ve padişah begüm unvanı alan kadınların soyları ile ailelerinin öneminden dolayı, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) de soyu hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. Böylelikle, tüm padişah begümler hakkında derli toplu bir karşılaştırma yapılmasına imkân sağlamak için Nur Cihan Begüm de bu listede yer almıştır. Tez çalışmamızın ana konusu olan Nur Cihan Begüm hakkındaki bilgiler ise ikinci ve üçüncü bölümlerde detaylı bir şekilde verilmiştir.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) asıl ismi Mihrünnisâ'dır. 1577 tarihinde Kandehar'da dünyaya gelmiştir. Babası Safevi Devleti'nin bürokratlarından Mirza Gıyas Bey (Ö. 1622) (Cihangir Şah döneminde İ'timâdüddevle unvanını almıştır.), annesi İsmet Begüm (Ö. 1621), ağabeyi ise Asaf Han'dır (Ö. 1641) (Siddiqui, 2007, s. 251-252). Şecere bakımından ailesinin soyu Sühreverdiyye tarikatına dayanmıştır (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 281). Bu isimler Cihangir Şah (1605-1627) döneminde devletin ve sarayın önemli kimseleri olmuştur. Nur Cihan Begüm, 1611 tarihinde Cihangir Şah ile evlenmiş, 1620 tarihinde ise Saliha Banu Begüm'ün vefatının ardından *Padişah Begüm* olmuştur (Banks Findly, 1993, s. 125). Cihangir Şah'ın 1627 tarihinde vefatına kadar siyasi alanda etkinlik göstermiş

ve tahta Şah Cihan'ın (1628-1658) geçmesiyle birlikte daha çok ihtiyaç sahiplerine yardım etmekle meşgul olmuştur (Zia-ud-Din, 2012, s. 203).

Babürlülerde, saray hanımlarının ferman, senet ve nişanların bazılarını kullandıkları bilinmektedir. Babürlü tarihinin fermanları incelendiğinde Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) "*Mehd Uliya*"[53] unvanını kullandığı görülmektedir (Srivastava K. P., 1974, s. 29). Fiilen nevvablık yapmıştır (Schimmel, 2004, s. 149). Bu ifade Cihangirname'de de "*Mehd Aliya Nur Cihan Begüm*" şeklinde geçmektedir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 489). Nur Cihan Begüm'ün fermanlarında "*Hükm-ü aliyya-i aliya-i ulya Nur Cihan Padişah Begüm*" ifadesi yer almıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 478; Motamad Khân, 1865, s. 57). Bu ifade "*Nur Cihan Padişah Begüm'ün yüksekler yükseği olan hükmü*" anlamına gelmiştir (Bayur, 1987, s. 166). *Nevvab Mehd Uliya* olarak bilinen Nur Cihan Begüm (Mukherjee, 2001, s. 140) tüm siyasi yönetim yetkilerini Cihangir Şah (1605-1627) ile paylaşan tek istisna kadın olmuştur[54]. Aynı zamanda ona egemenlik ve yönetim hakkı da verilmiştir (Iftikhar, 2008, s. 110). Nur Cihan Begüm'ün adı "*Padişah Begüm*" olarak da anılmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 478-479). Nur Cihan Begüm'ün bu siyasi gücü, kendisini ordu komutanı yapmış, Mehabet Han'la giriştikleri savaşta Cihangir Şah'ı esir olmaktan kurtarmıştır (Foster, 1909, s. xviii-xix).

1.4.4.1.6. Mümtaz Mahal (1628-1631)

Hem Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) hem de Mümtaz Mahal (Sarayın seçkini) (Ö. 1631), Gıyas Bey'in (Ö. 1622) ailesinin iki önemli bireyidir. Nur Cihan Begüm, Gıyas Bey'in kızı; Mümtaz Mahal ise torunudur (Nath R. , 1990, s. 64). Mümtaz Mahal (Ercüment Banu), Nur Cihan Begüm'ün ağabeyi Asaf Han'ın (Ö. 1641) kızıdır (Jaiswal, 2018, s. 61). Ercüment Banu'nun annesi Divanji (Diwanji) Begüm[55], Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin oğlu Gıyasüddin Ali'dir (II. Asaf Han) (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 288; Abul Fazl Allami, 1997, s. 398). Bu sebeple Ercüment Banu Begüm'ün ailesinin soyu Sühreverdiyye tarikatına

---

[53] "*Nevvab Mehd Uliya (Aliya)*" unvanını Nur Cihan Begüm'den sonra Mümtaz Mahal (Ö. 1631) (Elliot H. M., 1875, s. 29; Jaiswal, 2018, s. 61) ve Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) (Khatoon, 2015, s. 15; Mukhoty, 2018, s. 234) de kullanmıştır.
[54] Ek 7: Nur Cihan Begüm'e Ait Ferman, Tuğra ve Mühür.
[55]

dayanmaktadır (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 281). Türk-İslam kimliğini taşıyan Mümtaz Mahal (Ö. 1631), bürokratik bir aileden gelmektedir. Soyu hem Safevi bürokrasisine hem de Sühreverdiyye tarikatına dayanmaktadır. Hal böyle olduğunda Padişah Begüm makamına uygun görülmüştür.

Nevvab Aliya Begüm olarak da anılan Ercüment Banu Begüm (Elliot H. M., 1875, s. 29; Mukhoty, 2018, s. 234; Jaiswal, 2018, s. 61; Islam, 2010, s. 110), eşi Şah Cihan'ın (1628-1658) hükümdar olmasının ardından "*Padişah Begüm*" (Mukhoty, 2018, s. 174) ve "*Melike-i Zaman*" unvanlarını almıştır (Rawat, 2019, s. 143). Mümtaz Mahal (Ö. 1631), Şah Cihan'ın (Hürrem) hükümdarlığının ilk yıllarında siyasi konularda etkili olmuştur[56]. Şah Cihan'ın Delhi tahtına gelmesinden önceki seyahatlerinde ve sürgünlerinde onunla birlikte hareket etmiştir. Şah Cihan genellikle özel meselelerde ve devlet işleri konusunda ona danışmıştır. Saray (İmparatorluk) Mührü ona emanet edilmiştir (Rawat, 2019, s. 143). Devlet belgeleri hareme gönderildiğinde, üzerlerine saray mührünü basmak Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) görevi olmuştur. Bu durum, siyasi alandaki güncel olaylar hakkında bir fikir edinmesini sağlamıştır. Mümtaz Mahal'in mührü şu şekilde oluşturulmuştur:

> "*Allah'ın lütfuyla Mümtaz Mahal, Allah'ın gölgesinde Şah Cihan'ın dünyasına yoldaş oldu*" (Iftikhar, 2012, s. 23).

Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631), eğitimli ve kültürlü bir genç kadın olarak büyümüş, Arapçayı çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. Cihangir Şah'ın (1605-1627) üçüncü oğlu Şehzade Hürrem ile 18 yaşındayken nişanlanmış ve iki yıl sonra evlenmiştir (Mukherjee, 2001, s. 175). Ercüment Banu Begüm ile Şehzade Hürrem 1612'de evlenmiştir. 1613-1631 yılları arasında sekiz erkek ve altı kız çocuğu dünyaya getirmiştir (Jaiswal, 2018, s. 61). O süreçte bu iki önemli kişi, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) cuntasının oluşumunda da büyük katkı sağlamıştır. 38-39 yaşlarında 1631'de Dekken'de ölmüştür. Ercüment Banu'nun ölümünden sonra Şah Cihan (1628-1658) onun için *Tac Mahal*'i inşa ettirmiştir. Mümtaz Mahal (Ö. 1631) her zorlukta eşi Şah Cihan'ın yanında yer almıştır. Şah Cihan'ın iki başarısız isyanından sonra iki oğlunu (Dara Şukuh ve Evrengzib) rehin göndermek gibi bir

---

[56] Rawat, Mümtaz Mahal'in siyasi alandaki duruşunu, en güçlü rakibi olan halası Nur Cihan Begüm'le karşılaştırmış ve Mümtaz Mahal'in siyasi kabiliyetinin Nur Cihan Begüm kadar iyi olmadığını dile getirmiştir (Rawat, 2019, s. 142).

fedakârlık yapmak zorunda kalmıştır. Şah Cihan, Babürlü hükümdarı olduğunda Mümtaz Mahal de çok güçlü bir konuma sahip olmuştur (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 288; Poole, 1906, s. 89; Mukherjee, 2001, s. 147). Nevvab Mümtaz Mahal, mevcut olduğu konum sayesinde kazanmış olduğu gelirlerle yardımlarda bulunmuş ve halka hizmet edecek binalar yaptırmıştır (Elliot H. M., 1875, s. 104). Bu yardımlarında kendisine *Satün Nisa*[57] yardımcı olmuştur. Satün Nisa'nın görevi yoksul kadınların dertlerini *Padişah Begüm*'e sunmak olmuştur. Mümtaz Mahal, genç kızların evlenebilmesi için önemli şartlardan biri olan çeyiz masraflarını karşılamıştır. Bu geleneği Babürlü Devleti'nde başlatan ilk kadın ise Mümtaz Mahal'in halası Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) olmuştur (Mukhoty, 2018, s. 174).

Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631), Portekizlilere karşı kötü duygular beslediği için bölgedeki hakimiyetlerini yok etmiştir. İki cariyesini kaçırdıkları için onları istememiştir. Ercüment Banu Begüm'ün bu düşüncesi eşi Şah Cihan'ın (1628-1658) da onlara karşı olumsuz düşüncelerini artırmıştır. Ancak Ercüment Banu'nun kariyeri kısa sürmüştür. 1631'de vefat etmiştir (Iftikhar, 2008, s. 84). Mümtaz Mahal (Ö. 1631), Şah Cihan'dan çocuğu olan tek kadındır (Faruqui, 2012, s. 34) ve Şah Cihan, sevgili eşi Mümtaz Mahal'in ölümü üzerine renkli kıyafet kullanımından vazgeçmiştir (Iftikhar, 2015, s. 7).

1.4.4.1.7. Cihanârâ Begüm (1631-1681)

Şah Cihan'ın (1628-1658) ve Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) kızları olan Cihanârâ Begüm (Ö. 1681), 1614 yılında Ecmir'de doğmuştur. Hiç evlenmemiş olup, 1658 yılından sonra hayatının geri kalanını ibadet etmekle ve eser yazmakla geçirmiştir. Elde etmiş olduğu toprakların gelirlerini hayır kurumlarına harcamıştır (Konukçu, 1993, s. 536-537). Böylelikle denilebilir ki Türk-İslam kimliğini taşıyan Cihanârâ Begüm'ün (Ö. 1681), anne tarafından hem Sühreverdiyye tarikatına dayanan soyu hem de bürokrat bir aileden gelmesi sebebiyle Padişah Begüm unvanına layık görüldüğü düşünülmektedir.

Cihanâra Begüm (Ö. 1681) genellikle Begüm Saheb, Fâtımatü'z Zamân veya Padişah Begüm olarak adlandırılmıştır (Iftikhar, 2008, s. 106; Misra, 1967, s. 59;

[57] Satün Nisa, ünlü saray şairi Talib Amali'nin (Amli, Amuli) kız kardeşidir. Şah Cihan döneminde (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 260-261; Jaiswal, 2018, s. 119).

Schimmel, 2004, s. 143-144; Das, 2007, s. 390; Konukçu, Cihanârâ Begüm, 1993, s. 536-537). Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve annesi Mümtaz Mahal'den (Ö. 1631) sonra *Nevvab Mehd Uliya (Aliya)*" unvanını kullanmıştır (Elliot H. M., 1875, s. 29; Khatoon, 2015, s. 15; Mukhoty, 2018, s. 234; Jaiswal, 2018, s. 61). Cihanârâ Begüm'ün (Ö. 1681) hem nevvab hem de Padişah Begüm olduğu görülmektedir (Mukhoty, 2018, s. 205, 234; Schimmel, 2004, s. 152; Yasmin, 2012, s. 33). Elde etmiş olduğu makam ve unvanlar neticesinde Babürlü siyasetinde aktif rol oynamıştır. Cihanârâ Begüm özellikle annesinin vefatından sonra babasının siyasi kararlarında etkili olmuştur. Ayrıca kendisine Babürlü hanedan mührü emanet edilmiştir (Schimmel, 2004, s. 152; Mukherjee, 2001, s. 149). Begüm Saheb ismiyle fermanının olduğu bilinmektedir (Misra, 1967, s. 153). Şah Cihan (1628-1658) ile Evrengzib (1658-1707) arasındaki siyasi çatışmalarda arabuluculuk yapmıştır (Mukherjee, 2001, s. 150). Bu sebeple almış olduğu "*Sahabâtu'z-Zamanî*" unvanının Evrengzib'in emri ile verildiği bilinmektedir (Karagözoğlu Yüzüak, 2021, s. 83).

1558 tarihinde yaşanan taht kavgalarında Şah Cihan'ın kızlarından Cihanârâ Begüm'ün kardeşi Dara Şukuh'u, Ruhşanara Begüm'ün ise kardeşi Evrengzib'i tutması sebebiyle siyasi alanda iki kız kardeşin arası açılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 151). Evrengzib döneminde siyasi alanda her ne kadar ilk olarak Ruşanara Begüm görülse de çok geçmeden Cihanâra Begüm eski konumuna kavuşmuştur (Mukherjee, 2001, s. 154).

1.4.4.1.8. Zinetünnisa Begüm (1681-1721)

Evrengzib ve Dilras Banu Begüm'ün kızı olan Zinetünnisa Begüm'ün anne tarafından soyu Safevi Hanedanlığına dayanmaktadır. Kaynaklara göre Kandehar bölgesi ve kalesi, Safevi Hanedanlığından I. Şah Tahmasb (1524-1576) tarafından yeğeni Hüseyin Mirza'ya miras olarak bırakılmıştır (Abu'l-Fazl Allami, 2000, s. 992). Hüseyin Mirza'nın oğlu Mirza Muzaffer Hüseyin ise Ekber Şah'ın hizmetinde yüksek bir rütbeye yerleşmiştir. Mirza Muzaffer Hüseyin'in küçük kardeşi Mirza Rüstem de Ekber Şah'ın hükümdarlığında Hindistan'a göç etmiş ve Cihangir Şah'ın hizmetinde çalışmıştır. Jadunath, bu bilgileri verirken önemli bir yorum yapmıştır. Ona göre Babürlüler, İranlı hanedan ailesiyle siyasi evlilikler kurarak kanlarını soylulaştırma fırsatı bulmuştur. Bu vesileyle ilk olarak Mirza Muzaffer Hüseyin'in

kızı, Şah Cihan ile evlenmiş; Mirza Rüstem'in iki kızı ise Şehzade Perviz ve Şehzade Şuca ile evlenmiştir. Bu akrabalıkların ardından Mirza Rüstem'in oğluna ise Şah Navaz Han unvanı verilmiştir. Şah Navaz Han'ın kızlarından biri Murad Bahş ile evlenmiş, bir diğer kızı olan Dilras Banu (Ö. 1657) ise Evrengzib ile evlenmiştir (Sarkar, 1925, s. 49; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 635).

Zinetünnisa Begüm, Evrengzib ile Dilras Banu Begüm'ün (Ö. 1657) kızıdır. Dilras Banu Begüm, Evrengzib'in baş eşidir ve babasının ismi Şah Navaz Han'dır (Bediüzzaman Safevi) (Nath R. , 1990, s. 164; Eraly, 2007, s. 147). Dilras Banu Begüm'ün babasının Şah İsmail'in soyundan geldiği bilinmektedir. Annesinin ismi ise Nevruz Banu Begüm'dür (Özler, 2020, s. 493).

1643 tarihinde Evrengabad'da dünyaya gelen Zinetünnisa Begüm (Ö. 1721) (Mukherjee, 2001, s. 188) *Padişah Begüm* makamını kullanan Babürlü kadınları arasında yerini almıştır (Sarkar, 1925, s. 61; Nath R. , 1990, s. 165; Mukherjee, 2001, s. 156). Siyasi hayata aktif olarak katılan Zinetünnisa Begüm, şehzadeler arasında arabuluculuk rolünü üstlenmiştir (Nath R. , 1990, s. 166). Dindar ve hayırsever bir kadın olarak tanınmıştır. Babası Evrengzib'in 1707 tarihindeki vefatından çok sonra bile haremin yönetimine devam etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 156).

Zinetüünnisa Begüm'ün on dört tane kervansaray yaptırdığı bilinmektedir (Mukherjee, 2001, s. 203; Misra, 1967, s. 112). Delhi'de Zinetül Mescit adında bir cami yaptırmış ve ölümünden sonra buraya defnedilmiştir (Mukherjee, 2001, s. 188; Misra, 1967, s. 112). Ancak mezarı daha sonra İngiliz ordusu tarafından başka bir yere taşınmıştır (Mukherjee, 2001, s. 204). Evrengzib döneminde Zinetünnisa Begüm ve Nevvab Bai dışında ekonomik hayata katkıda bulunan başka begümlere rastlanılmamıştır (Mukherjee, 2001, s. 245).

1.4.4.2. Padişah Begümlerin Soy ve Ailelerinin İktidar İlişkilerine Yönelik Bir Değerlendirme

Padişah Begüm makamı, Babürlü devlet işlerinde *sistemsel olarak* varlık göstermiş ve vakayinamelerde de yerini almıştır. Yukarıda dönemin kaynakları ışığında verilen begüm örnekleri, bu durumu kanıtlamaktadır. Devletin idare sistemi içerisinde *Padişah* devletin yöneticisi konumundayken *Padişah Begüm* ise

haremin yöneticisi olmuştur. Ancak bu durum *Padişah Begüm* makamını dört duvarla sınırlandırmamış; aksine bu makamda bulunan kadınlar, hükümdarla birlikte yönetimde katılım sağlamışlardır. Ayrıca, Babürlü hükümdarlarının her birinin kendi dönemlerinde, sadece bir kadın *Padişah Begüm* unvanını almıştır. Yine anlaşılmaktadır ki *Padişah Begüm* makamında olan bir begümün vefatı ya da hükümdar değişikliği sonrasında, makam bir başka kadına geçebilmiştir. Mahım Begüm (Ö. 1533), Hanzade Begüm (Ö. 1545), Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), Saliha Banu Begüm (Ö. 1620), Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Mümtaz Mahal (Ö. 1631), Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) ve Zinetüünnisa Begüm (Ö. 1721) gibi isimlere bakıldığında *Padişah Begüm* makamının, İslami bir tarikata mensupluk, soyluluk ya da bürokratik alanda nüfuzlu olan ailelerin kızlarına verildiği yorumu daha güçlü bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Öte yandan anne, hala, kız kardeş, eş ve kız evlat fark etmeksizin bürokratik alanda iktidar gücünü elinde bulunduran kadınların *Padişah Begüm* makamına uygun görüldüğü düşünülmektedir.

Tablo 1.2: 16. ve 17. Yüzyıllarda Babürlü Devleti'nin Padişah Begümleri

Padişah Begümlerin İsimleri	**Padişah Begüm'ün Hükümdara Yakınlık Derecesi**	**Padişah Begüm Olduğu Yıllar**	**Soyu**	
			Anne Tarafından Soyu	**Baba Tarafından Soyu**
Mahım Begüm	Babür Şah'ın Eşi, Hümayun Şah'ın Annesi	1526-1533	Câmiyye Tarikatı Şeyhi Ahmed Câmi'ye Dayanmaktadır	Emir Timur Soyundan (Hüseyin Baykara'ya Dayanmaktadır)
Hanzade Begüm	Hümayun Şah'ın Halası	1533-1545	Cengiz (Çağatay) Hanedanlığı	Emir Timur Soyundan (Emir Timur'un Beşinci Göbek Torunudur ve Babür Şah'ın Kız Kardeşidir)
Hamide Banu Begüm	Hümayun Şah'ın Eşi, Ekber Şah'ın Annesi	1545-1604	?	Câmiyye Tarikatı Şeyhi Ahmed Câmi'ye Dayanmaktadır
Saliha Banu Begüm	Cihangir Şah'ın Eşi	1608-1620	?	Babürlü Bürokratlarından Kaim Bey (Saliha Banu Begüm, Kaim Bey'in Kızıdır)
Nur Cihan Begüm	Cihangir Şah'ın Eşi	1620-1627	Sühreverdiyye Tarikatı Şeyh'i Şihabüddin Sühreverdi'ye Dayanmaktadır	Babürlü Bürokratlarından Vezir İ'timâdüddevle (Nur Cihan Begüm, İ'timâdüddevle'nin Kızıdır. Ayrıca Bengal ve Orissa Şehrinin Valisi Asaf Han'ın Kardeşidir)

Mümtaz Mahal	Şah Cihan'ın Eşi	1628-1631	Sühreverdiyye Tarikatı Şeyh'i Şihabüddin Sühreverdi'ye Dayanmaktadır	Babürlü Bürokratlarından Vezir Asaf Han (Mümtaz Mahal, Vezir Asaf Han'ın Kızıdır)
Cihanârâ Begüm	Şah Cihan'ın Kızı, Evrengzib'in Kardeşi	1631-1681	Sühreverdiyye Tarikatı Şeyh'i Şihabüddin Sühreverdi'ye Dayanmaktadır	Emir Timur Soyundan (Babürlü Hanedanlığı)
Zinetünnisa Begüm	Evrengzib'in Kızı	1681-1721	Şah İsmail'in Soyuna Dayanmaktadır (Zinetünnisa Begüm, Şah Navaz Han'ın kızı olan Dilras Banu Begüm'ün kızıdır)	Emir Timur Soyundan (Babürlü Hanedanlığı)

Kaynak: Tablo 1.2. Tez çalışması bilgileri ışığında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablo, Babürlü Devleti'nin harem siyasetinde yer alan *Padişah Begüm* makamına gelen kadınların, hangi özelliklere sahip olması gerektiği sorunsalını karşımıza çıkarmıştır. Ayrıca, "*Babürlülerde kadınlar hangi kıstaslara göre Padişah Begüm makamına gelmişlerdir*?" sorusunun cevabı önem arz etmektedir. Buna göre;

- Mahım Begüm'ün (Ö. 1533) hem Câmiyye tarikatından Şeyh Câmi'nin soyundan gelmesi hem de Emir Timur soylu Hüseyin Baykara ile akraba olması;
- Hanzade Begüm'ün (Ö. 1545) anne tarafından Cengiz Hanedanlığının, baba tarafından Timur Hanedanlığının soyundan gelmesi;
- Hamide Banu Begüm'ün (Ö. 1604) Câmiyye tarikatının şeyhi Ahmed Câmi'nin soyundan gelmesi;
- Saliha Banu Begüm'ün (Ö. 1620) Babürlü Devleti'nin önemli bir bürokratlarından Kaim Han'ın kızı olması;
- Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) anne tarafından soyunun Sühreverdiyye Tarikatı Şeyh'i Şihabüddin Sühreverdi'ye dayanması, baba tarafından ise Babürlü Devleti'nin veziri İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) kızı olması;
- Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) anne tarafından soyunun Sühreverdiyye Tarikatı Şeyh'i Şihabüddin Sühreverdi'ye dayanması, baba tarafından ise Babürlü Devleti'nin veziri Asaf Han'ın (Ö. 1641) kızı olması;

- Cihanârâ Begüm'ün (Ö. 1681) anne tarafından soylarının Sühreverdiyye Tarikatı Şeyh'i Şihabüddin Sühreverdi'ye dayanması, baba tarafından ise Babürlü hükümdarı Şah Cihan'ın kızı olması;
- Zinetünnisa Begüm'ün soyunun anne tarafından Babürlü bürokratlarından Şah Navaz Han'a, baba tarafından ise Babürlü hükümdarı Evrengzib'in kızı olması;

gibi durumlar, adı geçen Babürlü kadınlarına *Padişah Begüm* makamının kapısını açmıştır. Hal böyle olduğunda Padişah Begüm makamına getirilen kadınların özellikleri aşağıdaki şekliyle verilmiştir:

- Türk-İslam kimliğini taşıması,
- Cengiz Han, Emir Timur ve Babürlü Hanedan soylu olması,
- Câmiyye veya Sühreverdiyye tarikatlarına mensup ailelerin kızları olması,
- Babürlü bürokrasisinde öne çıkmış ve devletin siyasetine yön verme kuvvetine sahip olmuş bürokrat aileden olması.

Dikkat çeken önemli bir husus ise hükümdarların eşlerinin bazılarının Babürlü bürokratların kızları olmalarıdır. Böylece düşünülebilir ki siyaseti şekillendirmek ve siyasi iktidarı ellerinde tutmak için, Bürokratlar hükümdarların evlilikleri ve akabinde padişah begüm seçimleri konusunda etkin olmuşlardır. Soyu ve ailesi Babürlü bürokrasisinden olan ya da Câmiyye veya Sühreverdiyye tarikatlarına dayanan kadınların Padişah Begüm olma yolunda daha şanslı oldukları anlaşılmaktadır.

Ekber Şah (1556-1605) döneminde Hamide Banu Begüm'ün (Ö. 1604) vefatının ardından Ekber Şah'ın eşlerinden Selime Sultan Begüm'ün, Gülbeden Begüm'ün ve Rukiye Begüm'ün de Padişah Begüm özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Ancak Gülbeden Begüm (Ö. 1603) ve Selime Sultan Begüm gibi soylu kadınlar, saraydan uzun yıl uzak kalmış ve dört kez Hac yapmışlardır (Balabanlilar, 2010, s. 135; Mukhoty, 2018, s. 19). 1574 yılında Hac görevi için saraydan çıkan Gülbeden ve Selime Sultan Begüm ancak 1582 yılında saraya dönebilmişlerdir (Ansari, 1996, s. 235). Hatta Cihangir Şah'ın (1605-1627) Gülbeden Begüm ve Selime Sultan Begüm'ü hac dönüşünde karşılamak için Ecmir'e kadar gittiği bilinmektedir (Al-Badaoni, 2009a, s. 320). Hal böyle olduğunda saraydan uzakta bulunan kadınların saray siyasetinin yönetimine vâkıf

olamama durumları sebebiyle, bu kadınlar Padişah Begüm makamından uzak kalmıştır. Ayrıca Hümayun Şah'ın halası Gülbeden Begüm'ün 1603 tarihinde 80 yaşındayken vefat etmesi, Ekber Şah'ın eşi Selime Sultan Begüm'ün 1613 tarihinde 74 yaşındayken vefat etmesi, Ekber Şah'ın eşlerinden Rukiye Begüm'ün 1626 tarihinde 84 yaşında vefat etmesi, bu kadınların ileri yaşta olduklarını göstermiştir. Yukarıda verilen tüm bu örnekler neticesinde Türk-İslam kimliğine sahip olmamak, ileri yaşlılık, toyluk ya da saraydan uzak bir yaşam sürmek (hac vazifesi) gibi etmenler, Padişah Begüm makamına daha uygun kişilerin geçmesine zemin hazırlamıştır.

Bir diğer husus ise *Padişah Begüm* makamına kapıların kapandığı begümlerdir. Bu durumu güzel birkaç açıklamak mümkündür. Örneğin yaşça çok genç olmak, Padişah Begüm makamının önünü kapamıştır. Mahım Begüm'ün vefatının ardından, Babür Şah (1526-1530) ile Dildar Begüm'ün kızı olan Gülbeden Begüm'ün de *Padişah Begüm* olması için önünde bir engel görülmemektedir. Zira Gülbeden Begüm'ün annesi Dildar Begüm de Câmiyye tarikatının soyundan gelmiştir (Ansari, 1998, s. 66; Ansari, 1996, s. 235). Ayrıca babasının da Bebür Şah olduğu önemli bir husustur. Ancak Padişah Begüm makamı, Gülbeden Begüm'den önce halası Hanzade Begüm'e (Ö. 1545) verilmiştir. Böylelikle burada da ilk olarak kıdeme ve yaşa bakıldığı düşünülmektedir. Zira Hanzade Begüm hem anne ve baba tarafından hanedan soylu bir kadındır hem de yaşça yeğeni Gülbeden Begüm'den büyüktür. Ayrıca, 1523 tarihinde doğan Gülbeden Begüm, Mahım Begüm'ün vefat ettiği 1533 tarihinde sadece on yaşındadır. Bu sebeple Padişah Begüm makamı, Gülbeden Begüm'den ziyade Hanzade Begüm için daha uygun olmuştur.

Bir diğer örnek ise Türk-İslam kimliğine mensup olmaktır. Ekber Şah (1556-1605) döneminde Padişah Begüm olan annesi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604), 1604 yılında vefat etmiştir. 1605 yılında tahta geçen Cihangir Şah (1605-1627) ile birlikte eşlerinden Saliha Banu Begüm (Ö. 1620), *Padişah Begüm* olarak kayıtlara geçmiştir. Dönemin güçlü kadınlarından biri olan Cihangir Şah'ın annesi Meryemüz Zamani'nin ise neden Padişah Begüm makamına gelmediği sorusuna cevap olarak, Meryemüz Zamani'nin Amber Raja'sı Bhar Mal'ın kızı olması (Lal K. S., 1988, s. 26; Mukhoty, 2018, s. 17) ve Türk soylu olmaması düşünülmektedir.

Sonuç olarak Babürlü sarayında *Padişah Begüm* unvanını alan kadınların; ferman ve imza yetkisine sahip olarak, hanedan ailesinin iç ilişkilerindeki düzeni sağlamada, göreve atama ve görevden azledilmede, siyasi evliliklerde ve de doğum ile ölüm gibi devletin ritüel törenlerinde Babürlülerin politik, ekonomik ve kültürel prestijinin korunması ve daha da güçlenmesi adına önemli roller oynadığı görülmektedir.

2. BABÜRLÜ TARİHİNDE NUR CİHAN BEGÜM ÖRNEĞİ

Mirza Gıyas Bey (Ö. 1622) ile İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) İran'dan Hindistan'a göçleri sırasında 1577 yılında Kandehar[58] şehrinde dünyaya gelen Mihrünnisâ (Ö. 1645), ilk önce Şir Efken Han ile evlenmiştir. Bu evlilikten Ladili Begüm[59] isminde bir kızları dünyaya gelmiştir. Şir Efken Han'ın, dönemin hükümdarı Cihangir Şah'ın (1605-1627) sütkardeşi Vali Kutbuddin Han Koka'yı öldürmesi üzerine, valinin adamları tarafından da Şir Efken Han öldürülmüştür. Eşini kaybeden Mihrünnisâ (30), kızıyla birlikte saraya gönderilmiş ve haremde çalışmaya başlamıştır. Aradan geçen dört yıllık zamandan sonrasında Mihrünnisâ (34) ile Cihangir Şah (42) evlenmiş ve Mihrünnisâ ilk olarak Nur Mahal, ardından da Nur Cihan isimlerini almıştır. Bu evlilikle birlikte güçlenen Nur Cihan Begüm, eşi üzerinde de zekâsı, becerisi ve güzelliği sayesinde kısa sürede etkili olmuştur. Babası Gıyas Bey, İ'timâdüddevle (Ö. 1622) unvanıyla saltanat vekilliğine ve mali işleri kontrol eden divanın başına getirilmiştir. 1622'de önce babası vefat etmiş ardından da veliahtlık sebebiyle Şehzade Hürrem ile araları açılmıştır. Cihangir Şah'ın vefatı üzerine Nur Cihan Begüm siyasi hayattan emekli olmuş ve daha mütevazi bir hayat yaşamıştır (Siddiqui, 2007, s. 251-252).

2.1. Nur Cihan Begüm'ün Kökeni ve Doğumu

Mihrünnisâ (Ö. 1645) gerek doğumu ve gerek evlilik hayatıyla Babürlü tarihinde önemli bir yer almayı başarmıştır. Doğumu hakkında çeşitli hikayeler ortaya atılmıştır. Bunlar Mihrünnisâ'nın çoktan Babürlü Devleti'nin geleceğinde yer alacağını işaret eden efsanevi hikayelerdir. Mihrünnisâ'nın ailesinde ulema, edip ve de bürokrat kimseler varlık göstermiştir. Hem anne tarafından hem de baba tarafından soyu Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'ye dayanmıştır.

2.1.1. Nur Cihan Begüm'ün Ailesi

Mihrünnisâ (Ö. 1645), Safevi hükümdarı Şah İsmail döneminin yoksulluğundan kaçan İranlı Mirza Gıyas Bey (İ'timâdüddevle) (Ö. 1622) ile İsmet

---

[58] Kandehar, Afganistan'ın güneyinde bir şehirdir. Hindistan'ı Kabil'e bağlayan ana yol üzerinde yer alan stratejik bir noktadır. Şehir, Babürlü Devleti ile Safeviler arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Özcan A. , 2001, s. 293).

[59] Ladili (Çiçekli) Begüm (Bayur, 1987, s. 169).

Begüm'ün (Ö. 1621) kızı olarak 1577 yılında Kandehar'da dünyaya gelmiştir (Siddiqui, 2007, s. 251; Schuster, 2017, s. 28). Bayur'a göre, Batılı araştırmacılar, İran'dan göç edenlere genellikle "*Fars*" demiştir. Ancak o dönemlerde İran'ın hem ordu hem saray hem de yönetim unsurunu Türkmenler oluşturmuştur. Hal böyle olduğunda Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) ailesi ve de ilk evliliğini gerçekleştirdiği Ali Kuli Bey İstaclu'nun (Şir Efken Han) öz be öz Türk olduklarını belirtmiştir (Bayur, 1987, s. 165). Ailesi hem anne tarafından hem de baba tarafından hatırı sayılır kişiler olarak tanınmıştır. Aşağıda Babürlü tarihi için önemli bir isim olan Nur Cihan Begüm'ün aile üyeleri hakkında bazı bilgilere değinilmiştir[60].

Ağa Molla Devâtdâr Kazvini (Aka Mulla Dawatdar Qazwini): Ekber Şah (1556-1605) ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) hizmetinde çalışmış üç ayrı "*Asaf Han*"ın[61] atasıdır (Beale, 1894, s. 36). Ağa Molla Devâtdâr Kazvini, Şah Tahmasb döneminde Safevi sarayında imtiyazlı bir saray mensubu olmuştur. Oğullarından Bediüzzaman ve Ahmet Bey, İran veziri olmuşlardır. Diğer oğlu Gıyasüddin Ali çalışkanlığı, cesareti ve enerjisiyle akranlarından ayırt edilmiştir. Gıyasüddin Ali, Ekber Şah'ın sarayına geldiğinde "Bahşi"[62] olmuştur. Gittiği bir sefer sırasında yaptığı başarılardan ötürü "*Asaf Han*" unvanını almıştır. Bu ailenin soyunun Şeyh Şihabüddin Sühreverdi'ye dayandığı aktarılmıştır. (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 281).

Hace Muhammed Şerif (Ö. 1576): Aslen Tahran'lı olan Mirza Gıyas Bey'in (Ö. 1622) babası Hace Muhammed Şerif, ilk olarak Horasan Beylerbeyi olan Muhammed Han Ali Teklü'nün evladı Tatar Sultan Kazak Han'ın yanına yerleştirilmiş ve vezir olmuştur. Kazak Han'ın ölümünün ardından Muhammed Şerif, zaman içerisinde Şah Tahmasb tarafından Yezd'e vezir olarak atanmıştır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 572; Motamad Khân, 1865, s. 54; Elliot & Dowson, 1875, s. 403; Banks Findly, 1993, s. 8). Yezd'de yedi yıl görev yaptıktan sonra Muhammed Şerif,

---

[60] Ek 3: Nur Cihan Begüm'ün Soy Ağacı.

[61] Ekber Şah döneminde üç kişi, "*Asaf Han*" unvanını almıştır. Daha sonra bu kişiler, karışıklıkları önlemek için 1, 2, 3 şeklinde isimlendirilmiştir. Abdul Mecid'e *Asaf Han 1*, Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin oğlu Gıyasüddin Ali'ye *Asaf Han 2*, Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin oğlu Bediüzzaman'ın oğlu Cafer Bey'e *Asaf Han 3* unvanları verilmiştir. Cihangir Şah dönemine gelindiğinde ise bu unvan Nur Cihan Begüm'ün ağabeyi Ebu'l Hasan'a verilmiş ve *Asaf Han 4* olarak kayıtlara geçmiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 398). Hal böyle olduğunda Asaf Han 1 dışındaki tüm kişiler, Nur Cihan Begüm'ün akrabalarından olmuştur (Banks Findly, 1993, s. 289).

[62] Bahsi'nin başlıca görevleri; askeri işleri denetlemek, orduyu teftiş etmek, atların damgalanması ve askerlerin izahlı listesini çıkarmaktır (Kaur, 2016, s. 960).

Safevi sarayına atanmış, bölgedeki en iyi mevkilerden biri olan İsfahan'a vezir olmuş ve 1576'da orada ölmüştür. Muhammed Şerif, *Hicri* veya *Yezdi* mahlaslarıyla şiirler yazmış, sadeliği, soğukkanlılığı, konuşma yeteneği ve dürüstlüğü ile ünlenmiştir (Banks Findly, 1993, s. 8; Fatima Jauhar, 2015, s. 10-11).

Muhammed Şerif'in iki oğlu dünyaya gelmiştir. Büyük oğlu Muhammed Tahir, *Vasli* adıyla şiir yazan alim bir adam olarak tanınmıştır. Küçük oğlu Gıyas Bey (Ö. 1622) ise edebi sanatlarda iyi eğitim almış, ancak babası 1576'da öldükten hemen sonra İran'ı terk ederek Hindistan'a göç etmiştir (Banks Findly, 1993, s. 9). Mihrünnisâ'nın büyükbabası Muhammed Şerif'in iki erkek kardeşi olmuştur. Kardeşlerinin isimleri Mirza Ahmet ve Hacegi Hace'dir. Hacegi Hace iyi bir belagat (konuşma sanatı) ustası olmuş ve oğlu Şapur (Shapur) da iyi bir şair olarak tanınmıştır. Mirza Ahmet ise Rey'in idareciliğini yapmıştır. Mirza Ahmed'in oğlu Mirza Emin (Emîn-i Ahmed-i Râzî) ise "*Yedi İklim*" isimli eserin yazarıdır (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 1073; Mukherjee, 2001, s. 172; Fatima Jauhar, 2015, s. 11). Mirza Emin, "*Yedi İklim*" adlı tezkiresini Babürlü topraklarında 1588 yılında yazmaya başlamış ve altı yılda tamamlamıştır. Bu sebeple en erken 1594 tarihinde vefat etmiştir (Şahinoğlu, 1995, s. 114; Fatima Jauhar, 2015, s. 11). Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) ataları, İran sanatına, edebiyatına ve yönetimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu sebeple Nur Cihan Begüm, böylesine zengin bir soy ve mirasa sahip olduğu için büyük bir ayrıcalığa sahip olmuştur (Anand, 1992, s. 19).

Mîrzâ Gıyâsüddîn Muhammed Tahrânî (Ö:27.01.1622) (İ'timâdüddevle): Mihrünnisâ'nın babası genellikle Gıyâs Bey olarak bilinir ve Safevi hükümdarı I. Tahmasb'ın (Ö. 1576) veziri Hâce Muhammed Şerif'in evladıdır. Ekber Şah (1556-1605) döneminde İran'dan Hindistan'a göç etmiş ve başşehir Agra'ya ulaşmıştır (Ansari, 2001, s. 460). Ekber Şah döneminde saray hizmetine alınarak Dîvân-ı Büyûtât'ın[63] başına getirilmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 14; Motamad Khân, 1865, s. 55). Cihangir Şah (1605-1627), tahta geçtikten sonra 1605 yılında Gıyas Bey'i (Ö. 1622) vezirliğe tayin etmiş, 1500 mansıb[64] (mansab) rütbesiyle İ'timâdüddevle unvanını vermiştir (Jahangir Shah,

---

[63] Dîvân-ı Büyûtât, devlet imalathanelerinin muhasebecisine denmektedir (Çağlayan, 2005, s. 65).
[64] Mansıb, Babürlü Devleti'nde bir askerin maaşını ve statüsünü belirleyen atlı birliklerin komutanına denmektedir (Sarkar, 1920, s. 11). Mansıb ilk olarak askeri bir rütbe, daha sonrasında ise resmi ve sosyal hiyerarşinin göstergesi olmuştur (Khan, 2008, s. 199).

1999, s. 31; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 14). Gıyas Bey ölmeden önce 1619 yılının mart ayında 7000 zat ve 7000 savar rütbesine kadar yükselmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 299; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 302).

Cihangir Şah (1605-1627), 1606 yılında isyankâr oğlu Hüsrev'i cezalandırmak için başkentten ayrıldığında yerine İ'timâdüddevle'yi (Ö. 1622) vekil bırakacak kadar ona güvenmiştir. Bu olaydan bir yıl sonra ise Gıyas Bey'in oğlu Muhammed Şerif, Şehzade Hüsrev'le birlikte hükümdara suikast düzenleme gerekçesiyle yakalanmış ve idam edilmiştir. Oğlu Muhammed Şerif'in işlediği bu suç sebebiyle Gıyas Bey de tutuklanmıştır. Ancak Cihangir Şah, o sıralarda Mihrünnisâ'ya âşık olduğundan babası Gıyas Bey'i para cezasına[65] çarptırarak serbest bırakmış ve değerli hediyelerle gönlünü almıştır (Ansari, 2001, s. 461).

1611 yılında Mihrünnisâ ile Cihangir Şah'ın (1605-1627) evlilikleri gerçekleştiğinde Gıyas Bey (Ö. 1622) yüksek vezirliğe[66] tayin edilmiştir. Gıyas Bey'in ikinci yükselişinin temelinde, devletin hükümdarı Cihangir Şah'ın kayınpederi olması gerçeği yer almaktadır. Gıyas Bey'in gücü öyle bir konuma ulaşmıştır ki en sonunda Cihangir Şah, 1617 tarihinde bir mecliste başındaki sarığı çıkararak Gıyas Bey'in başına sarmış ve Gıyas Bey'e Babürlü Devleti'nin en üst derece şeref ve itibarını vermiştir (Ansari, 2001, s. 461). Cihangir Şah, Gıyas Bey'e o kadar güvenmiştir ki belli bir dönem Cihangirname'yi yazmaya devam edemeyeceği için İ'timâdüddevle'den (Ö. 1622) yazmasını rica etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 194; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 185). Ayrıca İ'timâdüddevle'nin çok güzel eğlence partileri hazırlaması ve estetik zevkinden ötürü kendisine "*Hünermend*" unvanını verdiğini de belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 298; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 301). Cihangir Şah hem Gıyas Bey'i hem de oğlu Asaf Han'ı (Ö. 1641) genel anlamda kendine yakın bulduğu ve akrabaları olduğu için koruyup kollamıştır. Örneğin İ'timâdüddevle ve oğlu Asaf Han'ın devlet siyasetinde zaman içerisinde güçlenmesinden dolayı Diyanet Han sürekli şikayetçi olmuştur. Bu duruma tepki gösteren Cihangir Şah şöyle demiştir:

---

[65] Lal, bu cezanın 200.000 rupi olduğunu belirtmiştir (Lal R. , 2020, s. 92).
[66] Düğünden iki ay sonra 26 Temmuz 1611 tarihinde Cihangir Şah, İ'timâdüddevle'yi (Ö. 1622) yüksek vezirliğe tayin etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 125; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 114).

"*Diyanet Han, saray toplantılarında sürekli İ'timâdüddevle ve oğlu Asaf Han hakkında uygunsuz şeyler söylüyor ve üstü kapalı göndermeler yapıyordu. Bir veya iki kez onu azarladım ve böyle hoş olmayan şeyleri tekrarlamasını yasakladım. Hiçbir şekilde geri adım atmayacaktı. İ'timâdüddevle'ye çok düşkün olduğum ve ailesiyle çok çeşitli ilişki ve akrabalıklara sahip olduğum için bu beni çok memnun etmedi. Sonra bir gece, hiçbir neden yokken Diyanet Han tekrar dedikodu yapmaya başladı ve o kadar çok konuştu ki, İ'timâdüddevle'nin yüzünde incinme ve sıkıntı belirtileri oluştu. Ertesi sabah saray hizmetlilerinden biriyle Asaf Han'a 'Dün gece baban hakkında tatsız sözler söylediği için onu sana teslim ediyorum. Onu nerede istersen orada tut. Babanla barışana kadar onu affetmeyeceğim.' şeklinde bir mesaj gönderdim. Asaf Han, onu Gwalior kalesine götürdü.*" (Jahangir Shah, 1999, s. 167-168; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 158).

Gıyas Bey, 24 Ocak 1622 tarihinde Cihangir Şah (1605-1627) ile beraber Sibah'a bağlı Balon (Bhalon) köyündeki kampa katılmıştır. Ancak burada hastalığının ilerlemesi üzerine 27 Ocak 1622 tarihinde kızı Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve damadı Cihangir Şah'ın yanında vefat etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 373; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 386). Naaşı Agra'da bulunan Yamuna nehri kenarındaki kızı tarafından yaptırılan türbesine defnedilmiştir. Kendisinin ilim ve sanata önem veren, tamahkâr bir kişiliği olduğundan bahsedilmiştir (Ansari, 2001, s. 461). Hindistan'a göç ettiğinde yirmi iki yaşında olan Gıyas Bey; şiiri, tarihi, düzyazı yazmayı seven, nazik, bilge ve açık fikirli olarak tanınmıştır (Lal R. , 2020, s. 15).

Cihangir Şah (1605-1627), Gıyas Bey'in hastalığını notlarına ekleyerek vezirine verdiği önemi sergilemiştir. Notlarında İ'timâdüddevle (Ö. 1622) hasta olduğu ve durumu kötüleştiği için onu kampta bıraktığından ve kampı korumak için Sadık Han'ı görevlendirdiğinden bahsetmiştir. Cihangir Şah, "*Hem Nur Cihan Begüm'ün üzüntüsü yüzünden hem de ona duyduğum sevgi yüzünden kampa geri dönmek zorunda kaldım. İ'timâdüddevle halüsinasyon görüyor ve bilinci kapanıyordu*." diyerek Gıyas Bey'in durumunun kötüleştiğini belirtmiştir. Nur Cihan Begüm, ölüm döşeğinde olan babasına Cihangir Şah'ı göstererek onun kim olduğunu sormuştur. Gıyas Bey ise hükümdarı övmek için "*O, öylesine biridir ki ondan önce kör doğmuş olsa bile, dünyasını süsleyen görkemi görecektir*" şeklinde cevap vermiştir. Ancak zaman ilerledikçe Gıyas Bey'in durumu daha da kötüleşerek vefat etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 373; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 1075; Elliot H. M., 1975, s. 107; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 386). Cihangir Şah, İ'timâdüddevle'nin vefatının ardından; "*Böylesine yetenekli ve sadık bir insanın, çok bilge ve kibar bir arkadaşın kaybından ötürü anlatılamaz bir üzüntü duydum*." şeklinde açıklama yapmıştır (Elliot & Dowson, 1875, s. 382). Beni Prasad ise İ'timâdüddevle için "*Böylece çağın en dikkat çekici şahsiyetlerinden biri öldü*" ifadelerini kullanmıştır (Prasad B. , 1930, s. 321).

İsmet Begüm (Ö. 1621): Nur Cihan Begüm'ün annesi İsmet Begüm, Ağa Molla Devâtdâr'ın torunudur. Ebu'l Fazl ve Şah Navaz Han'a göre İsmet Begüm'ün babası Alauddevle'dir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 572; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 1073; Banks Findly, 1993, s. 289). Jauhar ise bir bilgi yanlışlığı yaparak, İsmet Begüm'ün babasının Gıyasüddin Ali Asaf Han[67] olduğunu belirtmiştir (Fatima Jauhar, 2015, s. 112). Ağa Molla Devâtdâr'ın çocuklarının bilimsel ve sanatsal kişilikleri sayesinde İsmet Begüm, edebiyat ve düşünce dünyasının içine doğmuş kültürlü bir kadındır. Soylu kadınlarla yemek yemek, şiir okumak ve siyaset yapmak için sık sık bir araya gelmiştir (Banks Findly, 1993, s. 18).

Ölüm nedeninin kaydedilmediği Nur Cihan'ın annesi İsmet Banu Begüm (Lal R. , 2020, s. 173) bir zamanlar haremde önemli bir görev işgal etmiş ve Cihangir Şah (1605-1627) onun hakkında kıymetli sözler sarf etmiştir:

> "*9 Ekim'de Nur Cihan Begüm'ün annesi vefat etti. Bu yüce ailenin hanımının övgüye değer nitelikleri hakkında ne yazabilirim? Abartı olmadan, saflık, bilgelik ve kadınların süslendiği diğer tüm iyi nitelikler ondaydı. Onu gerçek annemden daha az düşünmedim. Hiçbir koca, eşi İ'timâdüddevle'nin onun için gösterdiği sevgi ve bağlılığı göstermemiştir. Bu nedenle, kederli yaşlı adamın ne hissettiğini hayal edebiliyoruz. Nur Cihan Begüm'ün böyle bir anneye bağlılığı hakkında ne yazılabilir, Asaf Han gibi bir oğul annesinin ölüm haberinden sonra tüm bilgeliğine rağmen kıyafetlerini yırtacak derecede acı çekip babasının kederine ortak olmuştur. Oğlunu bu durumda görüyor musun? Onu ne kadar teselli etsek de iyi olmadı. Başsağlığı dileklerimi sunmaya gittiğim gün, kederinin ilk aşamaları olduğu için, şefkat ve nezaketle ilgili birkaç kelime sohbet ettim*" (Jahangir Shah, 1999, s. 369; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 382).

Bu metinde Cihangir Şah, İsmet Begüm'ün ölümü üzerine aile üyelerinin duyduğu acıyı belirterek onların acısına ortak olduğunu hissettirmiştir.

İsmet Begüm'ün, Babürlü sarayına geldiğinde İranlı kadınlarının sergilediği asil duruşundan etkilenen Meryemüz Zamani (Ö. 1623) (Cihangir Şah'ın annesi) onunla tanışmak istemiştir (Anand, 1992, s. 25). Böylelikle haremde kendine bir yer edinen İsmet Begüm, zaman içerisinde Babürlü hanedan hareminde rütbe sahibi olmuştur. Ayrıca kızının rehberlik ve danışmalığını da yaparak kızına yön göstermiştir (Anand, 1992, s. 83). Cuntanın en parlak döneminde Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) danışma merkezi İsmet Begüm olmuştur (Banks Findly, 1989, s. 143). Nur Cihan Begüm üzerinde sağlıklı bir etki oluşturmuş ve ona hanedan

[67] Jauhar'ın ifadesinin yanlış olduğu düşünülmektedir. Zira (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 288; Abul Fazl Allami, 1997, s. 398)'ye göre Gıyasüddin Ali Asaf Han'ın kızı İsmet Begüm değil, Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) annesidir. (Islam, 2010, s. 111)'a göre Mümtaz Mahal'in annesinin ismi Diwanji Begüm'dür.

ailesinin her üyesine karşı dostane ve cömert olmasını tavsiye etmiştir. Kritik ve olumsuz koşullarda, kızına her zaman aklı başında tavsiyeler vermiştir. Babürlü hareminde keskin zekâsı, fikri yapısı ve estetik düşüncesiyle tanınan İsmet Begüm, Cihangir-i Itri denilen gül parfümünü de icat ederek Cihangir Şah'ın (1605-1627) beğenisini kazanmayı başarmıştır (Anand, 1992, s. 85).

Ebu'l Hasan (İtikad Han/Asaf[68] *Han /Yemin-üd Devle) (Ö. 10 Kasım 1641)*: Ebu'l Hasan 1569 tarihinde İran'da doğmuştur. İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) ve İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) oğlu, Hace Muhammed Şerif'in torunu, Mihrünnisâ'nın (Nur Cihan Begüm) ağabeyidir. Ailesinin İran'dan Hindistan'a göçü sırasında sekiz yaşında olduğu aktarılmıştır. Akrabalarından Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin oğlu Gıyaseddin Ali Asaf Han'ın kızıyla evlenmiştir (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 287-288; Mundy, 1914, s. 203; Fatima Jauhar, 2015, s. 2).

Cihangir Şah (1605-1627), notlarında sık sık Asaf Han'ın (Ö. 1641) arkadaşlığını dile getirmiştir. Örneğin kendisine Cihangirname'nin iki cildi getirildiğinde birini İ'timâdüddevle'ye (Ö. 1622) diğerini ise Asaf Han'a verdiğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 276; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 276). Asaf Han için,

> "*Yetenekleri ve ruh halim hakkındaki mahrem bilgisi açısından diğerlerinden çok üstün olan Asaf Han'ın arkadaşlığına çok alıştığım için - aslında tüm olumlu yönlerden o kadar eşsizdi ki, benim için ayrılmak zor olurdu- onu geri çağırmak zorunda kaldım.*" (Jahangir Shah, 1999, s. 410; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 427)

ifadelerini kullanarak yakın arkadaşı olduğunu belirten Cihangir Şah (1605-1627), Asaf Han (Ö. 1641) için "*Umdatussaltanat*" ve "*Ruknussaltanat*" unvanlarını da kullanılmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 386, 397; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 401, 412). Asaf Han, bilim ve edebiyata ilgi duymuş, Farsça üslup ve anlatım konusunda ustalaşmıştır. Finans alanında uzman olmuş, Cihangir Şah ve Şah Cihan (1628-1658) dönemlerinde üstün başarı sağlamıştır (Prasad B. , 1930, s. 187).

Muhammed Şerif: Mihrünnisâ'nın erkek kardeşlerinden Muhammed Şerif Babürlü tarihinde daha çok komplo iddialarıyla tanınmıştır. Çünkü Cihangirname'de İ'timâdüdevle'nin (Ö. 1622) oğlu Şerif'in, Şehzade Hüsrev'in

---

[68] *Âsaf* kelimesi, İslam aleminde vezirin karşılığı olan bir sıfat olarak kullanılmıştır (İşpirli, 1991, s. 455).

kışkırtmalarıyla hükümdarın düşmanlarının planlarını gerçekleştirmek için pusuda yattığı bilgisi geçmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 84; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 71; Motamad Khân, 1865, s. 28). Cihangir Şah'ın (1605-1627) oğlu Hüsrev, babasına suikast düzenlemeyi planladığında bu suikasta Gıyas Bey'in (Ö. 1622) oğlu Muhammed Şerif'in de katıldığı belirtilmiştir. Komplonun açığa çıkmasının ardından Muhammed Şerif yakalanmıştır. Muhammed Şerif'in babası Gıyas Bey ise şüphe altında olduğu için gözaltına alınmıştır. Gıyas Bey'in rütbesi düşürülmüş ve para cezasına çarptırılmıştır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 573; Lal R. , 2020, s. 89-90).

Mihrünnisâ'nın Kız Kardeşleri: Gıyas Bey (Ö. 1622) ve İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) kızlarından Manija, Bengal valisi Kasım Han ile evlenmiştir. Kasım Han iyi derede şiir yazma kabiliyetine sahip olmuştur. Diğer kızları Hatice (Khadija) ise Cihangir Şah'ın (1605-1627) sarayında görevli olan Hâkim Han ile evlenmiştir. Kaynaklarda İsmet Begüm ve Gıyas Bey'in kızları Manija ve Hatice'yle ilgili başka bir bilgi yoktur (Lal R. , 2020, s. 59). Gıyas Bey'in ismi bilinmeyen bir diğer kızının eşi Sadık Han'a ise mansıb verilmiş ve belirli bir gelire bağlanmıştır (Banks Findly, 1993, s. 45).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) yukarıda bahsedilen kardeşlerinin dışında bir isimden daha bahsedilmiştir. Ekbernâme'deki bilgilere göre Nur Cihan Begüm'ün Asaf Han (Ebu'l Hasan) (Ö. 1641), Muhammed Şerif, İbrahim Han Fetih Ceng (Fath Jang), Manija ve Hatice isimli kardeşleri vardır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 501). Bunun dışında Cihangir Şah (1605-1627), İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) Mirza Şapur (Shapur) ismindeki oğluna "*İtikad Han*" unvanı verdiğini (Jahangir Shah, 1999, s. xii), ve Nur Cihan'ın ismi bilinmeyen bir diğer kız kardeşi ile kocası Sadık Han'a da Şah Cihan'ın (1628-1658) şehzadelerinin emanet edildiği (Jahangir Shah, 1999, s. 457; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 510) bilgisi aktarılmıştır. Hal böyle olduğunda İ'imadüddevle'nin; Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Asaf Han (Ö. 1641), Muhammed Şerif, İbrahim Han, Şapur, Hatice, Manija ve ismi bilinmeyen bir kızıyla birlikte sekiz evladının olduğu düşünülmektedir. Güncel literatürde Nur Cihan Begüm'ün kardeşlerinin çoğunun ismi aynı anda geçmektedir (Lal R. , 2020, s. 46; Shujauddin & Shujauddin, 1967, s. 27). Ekbernâme ve Maasir-ul Umera'da ismi geçen Gıyas Bey'in bir diğer oğlu

İbrahim Han Fetih Ceng, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) anne tarafından teyzesi Hacı Hur Perver Hanım ile evlenmiştir. Şah Cihan'ın (1628-1658) isyanı sırasında genç yaşta vefat eden oğlunun mezarının yanında öldürülmüştür (Abul Fazl Allami, 1997, s. 575; Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 657-659). Tüm bu açıklamalara rağmen Cihangirname'de Nur Cihan Begüm'ün kardeşlerinden bahsedilirken sık sık "Nur Cihan'ın kardeşi, İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) çocuğu" gibi ifadeler yer alırken, İbrahim Han Fetih Ceng'le ilgili ilgili böyle bir açıklama yapılmamıştır. Bu sebeple sadece Cihangirname penceresinden bakıldığında Nur Cihan Begüm ile İbrahim Han Fetih Ceng'in akraba olduğu bilgisine ulaşılamamaktadır. Cihangirname'de İbrahim Han Fetih Ceng'in dönemin madenlerinden sorumlu olduğu ve saraya sık sık değerli elmaslar göndermesiyle ilgili bilgiler yer almıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 218; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 213). Ekbernâme ve Cihangirname'de İbrahim Han Fetih Ceng'in erkek kardeşlerinin oğlu olan yeğeni Ahmet Bey Han'dan[69] da bahsedilmiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 576; Jahangir Shah, 1999, s. 366; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 378). Ancak Banks Findly ise İbrahim Han'ın Nur Cihan Begüm'ün amcası olduğunu ve Ahmet Bey'in ise kuzeni olduğunu belirtmiştir (Banks Findly, 1993, s. 180). Jauhar da Nur Cihan Begüm'ün kardeşlerini listelerken İbrahim Han Fetih Ceng'e yer vermemiştir (Fatima Jauhar, 2015, s. 111-112). Hal böyle olduğunda Nur Cihan Begüm'ün Asaf Han, Muhammed Şerif, Şapur, Manija ve Hatice isminde kardeşlerinin olduğu kesindir. Ancak İbrahim Han Fetih Ceng'le ilgili olan bilgiler ise muallakta kalmıştır.

2.1.2. Ailesinin İran'dan Hindistan'a Göç Etmesi ve Nur Cihan Begüm'ün Doğumu

İran asıllı Mirza Gıyas Bey (Ö. 1622), İran'daki sarayda işlerinin ters gitmesi sonucu Hindistan'a ailesiyle birlikte göç etmiştir. Bu göç esnasında 1577'de Kandehar'da kızı Mihrünnisâ dünyaya gelmiştir. Mirza Gıyas Bey ve ailesinin göç serüveniyle ilgili çeşitli iddialar mevcuttur. Bu iddiaların ortak çıkarımına göre Mirza Gıyas Bey, babasının ölümü ve birtakım olumsuz koşullar sonucunda birden

[69] Ahmet Bey'in, Cihangir Şah döneminde vatana ihanetten öldürülen Gıyas Bey'in oğlu Muhammed Şerif'in oğlu olduğu düşünülmektedir (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 156).

zengin bir hayattan yoksulluğa düşmüştür. Bu sebeple İran'ı terk edip Babürlü Devleti'ne sığınmaya karar vermiştir (Islam, 2010, s. 85).

Gıyas Bey (Ö. 1622) ve ailesi İran'ı terk ettiğinde, Hindistan'a göç daha da çekici hale gelmiştir. Bu düşüncenin temelinde ise Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) ve Ekber Şah'ın (1556-1605) İran ile olan ilişkileri yer almıştır. Afganlı Şîr Şah Sûr'dan kaçan Hümâyun Şah, İran'a sığınarak Safavi hükümdarı I. Şah Tahmasb tarafından törenle karşılanmıştır (Konukçu, 1998, s. 482). Hümâyun Şah on beş yıl boyunca tahtını geri almak için başarılı bir şekilde savaşırken ona İranlılar eşlik etmiştir. Bu sebeple Ekber Şah babasının yerine geçtiğinde İranlı sanatçıları, zanaatkârları, şairleri, akademisyenleri ve filozofları sarayına davet ederek İranlıları devlet hizmetine katılmaya teşvik etmiştir. Gıyas Bey için Ekber Şah'ın sarayı, dar'ül-aman (sığınılacak yer), barış ve sığınma yeri olmuştur. 16. yüzyılın ikinci yarısında, Hindistan'ı İran'a tercih etmek, sadece maddi rahatlık değil, aynı zamanda 'düşünce özgürlüğü' anlamına da gelmiştir (Lal R. , 2020, s. 19). Ekber Şah'ın en önemli devlet adamı Ebu'l Fazl, Fars dili ve kültürü konusundaki ustalığıyla İran'dakilere rakip olacak kadar bilgeliğiyle tanınmıştır. Dahası İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) amcası[70] da Ekber Şah adına Batı Hindistan'daki yerel yöneticilere karşı önemli ve başarılı bir seferberlik yaparak kendisini çoktan kanıtlamış ve Gıyas Bey için kıymetli bir referans olmuştur (Lal R. , 2020, s. 22)

Ekber Şah'ın (1556-1605) saray gökbilimcileri, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) doğum yılı olan 1577'de kuyruklu bir yıldızın o dönemin başkenti olan Fetihpur Sikri'ye yakın bir şekilde geçtiğini belirtmiştir. Astrologlar, Türkistan ve bugünkü İran vilayetlerinde bu yıldızın ciddi karışıklıklara sebep olacağını belirtmiştir. Bu tahminler doğru çıkmış ve 1577 yılının ilk günlerinde Safevi Hükümdarı Şah Tahmasb'ın ölüm haberi Ekber Şah'ın sarayına gelmiştir[71]. İran topraklarında hükümdar değişikliği, kanlı siyasi çatışmalara sebebiyet vermiş ve bu durum Ekber Şah'ın sarayına kadar ulaşmıştır. Tüm bu baskılardan kaçmak zorunda kalan Gıyas Bey (Ö. 1622), canlı bir ticaret merkezi olan Herat'taki evlerini terk ederek ailesiyle birlikte Babürlü sarayına doğru göç etmeye karar vermiştir (Lal R.

[70] Lal, açıklamasında İsmet Begüm'ün amcasının ismini belirtmemiştir. Ancak bu kişi bir ihtimal İsmet Begüm'ün amcası ve Gıyas Bey'in dayısı olan Mirza Gıyasüddin olabilir. Çünkü Mirza Gıyasüddin, Gıyas Bey ve ailesinden çok öncesinde Hindistan topraklarına gitmiş ve üstün başarılarından ötürü "*Asaf Han*" unvanını almıştır (Fatima Jauhar, 2015, s. 3).
[71] Şah Tahmasb, 14 Mayıs 1576 yılında zehirlenerek öldürülmüştür (Gündüz T. , 2010, s. 415).

, 2020, s. 14-15). Gıyas Bey'in göçüyle ilgili çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. İlk sebep, maddi sıkıntılar olarak gösterilmiştir. Gıyas Bey'in babası Muhammed Şerif, Şah Tahmasb'ın sarayında gelir tahsildarı olarak çalışmış ve 1576'da vefat etmiştir. Genç ve toy Gıyas Bey ise, babasının mali desteği ve Şah Tahmasb'ın kraliyet güvencesi olmadan borca girmiştir. Ancak hem babasının hem de hükümdarın ard arda vefat etmesi ve yeni hükümdar II. İsmail'in hoşnutsuzluğu, Gıyas Bey için güvensiz bir ortam oluşturmuştur. Çünkü II. İsmail yıllarca babası tarafından hapsedilmiştir. Kısa saltanatı boyunca II. İsmail, ölümcül entrikalarla intikamlarını almaya çalışmıştır. Gıyas Bey'in bu entrikalardan kaçmasının kısa bir süre sonrasında II. İsmail de ölmüştür (Lal R. , 2020, s. 16).

Gıyas Bey (Ö. 1622) ve İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) göç ettiği kervanın yöneticisi Malik Mesut adında bir tüccardır. Malik Mesut muhtemelen 8. ve 11. yüzyıllar arasında Arap kaşifler tarafından kurulan tanınmış ticaret yollarından birini takip etmiştir. Malik Mesut bu kervanda at, katır ve deve gibi hayvanların yanı sıra hayvanlar için çadırlar, erzaklar ve tahıllar da taşımıştır (Lal R. , 2020, s. 22). Yolculuk esnasında Mesut'un kervanı haydutlar tarafından saldırıya uğramış ve Gıyas Bey birkaç katır dışında sahip oldukları her şeyi kaybetmiştir (Lal R. , 2020, s. 24; Banks Findly, 1993, s. 9). Bu durum, Gıyas Bey'i ilerleyen süreçte daha da zor bir durumun içerisinde sokmuştur. Çünkü hamile eşi İsmet Begüm, göç esnasında kızları Mihrünnisâ'yı doğurmuştur. Mihrünnisâ, büyük bir ihtimalle, Herat'ın 350 mil güneydoğusundaki Kandehar şehrinin dışında dünyaya gelmiştir. Doğum büyük olasılıkla Mihrünnisâ'nın süt annesi olarak hizmet verecek ve Mihrünnisâ'nın *Padişah Begüm* olduğunda da yanında kalacak olan Dai Dilaram[72] tarafından gerçekleştirilmiştir (Lal R. , 2020, s. 22-25). Doğumun ardından Gıyas Bey ile ailesinin göç halindeyken yağmalanmaları, ekonomik durumlarını olumsuz etkilemiştir. Buna bağlı olarak hayati idame şartları sekteye uğramış ve yeni doğan bebeklerini bir yolun kenarına bırakmak zorunda kalmışlardır. Ancak kervan lideri Malik Mesud yeni doğan bebeği yol kenarında görmüş ve bebeğin güzelliğinden o kadar etkilenmiş ki onu alıp kervana geri götürmüştür. Kervan lideri uygun bir süt

---

[72] Mu'temed Han, Dai Dilaram'ın Nur Cihan Begüm'ü emzirdiğini belirtmiştir (Motamad Khân, 1865, s. 56). Nur Cihan Begüm'ün sütannesi Dai Dilaram'ın, İsmet Begüm ve Gıyas Bey ile İran'dan birlikte göç ettikleri ya da daha sonra karşılaştıklarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hayatı boyunca Nur Cihan Begüm'ün yanında olmuştur. Daha sonra harem görevlisi olarak çalışmıştır. Tarihi kaynaklarda onun hayatına dair bilgilere rastlanılmamıştır (Lal R. , 2020, s. 237).

anne ararken bebeğin kendi annesini bulup teslim etmiş ve bu evladın bir daha asla yoksul olmayacağına dair söz vererek maddi yardım desteği sağlayacağına dair güvence vermiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 572; Prasad B. , 1930, s. 170; Macnicol, 1923, s. 35; Islam, 2010, s. 86).

Alexander Dow (1739-1779) Mihrünnisâ'nın doğumuyla ilgili bilinen hikâyeden farklı bir olay anlatan ilk kaynak olmuştur. Hindistan Tarihi serisinin üçüncü cildinde Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) doğum hikayesi ilk kez onun sayesinde İngilizceye çevrilmiştir (Lal R. , 2020, s. 27). Dow'a göre, Gıyas Bey (Ö. 1622) ve İsmet Begüm (Ö. 1621), zorlu hayat şartları sebebiyle bakmakta zorlandıkları Mihrünnisâ'yı kervan yolculuğu sırasında bir durak noktasında ağacın dibine bırakmışlardır. Kervan uzaklaşmaya başladığında ise İsmet Begüm büyük bir acı çekmeye başlamış ve evladı için çığlık çığlığa kalmıştır. Gıyas Bey, İsmet Begüm'ün acısına dayanamayıp hemen kızını almaya geri dönmüştür. O sırada Gıyas Bey, yeni doğan Mihrünnisâ'nın çevresinde siyah bir yılanın dolaştığını görmüştür. Gıyaş Bey bağırdığında yılan korkmuş ve kurumuş ağacın içine saklanmıştır. Gıyas Bey kızını yara almadan kurtarmış ve annesinin kollarına teslim etmiştir (Dow, 1812, s. 23; Banks Findly, 1993, s. 10; Schuster, 2017, s. 28; Anand, 1992, s. 24). Dönemin ana kaynaklarında yer alan ve günümüze kadar ulaşan bu hikayelerin halk efsanesi mi yoksa gerçek mi olduğu bilinmemektedir. Ancak her iki durumda da Nur Cihan Begüm'ün doğum macerasına bir efsanevi boyut eklenmiştir.

2.2. Nur Cihan Begüm'ün Ailesinin Babürlü Devlet Teşkilatındaki Yeri

Gıyas Bey (Ö. 1622) ve ailesi Hindistan'a göç ettiğinde Babürlü sarayında çoktan siyasi rütbe almış akrabaları mevcuttu. Örneğin Gıyas Bey'in ailesinden Babürlü topraklarına gidenler arasında Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin oğlu (Gıyas Bey'in dayısı) Mirza Gıyasüddin[73] ve yine Ağa Molla'nın torunu Cafer Bey[74] (Gıyas Bey'in diğer dayısı Bediüzzaman'ın oğlu) vardır (Fatima Jauhar, 2015, s. 3). Akrabalarının referansı sayesinde Gıyas Bey de devlet idaresinde

[73] Kendisi 1573'te "*Asaf Han*" unvanını almıştır. Aynı unvanı Cafer Bey de almıştır ancak onun tarihi belli değildir (Fatima Jauhar, 2015, s. 3).
[74] Cafer Bey, Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin oğlu Bediüzzaman'ın oğludur. 1577 yılında babası ve büyükbabasıyla birlikte Şah Tahmasb'ın sarayından Ekber Şah'ın topraklarına göç etmiştir (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 282).

kendine bir yer edinmiştir. Nur Cihan Begüm'ün siyasi alana girmesinden önce babası Gıyas Bey'in hem Ekber Şah (1556-1605) döneminde hem de Cihangir Şah (1605-1627) döneminde siyasi bir varlığının olduğu gerçektir.

Gıyas Bey (Ö. 1622) ve ailesi, Ekber Şah (1556-1605) döneminde Babürlü sarayına ilk gelişlerinde çok candan karşılanmıştır. Ekber Şah, Mirza Gıyas Bey'e iyi bir rütbe vermiştir. Gıyas Bey'e verilen lütuflar, ailesini mutlu ve rahat bir hale getirmiştir. Mutlu çocukluğunu babasının evinde geçiren Mihrünnisâ akıllı, eğitimli ve başarılı bir kız olarak büyümüştür. 1594'te[75] on yedi yaşında ilk evliliğini gerçekleştirmiştir (Nath R. , 1990, s. 67; Finkbeiner, 2021, s. 16). Ekber Şah'ın sarayında genç bir savaşçı olan Ali Kuli İstaclu (Ali Kuli Bey/ Şir Efken Han) ile evlenmiştir. Şir Efken Han'a Bengal'deki Burduvan'da (Burdwan)[76] bağımsız bir cagir verilmiştir. Eşi Mihrünnisâ ve 1597'de dünyaya gelen kızı Ladili Begüm ile birlikte orada yaşamaya başlamıştır. Şir Efken Han'ın ölümü üzerine Mihrünnisâ saray hizmetine girmiştir (Mukherjee, 2001, s. 170-171).

Ekber Şah (1556-1605) Gıyas Bey'in (Ö. 1622) önemli bir siyasi kariyeri olmuş ve bu kariyer Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ile Cihangir Şah'ın (1605-1627) evlilikleri boyunca da devam etmiştir. Gıyas Bey'in kariyeri 1577'de Ekber Şah'ın ona 300 kişilik bir mansıb vermesiyle başlamıştır. İlerleyen sürelerde kariyer basamaklarını teker teker çıkmıştır. İlk olarak Kabil Divanlığına[77] atanmıştır. Bu görevlendirme, ülkeye yeni gelen bir aile için büyük bir onur sayılmıştır. Gıyas Bey ve ailesinin Kabil'de ne kadar yaşadıkları bilinmemektedir. Ancak 1577'de 300 kişilik olan mansıbı 1596'da 700 kişiliğe çıkarılmıştır (Banks Findly, 1993, s. 12).

Cihangir Şah (1605-1627) döneminde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve ailesi, siyasi alanda yükselişe geçmiştir. Bu durumun temelinde 1611 yılında Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah ile evlenmesi yer almıştır (Habib, 1965, s. 168; Laet, 1974, s. 182). Gıyas Bey (Ö. 1622) ve ailesinin diğer üyeleri ise yavaş yavaş Babürlü yönetiminde önemli yetkiler almaya başlamıştır (Mukherjee, 2001, s. 132). Ekber

---

[75] Mukherjee, Şir Efken Han ile Mihrünnisâ'nın evlilik tarihi olarak belirttiği 1595 tarihi için herhangi bir kaynak göstermemiştir (Mukherjee, 2001, s. 170-171). Bu sebeple Lal ve Banks Findly'nin iddia ettiği 1594 tarihi daha mümkün görülmektedir (Banks Findly, 1993, s. 14; Lal R. , 2020, s. 61; Finkbeiner, 2021, s. 16).

[76] Şehrin bir diğer adı Bardhaman'dır (Banks Findly, 1993, s. 290).

[77] Eyaletlerin maliyesi Divan'a bağlanmıştır. Divan görevlisinin birincil görevi, arazi gelirlerini tespit ve tahsil etmek olmuştur (Kaur, 2016, s. 960).

Şah (1556-1605) döneminde Gıyas Bey'in 700 kişilik mansıbı olduğunu dile getiren Cihangir Şah, Gıyas Bey'in mertebesini 1500'e çıkardığını ve ona "*İ'timâdüddevle*" unvanını verdiğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 31; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 14; Markham, 1875, s. 414). Daha sonrasında Gıyas Bey'in rütbesi 7000 zat ve 7000 savar seviyesine kadar yükselmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 299; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 302). Gıyas Bey'in siyasi yükselişinin ardından kendisine bir bayrak ve davul verilmiştir. Bu durum Babürlü Devleti'nde nadir görülen bir ayrıcalık olmuştur (Abul Fazl Allami, 1997, s. 573). Böylelikle Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) babası Gıyas Bey, Babürlü devlet teşkilatında hem kendisinin hem de ailesinin kaderini belirleyecek önemli bir pozisyona yerleşerek güçleri elinde toplamaya başlamıştır.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) kardeşleri de yönetimde yüksek görevlere gelmiştir. Ebu'l Hasan'ın siyasi kariyeri, Cihangir Şah'ın (1605-1627) 1611 yılında kendisine İtikad Han[78] unvanını vermesi ile yükselmeye başlamıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 126; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 115). Ebu'l Hasan, *İtikad Han* olarak adlandırıldıktan üç yıl sonra 1614 yılının mart ayında *Asaf Han* (Ö. 1641) unvanını almıştır. Cihangir Şah "*İtikad Han'ın 2000 zat*[79] *500 savar*[80] *olan rütbesini 3000/1000'e çıkardım ve ona bu hanedanda sadece iki kişinin sahip olduğu 'Asaf Han' unvanını verdim*" demiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 157; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 148). Ardından 1623 yılının mayıs ayında Bengal ve Orissa eyaletlerinin valisi olmuş (Jahangir Shah, 1999, s. 397; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 412), 1624 yılının kasım ayında Pencap valiliğine getirilmiş (Jahangir Shah, 1999, s. 429), 18 Ekim 1626 tarihinde ise İmparatorluk vekilliğine tayin edilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 448). Şah Cihan (1628-1658), Asaf Han'dan *Yemin-üd Devle* unvanını kullanarak bahsetmiş ve tahta geçtiğinde de onu *Han-ı Hanan* (Khan-Khanan)

---

[78] "*İtikad Han, Asaf Han, İ'timâdüddevle*" gibi unvanlar Babürlü Devleti'nde birden çok kimselere verilen saygın ifade eden unvanlardır. Cihangir Şah (1605-1627), konuyla ilgili eserinde şöyle bir açıklama yapmıştır: "*Bu İtikad Han, Şah Cihan'ın (1628-1658) eşi Mümtaz Mahal'ın babasıdır. Şimdi Asaf Han oldu. Şu an İtikad Han unvanı Asaf Han'ın küçük kardeşi Şapur'a (Shapur) devredilmiştir*." (Jahangir Shah, 1909, s. 451). Ayrıca Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin oğlu ve İsmet Begüm'ün de amcası Mirza Gıyasüddin de "*Asaf Han*" unvanına sahip olmuştur (Fatima Jauhar, 2015, s. 3).

[79] Zat, Babürlü Devleti'nde bir subayın kişisel rütbesine denir (Jahangir Shah, 1999, s. 472).

[80] Babürlü Devleti'nde yer alan ikili sıralama sisteminin ikinci kısmına savar denilmektedir. Bir subayın savarı, sahaya sürmesi gereken at ve asker sayısını ifade etmektedir (Jahangir Shah, 1999, s. 472).

saygınlığına terfi ettirmiştir (Elliot & Dowson, 1877, s. 46; Abul Fazl Allami, 1997, s. 575). Elliot ve Dowson, Mu'temed Han'ın yazmış olduğu İkbâlnâme-i Cihângîrî'nin özetini ele alırken eserde Asaf Han için "*Nevvab Asaf Han*" ifadelerini kullanmışlardır (Elliot & Dowson, 1875, s. 420)[81]. Bu unvanlar da Asaf Han'ın o dönemde ne kadar kıymetli bir kişi olduğunu gözler önüne sermektedir.

Asaf Han (Ö. 1641) hem siyasi hem de özel anlamda hanedan ailesine yakın olmayı başarmıştır. Çünkü Asaf Han'ın kızı Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631), Cihangir Şah'ın (1605-1627) oğlu Şehzade Hürrem ile evlenmiştir. Bu vesileyle Asaf Han da hazine ve inşaat projelerinden sorumlu saray görevine atanmıştır (Lal R. , 2020, s. 108). Şah Cihan (1628-1658), Asaf Han'ı vefatından sonra daha önce hiçbir devlet memurunun erişemediği rütbe ve saygınlığa yükseltmiştir (Elliot H. M., 1875, s. 74). Asaf Han vefat ettiğinde, babası İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) mal varlığının iki katından fazla mülkü olduğu aktarılmış ve dokuz bin atlı mansıba ulaşmıştır (Elliot & Dowson, 1877, s. 68).

2.3. Nur Cihan Begüm'ün Evlilik Hayatı

1577 doğumlu Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) iki evlilik yapmıştır. Nur Cihan Begüm ilk evliliğini 1594 (ya da 1595) yılında 17 yaşındayken Şir Efken Han ile yapmış olup, 1607 yılında on üç yıllık evliliğin ardından eşinin ölümü üzerine dul bir şekilde saraya gelmiş ve harem görevlisi olarak işe başlamıştır. Dört yıllık bir zaman diliminin ardından dönemin hükümdarı Cihangir Şah ile (1605-1627) 1611 yılında otuz dört yaşındayken ikinci evliliğini gerçekleştirmiştir. Aşağıda bu evliliklerle ilgili bilgiler aktarılmıştır.

2.3.1. Şir Efken Han ile Evliliği

Şir Efken Han'a "*Ali Kuli (Kulu) Bey*" ya da "*Ali Kuli İstaclu*" da denmiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 591). İstaclu, Türk bir kabilenin ismidir (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 837). Bu sebeple Şir Efken Han'ın Türk soylu olduğu anlaşılmaktadır. Ali Kuli Bey, bir av esnasında gösterdiği cesaretten ötürü "*Şir Efken*" unvanını almıştır. Bayur'a göre bazı tarihçilerin Ali Kuli İstaclu için

[81] Güncel kaynaklar, Şah Cihan (1628-1658) döneminde Mu'temed Han tarafından kaleme alınan *İkbâlnâme-i Cihângîrî* adlı eserin objektif bir şekilde ele alınmadığına değinmiştir. Bunun sebebi ise Nur Cihan Begüm ile Şah Cihan arasındaki gerilim gösterilmiştir (Misra, 1967, s. 35).

“*Şir Afgan*” demesi yanlıştır (Bayur, 1987, s. 166). Zira Nur Cihan Begüm’ün (Ö. 1645) hayatı hakkında derin araştırmalar sunan Findly ve Hindistan hakkında üç ciltlik eser sunan Bayur, Ali Kuli İstaclu’nun Türk[82] olduğunu savunmuştur (Banks Findly, 1979, s. 14; Bayur, 1987, s. 165). Bu sebeple Şir Efken Han’ın Afgan soylu olmadığı ve unvanının doğrusunun “*Şir Afgan*” değil “*Şir Efken*” olduğu düşünülmektedir. Çünkü, Şir (شیر), Farsça’da “*Aslan*” demektir (Farsça Sözlük, t.y.). Bu sebeple kendisine Cihangir Şah (1605-1627) tarafından “*Aslan deviren/ öldüren*” anlamlarına gelen “*Şir Efken*” (شیر افکن) unvanı verilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 79; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 66).

Şir Efken Han, II. Şah İsmail’in sarayında sofra görevlisi olarak çalışmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 79; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 65; Motamad Khân, 1865, s. 23; Prasad B. , 1930, s. 174). 1577’de[83] hükümdarın ölümünün ardından İran’dan kaçmıştır. 1592’de Pencap bölgesindeki Multan’a ulaştığında Abdur-Rahim[84] Han önderliğindeki Babürlü ordusuna katılmıştır (Motamad Khân, 1865, s. 23; Lal R. , 2020, s. 62; Banks Findly, 1993, s. 14). Abdur-Rahim, Şir Efken Han’ın sefer esnasında göstermiş olduğu cesareti Ekber Şah’a (1556-1605) anlatmıştır. Ekber Şah da bu cesaretin karşılığı olarak Şir Efken Han’a uygun bir mansıb vermiştir (Lal R. , 2020, s. 246; Elliot & Dowson, 1875, s. 404).

Devlet erkanında kendine bir yer edinen Şir Efken Han, 1594[85] (Lal R. , 2020, s. 61) yılında Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ile Ekber Şah’ın (1556-1605) sarayında evlenmiştir[86] (Abul Fazl Allami, 1997, s. 591). Bu evliliğin ardından Şir Efken

[82] Yusuf Hikmet Bayur’a göre o dönemlerde İran topraklarının çoğunluğunu Türkmenler oluşturmuştur. İran’dan göç eden hem Gıyas Bey’in hem de Ali Kuli Bey’in Türk olduğunu, özellikle Ali Kuli Bey’in hem ismen hem de oymak adlarına göre Türkmen beyi olduğunu kesin bir dille belirtmiştir. O dönemde İran’ın ordu ve yönetiminde Türkler bulunmuş ve bu insanlar yine Türk devleti olan Babürlülere göç etmiştir. Yine Bayur’a göre İranlı birinin gelip o dönemde Babürlü Devleti’nin Türk ordusuna komutanlık etmesi gerçeğe uygun gelmemiştir (Bayur, 1987, s. 165).

[83] Bu tarih Nur Cihan Begüm’ün doğduğu tarihtir (Siddiqui, 2007, s. 251). Bu sebeple Şir Efken Han’ın İran’dan Hindistan’a kaçtığı 1577 yılı doğruysa; Nur Cihan Begüm ile Şir Efken Han arasında belirgin bir yaş farkının olduğu görülmektedir.

[84] Şair, çevirmen ve komutan olan Abdur-Rahim, Ekber Şah’ın (1556-1605) vekil yardımcılığını yapmıştır. Annesi Selime Sultan Begüm, babası ise Bayram Han’dır. Bayram Han’ın vefatının ardından Selime Sultan Begüm, kuzeni Ekber Şah ile evlenmiştir (Lal R. , 2020, s. 62).

[85] Mukherjee, düğün tarihini 1595 olarak vermiştir (Mukherjee, 2001, s. 171).

[86] Mihrünnisâ’nın Şir Efken Han ile evlendirilmek istenmesinin arkasında, Gıyas Bey’in yıllar önce yaptığı gibi Şir Efken Han’ın da İran’daki zulümden kaçması, Hindistan’da daha rahat bir yaşam araması, güçlü ve cesur bir savaşçı olması gösterilmektedir. Bu sebeple Şir Efken Han, Mihrünnisâ gibi parlak ve başarılı bir kıza uygun görülmüştür (Lal R. , 2020, s. 63).

Han’a daha sonra Bengal’de bir cagir verilmiştir (Motamad Khân, 1865, s. 55). 1597[87]’de doğan kızları Ladili Begüm ile burada yaşamaya başlamışlardır (Islam, 2010, s. 88; Schimmel, 2004, s. 149; Banks Findly, 1979, s. 14; Mukherjee, 2001, s. 171).

Mihrünnisâ ile Ali Kuli Bey’in (Şir Efken Han) düğününün nerede yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak Lal’e göre en olası yer İ’timâdüddevle’nin (Ö. 1622) Agra’daki evidir (Lal R. , 2020, s. 60). Lal, Mihrünnisâ ve Şir Efken Han’ın düğününden detaylar aktarmıştır. Düğünden önceki akşam kına gecesi organize edilmiş ve Mihrünnisâ’nın elleriyle ayaklarına kınalar yakılmıştır. Yere kıbleye bakacak şekilde beyaz bir örtü serilmiş ve Şir Efken Han’ın gönderdiği ayna bu beyaz örtünün üzerine yerleştirilmiştir. Ertesi gün Şir Efken Han, Babürlü topraklarında akrabası olmaması sebebiyle gelin evine İran’dan göç eden arkadaşlarıyla birlikte gitmiştir. Çiçek desenleriyle işlenmiş bir perde, düğün yerinde bulunan kadınlar ve erkekleri birbirinden ayırmıştır. Hem gelin hem de damat beyaz giyinmiştir. Altın rengi ipliklerle işlenmiş bir peçe, Mihrünnisâ’nın yüzünü örtmüştür. Gıyas Bey’in (Ö. 1622) ailesinin İran’dan Babürlü topraklarına gelen ilk üyesi olan İsmet Begüm’ün (Ö. 1621) kuzeni (amcası Bediüzzaman’ın oğlu) Cafer Bey (Asaf Han 3) de düğün günü ailenin misafiri olmuştur. Düğünün ardından yeni çift Bengal eyaletinin Burduvan (Burdwan) kasabasındaki yeni evlerine gitmişlerdir. Bu yolculuğunda ve bundan sonraki hayatında Mihrünnisâ’nın süt annesi Dai Dilaram da kendisine yoldaşlık etmiştir (Lal R. , 2020, s. 60-66). Dai Dilaram, Mihrünnisâ’yı nasıl büyüttüyse Mihrünnisâ’nın kızını da aynı şekilde büyütmüştür. Mihrünnisâ ve Şir Efken Han bebeklerine, Ladili ismini vermişlerdir. O dönemlerde evlilik için ideal yaş yedi ya da sekiz olmuştur. Dahası on iki yaşını geçen ve evlenmemiş kızlar, aileleri için bir utanç kaynağı haline gelmiştir. Ancak bu durum Mihrünnisâ ve Şir Efken Han için geçerli olmamıştır. Kızlarını evlendirmek için özel bir çabaya girmemişlerdir. Ladili Begüm’den sonra başka çocukları da olmamıştır[88]. Lal’e göre Mihrünnisâ’nın doğumunun çok zor olması,

[87] Ruby Lal’e göre Ladili Begüm’ün doğum tarihi 1600 ya da 1601 yılı olmuştur (Lal R. , 2020, s. 73). Ellison Banks Findly’ye göre ise Ladili Begüm, Cihangir Şah’ın tahta çıkış tarihi olan 1605 yılında dünyaya gelmiştir (Banks Findly, 1993, s. 18). Seyahatnamesinde Nur Cihan Begüm dönemi hakkında zengin bilgiler sunan Joannes De Laet de Cihangir Şah ve Mihrünnisâ’nın tanıştığı 1611 yılında, Ladili Begüm’ün altı ya da yedi yaşlarında olduğunu belirtmiştir (Laet, 1974, s. 181).

[88] Hollanda Doğu Hindistan Şirketi’nin yöneticilerinden De Laet, Şir Efken Han’ın oğlu ve erkek kardeşi olduğunu belirtmiş, Şir Efken Han’ın ölümü üzerine oğlu ve kardeşinin hapse atıldığını notlarına eklemiştir (Laet, 1974, s. 180). Şah Navaz Han da Şir Efken’in ölümü üzerine oğlu, kızı

başka bir çocuk dünyaya getirmesine engel olmuştur. Erkek çocuklarının ödüllendirildiği bir çağ ve kültürde yaşayan bir çift için oğulsuz bir ev ne ifade ederse etsin, Şir Efken Han'ın bir erkek varis için başka bir eşle daha evlendiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca eşine sadık bir koca olmasına rağmen, yaptığı iş sebebiyle çoğu zaman evinden uzak kalmıştır. Bu sebeple Mihrünnisâ ve Ladili Begüm genellikle yalnız yaşamışlardır (Lal R. , 2020, s. 73-75; Banks Findly, 1993, s. 18). Şir Efken Han, beş yıldan daha uzun süre evinden uzakta kalmıştır. Lal, burada Şir Efken Han'ın kısa süreli Allahabad'a taşınmış olabileceğini iddia etmiştir. Bu sebeple Mihrünnisâ, kaplanlar ve soyguncular tarafından rahatsız edilen ücra bir bölgede tek başına kalmıştır. Lal, Mihrünnisâ'nın hem kızını hem de Dai Dilaram'ı koruyabilmek için ateşli silah alıp avcılığı bu süreçte öğrendiğini iddia etmiştir. Mihrünnisâ, eşinin olmadığı bu süreçte komşularıyla av partilerine katılarak veya farklı sebeplerle toplanarak Bengal'deki yönetimin yapısını ve politikasını anlamaya çalışmıştır (Lal R. , 2020, s. 79). Bu siyasi sohbetler, gelecek zamanlarda Mihrünnisâ'nın işlerini kolaylaştırarak önünü açmıştır.

Lal'e göre yeni evli olan Mihrünnisâ ve Şir Efken Han, birbirinden oldukça farklı karakterde olmuştur. Şir Efken Han cüretkâr ve inatçı bir adam olarak tanınmıştır. Mihrünnisâ ise nazenin, estetik düşüncelere sahip, şiirden tasarım ve avcılığa kadar pek çok alana ilgi duyan bir kadındır. Fars diline hâkim bir şekilde büyümüştür. Şir Efken Han görevi sebebiyle evlerinde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ile ticaret, vergiler, kamusal şikayetler ve Babürlü sarayından gelen haberlerle ilgili konuları tartışmışlardır. Mihrünnisâ'nın ilerleyen yıllarda siyasi alandaki güçlenişinin temelinde ilk eşi Şir Efken Han'la siyasi konularda yaptığı tartışmalar da etki etmiş olabilir. Çünkü o dönemde Şir Efken Han ve Mihrünnisâ'nın yaşadığı kasaba olan Burduvan (Burdwan), bürokratik ve feodal baskıların ağırlaştığı bir sınır toprağıdır (Lal R. , 2020, s. 72).

2.3.2. Şir Efken Han'ın Ölümü Üzerine Saray Hizmetine Girmesi

Agra'dan Dakhin'e doğru sefere çıkan Ekber Şah (1556-1605), Şehzade Selim'i (Cihangir Şah) de Udaipur'un Rana'sına karşı sefere göndermiş ve şehzadeye yardım

ve Mihrünnisâ'nın saraya götürüldüğünü belirtmiştir (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 838). Ancak Laet ve Şah Navaz Han haricinde dönemin kaynaklarında ve güncel literatürde Şir Efken Han'ın başka bir çocuğundan bahsedilmemiştir.

etmek için yanına Ali Kuli Bey'i[89] (Şir Efken Han) atamıştır (Motamad Khân, 1865, s. 23; Banks Findly, 1993, s. 15). Burada bir av sırasında göstermiş olduğu cesaretten ötürü Şehzade Selim, Ali Kuli Bey'e "*Şir Efken*" (Aslan deviren) unvanını vermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 79; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 66; Elliot & Dowson, 1875, s. 397). Cihangir Şah (1605-1627) tahta çıktıktan sonra Şir Efken Han'a cagir vererek Bengal'e göndermiştir. Ancak zamanla Şir Efken Han'ın asi biri olduğu bildirilmiştir. Cihangir Şah hem sütkardeşi hem de Bengal valisi olan Kutbuddin Han Koka'yı, Şir Efken Han'ı izlemekle görevlendirilmiştir. Vali Kutbuddin, Şir Efken Han'ın olumsuz davranışlarının olduğunu fark etmiş ve Cihangir Şah'a aktarmıştır (Elliot & Dowson, 1875, s. 402). Cihangir Şah ise "*Kutbuddin Han'a Ali Kuli'yi saraya çağırmasını emrettim. Eğer boş fikirleri varsa, bedelini ödeyecek*" ifadelerini kullanmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 79; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 66). Valinin geldiğini duyan Şir Efken Han, onu karşılamak için iki askeriyle birlikte yola çıkmıştır. Ancak Kutbuddin'in adamları Şir Efken'in çevresine toplanarak onu yakalamıştır. İçinde bulunduğu durumdan şüphelenen Şir Efken Han, bunun ne anlama geldiğini sormuştur. Vali, adamlarına her ne kadar durmalarını emretse de Şir Efken Han kendisine karşı hazırlanmış bir plan olduğunun farkına vararak kılıcını çekmiştir. Hiç kimse ne olduğunu anlamadan o kılıcı Kutbuddin'in karnına sokmuştur[90]. Vali'nin askerleri ise Şir Efken Han'ın peşinden koşarken ona kılıçla saldırmıştır. Sonuç olarak önce Şir Efken Han ölmüş ve ardından ilerleyen saatler içerisinde de Vali Kutbuddin ölmüştür (Abul Fazl Allami, 1997, s. 557; Jahangir Shah, 1909, s. 114; Elliot & Dowson, 1875, s. 403; Prasad B. , 1930, s. 175).

Şir Efken Han'ın ölümünün ardından Mihrünnisâ ve kızı Ladili Begüm Agra'daki saraya gönderilmiştir. Bu durum, Babürlü Devleti'nde yaygın bir prosedür olmuştur. Bir Babürlü memuru öldürüldüğünde hükümdar, hayatta kalan eş ve çocukların sorumluluklarını üstlenmiştir. Vefat eden adamın mülkü ise hanedanlığın hazinesine kaydedilmiştir. Mihrünnisâ için on iki yıllık bir zaman dilimi geçmiş ve dul bir şekilde babasının evine değil, hanedanlığın haremine gönderilmiştir. Erkek kardeşlerinden bir tanesi hain olarak idam edilmiş ve babası

[89] Mu'temed Han, Ali Kuli Bey'in doğasında fitne ve isyan aramak olduğunu belirtmiştir (Motamad Khân, 1865, s. 23).
[90] Mu'temed Han, Kutbuddin Han'ın midesinden yaralandığını belirtmiştir (Motamad Khân, 1865, s. 24).

da ev hapsine alınmıştır. Kendi kaderi ise belirsizdir (Lal R. , 2020, s. 92). Mihrünnisâ hareme girdiğinde soylu hanımların gerektirdiği davranışlara sahip bir şekilde hareket etmiştir. Bu süreçte haremin nizam ve intizamını sağlayan kişi Ağa (Aka) Akayan adında eğitimli ve güvenilir bir kadındır. Mihrünnisâ haremde rahmetli hükümdar Ekber Şah'ın (1556-1605) ileri yaştaki eşleri ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) diğer eşleriyle birlikte yaşamıştır (Lal R. , 2020, s. 95-96). Mihrünnisâ haremde Rukiye Begüm'ün[91] (Ö. 1626) hizmetine verilmiştir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 573; Laet, 1974, s. 180; Tandon, 2015, s. 43). Ayrıca vefat eden Vali Kutbuddin Han Koka'nın intikamını almak isteyenler, Mihrünnisâ ve kızının peşini bırakmak istememiştir. Bu sebeple Mihrünnisâ ve kızı için en güvenilir yer Babürlü haremi ve Rukiye Begüm'ün koruması olmuştur. O süreçte Mihrünnisâ'nın ihtiyaç duyduğu korumayı en ideal şekilde Rukiye Begüm sağlayabilmiştir (Laet, 1974, s. 180; Banks Findly, 1993, s. 32; Schrieve, 2015, s. 4).

Zaman içerisinde Şir Efken Han'ın ölüm hikayesi farklı bir boyuta taşınmış ve araştırmacıları ikiye bölmüştür. Bazı araştırmacılar Cihangir Şah'ın (1605-1627), evlenmeden önce tanıdığı ve sevdiği Mihrünnisâ'da gözü olduğunu, ancak kendisiyle evlenemediği için Şir Efken cinayetini planladığı ve bu sebeple de eserinde Şir Efken için kötü sözler[92] sarf ettiğini belirtmiştir. Bazı araştırmacılar ise bu görüşü tamamen reddederek, durumun siyasi bir anlaşmazlık yüzünden olduğunu iddia etmişlerdir. Durum ne olursa olsun, Şir Efken'in ölümünden sonra Mihrünnisâ, küçük kızıyla birlikte Agra'ya geri dönmüş ve Ekber Şah'ın (1556-1605) eşi Rukiye Begüm'ün hizmetine girerek dört yıl boyunca sarayda yaşı ilerlemiş hanımların bakımlarını üstlenmiştir. Aşağıda Şir Efkan Han'ın ölümü üzerine Mihrünnisâ ile Cihangir Şah aşkları üzerine iddialara yer verilmiştir.

Ekbernâme'de Mihrünnisâ ve annesi İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) sık sık hareme gidip geldiği aktarılmıştır. Şehzade Selim'in hareme geliş gidişleri

---

[91] Doğuştan Babürlü Begüm'ü olan Rukiye Begüm (Ö. 1626), Hümayun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) erkek kardeşi Hindal Mirza'nın kızıdır. Aynı zamanda Ekber Şah'ın da ilk ve baş eşidir (Jahangir Shah, 1999, s. 437; Beveridge H. , 1927, s. 312-313; Das, 2007, s. 86). (Anand, 1992, s. 40; Prasad B. , 1930, s. 176) gibi bazı araştırmacılar Mihrünnisâ'nın Selime Sultan Begüm'ün hizmetine girdiğini iddia etmiştir. Ancak diğer muhtelif kaynakların çoğunluğu Rukiye Begüm'de ısrarcı olmuştur.

[92] 20 Mayıs 1607 tarihinde vefat eden Şir Efken Han'la ilgili Cihangir Şah "*Umulur ki o rezil sefilin yeri ebediyen cehennem olur*." ifadelerini kullanmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 79; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 66).

esnasında Mihrünnisâ'yı görüp âşık olduğu ve Ekber Şah'ın (1556-1605) bu olayı önlemek için Şehzade Selim'in bir askeri seferi esnasında Mihrünnisâ ile Ali Kuli Bey'i (Şir Efken Han) evlendirdiği aktarılmıştır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 591; Lal R. , 2020, s. 97). Hunter de benzer ifadeleri kullanmıştır. Ekber Şah, Mihrünnisâ'yı Şehzade Selim'in gözünün önünden kaybetmek için Şir Efken Han ile evlendirmiştir. Ancak Şehzade Selim hükümdar koltuğuna oturduğunda, evli çifte boşanmalarını emretmiştir. Şir Efken Han, bu emre karşı gelmiş ve bu sebeple öldürülmüştür. Saraya getirilen Mihrünnisâ, belli bir süre inzivada kaldıktan sonra Cihangir Şah (1605-1627) ile evlenmiştir (Hunter, 1893, s. 141).

Ghosh'a göre Mihrünnisâ, sekiz yaşından itibaren Şehzade Selim ile evlenmenin ve *Padişah Begüm* olmanın hayalini kurmuştur (Ghosh, 2018, s. 454). Bu iddialar Mihrünnisâ ile Şehzade Selim'in (Cihangir Şah) çok gençken tanışma ihtimalini ortaya koymaktadır. Araştırmacılara göre Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm'ü (Ö. 1645) ilk evliliğini yapmadan önce tanımış ve âşık olmuştur (Das, 2007, s. 232). Findly'ye göre böyle bir durum varsa karşılaştıkları ilk şehir, büyük olasılıkla Gıyas Bey'in (Ö. 1622) görev yaptığı Agra ya da Lahor şehri olmuştur. Mihrünnisâ ile Şehzade Selim arasında böyle bir ilişkinin olduğu iddiasını ortaya atan ilk kişi, Hollandalı tüccar Pieter van den Broecke olarak tarihe geçmiştir. Findly'ye göre Pieter van den Broecke bu iddiayı çarşı dedikodularına dayanarak yazmıştır (Banks Findly, 1993, s. 13). Edward Holden de Cihangir Şah'ın gençken Mihrünnisâ'ya âşık olduğunu savunanlardan olmuştur. Edward Holden'e göre Cihangir Şah saltanatının ilk yıllarında, Mihrünnisâ'ya olan aşkı için Vali Kutbuddin Han'ı, Mihrünnisâ'nın boşanmasını sağlamak ve saraya göndermekle görevlenmiştir. Bu görüşmenin ayrıntıları bilinmese de Şir Efken Han bu durumu öfkeyle karşılamış ve çıkan arbedede vefat etmiştir. Edward Holden, Mihrünnisâ'nın ilk eşi Şir Efken Han'a içtenlikle bağlı olduğunu da notlarına eklemiştir (Holden, 1895, s. 251).

Bazı araştırmacılara göre yukarıda bahsedilen bu iddialar halk dedikodusudur. Avrupalı seyyahlar, Şah Cihan (1628-1658) ve Evrengzîb'in (Alemgir) (1658-1707) hükümdarlığı sırasında bu dedikodularla karşılaşmış ve bunları seyahat defterlerine yazmışlardır (Chakrabarty, 2016, s. 80; Edwardes & Garrett, 1930, s. 58). Şehzade Selim'in genç Mihrünnisâ'ya âşık olması üzerine,

Gıyas Bey'in (Ö. 1622) kızını Şir Efken adında bir gençle evlendirmesi ve Cihangir Şah (1605-1627) tahta geldikten sonra Mihrünnisâ'yı geri almak için Şir Efken'i öldürmeyi planlaması hakkında yeterli kanıt yoktur. Ancak çeşitli kaynaklar, Mihrünnisâ'nın dul olarak Agra'ya döndüğünde ve Ekber Şah'ın (1556-1605) eşi Rukiye Begüm'ün (Ö. 1626) evinde çalışmaya başladığında hükümdarla birbirlerine âşık olduğu gerçeğini doğrulamaktadır (Mukherjee, 2001, s. 50). Cihangir Şah'ın Şir Efken Han'ı öldürmediği konusuna Poornima Unni de katılmıştır. O, Cihangir Şah'ın Nur Cihan'ın (Ö. 1645) kocası Şir Efken'in ölümündeki rolünü reddetmiş ve "*Cihangir Şah, Nur Cihan'ı isterse Şir Efken'i öldürmesine gerek yoktu; sadece onu istemek zorundaydı, çünkü eğer hükümdar evli bir kadını isterse kocasının onu boşaması ve hükümdara vermesi Timurlu geleneğiydi*"[93] demiştir (Unni, 2018, s. 79-80).

Çeşitli kaynaklara göre, Şir Efkan Han'ın ölümünde Cihangir Şah'ın (1605-1627) Mihrünnisâ'ya olan aşkı etkili olmamıştır. Bayur'a göre Şir Efken'in ölümüyle Cihangir Şah'ın hiçbir alakası yoktur. Zira Şir Efken Han'ın ölümü ile Cihangir Şah ve Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) evliliği arasında geçen zaman dilimi bu çelişkileri ortadan kaldırmaktadır (Bayur, 1987, s. 166). Eğer ki Cihangir Şah, Şir Efken Han'ı sadece Nur Cihan Begüm için öldürtmüş olsaydı, neden Şir Efken Han ölür ölmez Nur Cihan Begüm ile evlenmemişti? İşte Batılı tarihçiler bu sorunun cevabını verememişlerdir. Bu sebeple Zia-ud-Din, bu olayın tamamen Şir Efken ve Kutbuddin'in idari bir meselenin yürütülmesi sırasında karşılıklı öldürüldükleri bir kaza olduğunu aktarmıştır (Zia-ud-Din, 2012, s. 195).

Bu açıklamalardan yola çıkarak Cihangir Şah'ın (1605-1627) Mihrünnisâ ile Şir Efken Han'ın evliliklerinden önce Mihrünnisâ'ya âşık olup olmadığı meçhuldür. Prasad, Babürlü hanedanına karşı yapılmış onursuz bir skandalı hiç kimsenin yazamayacağını belirterek, saray kayıtlarının hiçbirinde Cihangir Şah'ın Şir Efken Han'ı öldürtebileceği bilgisinin yer almadığını belirtmiştir (Prasad B. , 1930, s. 177). Cihangir Şah döneminde Babürlü topraklarına gelen Batılılar, Şehzade Hüsrev'in ölümünü, Şah Cihan'ın (1628-1658) isyanını ve Mahabat

[93] Cihangir Şah'ın babası Ekber Şah da Timurlu geleneklerine uyarak, zamanında Abd-ul Wasi'nin hanımını beğenmiştir. Ekber Şah, Ald-ul Wasi'yle anlaşarak eşinden boşanmasını istemiş ve bahsi geçen kadınla kendisi evlenmiştir. Bu durum üzerine Badaoni, bir hükümdarın herhangi bir kadını beğenmesi üzerine, kocasının o kadını boşamasının Timurlu geleneği olduğunu belirtmiştir (Al-Badaoni, 2009a, s. 59).

Han’ın isyanını bile mektuplarında aktarmıştır. Ama ne hikmetse hiç kimse Şir Efken Han’ın ölümüne sebep olarak Cihangir Şah’ın Mihrünnisâ’ya duyduğu büyük aşkı kaleme almamıştır. Bu sebeple Prasad, o dönemde Cihangir Şah’ı Şir Efken Han cinayetiyle suçlayan hiçbir çağdaş yazarın olmadığını belirterek bu durumun asılsız olduğunu savunmuştur. Dahası Ekber Şah’ın (1556-1605) Mihrünnisâ’yı gelin olarak istememesinin bir sebebinin olmadığını, çünkü babası Gıyas Bey’in (Ö. 1622) önemli bir devlet adamı olduğunu belirtmiştir. Diğer bir mesele ise Cihangir Şah’ın Ali Kuli Bey’e “*Şir Efken*” unvanını vermesidir. Prasad’a göre Cihangir Şah Mihrünnisâ’ya âşık olsaydı kocası Ali Kuli Bey’e unvan verip onu yüceltmezdi (Prasad B. , 1930, s. 177-179). Ayrıca Cihangir Şah, Rana’ya karşı Şir Efken Han’la savaşa katılıp sırt sırta mücadele vermiştir. Banks Findly, o dönemde Şir Efken Han ile Cihangir Şah arasında aynı kadın için bir rekabet olsaydı, Ekber Şah’ın iki adamı asla asker arkadaşı olarak sefere göndermeyeceğini kaleme almıştır (Banks Findly, 1993, s. 15). Ancak Banks Findly, yine de Cihangir Şah ile Mihrünnisâ’nın 1611 yılından önce tanışma ihtimallerinin olabileceğine de değinmiştir. Çünkü Cihangir Şah’ın oğlu Şehzade Hürrem ile Mihrünnisâ’nın yeğeni Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631), 30 Ocak 1607 tarihinde nişanlanmıştır. Bu nişan 30 Mayıs 1607’de Şir Efken Han’ın öldürülmesinden dört ay önce gerçekleşmiştir. Cihangir Şah’ın, gelininin halasını tanınamama ihtimali olabilir mi? Mihrünnisâ, Ercüment Banu’nun nişanında olamasa da ne o süreçte ne de Mihrünnisâ’nın eşinin ölümünden sonra haremde geçirdiği dört yıl boyunca hiç karşılaşmamaları mantıklı mıdır? Banks Findly’ye göre zamanlama kesinlikle Cihangir Şah’ın Şir Efken Han’ı öldürmesini desteklemektedir. Çünkü 1607’nin ocak ayında Cihangir Şah, Mihrünnisâ’yı görüp beğendiyse, mayıs ayına kadar ölüm planı yapacak ve uygulayacak kadar vakti olmuştur (Banks Findly, 1993, s. 39).

Yukarıdaki açıklamalar neticesinde eşi vefat eden Mihrünnisâ’nın kızıyla beraber Agra’daki saraya giderek Rukiye Begüm’ün (Ö. 1626) hizmetinde dört yıl çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Bu süre zarfında yaşı ilerlemiş ve hasta saray hanımlarıyla ilgilenen Mihrünnisâ kendini geliştirmiştir. Bu edinmiş olduğu bilgiler ileride Cihangir Şah hastalandığında onun tedavisi için yardımcı olacaktır.

2.3.3. Cihangir Şah ile Evliliği

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) tanışmaları ve âşık olmalarıyla ilgili çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddialardan gerçeğe en yakın olanı, Nur Cihan Begüm'ün dul bir şekilde Agra'ya dönüp Rukiye Begüm'ün hizmetine girdikten sonra tanışmaları yönündedir. Çünkü 1611'deki Nevruz kutlamalarından önce yeterli sayıda kanıt yoktur (Schuster, 2017, s. 28; Edwardes & Garrett, 1930, s. 59). Bu Nevruz kutlamaları sırasında (21 Mart 1611) Cihangir Şah (1605-1627) çarşıda Rukiye Begüm ile birlikte alışveriş yapan Mihrünnisâ'yı görüp âşık olmuştur (Banks Findly, 1993, s. 36). Bu olayı Ruby Lal detaylı bir şekilde anlatmıştır. Cihangir Şah, dönemin meşhur çarşısı olan Mina çarşısına gelmiştir. Bir çift pahalı ve ender bulunan güvercin almıştır. Çok güzel bir çiçek görmüş ve onu koparmak istemiş, ancak elleri dolu olduğu için koparamamıştır. Bu sırada yanında beliren bir kadına güvercinleri tutmasını söylemiştir. Çiçeği koparıp kadından güvercinleri almak için döndüğünde, kadının elinde sadece bir güvercin kaldığını görmüştür. Cihangir Şah diğer güvercini sorduğunda ise, kadın güvercinin yavaşça uçup gittiğini belirtmiştir. Bunun nasıl olduğunu sorduğunda ise kadın "*Bunun gibi*" diyerek yavaşça elini gevşetmiş ve diğer güvercin de uçmuştur. Böylelikle Cihangir Şah hem değerli güvercinlerini kaybetmiş hem de karşısındaki kadına âşık olmuştur (Lal R. , 2020, s. 7).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve Cihangir Şah'ın (1605-1627) aşkıyla ilgili De Laet ise farklı bir iddia ortaya atmıştır. Bir gün Rukiye Begüm (Ö. 1626), hükümdarın haremde olduğu bir vakit Mihrünnisâ'yı da aynı ortamda bulundurmuştur. Mihrünnisâ'nın haremde olduğunu öğrenen Cihangir Şah, peçeli olmasına rağmen kendi eliyle peçesini açıp yüzüne bakmıştır. Birkaç gün sonra Nevruz kutlamaları esnasında Mihrünnisâ, 6-7 yaşındaki kızı Ladili Begüm'ü Cihangir Şah'ın yanına götürmüştür. Mihrünnisâ'ya derin bir sevgi besleyen Cihangir Şah "*Bu çocuğun babası olacağım*" demiştir. Cihangir Şah'ın bu itirafına karşılık Mihrünnisâ ise "*Ben kimim ki hükümdarın eşleri arasında yer alayım? Hükümdarımız zavallı bir dul olan beni dikkate almamalı. Sadece bu çocuğa acıyın ve ona iyilik yapın*." demiştir. Bu sohbetin ardından Cihangir Şah, Mihrünnisâ'ya o kadar çok âşık olmuştur ki kırk gün boyunca her akşam İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) evinin önüne kadar gitmiş ve şafakta geri dönmüştür. Cihangir Şah'ın Nur

Cihan Begüm'ü bu kadar çok sevmesinin temeli gençlik yıllarına kadar dayanmış, Mihrünnisâ ile Şir Efken Han'ın nişanlı olması sebebiyle Ekber Şah (1556-1605) bu ilişkiye izin vermemiştir (Laet, 1974, s. 181).

Cihangir Şah (1605-1627) ve Mihrünnisâ evliliğiyle ilgili en makul açıklamayı Della Valle yapmıştır. Bu açıklamaya göre Cihangir Şah, Mihrünnisâ'ya âşık olduğunda onu evliliğe ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Mihrünnisâ, rahmetli eşine karşı sadık bir kadın ve şerefli bir babanın kızı olarak Cihangir Şah'ı reddetmiştir. Cihangir Şah bu hareketten hoşlanmasa da asla vazgeçmemiştir. Çünkü o dönemde hükümdar yasal olarak istediği kadını kendine eş olarak alabilmiştir. Ancak böyle bir durumda da Mihrünnisâ'nın onuru kırılacağı ve gönüllü bir evlilik olmayacağı için Cihangir Şah çok uğraşmış ve Mihrünnisâ'yı ikna etmeyi başarmıştır (Della Valle, 1976, s. 54).

Prasad'a göre Cihangir Şah (1605-1627) döneminin hiçbir olayı Cihangir Şah ile Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) evliliği kadar dikkat çekici olmamıştır[94] (Prasad B. , 1930, s. 170). Çünkü Babürlü devrinde bir kadın otuz yaşına geldiğinde evlenmek için yaşlı kabul edilmiştir. Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'e âşık olup onunla evlendiğinde, o sadece bu yaşın üzerinde değil, aynı zamanda bir kız annesi olmuştur. Her ne kadar son derece güzel, kültürlü ve yetenekli olsa da o günlerde çevresi güzel kadınlarla dolu olan bir hükümdar için o yaşta bir hanımefendiyi sevmek ve onunla evlenmek, kesinlikle gerçek bir aşk olarak görülmüştür. Birçok yabancı seyyah, anlatılarında Cihangir Şah ve Nur Cihan'ın aşkından bahsetmiştir. 25 Mayıs 1611'deki düğünlerinden bu yana Nur Cihan Begüm sadık bir eş, bilge ve adaletli bir hükümdar, zeki bir politikacı olduğunu kanıtlamıştır (Lal R. , 2020, s. 2; Mukherjee, 2001, s. 51). 30 Ağustos 1569 doğumlu Cihangir Şah (Konukçu, 1993, s. 538) ile 1577 doğumlu Nur Cihan Begüm'ün (Siddiqui, 2007, s. 251) arasında sekiz yaşlık bir fark vardır. Hal böyle olduğunda 25 Mayıs 1611 yılındaki evliliklerinde Nur Cihan Begüm otuz dört, Cihangir Şah ise kırk iki yaşında olmuştur.

Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm'e olan aşkını aşağıdaki satırlarla kâğıda dökmüştür:

---

[94] Ek 2: Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah ile Görselleri.

“*Ol muhaddere-i nâh'id-ahter benim hâneme gelmedikce nizâm-ı esbâb-ı zînet ü tecemmül ve lezzet-i cân-fezâyı izdivâc-ı te'ehhül nedir bilmezdim. Pederimin zamân-ı saltanatında bu banu-yı hacle-serâ-yı ismeti sükkân-ı belde-i Lahor'dan Şir-efgen nâm ser-keşe nâmzed etmişler idi. Mezbûrun katlinden sonra hemân kadîyı ihzâr edip seksen kerre yüz bin eşrefi penç-miskalî mehr*[95] *tesmiyesiyle kendime nikah etdim…. Hâlâ leb-rîz-i zer ü sîm ve mâl-â-mâl-i dürr-i yetîm olan sarây-ı saltanatım bi't-tamâm anın kabza-i tasarrufunda ve kendüye ziyâde i'timâdım olmağla, adetâ tenâvül etdiğim afyonu dahi anın mührüyle getirirler. Ve tamâm-ı devlet-ü saltanat ve menâfi-i memleketim anın yed-i istiklal ve pençe-i tasarrufundadır.*” (Nûrü'd-Dîn Cihângîr Şâh, 2013, s. 74-75).

Cihangir Şah bu sözlerle edepli ve adaplı kadın olarak belirttiği Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645), kendi hanesine gelmedikçe evliliğin güzelliğini, evrenin lezzetini ve evlenip damat olmanın ne olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Ekber Şah'ın (1556-1605) saltanatı döneminde Nur Cihan Begüm'ü, Lahor'dan Şir Efken isimli bir asiye verdiklerini ama Şir Efken'in ölümünden sonra kadıyı huzuruna çağırarak, belirli bir mehir karşılığında nikahlandıklarını dile getirmiştir. Cihangir Şah'ın saltanatının tamamının, Nur Cihan Begüm'ün dudakları arasında olduğunu ve ona çok güvendiğini belirtmiştir. Hatta bağımlısı olduğu afyonu bile Nur Cihan Begüm'ün mührüyle getirdiklerinden dem vuran Cihangir Şah, saltanatın ve memleketin menfaatinin onun tuğrasının tasarrufunda olduğunu belirtmiştir. Bu metinden de anlaşılacağı üzere Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'le evlenmeden önce evliliğin güzelliğini tatmadığını belirtmiştir. Ayrıca Cihangir Şah'ın yukarıda belirtmiş olduğu sözler abartı değildir. Zira saray ve devlet yönetimini Nur Cihan Begüm'ün hizmetine sunmuş ve yine Nur Cihan Begüm sayesinde içkiyi azaltmıştır. Ayrıca tüm bunlara istinaden Cihangir Şah; “*Ben saltanatı Nur Cihan Beyime verdim, bir sir (okka) şarap ve yarım sir etten başka bir şeye ihtiyacım yoktur*” demiştir (Motamad Khân, 1865, s. 57; Elliot & Dowson, 1875, s. 405; Elliot H. M., 1975, s. 124). Ancak burada Cihangir Şah'ın içkiye düşkünlüğüyle alakalı bir durum söz konusu olmamalıdır. Tarih sayfalarına bakıldığında pek çok tarihçi, güçlü kadınların siyasi alanda ön plana çıkmasının sebebini fettanlığa ya da hükümdarın içkisine bağlamaktadır. Oysa ki Cihangir Şah döneminde oturmuş devlet kurumları, zengin bir devlet hazinesi ve yolunda giden siyasi, askeri ve ekonomik olaylar söz konusudur. Söz konusu olan bir hükümdarın içki zafiyetinden kurnazca yararlanarak bir hak gaspında bulunan hükümdar eşi değil, bizzat devletin

[95] Mehir miktarı genellikle erkek ailesinin durumuna bağlı olmuştur. Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm ile evlilik akdi yaptığında çok yüksek bir meblağ ödemiştir. Adı geçen bu meblağ “7 crore ve 20 Lak rupi” değerindedir (Iftikhar, 2008, s. 185). 1 crore, 10.000.000'a eşit olmuştur (Jahangir Shah, 1999, s. 474).

kurumsallaşma biçiminin hükümdar eşine iktidar kullanma yolunu açıyor olmasıdır. Dolayısıyla bu dönemde içki bahane edilerek kadınların kurnazca ön plana çıkması söz konusu değildir.

Cihangir Şah (1605-1627), Mihrünnisâ ile evlendiğinde çok sayıda eşi ve çok sayıda cariyesi olan bir hükümdar olarak tarihe geçmiştir. Araştırmacılar Cihangir Şah'ın yirmi hanımı ve 300 cariyesi olduğunu varsaymışlardır. Sayı ne olursa olsun, Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) son eşi olmuştur (Unni, 2018, s. 80). Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'ün kendisine göstermiş olduğu ilgiyi şu cümlelerle aktarmıştır:

> *"Nur Cihan Begüm'ün ilaçları ve tecrübesi, özellikle bana şefkat ve sempati duyduğu için tüm doktorlarınkinden daha büyüktü. Bana daha az içmemi sağladı ve uygun ve etkili ilaçlar uyguladı. Her ne kadar doktorların daha önce reçetelediği tedaviler onun onayı ile yapılmış olsa da şimdi onun sevgisine güvendim, yavaş yavaş şarap tüketimimi azalttım ve uygun olmayan şeyler ve nahoş yiyeceklerden kaçındım. Gerçek hekimin bana diğer dünyadan tam bir iyileşme bahşedeceği umulmaktadır."* (Jahangir Shah, 1999, s. 368; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 381; Elliot H. M., 1975, s. 105-106).

> "*Hastalığım yavaş yavaş ateş ve baş ağrısına dönüştü. Durumumu, ülkeye ve konulara zarar vermemek için yakın dostlarımdan ve topluluğun çoğundan sakladım. Doktorları ve hekimleri de bilgilendirmedim. Birkaç gün bu şekilde geçti. Beni herkesten çok sevdiğini düşündüğüm Nur Cihan Begüm dışında harem mahremiyetinden hiç kimseye söylemedim. Ağır yemeklerden kaçındım ve az miktarda hafif yiyecekle yetindim ve her zamanki gibi her gün olduğu gibi Caroka Darşan'a gittim."* (Jahangir Shah, 1999, s. 161; Jahangir Shah, 1909, s. 266; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 151) .

Bu metinlerden anlaşılacağı üzere Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) Cihangir Şah (1605-1627) ile evlenmeden önce saray hareminde öğrenmiş olduğu hasta bakım bilgilerini Cihangir Şah rahatsızlandığında da uygulamıştır. Bir doktor gibi ilaçlarını düzenli olarak kontrol etmiş, sağlıksız olan çoğu şeyden de hükümdarı uzaklaştırmıştır. Cihangir Şah hastalığında Nur Cihan Begüm'ün telaşı kadar Nur Cihan Begüm hastalığında da Cihangir Şah telaşlanmış ve şifa aramıştır. Hükümdar bu olayı şöyle aktarmıştır:

> "*Nur Cihan Begüm'ün uzun zamandır acı çektiği bir hastalığı vardı. Hem Müslümanlar hem de Hindular, kendisine katılmak üzere atanan doktorlar birkaç çözüm yolunu denemişlerdi, ancak herhangi bir iyilik yapmamışlar ve onun tedavisi için yetersiz olduklarını itiraf etmişlerdi. Bu süre zarfında hekim Ruhullah tedaviyi ele geçirdiğinde, Allah'ın yardımıyla kısa sürede tamamen iyileşti. Bu değerli hizmetin ödülü olarak hekimi uygun bir rütbeye yükselttim ve ona memleketinde açıkça sahip olması için bir köy verdim. Ayrıca ben ona hesap edilmiş gümüş karşılığında belirlenen miktarda armağan verilmesini emrettim."* (Jahangir Shah, 1999, s. 286; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 286).

Balabanlılar'a göre Babürlü kadınlarının en ünlüsü, dördüncü Babürlü padişahı Cihangir Şah (1605-1627) ile evlenen Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) olmuştur. Birlikte çocukları olmamış, ancak Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm ile evliliğinden sonra bir daha asla evlenmemiş ve Nur Cihan Begüm'ün arkadaşlığını sarayındaki diğer herkese tercih etmiştir. Nur Cihan Begüm, eşinin hayranlığını ve güvenini hızla kazanarak, olağanüstü bir siyasi ve idari beceri sergilemiştir (Balabanlilar, 2010, s. 142). Önceki sayfalarda ele alınan bilgiler doğrultusunda, Nur Cihan Begüm'ün babasının ve ağabeyinin güçlü birer devlet adamı olması da Cihangir Şah'ın güvenini kazanmada önemli birer etken olduğu anlaşılmaktadır.

Niccolao Manucci'ye göre Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah'la (1605-1627) evlenmeden önce *Padişah Begüm* olmayı, babasının devlet erkanında mutlak güce sahip olması için vezir yapılmasını ve kardeşleri ile en yakın akrabalarının da sarayda önemli görevlere getirilmesini şart koşmuştur. Bunların hepsi Cihangir Şah tarafından kabul edilmiştir. Düğün için sekiz gün süren büyük bir ziyafet düzenlenmiş ve saray halkına pek çok hediyeler verilmiştir. Evlilikle birlikte çeşitli unvanlar alan Nur Cihan Begüm, hanedanlığı yönetme yetkisine de sahip olmuştur. Manucci'ye göre Nur Cihan Begüm gerçek bir hükümdar olmaya layık bir kadındır. Nur Cihan Begüm, Cihangir Şah'a eskisinden daha az içki içirmeyi başarmış ve en sonunda dokuz bardaktan fazla içmeyeceğini kabul ettirmiştir. Herhangi bir nedenle daha fazlasını isterse, Cihangir Şah'a izin vermemiştir. Bununla ilgili Manucci, Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah arasında geçen bir olaydan bahsetmiştir. Anlatılana göre müzisyenlerinin şarkılarını dinlemekle meşgul olan padişah, neşeyle içmeye başladığında kısa sürede dokuz bardağın sonuna gelip daha fazlasını istemiştir. Ama Nur Cihan Begüm zaten dokuz bardak içtiğini söyleyerek izin vermemiştir. Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'ün izin vermeyeceğini anladığında onu çekelemeye ve iteklemeye başlamıştır. Bu hareketlere karşılık Nur Cihan Begüm de Cihangir Şah'la boğuşmaya başlamış ve onu ısırmıştır. Hiç kimse onları ayırmaya cesaret edememiştir. Odanın gürültüsünü duyan müzisyenler sanki biri yaralanmış gibi bağırmış, giysilerini yırtıp, elleri ve ayaklarıyla vurmaya başlamışlardır. Cihangir Şah ile Nur Cihan Begüm ise bir şey olduğunu sanarak o tarafa yönelmiş ve tartışmaları bitmiştir. Müzisyenlerin bu numarasından memnun olan Cihangir Şah onlara ödüller yağdırmıştır. Ancak Nur Cihan Begüm'ü çok kızdırmıştır ve ne yaparsa yapsın affedilmemiştir. Cihangir

Şah, Nur Cihan Begüm ne isterse yapmaya hazır olduğunu dile getirmiştir. Nur Cihan Begüm, barışmak için tek şart koşmuştur. Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'ün önünde diz çökecek ve ayağına kapanacaktır. Ancak Cihangir Şah, bu haberin halkın arasında yayılıp çok konuşulacağından korkmuştur. Bu sebeple bilgili yaşı ilerlemiş bir kadına akıl danışmıştır. Bu kadın, Nur Cihan Begüm bahçede yürürken ve güneş tam onun üzerinde parlarken Cihangir Şah'ın gölgesinin Nur Cihan Begüm'ün önüne düşecek bir yerde konumlanmasını istemiştir. Bu tavsiyeyi uygulayan Cihangir Şah, sanki *Padişah Begüm*'ün ayaklarının dibindeymiş gibi "*Bakın, ruhum ayaklarınızın altında*" diyerek yalvarmıştır. Kadının bu fikri hem Cihangir Şah'ı zor bir durumdan kurtarmıştır hem de Nur Cihan Begüm'le aralarını düzeltmiştir (Manucci, 1907a, s. 162-163)

Bu bölümde, Babürlü tarihinin iki önemli ismi olan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ile Cihangir Şah'ın (1605-1627) evliliklerinin altında yatan tartışmalara yer verilmiştir. Konuyla ilgili çok farklı iddiaların olmasına rağmen, Cihangir Şah ile Nur Cihan Begüm'ün birbirlerini derinden sevdikleri görülmektedir. Ancak Nur Cihan Begüm'ün de keskin zekâsı sayesinde bu süreç, Nur Cihan Begüm ve ailesine bazı avantajlar da kazandırmıştır. Örneğin Pant eserinde "*... 1611'den sonra (Cihangir Şah'ın) saltanatı, eşi Nur Cihan'ın hükümdarlığı ...*" şeklinde açıklama yapmıştır[96] (Pant, 1930, s. 255). Nur Cihan Begüm'ün bu evliliği iyi bir şekilde yürüttüğü, bu dönemde yapmış olduğu siyasi, askeri, iktisadi ve kültürel faaliyetlerinden ortaya çıkmıştır. Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah 1611 yılından 1627 yılına kadar evli kalmıştır. 1577 doğumlu Nur Cihan Begüm, 1627 yılında tam elli yaşındayken ikinci kez dul kalmıştır. Ancak Cihangir Şah'ın vefatının ardından bir daha evlenmemiştir. Kendisini siyasi alandan uzaklaştırarak eşinin yasını tutmayı tercih etmiştir. Ayrıca başka bir seçeneğinin kalmadığı da anlaşılmaktadır. Böylece eşinin vefatından sonra, zaten tartışmalı olduğu Şehzade Hürrem'in hükümdar olarak başa geçmesiyle, Nur Cihan Begüm siyaset ve saray hayatından uzaklaştırılmıştır. Bu süreçten sonra görülmüştür ki *Padişah Begüm* makamına, tahtın yeni sahibi olan Şah Cihan'ın (Hürrem) (1628-1658) eşi Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631) gelmiştir.

[96] Bu cümlelerle Pant, adına hutbe okunması dışında Nur Cihan Begüm'ün gerçek bir hükümdardan farksız olduğundan bahsetmiştir (Pant, 1930, s. 255).

2.4. Nur Cihan Begüm'ün Eğitim ve Kültürel Hayatı

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) peyzaj çalışmaları, mimari faaliyetleri, sanatı ve sanatçıyı desteklemesi, yemek kültürü ve mutfağa olan ilgisi, tabipliği, komutanlığı, avcılığı, atıcılığı ve sportif etkinlikleri, çağdaşı olan kadın rakiplerinden kendini öne çıkaran özellikleri arasındadır. Bu bölümde Nur Cihan Begüm'ün eğitim hayatı, kültürel faaliyetleri ve hobilerine değinilmiştir.

Babürlü sarayına damga vuran Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) kültürel kimliği hakkında detaylı bilgiler sunan Mukherjee, önce Nur Cihan Begüm'ün aldığı eğitimlerden bahsetmiştir. Çocukluğundan beri iyi eğitim alması, babasının ona çeşitli konuları öğretmek için eğitimli öğretmenleri tahsis etmesi, Arapça bilmesi, 15 yaşında Tarih ve Fars eserlerinde ustalaşması, Nur Cihan Begüm'ü edebi açıdan önemli bir yere taşımıştır. Bunlara ek olarak kendi yorumunu da eklemiş ve bu kadının hem babasının hem annesinin hem de ailesinin geri kalan üyelerinin bilgin insanlar olması sebebiyle gençliğinden itibaren yüksek eğitim almasına şaşılmaması gerektiğine değinmiştir (Mukherjee, 2001, s. 71). Nur Cihan Begüm, Hindistan topraklarında hem Fars kültürüne ve diline hem de Babürlü gelenek ve dillerine hâkim olmak için özel öğretmenler tarafından eğitilmiştir (Ghosh, 2018, s. 454).

2.4.1. Babürlü Saray Kültürü ile Tanışması

Mihrünnisâ, hayatı boyunca farklı şehirleri görmüş ve farklı kültürleri tanıyarak deneyimlemiştir. Örneğin Mihrünnisâ sekiz yaşındayken Ekber Şah, (1556-1605) yetersiz su kaynağı nedeniyle devletin başkentini Fetihpur Sikri'den Lahor'a taşımıştır[97]. O sıralarda Gıyas Bey (Ö. 1622) ve ailesi de Agra'ya taşınmıştır. Mihrünnisâ ilk evliliğine kadar babasının Agra'daki evinde konaklamış ve orada eğitim almıştır (Lal R. , 2020, s. 50). Ancak ilerleyen yıllarda Babürlü hükümdarı Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşi olmuş ve saray kültürü ile tanışmıştır. Mihrünnisâ, Cihangir Şah ile evlendikten sonra da gezici hayatına devam etmiştir. Cihangir Şah, ilk Babürlü hükümdarı Babür Şah'ın (1526-1530) gezgin yaşam tarzına hayran kalmış ve onu taklit etmiştir. Bir hükümdarın yönetimi boyunca

[97] Başkentin taşınması büyük olasılıkla 1584-1585 tarihleri arasındadır. Detaylı bilgi için bkz (Kuş Büyüktaş, 2021, s. 145).

gözlemlemek, etkileşim kurmak ve not almak için sürekli hareket halinde olması gerektiğine inanmıştır. Bu sebeple Nur Cihan Begüm 1611 ve 1627 yılları arasında çoğunlukla Cihangir Şah ile seyahat etmiş ve sabit bir yaşam tarzından uzaklaşmıştır. Ayrıca Şii Müslüman bir kadın olan Nur Cihan Begüm, Sünni Müslüman bir hükümdarla evlenerek hayatında önemli bir kültürel değişime adım atmıştır (Lal R. , 2020, s. 12). Bu sebeple Nur Cihan Begüm'ün din alanındaki genel eğilimi Şii yanlısı ve Sünni karşıtlığı olduğu iddia edilmiştir (Banks Findly, 1993, s. 204; Dar & Dar, 2015, s. 128).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) her alanda olduğu gibi siyasi ve kültürel alanda da kendini çok fazla geliştirmiş ve birbirinden farklı alanlarda adını Babürlü tarihine yazdırmaya yetecek kadar eylem biriktirmiştir. Örneğin yabancı hükümdarların eşleriyle uluslararası diplomasiye imza atmış ve bahçe tasarımıyla adını Babürlü peyzaj mimarisine yazdırmıştır. Her durumda kendi ailesine karşı koruyucu tutumu olmuş ve eylemlerini bu şekilde çerçevelemiştir. İnce ve zarif şeylere olan beğenisi sayesinde zenginleşmiş Babürlü Devleti'nin kültürünü de sevmiştir (Banks Findly, 1979, s. 20).

Babürlü Devleti'nin saraylı hanımları, özel günlerde büyük miktarlarda sadaka ve hayır yapmıştır. Bazı kadınlar da düzenli olarak sadaka vermiştir. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) son derece yardımsever ve cömertliği ile bilinmiştir. Evlenme çağındaki yetim ve fakir bir kızla tanışırsa, düğününü ayarlamıştır. Yaklaşık beş yüz genç kıza yardım etmiştir. Ayrıca birçok kişinin kutsal yerlere hac ziyaretine gitmesi için gerekli düzenlemeleri yapmıştır (Mukherjee, 2001, s. 44). Nur Cihan Begüm'ün yardımseverliğiyle ilgili "*O, tüm acı çekenler ve çaresiz kızlar için bir sığınaktı*" ifadeleri kullanılmıştır (Elliot & Dowson, 1875, s. 399; Pandey, 1993, s. 288). Fakir ve muhtaç kızlara evlilikleri için çeyiz hazırlamıştır. Hanedan ailesinden bir oğlanın doğumu üzerine fakirlere tahıl ve ekmek yardımında bulunmuştur (Iftikhar, 2015, s. 7). Babürlü hanedan hareminin sorumluluğunu üstlendiğinde, 12 ile 40 yaşları arasındaki sarayın tüm askerlerini ve erkek kölelerinin evlendirmiştir. Sarayda bulunan 40 ile 70 yaşındaki kadınların evlenip saraydan ayrılmaları yahut sarayda hizmete devam etmeleri konusunda ise Nur Cihan Begüm onları özgür bırakmıştır (Iftikhar, 2008, s. 215).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) kendi tarzında, orta çağın bastırılmış kadınlarına örnek bir girişimde bulunmuş ve onlara sınıf ve inanç gözetmeksizin yeni bir umut aşılamıştır. Anand'a göre tüm Babürlü tarihi boyunca hiçbir hanedan kadını Nur Cihan Begüm kadar gelecek nesillerin üzerinde kalıcı bir etki bırakmamıştır (Anand, 1992, s. 17).

2.4.2. Aldığı Eğitimler

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) farklı öğrenme dallarında yeterlilik kazanmıştır. Müzik, dans, resim, dikiş, yemek pişirme, dekorasyon, binicilik, avcılık ve çeşitli güzel sanatlarda beceri kazanmıştır. Zekâsı, yeteneği ve eğitimi sayesinde hem edebi hem de siyasi alanda eşit derecede başarılı olmuştur (Chaudhry, 2014, s. 104). Nur Cihan Begüm her zaman eğitimin destekçisi olmuştur. Onun himayesi altında seçkin alimler ve yazarlar Babürlü Devleti'ne sığınmıştır (Mukherjee, 2001, s. 174). Konuyla ilgili Islam, Nur Cihan Begüm'ün dinamik ve seçkin bir şahsiyet olarak çok yönlü başarılarıyla her zaman tarihte anılacağını dile getirmiştir (Islam, 2010, s. 90).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) çocukluk günlerinden itibaren baba evinde özel öğretmenler ışığında eğitimler alarak küçük yaştan itibaren bilgili bir hanımefendi olarak yetiştirilmiştir. Bu vesileyle ilerleyen yaşlarında birçok alana yatkın ve çeşitli hobileri olan bir kadın olarak duruş sergilemiştir. Örneğin Nur Cihan Begüm'ün becerikli ellerinde elbise ve takı tasarımı büyük boyutlara ulaşmıştır. Bunun yanında klasik müzik ve dansı teşvik etmiştir. Nur Cihan Begüm'ün hala günümüze ulaşan standart yemek kitaplarında ve en iyi restoranlarda bulunan "*Mughalai*" olarak adlandırılan bir dizi özel yemeği mevcuttur. Dahası güzel resim yapabildiği bazı modern tarihçiler tarafından da ele alınmıştır. Cihangir Şah'ın (1605-1627) resim seçimini de etkilemiştir. Böylece farklı sanatlara da katkıda bulunmuştur (Ganie, 2018, s. 36).

Nur Cihan Begüm'ün Okuma Yazma Eğitimi: Nur Cihan Begüm ilk adımlarını Fetihpur Sikri'de atmış ve ilk eğitimini orada almıştır. Farsça ilk harfleri orada öğrenmiştir (Lal R. , 2020, s. 49). İsmet Begüm (Ö. 1621) ve Gıyas Bey (Ö. 1622) kız ve erkek hiçbir evladını ayırmaksızın nezaket, alçakgönüllülük, ahlak ve terbiye gibi tüm görgü kurallarını öğretmiştir (Lal R. , 2020, s. 56). Nur Cihan

Begüm entelektüel bir aile kültürüne sahip olmuştur. Bu sayede edebi ve ilmi başarılarını ailesinden miras almıştır. Ailesinin birçok ferdi şiirler yazan önemli edip insanlar olarak tanınmıştır. Nur Cihan Begüm'ün babası Mirza Gıyas Bey (Ö. 1622), büyükbabası Muhammed Şerif ve kız kardeşi Manija Begüm'ün kocası Kasım Han gibi akrabalarının hem şiir yazma hem de düz yazı yazma becerileri olmuştur (Islam, 2010, s. 91).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) eğitiminde sadece bilim ve edebiyata önem verilmemiş, dini eğitimine de yoğunlaşılmıştır. Babürlü sarayında hanedan evlatlarının cinsiyeti fark etmeksizin Kuran-ı Kerim'i iyice öğrenmeleri zorunlu sayılmıştır. Nur Cihan Begüm de çocukluğunda Fetihpur Sikri'den sonra yerleştiği Agra'da soylu hanımlarla büyüdüğü için dini eğitimi iyi derecede öğrenmiştir. İlaveten tüm yaşamı boyunca zevkli, incelikli ve öğrenen bir hanımefendi olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 71, 141, 170; Islam, 2010, s. 90). Nur Cihan Begüm'ün hat eğitimi aldığı ve yapmış olduğu bir hat sanatının günümüze kadar ulaştığı bilinmektedir[98].

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), öğrenmenin ve bilimin koruyucusu olmuştur. Onun himayesi altında seçkin şairler, akademisyenler ve yazarlar Babürlü sarayına akın etmiştir. Onlara destek vermiş ve maddi yardımda bulunmuştur. Onun etkisi altında Cihangir Şah (1605-1627), çoğu İran'dan gelen birçok şair ve âlim için koruyuculuktan fazlasını yapmıştır (Mukherjee, 2001, s. 174). Bunlardan bazıları Şaida, Naziri, Talib, Münir Lahauri, İsfahani, Nişani, Niyamat-Ullah, Abdul Hak Dehlevi ve Saida-i-Gilani-Nakib Han'dır. Nur Cihan Begüm, zamanının kadın şairlerine karşı da son derece cömert davranmıştır. Bu sanatçılardan biri olan Mehr Harvi (Harwi) adında kadın bir şairin Sarapa-i-Mehri adlı eseri günümüze kadar ulaşmıştır. Ayrıca Nur Cihan Begüm Fatehpur Sikri, Agra ve Lahor gibi diğer yerlerdeki saraylarda geçirdiği süre boyunca aktif olarak şiir yarışmaları düzenlemiştir. "*Muşiras*"[99] (Mushairas) olarak da bilinen bu yarışmalara çok sayıda ünlü şair katılmıştır. Nur Cihan Begüm'ün (eniştesi) kız kardeşinin eşi Kasım Han, bu yarışmaların ünlü katılımcılarından birisi olmuş ve Nur Cihan Begüm, onun başarılarından gurur duymuştur (Mukherjee, 2001, s. 175).

---

[98] Ek 10: Nur Cihan Begüm'e Ait Hat Sanatı.

[99] Chaudry, bu yarışmadan *Mushairah* ismiyle bahsetmiş ve Evrengzib (1658-1707) döneminde Zebünnisa Begüm'ün (Ö. 1702) bu yarışmayı organize ettiğini belirtmiştir (Chaudhry, 2014, s. 107).

Sanat Alanında Aldığı Eğitimler: Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) özel hayatı, yetenekleri, saray yaşamı, devlete ve topluma sağladığı yararlar çeşitli araştırmacıların olumlu ve olumsuz eleştirileriyle ele alınmıştır. Savaşçı özelliği, mutfak becerisi, mimari yetkinliği ve farklı alanlardaki başarıları birçok araştırmacı tarafından tasdiklenmiştir.

Babürlü harem hanımlarının favori aktivitelerinden biri müzik olarak kabul edilmiştir. Müziğe her zaman büyük ilgi duyulmuştur (Iftikhar, 2010, s. 326). Müziğin aksine dans sanatı, üst sınıf kadınların etkinliği olmamıştır. Dansçılar sadece eğlendiren kimseler olarak kabul edilmiştir. O dönemde dans, sadece profesyonel bir sınıfla sınırlı kalmıştır[100]. Dans sadece Babürlülerin meclislerinde ve partilerinde yapılmıştır. Evlilikler, doğum günleri ve farklı saray törenleri, dans gösterilerinin vesileleri olmuştur. Hanedan ailesi ve soylular, kadınlarının bu sanatta eğitilmesinden hoşlanmamıştır; çünkü dansçılar cüzi bir fiyat karşılığında çalıştırılan bir sınıf olarak tanınmıştır (Iftikhar, 2010, s. 327). Yine de bazı Babürlü hanımları müzik aletleri çalmış, güzel şarkılar söylemiş ve bestelemiştir. Nur Cihan Begüm müzikte çok başarılı olmuştur. Birçok şiiri olan Nur Cihan Begüm, şarkı sözleri de bestelemiştir (Misra, 1967, s. 95; Mukherjee, 2001, s. 221).

Babürlü sarayında sanat her zaman önemli bir yer edinmiştir. Cihangir Şah (1605-1627), kendi resim ilgisiyle ilgili şöyle bir ifade kullanmıştır:

> "*Resim yapmaktan o kadar zevk alıyorum ve o kadar ustaca yorum yapıyorum ki sanatçının adı anılmadan bile… birkaç figürden oluşan bir manzara olsa ve her yüz farklı bir ustaya ait olsa da kimin hangi yüzü yaptığını söyleyebilirim. Tek bir resimde gözleri ve kaşları farklı kişiler yapmışsa, yüzü kimin çizdiğini, gözleri ve kaşları kimin yaptığını belirleyebilirim.*" (Jahangir Shah, 1999, s. 268; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 266-267).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah'ın (1605-1627) resim seçimini etkilemeyi başaracak kadar estetik zevke sahip olmuştur. Böylece farklı sanatlara çok fazla katkıda bulunduğu görülmüştür (Ganie, 2018, s. 36). Cihangir Şah döneminde, kadınlar için resim sanatının giderek daha popüler hale gelmesinde Nur Cihan Begüm'ün birinci dereceden etkisi olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 225). O güne kadar saray kadınlarının resmedilmesi uygun görülmezken Nur Cihan Begüm ressamların dikkatini kadınlara çevirmeyi başarmıştır (Chakrabarty, 2016, s. 79;

[100] Ek 6: Babürlü Haremine Ait Görseller.

Banks Findly, 1989, s. 129). Bu sayede kadınların tasvir edilme biçimleri de önemli ölçüde değişmiştir. Önceleri kadınlar peçeli olarak, sözde kötü kadınlar vahşi hayvanlar tarafından yenilirken ya da boğularak gösterilmiştir. Ama Mukherjee'ye göre Nur Cihan Begüm ile birlikte kadınlar açık yakalı, rahat duruşlu ve tüm formlarıyla gösterilmeye başlamıştır. Bu alanda Nur Cihan Begüm'den başka herhangi bir Babürlü hanımının doğrudan veya dolaylı katkısı olduğu hakkında pek bir şey bilinmemektedir (Mukherjee, 2001, s. 226). Nur Cihan Begüm, her sanat alanında usta olduğu gibi ustalıkla resim de yapmıştır. Ne yazık ki resimleri günümüze ulaşamamıştır (Pandey, 1993, s. 274; Misra, 1967, s. 92). Ancak daha on üç yaşındayken nevruz kutlamalarıyla ilgili çizdiği bir resmin Üstat Abdus Samet tarafından çok beğenildiği iddia edilmiştir (Anand, 1992, s. 28).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) tasvir edilen bir resminde sırtından aşağı uzanan saçları çizilmiş, tüylü bir şapka ve göğsü şeffaf detaylı dar bir bluz giymiştir[101]. Erkek sanatçıların hareme kadınları resmetmek için girmeleri pek olası değildir ve bu portre muhtemelen bir hayal ürünü olarak resmedilmiştir. Bir başka olasılık da bir kadın tarafından tasvir edilen bu resmi bir erkek sanatçının boyaması ve taslağını hazırlaması şeklindedir (Raman, 2009, s. 24). Nur Cihan Begüm, dönemin saray ressamı Ebu'l Hasan'a[102] poz verdi mi yoksa Ebu'l Hasan kendi düşünce dünyasına göre mi Nur Cihan Begüm'ü resmettiği bilinmemektedir. Ancak Ebu'l Hasan'ın bir eserinde, Nur Cihan Begüm'ün av kıyafetlerinden erkekler gibi pantolon giydiği, başına yine erkeklerin taktığı tarzda eşarp bağladığı ve küpe taktığı resmedilmiştir[103]. (Lal R. , 2020, s. 146). Ancak Ebu'l Hasan tarafından Nur Cihan Begüm'ün tüfeği tutuşunun resmedilmesiyle, Nur Cihan Begüm'ün gerçek manada bir avcı olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bir tüfeği taşımak, kadınlar için hanedan portrelerinde rastlanılmayan bir durumdur[104]. Bu resimdeki Nur Cihan Begüm'ün kendine güvenen duruşu, avcılıkta ve savaşta kullanılan bu

---

[101] Ek 1: Nur Cihan Begüm'ün Portreleri.

[102] Babürlü Devleti'nin saray ressamı olan Ebu'l Hasan'dan Cihangir Şah ilk kez 1618 yılının temmuz ayında bahsetmiştir. Cihangir Şah, Ebu'l Hasan için "*Nadirüzzaman*" (*Zamanın nadirliği*) unvanını kullanmıştır. Cihangir Şah adına yaptığı bir resmi, Cihangirname'nin açılış sayfası için takdim etmiştir. Resmi çok beğenen Cihangir Şah, eserin abartısız, mükemmel ve çağın başyapıtı olduğunu belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 267; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 266).

[103] Ek 4: Nur Cihan Begüm'ün Sportif Faaliyetleri.

[104] Lal ne Safevi Devleti'nde ne de Osmanlı Devleti'nde saray kadınının bu denli faaliyetlerle ilgilendiğini gösteren başka canlı (graphic evidence) kanıtların olmadığını belirtmiştir (Lal R. , 2020, s. 147).

silah konusunda yetenekli olduğunu göstermektedir. Nur Cihan Begüm'ün tuttuğu silahın ondan daha uzun olmasına rağmen kolaylıkla kullanabildiği görülmektedir. Lal, Cihangir Şah'ın (1605-1627) Nur Cihan Begüm'e ait bu resmi görüp yakından incelemiş olabileceğini iddia etmiştir (Lal R. , 2020, s. 147). Yine Lal'e göre, Cihangir Şah'ın 1618 yılında Ebu'l Hasan'ı "*zamanın nadiri*" olarak övmesi, Nur Cihan Begüm için yaptığı resmi de onayladığı anlamını taşımıştır (Lal R. , 2020, s. 148). Ancak Cihangirname'de ne Nur Cihan Begüm'ün bu resminden ne de bu resmin çiziliş tarihinden bahsedilmemiştir. Hal böyle olduğunda Cihangir Şah'ın bu resmi görmemiş olması da muhtemeldir.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), diğer resimlerinde olduğu gibi düz burunlu, uzun kaşlı ve sivri çenesiyle tasvir edilmiştir (Schuster, 2017, s. 34). Cihangir Şah'ın (1605-1627), babası Ekber Şah'a (1556-1605) ait bir portreyi elinde tutan, Ebu'l Hasan tarafından yapılmış resmi mevcuttur (Lefèvre, 2011, s. 424)[105]. Nur Cihan Begüm'ün elinde de Cihangir Şah'a ait bir portre olan ve yine Ebu'l Hasan tarafından yapılan aynı tarz bir resim bulunmaktadır (Schuster, 2017, s. 32-33)[106]. Bu benzer durum, iki resmi de Nur Cihan Begüm'ün çizdirme olasılığını ortaya çıkarmaktadır. Kaynaklarda bu konuyla ilgili herhangi bir bilgi geçmemektedir. Ancak bu iki resmin benzer özelliklere sahip olması, bilinçli bir şekilde çizdirilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) sadece binicilik, atıcılık, nakış gibi çeşitli alanlarda başarılı olmakla kalmamış, aynı zamanda o dönemin oldukça kültürlü ve eğitimli bir kadını olarak şiir de yazmıştır (Mukherjee, 2001, s. 72). Şiir, Nur Cihan Begüm'ün bir tutkusu olmuş ve Farsça dizeler kaleme almıştır. Dizeleri yoğun sevgi, umutsuzluk, acı ve Sufi[107] duygular ile yankılanmıştır (Mukherjee, 2001, s. 172). Nur Cihan Begüm, Selime Sultan Begüm ve Zebünnisa Begüm (Ö. 1702) gibi "*Makhfi*" mahlasını kullanarak şiirler yazmıştır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 574).

---

[105] Ek 5: Cihangir Şah ile İlgili Görseller.
[106] Ek 1: Nur Cihan Begüm'ün Portreleri.
[107] Allah'a yakın olmaya çalışan, tasavvuf yolunda giden kimseye Sûfî denir (Öngören, 2009, s. 471).

Cihangir Şah (1605-1627) ve Nur Cihan arasında çok sayıda şiirsel atışma kaydedilmiştir. Aşağıda Nur Cihan Begüm ile Cihangir Şah'ın şiir atışmalarına birkaç örnek verilmiştir (Iftikhar, 2008, s. 117-118; Mukherjee, 2001, s. 172-173):

Cihangir Şah:

"Havayı kederli çığlıklarımla dolduracak bülbül ben değilim.

Ben tek bir inilti bile söylemeden ölen pervaneyim."

Nur Cihan Begüm:

"Ben aniden ölen pervane değilim, acı çekiyorum

Yanan mum gibi kalıcı bir ölüm

Tek bir ay bile söylemeden gece."

Cihangir Şah:

"Bayram ayı görüldü."

Nur Cihan Begüm:

"Cennetin anahtarı kayboldu, ama şimdi bulundu.

Şimdiye kadar hiçbir yıldız başını kaldırmadı

Bu, hükümdara hizmet etmek için kuşanmış kutsal bir küredir."

Cihangir Şah:

"Yaşlı adamlar neden sırtları bükülü dolaşıyor?"

Nur Cihan Begüm:

"Gençlik günlerini toz içinde arıyorlar."

Cihangir Şah:

"Aşkım, safranla boyanmamış, yüzümde solgunluk var."

Nur Cihan Begüm:

"Ve onları ödünç veren kalbimin yakut damlalarıydı

İpeksi yazının üstündeki yakut düğmelere renk."

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), şiir alanında o kadar ileri bir duruma gelmiştir ki dönemin ileri gelen şairi Talib Amali[108] ile de atışmıştır. Cihangir Şah'ın saray şairi Talib Amali, Nur Cihan Begüm'ün etkisiyle görevden alınmıştır. Talib Amali, zindandan Nur Cihan Begüm'e sitem dolu şiirini göndermiştir:

Talib Amali dedi:

"O kadar utandım ki suya dönüştüm ve su kırılamaz

Bu yüzden namusum neden kırıldı şaşırdım."

Nur Cihan Begüm dedi:

"Eğer şerefiniz buza dönüşmüş ve kırılmışşa.."

Bu dizeler hem Nur Cihan Begüm'ün keskin zekasını göstermektedir hem de şiire olan yatkınlığını gözler önüne sermektedir. Nur Cihan Begüm'ün Lahor için söylediği şiir ise şu şekildedir (Iftikhar, 2008, s. 119):

"Ruhumuzla Lahor'u satın aldık

Canımızı verdik bir cenneti daha getirdik"

Nur Cihan Begüm'ün mezar taşı da edebi kişiliğini temsil etmiştir:

"Benim gibi fakirin mezarında ışık yok

Çiçek yok, pervane yok, bülbül yok"

Nur Cihan Begüm'ün diğer dizeleri de şu şekildedir (Mukherjee, 2001, s. 174):

> *"Aşk bedenimi eritti ve su oldu*
>
> *Kalmış olabilecek herhangi bir antimon[109], hayalin gözlerinin antimonu oldu.*
>
> *Tomurcuk bahçede esen sabah esintisi ile açılabilir*
>
> *Ama kalbimin kilidinin anahtarı sevgilimin gülümsemesidir.*

---

[108] Cihangir Şah'a (1605-1627) Talib Amali'yi tanıtan ve onun saray şairi olmasının yolunu açan kişi Gıyas Bey'dir. Cihangir Şah, bu şairden etkilenerek ona Şairlerin Kralı Melik-üs Şu'ara (Malik us-Shu'ara) unvanını vermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 319-320; Lal R. , 2020, s. 54; Hasan H. , 2015, s. 370). Talib Amali'nin kız kardeşi Satün Nisa ise Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) yardımcısı olmuştur (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979a, s. 260-261; Jaiswal, 2018, s. 119).

[109] Antimon, geçmişten beri insanlar tarafından kullanılan önemli bir metaldir (Antimon, tarih yok, s. 1).

Eylemin seyri belli olana kadar kalbime şekil vermiyorum;

Ben aşkın kölesiyim ve yetmiş iki mezhep bilinir.

Zühd, gönlümüze kıyamet korkusu salma;

Ayrılığın dehşetini yaşadık, kıyamet bellidir.

Yüzümdeki örtüyü kaldırdığımda gülden bir çığlık yükselir;

Tarağı saçıma sokarsam sümbülden bir inilti çıkar.

Böyle bir güzellik ve kusursuzluk içinde bahçeden geçtiğimde,

Bülbülün ruhlarından bir "kutsanmış" çığlığı yükselir.

Güzelliğe ve şehvete esir düşenin kalbi gül, renk, koku, yüz, ağaç tanımaz.

Lahor'u ruhumuzla satın aldık; canımızı verdik ve başka bir cennet satın aldık"

Farsça yazılan şiirlere çok düşkün olan Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645), özellikle Cihangir Şah'ın (1605-1627) sorularına yanıt olarak yazılan dizelerde zekâ ve mizahı çok belirgindir. Üst düzey şiir olarak da adlandırılan Nur Cihan'ın mısraları, bu alandaki yeteneğine delil niteliğindedir. Çok zengin bir koleksiyona sahip bir kütüphane bulundurmuştur (Yasmin, 2012, s. 395; Islam, 2010, s. 94; Pandey, 1993, s. 264; Rani A. , 2016, s. 68). Nur Cihan Begüm, Fars ve Arap edebiyatında bilgili, kültürlü bir kadın olmuştur. Kitaplara büyük bir sevgisi olduğu için zengin kitaplardan oluşan güzel bir kütüphane biriktirmiştir. Keskin bir zekaya sahip olan Nur Cihan Begüm, zamanının en bilgili kadınlarından görülmüştür (Chaudhry, 2014, s. 105). Zamanının çoğunu kitaplarına eklemeler yapmaya ayırmıştır. Diwan-i-Kamran'ı[110] üç Mohur[111] (altın para) karşılığında satın aldığı bilinmektedir. Bu kitabın ilk sayfasında şu cümle yazılıdır: "*Üç Mohur bu hazinenin fiyatıdır, Nevvab Nur-un-Nisa Begüm*."[112] (Mukherjee, 2001, s. 174; Islam, 2010, s. 104; Alauddin, 1992, s. 94).

Spor Dallarında Aldığı Eğitimler ve Faaliyetleri: Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), sadece zekasıyla değil, aynı zamanda birinci sınıf bir binici, iyi bir çevgan

[110] Babür Şah'ın (1526-1530) ikinci oğlu ve Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) üvey kardeşi Kamran Mirza, Hümâyun Şah'a baş kaldırmış ama Hümâyun Şah onu öldürtmemiş ve gözlerini oydurtmuştur. Yaşamının son günlerinde ise eşi Çiçek Begüm Argun ile birlikte Mekke'ye yerleşmiş ve orda vefat etmişlerdir. Eser, onun şiirlerinden oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. (Alparslan & Eraslan, 1979, s. 37).

[111] Mohur (Mühr) Babürlü Devleti'nin altın parasıdır (Jahangir Shah, 1999, s. 11).

[112] Anand, kitabın üzerinde "*Nevvab Mihrünnisâ Begüm*" yazdığını ve kitabın şu an Patna'daki Khuda Baksb kütüphanesinde bulunduğunu belirtmiştir (Anand, 1992, s. 77).

oyuncusu ve avcı olarak çağının kadınlarından birçok yönüyle öne çıkmayı başarmıştır (Schimmel, 2004, s. 149; Raman, 2009, s. 22). Avcılık, atıcılık, binicilik Nur Cihan Begüm'ün usta olduğu spor dallarındandır.

Lal'e göre bu spor dalları Babürlü Devleti'nde boş bir zaman faaliyetinden çok daha fazlası olmuştur. Moğol ve Türklerde olduğu gibi, Babürlüler için de avcılık devlet egemenliğini sembolize etmiştir (Lal R. , 2020, s. 129). Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) avlanma yetenekleri tarihçiler tarafından övgüyle anlatılmış ve bir kadının o karanlık çağlarda avlanmasının olası olmadığı dile getirilmiştir. Bu sebeple Unni'ye göre Cihangir Şah (1605-1627) her şeyden çok Nur Cihan Begüm'den memnun olmuştur, çünkü Nur Cihan Begüm onu memnun etmek için bilinçli bir çaba sarf etmiştir[113] (Unni, 2018, s. 81).

Babürlü Devleti'nde saray kadınları av faaliyetlerine aktif olarak katılmıştır. Babürlere göre av, bir eğlence olarak görülmüştür. Cihangir Şah (1605-1627), haremiyle birlikte av gezilerine çıkmış ve iki-üç ay boyunca sık sık kampta kalmıştır. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) hevesli bir avcı olmuş ve bir defasında altı kurşun kullanarak dört kaplanı bir filin tepesinden vurmuştur[114]. Cihangir Şah (1605-1627) elli yaşına geldiğinde eliyle hiçbir canlıya zarar vermeyeceğine dair tövbe etmiştir. Bu sebeple Cihangir Şah'ın vuramayacağı kaplanı Nur Cihan Begüm vurmuştur (Chaudhry, 2014, s. 66; Banks Findly, 1979, s. 17). Nur Cihan Begüm'ün avlanmadaki başarısı, kocasından aldığı pahalı hediyeleri de beraberinde getirmiştir (Pandey, 1993, s. 201). Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'ün 23 Ekim 1619 tarihindeki avcılık marifetlerinden şu şekilde bahsetmiştir:

> "*Avcılarım bana Mathura'nın bir mahallesinde aslan olduğunu bildirdi, bu da sakinleri çok üzdü. Akşama doğru ben ve görevlilerim binip dışarı çıktık. Hiçbir hayvanı kendi ellerimle öldürmemeye yemin ettiğim için Nur Cihan'a tüfeğimi ateşlemesini söyledim. Aslanın kokusu fili çok huzursuz etti ve yerinde duramıyordu. Bu yüzden Nur Cihan'ın iyi nişan alması çok zor bir iş. (Benden sonra, Mirza Rüstem'in nişancılıkta hiçbir dengi yok, ancak onun bile bir filin tepesinden üç veya dört kez vurduğu ve hala kaçırdığı oldu.) Nur Cihan Begüm ilk vuruşta o kadar iyi vurdu ki, o aslan yaradan ötürü öldü* (Jahangir Shah, 1999, s. 313; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 317).

Ruby Lal, eserinde Cihangir Şah'ın (1605-1627) anlattığı bu olayı daha detaylı bir şekilde ele almıştır. Lal, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) dönemine göre

---

[113] Wheeler Thackston, Cihangirname'nin önsözünde Nur Cihan Begüm'ün bu atışları peçe kullanarak attığına değinmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. xxi).
[114] Ek 2: Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah ile Görselleri.

olağanüstü atış yeteneğiyle ilgili büyük bir övgüyle bahsetmiştir. 1619 sonbaharında Cihangir Şah, eşi Nur Cihan Begüm ve süvari alayıyla birlikte Babürlü'nün başkenti Agra'dan Mathura'ya yola çıkmıştır. Mathura halkı aylardır yabani bir hayvanla mücadele etmiş ve son çare olarak Mathura'ya gelen hükümdarları Cihangir Şah'tan yardım istemişlerdir. Ancak Cihangir Şah, bu yardımı reddetmek zorunda kalmıştır. Çünkü elli yaşına geldiğinde Allah'a, kendi eliyle hiçbir hayvanı avlamayacağına dair tövbe etmiştir. Bu sebeple Cihangir Şah için kaplanı vurmak imkansızdır. Ancak orada atış becerileri efsane olan ve daha birkaç yıl önce altı el atış ile dört kaplanı deviren Nur Cihan Begüm de vardır ve halkının isteğini geri çevirmemiştir. 23 Ekim 1619'da bir filin üzerine binerek, elindeki tüfekle kaplanı aramaya ormana giderken arkasından Cihangir Şah ve tebaa da gelmiştir. Kırk iki yaşındaki kadın file önderlik etmeye çalışmıştır. Çünkü bir fil, kaplan kokusu alırsa rahatsız olup sürekli hareket haline girmiştir. Ağaçların arasından görünen kaplanı tüfeğiyle hedef alan Nur Cihan Begüm, tetiği çekerek tek atışta hayvanı öldürmüştür. Bu olayın üzerine Cihangir Şah ve halk çok sevinmiştir. Zira halk, daha önce açık bir şekilde ateş eden bir kadın görmemiştir ve bu kadar ustalıkla ateş edebilen bir kadın da o güne kadar duyulmamıştır. Nur Cihan Begüm'ün atış yeteneği, onu alışılmadık kılan en önemli özelliklerinden biri olmuştur (Lal R. , 2020, s. 2-4).

Cihangir Şah (1605-1627), anılarında Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) atış ve avcılık yeteneğinden birkaç kez bahsetmiştir. Bu anılar genellikle övgü niteliğinde olmuştur.

> *"Altısında (15 Ocak), Ghati Chanda olarak bilinen vadi boyunca dört ila sekiz kos[115] yürüdük ve Amjar köyünde durduk… Nur Cihan Begüm burada tüfekle bir Qarisha'yı[116] vurdu. Şimdiye kadar böyle büyük ve farklı renkli bir tane görülmemişti. Ben tartılmasını emrettim ve on dokuz tola[117] ve beş masha[118] geldi."* (Jahangir Shah, 1999, s. 206; Jahangir Shah, 1909, s. 349; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 199).

> *"On yedisi Perşembe arifesinde (24 Şubat) kışlalara döndüm. Şans eseri, salı günü Nur Cihan Begüm'ün boynundaki bir inci ve yakut kolye avlanırken kopmuş ve on bin rupi değerinde bir yakut ve bin rupi değerinde bir inci kayboldu. İzciler çarşamba günü ne kadar sıkı aradıklarına bakılmaksızın onları bulamadılar. Bana öyle geliyor ki günün adı "gomşenbe" (kayıp gün) olduğundan onları o gün bulmak*

[115] 1 kos, 4 kilometreye eşittir (Jahangir Shah, 1999, s. 473).
[116] Bu kuşun tanımı yapılmamıştır, ancak bahsedilen ağırlık 234 grama tekabül ettiği için küçük bir kuş olan qarisha, kırlangıcın bir türünün olabileceği düşünülmüştür (Jahangir Shah, 1999, s. 206; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 199).
[117] 1 tola, 12,05 gramdır (Jahangir Shah, 1999, s. 473).
[118] 1 maşa, 1,0042 gramdır (Jahangir Shah, 1999, s. 473).

imkânsız olurdu. Aksine, perşembe "mubarakşenbe" (uğurlu gün)[119] *olduğundan o gün izciler çok az zorluk çekerek kolyeyi buldular ve bana getirdiler* (Jahangir Shah, 1999, s. 295; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 298).

"İki saatin ve üç gbarisin[120] *geçmesinden sonra yedisinde (16 Nisan) askerler dört aslan köşeye sıkışmışlar. Onları avlamak için harem hanımlarıyla yola çıktım. Aslanlar ortaya çıktığında Nur Cihan Begüm, "Eğer emredilirse, aslan vuracağım." dedi. "Öyle olsun" dedim. İkisini birer atış, diğer ikisini iki atışla vurdu ve göz açıp kapayıncaya kadar dört aslan altı atışla hayattan mahrum bırakıldı. Şimdiye kadar bir filin üstünden bir semerin içinden böyle bir nişancılık görülmemişti ve altı atış ateşlemişti, bunlardan birini bile ıskalamamıştı ve bu dört aslanın hiçbir şansı yoktu. Bu tür nişancılık için bir ödül olarak, kafasına bin eşrafî (ashrafi)*[121] *dağıttım ve ona bir çift inci ve bir lakh rupi değerinde inci (pahunci)*[122]*ve bir elmas parçası bağışladım."* (Jahangir Shah, 1999, s. 219; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 214).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) bu atışlarından sonra bir kadın olmasına rağmen erkekler arasında "*zen-i Şir Efken*" (aslan devirebilen kadını) unvanını almıştır. Yani ilk eşi Ali Kuli İstaclu (Şir Efken Han) gibi aslanları yere serebilen bir kadın olarak tanınmıştır (Abul Fazl Allami, 1997, s. 592; Hasan H. , 2015, s. 368).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) silahtaki becerisi şüphesiz harika olmuştur, ancak Mukherjee ve Lal, Nur Cihan Begüm'ün böyle bir beceriyi nasıl edindiği ve erkekleri bile nasıl aştığı konusunda çok ilginç bir teori aktarmıştır. Onlara göre Nur Cihan Begüm, rakip bir eş olan Ceget Gosain ile rekabet edebilmek için bu beceriyi geliştirmiştir. Görünüşe göre bu iki hanım da bir av gezisinde Cihangir Şah'a (1605-1627) eşlik ettikleri yerde bir aslanla karşılaşmışlardır. Gosain hızlı davranmış ve silahıyla aslanı öldürmüştür. Hükümdar Cihangir, Ceget Gosain'i çok övmüş ve Nur Cihan'ı korkak olarak görmüştür. O anda İsmet Begüm (Ö. 1621), silah kullanımının erkeklere ait bir meziyet olduğunu belirterek kızını savunmuştur[123]. Bu olaydan sonra Nur Cihan Begüm, çeşitli spor faaliyetlerinde kendini geliştirmiştir. Bunlardan bir tanesi de çevgan oyunudur. Çevgan oyunu, Babürlü hanedan ailesinin üyeleri ve o zamanın aristokratları arasında son derece popüler bir oyun olmuştur. Saray hanımları da bu oyuna katılmış ancak purdah

---

[119] Cihangir Şah hem tahta çıktığı gün hem de Berat Gecesi olduğu için perşembeyi uğurlu gün saymıştır. Ancak çarşamba gününü ise kayıp gün anlamına geldiği için uğursuz gün ilan etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 224; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 220).

[120] 1 gbari, 24 dakikaya eşittir (Jahangir Shah, 1999, s. 473).

[121] Ashrafi, altın paradır (Jahangir Shah, 1999, s. 463).

[122] Pahunci, bileğe takılan bir çeşit takıdır (Iftikhar, 2008, s. 142).

[123] Lal, bu hikâyenin Hafi Han'ın (Khafi Khan) uydurması olduğunu belirtmiştir. Bunun ilk önemli delilli, Şah Cihan döneminde halk arasında Nur Cihan Begüm karşıtı hikayelerin dolaşması ve Hafi Han'ın bunlardan etkilenmesidir. İkincisi ise ne İsmet Begüm kadınları ve özellikle de kızını düşük gösterecek cümleler kurmuştur ne de Nur Cihan Begüm bir aslan karşısında korkudan paniğe kapılacak bir karaktere sahip olmuştur (Lal R. , 2020, s. 115).

kuralları, sayılarını sadece birkaç hanımla sınırlamıştır (Lal R. , 2020, s. 115; Mukherjee, 2001, s. 99). Harem hanımları arasında Nur Cihan Begüm kendini geliştirerek mükemmel bir çevgan oyuncusu olmuştur. Saray kadınlarının aktiviteleri sadece bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Babürlü hanımlarının eğlence gezileri, onlara çeşitli deneyimler kazandırmıştır. Bu hanımların balık tutma zevkleri olmuştur. Bazı harem hanımları, hadımların eşliğinde balık tutmak için dışarı çıkmışlardır. (Iftikhar, 2008, s. 171).

Atıcılık, Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) için başarılı bir spor olmuştur. Nur Cihan Begüm, silah kullanımında çok yetenekli olmuş ve bu özel beceriyi kesinlikle ilgi çekici bir eğlence olarak kullanmıştır (Mukherjee, 2001, s. 97). Pek çok Babürlü kadını eşlerine çeşitli konularda yardım edip onlara katılırken Nur Cihan Begüm bunlara usta nişancılığı, askeri stratejisi ve savaş alanındaki cesaretiyle gösterdiği benzersiz başarılarını da eklemiştir. Bu başarılarına güzel bir örnek olarak Mehabet Han'ın[124] isyanına karşı koymadaki fiziksel katılımı gösterilebilir.

Tüm bu açıklamalara istinaden, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) sportif aktivitelerde döneminin sadece hemcinslerine karşı değil erkeklere karşı da önemli bir rakip olduğu söylenebilmektedir. Çevgan oynamada, avlanmakta, atıcılıkta ve (o dönemin ulaşım aracı olan) filleri yönetmekte ustalıkla başarılı olmuştur.

2.4.3. Kültürel Faaliyetleri

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), küçük yaştan itibaren entelektüel bir kişilikte yetiştirilmiştir. Farklı alanlarda aldığı eğitimler onu gelecekte çeşitli konularda ustalaştırmıştır. Kendisi Cihangir Şah (1605-1627) döneminin önemli bir organizatörü olmuştur. Hazırlamış olduğu davet ve kutlamalardan Cihangir Şah övgüyle bahsetmiştir. Ayrıca giyimden mutfağa ve mimariye kadar öncü bir vizyona sahip olmuştur.

2.4.3.1. Tören ve Kutlama Hazırlıklarındaki Organizatörlüğü

Babürlüler şenlikleri, kutlamaları, düğün ve eğlence gibi organizasyonları çok sık yapan bir devlet olarak tarihe geçmiştir. Önceki sayfalarda araştırma konusu

[124] Mehabet Han, Cihangir Şah'ın saltanatının neredeyse tüm yıllarında devlet işleriyle uğraşmış ve hükümdarın eski bir arkadaşı olarak tanınmıştır (Banks Findly, 1979, s. 18).

olan "*Babürlü Haremine Genel Bir Bakış*" bölümünde, saray kadınları tarafından bayram, ziyafet ve kadınlara özel çarşıların düzenlendiği incelenmiştir. Babürlü saray kadınlarının, örnekleri verilen bu şenlikleri düzenlemeleri, saray içerisindeki eğlence faaliyetlerinden ziyade iktidarı kullanma yöntemleri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) kendi döneminde bu kutlama hazırlıklarını tek başına organize etmiş ve de finansörü olmuştur. Örneğin Nur Cihan Begüm, kandil geceleri vesilesiyle büyük ziyafetler düzenlemiştir. Bayram günlerinde özel dua meclisleri oluşturmuştur. Sefer dönüşü ve taç giyme törenleri gibi vesilelerle de özel kutlamalar hazırlamış ve törenlerde teşekkür duaları edilmiştir (Mukherjee, 2001, s. 41).

Cihangir Şah (1605-1627), hayatının çoğunu gezi ve pikniklerde geçirmiştir. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) onun için çok kez ziyafet düzenlemiştir. Hazırladığı bu ziyafetlere, emirleri ve saray mensuplarını davet etmiştir. Nur Cihan Begüm, bu davetlerde sarhoş edici her türlü içeceği ikramdan kaçınmamıştır (Chaudhry, 2014, s. 62). Yeri geldiğinde yemeklerini de kendisi hazırlamıştır. Yemek yapmak, genellikle haremde çalışan profesyonel aşçıların görevi olmuştur. Sadece bazı özel günlerde hanımlar yemek pişirmeye özel ilgi göstermiştir. Nur Cihan Begüm, yemek hazırlamak ve servis etmek için yeni yollar geliştirmesiyle tanınmıştır. 1617'de Nur Cihan Begüm, Mandu'da et ve meyveden hazırlanan yemeklerin kendi tarzıyla servis edildiği bir hanedan ziyafeti düzenlemiştir. Sarayda farklı tariflerin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Günümüz Hindistan'ında Nur Cihan Begüm'e bir dizi özel yemek atfetmiş ve Babürlü mutfağına katkısından dolayı restoran ve yemek kitaplarındaki menülerde Nur Cihan Begüm'ün ismi yer almıştır[125]. Nur Cihan'a ait yeşim taşıyla oyulmuş bir meyve bıçağı şimdi Haydarabad'daki Salar Jung Müzesinde sergilenmektedir (Rani A. , 2016, s. 139; Iftikhar, 2008, s. 153; Mukherjee, 2001, s. 225).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), hanedan adına düzenlenen karşılama ve ağırlama törenlerinde diğer saray hanımlarına nazaran daha aktif olmuş, büyük ziyafetler düzenlemesi ve başkalarına pahalı hediyeler vermesiyle tanınmıştır. Nur

[125] Dünyaca ünlü ve Hindistan'a ait olduğu bilinen Biryani yemeğinin mucidinin Nur Cihan Begüm olduğuna inanılmaktadır (Lite Bite Foods, 2019).

Cihan Begüm, Şehzade Hürrem'e (Şah Cihan) (1628-1658) bir sefer dönüşünde mücevherli bir kılıç, bir at, eyer ve bir fil için zengin bir onur elbisesi hediye etmiştir[126]. Yine 1617'de, Şah Cihan'ın Dekken seferindeki başarısının bir parçası olarak Nur Cihan Begüm büyük bir kutlama şöleni yapmış, incilerle süslenmiş bir kemer ve mücevherli omuz kemerli bir kılıç hediye etmiştir. Çocukları, harem hanımları ve hatta hizmetçileri değerli hediyeler almıştır. Nur Cihan Begüm bu vesileyle neredeyse 30.000 rupi harcamıştır (Chaudhry, 2014, s. 60; Misra, 1967, s. 65; Mukherjee, 2001, s. 35).

Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) Şah Cihan (1628-1658) için düzenlediği şöleni şu şekilde anlatmıştır:

> *"Nur Cihan Begüm, 27'nci Mübarek Şenbe (Cumartesi) günü oğlum Şah Cihan için bir zafer şöleni hazırladı ve ona nadir incilerle süslenmiş çok değerli şeref elbiseleri verdi. Bunun yanı sıra nadide mücevherlerle süslenmiş bir türban süsü, inciden saçaklı bir türban, incilerle süslenmiş bir bel kemeri, mücevherli kemerli bir kılıç, bir hançer, biri mücevherli eyerli iki at ve iki adet dişi özel fil hediye etti. Aynı şekilde çocuklarına ve hanımlarına şeref elbiseleri, her türlü altın süslemeli dokuz parça kumaş ve baş hizmetçilerine bir at, bir şeref elbisesi ve mücevherli bir hançer hediye etti. Bu kutlama için 3 lak[127] rupi harcandı."* (Jahangir Shah, 1999, s. 229; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 226; Jahangir Shah, 1909, s. 397).

Cihangir Şah'ın bu notlarından, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) bu organizasyon için pahalı hediyeler aldığı ve özel bir kutlama hazırlığı yaptığı anlaşılmaktadır. Nur Cihan Begüm bu şölen için yüklü miktarda para harcamıştır. Cihangir Şah ile Şah Cihan da Nur Cihan Begüm'ü ağırlamıştır. Bununla ilgili bir minyatür günümüze kadar ulaşmıştır[128].

Kandiller Müslümanlar için özel geceler olmuştur. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) de bu gece için özel bir kutlama hazırlığı yapmıştır. Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm'ün Berat[129] gecesinde düzenlediği ziyafeti de şu şekilde aktarmıştır:

---

[126] Nur Cihan Begüm, Babürlüler için hediyelerin hazırlanmasının ve sunma şeklinin ne kadar önemli olduğunun farkına varmıştır. Hanedan ailesinde hediye alışverişi, sürekli değişen ittifaklar dünyasında kimin kimi desteklediğinin belirgin bir örneği olmuştur. Şehzade Hürrem için düzenlenen bu törende dikkat çeken önemli bir husus olmuştur. Bu husus, Şehzade Hürrem'i selamlayan ve onurlandıranın Şehzade Hürrem'in annesi Ceget Gosain değil, Nur Cihan Begüm'ün olmasıdır. Bu durum Ceget Gosain'in törende yer almadığını ve Nur Cihan Begüm'ün kısa sürede haremde üstünlük sağladığını göstermektedir (Lal R. , 2020, s. 106).

[127] 1 lak, 100.000 değerindedir (Jahangir Shah, 1999, s. 474).

[128] Ek 5: Cihangir Şah ile İlgili Görseller.

[129] Berat Kandili/ Gecesi'nde (Şeb-i Berat), Kuran-ı Kerim'in ilk vahyi dünyaya indirilmeye başlanmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 180).

"Şaban'ın on dördüne karşılık gelen Şeb-i-Barat'ın yirmi altıncı (6 Ağustos) Perşembe gününün sonuna doğru, büyük bir gölün ortasında Nur Cihan Begüm'ün oturduğu köşklerden birinde bir kutlama yapıldı. Begüm'ün düzenlediği toplantıya emirler ve yakınlar davet edildi ve dileyenlere şarap kadehleri ve sarhoş edici maddeler verilmesini emrettim. Birçoğu şarap kaselerini seçti. Şarap içenlerin derecelerine ve makamlarına göre oturmalarını emrettim. Her türlü et ve meyvelerin herkesin önüne konmasını emrettim. Gerçekten iyi bir partiydi. Gece çöktüğünde gölün ve köşklerin çevresinde fenerler ve meşaleler yakıldı. Fener yakma geleneği başladığından beri belki de hiçbir yerde görülmemiş bir aydınlatma sağlandı. Tüm meşaleler ve fenerler suya yansıdı ve suyun tüm yüzeyi bir alev alanı gibi görünüyordu. Ne inanılmaz bir parti! Şarap içenler alabileceklerinden daha fazla kase şarap aldı." (Jahangir Shah, 1999, s. 224; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 219).

Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'ün hazırlamış olduğu ay ve güneş tartım[130] töreniyle ilgili şöyle bahsetmiştir:

"Ayın yirmi ikinci pazartesi günü, Şevval 1030'un yirmi beşine (2 Eylül 1621) tekabül eden güneş tartım töreni iyi bir şekilde yapıldı. Geçen yılı ciddi şekilde hastalandığım ve acı içinde harcadığım için, böyle bir yılın iyi ve sağlıklı bir şekilde sona erdiği ve yeni yılın, iyileşme sözü verdiğine müteşekkirim. Nur Cihan Begüm, yardımcılarının törenden sorumlu olmasını istedi. Gerçekten onu gören herkesi şaşırtan muhteşem bir kutlama düzenledi. Nur Cihan Begüm, benimle evliliğe girmesinden bu yana her güneş ve ay tartı töreni için uygun düzenlemeler yapmış olmasına rağmen, bu kutlamayı daha da süslü hale getirdi ve salonu dekore etmek ve ziyafet düzenlemek için özel bir şekilde uğraştı… Meclisin sonunda benim için düzenlenen teklifler sergilendi. Sevdiğim mücevherleri, tekstilleri ve çeşitli nadirlikleri seçtim. Bu kutlama için yapılan harcamalar ve Nur Cihan Begüm'ün hediye ettiği teklifin yanı sıra verdiği bahşişler için iki lak rupi kaydedildi" (Jahangir Shah, 1999, s. 368-369; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 381).

"Pazartesi günü ay tartımı töreni yapıldı. Nur Cihan Begüm, kırk beş büyük emir ve samimi yardımcılarına şeref kaftanları verdi" (Jahangir Shah, 1999, s. 373; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 386).

Mukhoty'ye göre, tartım töreni kutlamalarının hükümdarın annesi olan Meryemüz Zamani tarafından yapılması gerekmiştir. Ancak "*Padişah Begüm*" unvanının Nur Cihan Begüm'e (Ö. 1645) geçmesinin ardından tüm bu görevler yine Nur Cihan Begüm'e aktarılmıştır (Mukhoty, 2018, s. 158).

Babürlü geleneğinde padişahların ay ve güneş takvimine göre doğum günleri büyük eğlence organizasyonlarına yol açmıştır. Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşi Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), birçok ziyafet vermiştir. Bu eğlencelerin dışında Nur Cihan Begüm, Nur Saray'ın tamamlanmasının ardından büyük bir ziyafet

---

[130] Tartım töreni, Babürlü Devleti'nin hükümdarlarının yılda iki kez güneş ve ay takvimine göre halkın önünde tartılmasıdır. Bu törende hükümdar, birçok mücevherle birlikte görkemli bir terazide oturarak birkaç kez tartılmıştır. İlk tartılması paraya karşılık, ikinci kez tartılması altın ve mücevherlere karşılık, üçüncü kez tartılması baharatlara karşılık ve dördüncü kez tartılması tahıllara karşılık olmuştur. Daha sonra değerli eşyalar saraylılara, para ve yiyecekler de fakirlere dağıtılmıştır. Genellikle hükümdarın bir önceki yıldan daha kilolu olması herkesi sevindiren bir haber olmuştur (Flüchter, 2012, s. 147).

hazırlamış ve Cihangir Şah'a birçok hediye vermiştir. 1621'de Nur Cihan Begüm, hanedan ailesinin hanımlarının Nur Efşan (Afşan) bahçesini ziyaret etmesi vesileyle bir hanedan eğlencesi düzenlemiştir (Iftikhar, 2008, s. 156).

2.4.3.2. Moda Alanındaki Faaliyetleri

Moda, tarih boyunca aristokrat kesim için önemli bir saygınlık aracı olmuştur. Saray kadınlarının giyim kuşamları, çevrelerindeki insanlara birer mesaj niteliği taşımıştır. Iftikhar'a göre Hindistan kadınında losyon ve ayna kullanımı yaygın olmuştur. Saçlarını farklı tarzda süslemişlerdir. Süsleme hem erkekler hem de kadınlar için önemli olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 14).

Babürlü hareminin en ünlü kadınlarından Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) elbise tasarımı farklı boyutlara ulaşmıştır. Çocukluğundan beri çok iyi olduğu nakış işlerine ilgi duyduğu bilinmektedir. Bu ilgi, daha sonra giyim ve tekstilde farklı bir seviyeye ulaşmıştır. Nur Cihan Begüm tarafından tanıtılan çeşitli yeni tekstiller vardır. Bunlar arasında çiçekli bir müslin[131] ve kaftan için kullanılan "*dudami*", peçe için kullanılan beş tolas ağırlığındaki pamuklu bir bez olan "*panchtoliya*", bir tür gümüş ilmekli dantel olan "*kinari*" ve bir çeşit gümüş olan "*badla* veya *badhah*" vardır (Mukherjee, 2001, s. 223).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), kıyafetleri çok yenilikçi tarzlarda tasarlamıştır. Çağının moda öncüsü olmuş ve insanlar tasarımlarını ilgiyle takip etmiştir. Nur Cihan Begüm tarafından çeşitli brokar, dantel ve peçe çeşitleri tanıtılmıştır. Cihangir Şah (1605-1627) ile evlendiği sırada, uzun yıllar harem kadınları arasında popüler kalan ve ağırlığı olmayan çok hafif bir gelinlik tasarlamıştır. Sadece 25 rupiye mal olan bir Nur Mahali (gelinlik) yapmıştır (Iftikhar, 2010, s. 333; Pandey, 1993, s. 274; Ghosh, 2018, s. 456; Misra, 1967, s. 122). Nur Cihan Begüm, bu gelinliği her kesimden kadının diktirebilmesi için uygun fiyata mâl olabilecek şekilde tasarlamıştır (Mukherjee, 2001, s. 224).

Hint geleneğine göre beyaz elbise, eşi ölmüş kadınlar tarafından kullanılmıştır. Hindistan topraklarında yaşayan kadınlar genel olarak koyu renkleri sevmiştir. Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşlerinden Ceget Gosain bir zamanlar canlı

---

[131] Müslin, bir kumaş türüdür.

renklerde bir kıyafet giymiştir. Genellikle beyaz ve yumuşak renkleri kullanmayı tercih eden Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ise Ceget Gosain için şöyle bir yorum yapmıştır: "*Bu kadın çoğunlukla şatafatlı renkler seçer. Onu hiç ölçülü ve sade bir renkte görmedim.*" Bunun üzerine Ceget Gosain, "*Dul bir kadın beyaz kıyafetler giyebilir, ancak evli bir kadının renkli kıyafetleri olmalıdır*." demiştir (Iftikhar, 2010, s. 334). Bu hikâyenin gerçeklik düzeyi bilinmemektedir ancak o dönemde kadınlar arasında kıyafet tartışmaları yapıldığının, belli bir moda anlayışını olduğunun güzel bir örneğidir.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) giyim tarzı hakkında çok fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Lal, dönemin minyatürlerinden yola çıkarak Nur Cihan Begüm'ün bir kadın için oldukça sıra dışı bir türban taktığını öne sürmektedir. Dar pantolonun üzerinde bel çevresinde bir kuşak bulunan diz boyu bir tunik giydiği; yakut, elmas veya incilerden oluşan küpeler ve kolyeler taktığı görülmektedir. Ayakkabılarının arkası açık olmuş ve ayaklarındaki kına desenleri ortaya çıkmıştır (Lal R. , 2020, s. 3).

Babürlü saray kadınları için moda sadece kıyafetlerden meydana gelmemiştir. Hanedan kadınları mücevherlere de büyük ilgi duymuştur. Onlar sadece takmak için mücevherlerle ilgilenmemiş aynı zamanda onların işlemesiyle de uğraşmışlardır. Kuyumculukta yeni desenler ortaya çıkaracak kadar maharetli kadınlar olmuştur. Bu konuda Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), altın süs eşyaları için yeni desenler icat etmesiyle ünlenmiştir (Mukherjee, 2001, s. 81). Nur Cihan Begüm'ün ziynet eşyaları için birçok yeni desenler ve zarif tasarımlar ortaya koyması (Abul Fazl Allami, 1997, s. 574), sarayın moda öncüsü olduğunun da kanıtı olmuş ve böylelikle döneminin modasını da yönlendirmiştir (Iftikhar, 2008, s. 138). Nur Cihan'a atfedilen ve onun tarafından icat edilen kulak süsü gibi bazı takılar, modern zamanlara kadar modanın zirvesinde kalmıştır. Ayrıca burunları süslemek için burun iğnesi (hızma) de kullanılmıştır (Iftikhar, 2008, s. 142). Nur Cihan Begüm'ün, her biri kırk bin rupiye mal olan kırk boncuk içeren bir kolye taktığı bilinmektedir. Bu kolye ona Şah Cihan (1628-1658) tarafından hediye edilmiştir (Pandey, 1993, s. 194).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) gibi bazı Babürlü kadınları, parfümeriye de ilgi duymuştur. Harem kadınları, egzotik parfüm kokuları bulmak için gece gündüz

çalışmışlardır (Mukherjee, 2001, s. 97). Bu kadınlar saçlarına kokulu yağlar sürmüş, vücutlarında ve kıyafetlerinde çiçeklerden yapılan pahalı kokular kullanmışlardır. Bu kokular o kadar çok tüketilmiştir ki Ekber Şah (1556-1605) "*Khushbu Khana*" adı altında Şeyh Mansur'un sorumlu olduğu özel bir bölüm bile açmıştır (Pandey, 1993, s. 194; Mukherjee, 2001, s. 74). Cihangir Şah (1605-1627) zamanında bu bölümde çalışan uzmanlar etkili parfüm yapabilmek için çok uğraşmıştır. Bu kadınlardan biri olan Nur Cihan Begüm yeni bir parfüm oluşturmuştur. Aynı şekilde Nur Cihan Begüm'ün annesi İsmet Begüm (Ö. 1621) de "*Cihangiri Itri*" adlı özel bir gül parfümü icat etmiştir (Pandey, 1993, s. 195).

Cihangir Şah, İsmet Begüm'ün keşfettiği gül parfümüyle ilgili şöyle bahsetmiştir:

> *"Saygıdeğer babam meyveyi çok sevdiği için, böyle bir meyvenin (kavun ve nar) hayatta iken Hindistan'a getirilmediğine ve tadını çıkaramadığına çok üzüldüm. Cihangiri Itri parfümü için de aynı pişmanlığım var. Yani asil burnu bu parfümü koklamamış. Bu ıtr, benim hükümdarlığım döneminde Nur Cihan Bey'in annesinin çabalarıyla yapılmış bir keşiftir. Gül suyu yaparken sıcak gül suyunu tencereden çıkarmak için kullandığı kaplarda yağ oluştu. Azar azar yağı topladı ve çok fazla gül suyu hazırlandığında hissedilir miktarda yağ vardı. Parfüm öyle bir dereceye sahipti ki, avucunuzun içine bir damla sürüldüğünde tüm odayı kokutur ve aynı anda birçok gül goncasının açmış olmasından daha incelikli bir koku verir. İnsanı neşelendirir ve ruhu yeniler. Bu buluşun ödülü olarak mucide bir inci kolye verdim. Selime Sultan Begüm (Allah rahmet eylesin) oradaydı ve bu yağa 'Itr-i Cihangiri' adını verdi."* (Jahangir Shah, 1999, s. 163; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 154).

Bu metinden anlaşılacağı üzere İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) ortaya çıkardığı bu güçlü gül parfümünün ismini Ekber Şah'ın (1556-1605) eşlerinden Selime Sultan Begüm vermiştir.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) tasarım becerisi sınır tanımamış ve dekorasyon sanatında da çok iyi işler başarmıştır. Tasarımda harika bir renk kombinasyonu ve simetri anlayışı oluşturmuştur. Örneğin İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) mezarındaki kakma ve oyma işçilik Nur Cihan Begüm'ün tasarımıdır. Evlendikten sonra hükümdarın sarayını yeniden dekore etmiştir. Dahası ev idaresindeki üstün sanatı, harcamaları önemli ölçüde azaltmıştır. Babürlülerde dekorasyonda sandal ağacının kullanılması Nur Cihan Begüm sayesinde moda olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 222-224). Yeni halı çeşitleri, brokarlar ve elbiseler tasarlamıştır. Nakış ve dantel işçiliğiyle süsleyerek kıyafetlerin cazibesini artırmıştır (Misra, 1967, s. 93; Iftikhar, 2010, s. 334).

2.4.3.3. Purdah Uygulamalarındaki Faaliyetleri

Purdah kelimesi perde veya peçeden gelmektedir. Purdah, tepeden tırnağa örtücü kıyafetler giyerek soylu kadınları, halkın gözleminden koruyan bir uygulamadır. Bu uygulamanın getirdiği sınırlılıklar, farklı ülkelere ve sınıf seviyelerine göre değişmektedir. Genel olarak soylu kadınların, ev dışında çalışmayacakları için purdahın tüm yönlerini uygulama olasılıkları daha yüksek olmuştur. Khalil ve Azimi'ye göre purdah muhtemelen İran'da gelişmiş ve ilerleyen süreçte Ortadoğu topraklarına yayılmıştır. Evin bazı bölümleri kadın ve erkekler için ayrılmıştır (Khalil & Azimi, 2014, s. 203). Imon-ul-Hossain ve Iftikhar'a göre purdah uygulaması, Müslümanlardan alınarak Hindistan topraklarına yayılmıştır (Iftikhar, 2008, s. 194; Imon-Ul-Hossain, 2019, s. 71). Ancak bu uygulama İslamiyet'in sonucunda doğmamış, soylu kadınları, yabancı tehlikelerden koruma amacıyla geliştirilmiştir. Mısra, purdahın Antik dönemden itibaren aristokrat kesimlerde uygulandığını savunmuştur (Misra, 1967, s. 2).

Purdah, Hindistan topraklarında yalnızca yönetici sınıflar arasında uygulanan bir statü sembolü haline gelmiştir. Halk arasında bu durum gözlemlenmemiştir[132] (Iftikhar, 2008, s. 1; Eraly, 2007, s. 125-126). Bu sebeple Mukherjee, purdah uygulaması sayesinde aristokrat kadınlarının, soylu bir kesimde tutulduğunu belirtmiştir (Mukherjee, 2001, s. 48). Halk kadınları ebe olarak çalışmış, evleri için yakacak odun toplamış, pazarlarda satmak için tereyağı yapmış ve erkeklerle birlikte tarlada çiftçilik yapmışlardır (Iftikhar, 2008, s. 207). Bu durum, peçenin onlar için büyük bir yük olacağından purdaha uymadıklarını ortaya çıkarmıştır. Iftikhar, Hindistan'da yaşayan sıradan kadınlar arasında bu uygulamanın katı bir şekilde uygulanmadığını, rahat bir şekilde kollarının ve yüzlerinin yabancılar tarafından görüldüğünü belirtmiştir (Iftikhar, 2008, s. 199).

Seyyah Manucci, Hindistan'da bulunan Müslüman kadınlarının yüzlerinin hiç kimse tarafından görülmesine izin verilmediğini çünkü bu durumun kanunlara aykırı olduğunu dile getirmiştir (Manuccı, 1913, s. 30). Purdah uygulaması çerçevesinde Babürlü kadınları üstü kapalı ve örtülü tahtırevanlarla seyahat etmiştir

[132] Önceki sayfalarda Nevruz ve Khushroz kutlamalarına ve hazırlanan panayırlara, soylu hanımlar ve hükümdardan başka kimsenin katılamadığından bahsedilmiştir. Bu durum, purdahın sadece aristokrat kesimde uygulandığını kanıtlamaktadır.

(Pandey, 1993, s. 201; Mukherjee, 2001, s. 46). Bu sebeple o döneme ait Babürlü kadınlarının resimlerine çok nadir rastlanmaktadır (Mukherjee, 2001, s. 48). Bokhari, bu durumu Ekber Şah'ın (1556-1605) sosyal ve dini gelenekleri ile arttığını, ilk iki Babürlü hükümdarı olan Babür Şah (1526-1530) ve Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemlerinde purdah kurallarına daha az uyulduğunu açıklamıştır (Bokhari, 2009, s. 56; Lal K. S., 1988, s. 22). Örneğin, Hümayun Şah döneminde hanedan kadınları, erkek ziyaretçiler arasında dolaşmış ve bazen erkek kıyafetleri giyerek dışarı çıkmışlardır (Lal K. S., 1988, s. 23).

Babürlü Devleti'nde purdah uygulaması, yabancı erkeklerden korunmayı amaçladığından haremin duvarları kalınlaştırılmış ve pencereler dışarıyla iletişime girilmeyecek şekilde inşa edilmiştir. Herhangi bir hanedan kadını hastalandığı taktirde, doktorlara hastaların nabzına dokunmalarına ve hissetmelerine izin verilmemiştir. Bu nedenle muayene için hastaların her tarafı örtülmüş ve bu örtünün üzerinden hastalığın teşhis edilmesi istenmiştir. İleriki zamanlarda Bernier ve Manucci gibi seçilmiş bazı doktorların harem hanımlarının nabzını hissetmelerine izin verilmiştir (Iftikhar, 2008, s. 197-198; Pandey, 1993, s. 215; Sharma S. , 2017, s. 63). Ancak bu anlatılanlar, saraylı kadınların özgürlüklerini kısıtlanmamıştır. Her türlü sosyal ve kültürel aktivitelere ve meclislere katılmaya devam etmişlerdir (Iftikhar, 2010, s. 323-324). Hauswirth'e göre saray kadınları ziyafetlere ya da müzikli partilere perde arkasından ya da kafesli bölmelerden katılabilmişlerdir (Hauswirth, 1932, s. 96). Tarihi kayıtlarda bu uygulamadan istisna tutulan bir kişiye rastlanılmıştır. Bu kişi de Nur Cihan Begüm'ün babası İ'timâdüddevle'dir (Ö. 1622). Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan'ın babası İ'timâdüddevle'nin yanında harem kadınlarının yüzlerini örtmemeleri gerektiğini söyleyerek İ'timâdüddevle'yi onurlandırmıştır (30 Ocak 1617) (Jahangir Shah, 1999, s. 207; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 200).

Harem (zenana), Babürlü Devleti'nin en korunaklı bölümlerinden biri olmuştur. Haremin bu bölümünde kadınlar purdah kurallarını uygulamak zorunda kalmamıştır. Çünkü hareme erkeklerin girmesi yasaklanmıştır. Babürlü Devleti'nde harem sistemi ve purdah uygulaması çerçevesinde, kadınlar dost meclislerinde bulunmuş, her türlü kültürel, siyasi ve ticari aktivitelere katılım sağlamışlardır. Babürlü Devleti'nde kadınlar ikincil planda kalmamıştır. Aksine onlar danışılan bir

mercii olmuşlardır. İlim ehli olup, yine ilim yolunda olanları da korumuşlardır. Eğlenceler düzenlemiş ve kültürel aktivitelere katılmışlardır.

Hem purdah hem de harem uygulamalarına aynı şekilde riayet eden, ancak diğer begümler arasından bir adım öne çıkmayı da başaran bir harem kadını olmuştur: Nur Cihan Begüm (Ö. 1645). Birçok araştırma eserde Nur Cihan Begüm'ün purdaha uymadığı ve peçeyi kullanmadığı belirtilmiştir (Iftikhar, 2008, s. 199; Mukherjee, 2001, s. 47, 141; Pandey, 1993, s. 218; Chopra, 1955, s. 106). Raman da Nur Cihan Begüm'ün halkı selamlarken peçe takıp takmadığının kaynaklarda hiç geçmediğini belirtmiştir (Raman, 2009, s. 20). Ancak yapılan bu açıklamaların minyatürler ışığında ele alındığı muhtemeldir. Zira dönemin ana kaynaklarından olan Cihangirname'de, Nur Cihan Begüm'ün avcılık esnasında bile filinin üzerindeki tahtırevanından inmediği belirtilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. xxi, 219). Buradan Nur Cihan Begüm avcılık gibi zor bir aktivitede bile purdah kurallarına riayet ettiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yapılan bu av gezilerinde de purdah kurallarına riayet edildiği görülmektedir. Çünkü Lal'e göre, Cihangir Şah'ın (1605-1627) gitmiş olduğu kamplarda harem çadırları kırmızı renkli perdeler ile ayrılmıştır. Ahşap perde ve keçeler de harem ile kampın diğer bölümünü birbirinden ayırmıştır (Lal R. , 2020, s. 104).

İleriki bölümlerde anlatılacak olan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) cuntasının da purdah kuralları sebebiyle ortaya çıkması muhtemeldir. Çünkü Nur Cihan Begüm, purdah uygulamasının dışına çıkamayacağı için siyasi alanda ailesinin erkek üyelerine ihtiyaç duymuştur (Unni, 2018, s. 83). Yine aynı şekilde Nur Cihan Begüm'ün siyasi varlığını göstermiş olduğu bir diğer saha ise Caroka Darşan (Jharokha Darshan) olmuştur (Elliot H. M., 1975, s. 123). Ancak burada da peçeli mi yoksa peçesiz mi olduğu bilinmemektedir (Raman, 2009, s. 20). Yine benzer şekilde Nur Cihan Begüm'ün ticari sahadaki vekilliğini ağabeyi Asaf Han (Ö. 1641) yürütmüştür (Chaudhry, 2014, s. 117). Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) Mehabet Han ile giriştiği savaşta da filin içerisinden çıkmamış olması (Jahangir Shah, 1999, s. 442; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 490), Nur Cihan Begüm'ün çok zorlu süreçlerde dahi bu uygulamaya uyduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca Sir Thomas Roe'nun ticari imtiyazlar sağlamak için sık sık Asaf Han ile görüşme çabasında olması da (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 273-274) Nur Cihan

Begüm ile yüz yüze iletişime girmesinin zor olabileceği düşüncesinden kaynaklı olmaktadır. Dönemin kaynakları incelendiğinde de Nur Cihan Begüm'ün böyle sıkı bir şekilde gerçekleştirilen uygulamanın dışına çıktığı bir duruma rastlanılmamıştır. Hal böyle olduğunda aksi ispat edilmedikçe, Nur Cihan Begüm'ün harem ve purdah kurallarına riayet etmediği bilgisi söz konusu olmamaktadır. Genel olarak *purdah* kuralları gereği sarayın soylu kadınları, birinci dereceden erkek akrabalarının dışında başka bir erkekle görüşmemişlerdir. Yürütülen işler ise aracı olan birinci derecede erkek akraba vekiller ile gerçekleşmiştir. Ayrıca kadınların saray dışına çıkmaları da yine *purdah* sayesinde olmuştur. Örtülü tahtırevanın içinde seyahatler gerçekleşmiştir. Bu sayede saraylı kadınlar, hem *purdah* aracılığıyla gizlenerek soyluluğu simgeleştirmişler hem de vekil yoluyla siyasi ve askeri sahada hareket serbestisi kazanmışlardır.

2.4.3.4. Mimari Alandaki Faaliyetleri

Babürlü tarihinde en çok yönlülüğü ile tanınan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) olmuştur. Nur Cihan Begüm'ün, başarısının ve katkısının izini bırakmadığı edebiyat, mimari, peyzaj, kıyafet tasarımı, dekorasyon, avcılık, atıcılık veya başka hiçbir alan kalmamıştır. Nur Cihan'ın sanatsal başarılarının en kalıcı olanı, mimarlık alanında tasarladığı ve koruduğu bina ve anıtlar olmuştur. Bunların arasında babası İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) Agra'daki mezarı, Jalandhar yakınlarındaki Nur Mahal sarayı, Srinagar'daki Pathar Mescidi, Lahor Şahdara'daki (Shahdara) Cihangir Şah (1605-1627) mezarı ve Lahor'daki kendi mezarı vardır (Mukherjee, 2001, s. 195).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), devlet yönetimini elinde bulundurduğu dönemde ticaret yollarından elde ettiği önemli servet ve Cihangir Şah'ın kendisine verdiği parayla birçok mimari eser yaptırmıştır (Schuster, 2017, s. 31). Nur Cihan Begüm, sanat ve mimarlık alanında Babürlü Devleti'ne hatırı sayılır bir katkıda bulunmuştur. Üç mezar türbesi tasarlamış ve inşa ettirmiştir. Bu eserler; babası İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622), Cihangir Şah'ın ve kendi mezarıdır (Ganie, 2018, s. 35). Bu eserlerde hem İslam hem İran hem de Hindu mimarilerinde kullanılan yüzey süsleme motiflerini harmanlamıştır. Babürlü mimarisinde beyaz mermer taşını ilk kez Nur Cihan Begüm kullanmış ve babasının türbesini yaptırmıştır. Daha sonra Şah Cihan (1628-1658) bu türbeden esinlenerek eşi için Taç Mahal'i

yaptırırken beyaz mermeri kullanmıştır (Chakrabarty, 2016, s. 79; Banks Findly, 1989, s. 130).

İ'timâdüddevle Türbesi (Agra): Agra'da bulunan İ'timâdüddevle (Ö. 1622) türbesinin tamamlanması altı yıl (1622-1628) sürmüştür[133]. Türbe, Agra'daki Yamuna nehrinin sol yakasında yer almaktadır. Türbe baştan sona "*Pietradura*"[134] adı verilen kakma işçiliği ile kaplanmıştır. Bu türbe Babürlü topraklarında Pietradura işçiliğiyle yapılan ilk mimari eserdir. Bu mezar birçok yönden bir yenilik olarak görülmektedir (Ganie, 2018, s. 35; Mukherjee, 2001, s. 196). "*Bebek Tac*" olarak bilinen bu türbe, tamamen beyaz mermerden yapılmış ilk türbedir (Campbell, 2008, s. 22). Hint-Türk-İslam mimarileri arasında o güne kadar görülmemiş bir eşsizlikte ve birçok yeniliğin öncüsü olan İ'timâdüddevle türbesi 17. yüzyılda yapılmış anıt mezarlar arasında Taç Mahal'den sonraki en iyi korunan ve günümüze kadar ulaşan türbedir. Türbenin içerisinde Mirza Gıyas Bey (Ö. 1622) ve eşi İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) mezarları bulunmaktadır. Türbenin diğer bölümlerinde ise ailenin diğer üyelerine ait olduğu düşünülen sandukalar mevcuttur (Özler, Delhi ve Agra'daki Babürlü Türbelerinde Mimari Süsleme (1557-1658), 2018, s. 122-123).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) türbesini tamamen saf gümüşten inşa etmeyi düşündüğü, ancak Hint hava koşullarına daha uygun olduğu için bunun yerine beyaz mermer kullanılmasının tavsiye edildiğine dair bir iddia vardır. Bu türbenin yapımında tüm masraf Nur Cihan'ın hazinesinden karşılanmıştır. İki katlı inşa edilen bu türbenin dört tarafında sekizgen kuleler vardır (Mukherjee, 2001, s. 197). Nur Cihan Begüm bu türbede en yeni tasarım tekniklerini kullanmıştır. İran kültürünü yansıtmak adına temsili imge olarak şarap şişesi / gül suyu ibriği, kapalı bardaklar, çiçeklerle dolu kaplar, meyve tepsileri (üzümlü ve narlı) ve servi ağaçları eklemiştir. İkinci olarak tek çiçek motifi çok sık işlenmiştir. Bu motif Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan (Ö. 1645) ve Şah Cihan (1628-1658) tarafından çok beğenilmiş ve zamanla Babürlü sanatının en tanınmış motiflerinden biri olmuştur. Tek çiçek motifi, Tac Mahal'in dekorasyonunda da çok

[133] Ek 9: Nur Cihan Begüm'ün Yaptırmış Olduğu Mimari Eserler.
[134] Pietradura, renkli görseller oluşturmak için cilalı ve renkli taşların kesilerek kakma tekniğiyle mimariye işlenmesidir. Bu işlemde başta mermer olmak üzere çeşitli renkli taşlar kullanılmaktadır. İlk olarak 16. yüzyılda Roma'da ortaya çıktığı belirtilmektedir (Pietra Dura, tarih yok).

sık sergilenmiştir (Banks Findly, 1979, s. 19). Üçüncü olarak da Nur Cihan Begüm, yerli kadınların halı tasarım ve nakış sanatlarını türbede daha kalıcı formlara çevirmiştir. Üst köşkün zemininde iki anıt mezarın etrafında, halı desenini çağrıştıran çiçekli figürler mevcuttur. Kemerlerin içinde ve alttaki taban boyunca Babürlü kadınlarının yaptıkları nakış tasarımlarını düşündüren oyma kabartmalar mevcuttur. Bu üç boyutlu kabartma işçiliğinin Hindistan'a İran'dan Babürlüler tarafından getirildiği söylenmektedir (Banks Findly, 1979, s. 20).

Cihangir Şah Türbesi (Lahor, Şahdara): Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah'ın (1605-1627) Şahdara'daki (Shahdara) mezarının yapımını da denetlemiştir. Mezar Lahor'un (Pakistan) altı mil kuzey-batısında yer almaktadır. Bina ayrıca "*Pietradura"* kakma işlemeli kırmızı kumtaşından yapılmıştır (Ganie, 2018, s. 35). Bu anıt mezarın planı İ'timâdüddevle (Ö. 1622) ve Ekber Şah'ın (1556-1605) türbelerine benzemektedir. Türbenin dört tarafında da geçitler vardır (Mukherjee, 2001, s. 199). Cihangir Şah türbesi Pakistan'ın Lahor kentindeki dikkat çekici anıtlardan biridir. Bu türbe, Babürlü mezar mimarisinin içerisindeki İran geleneklerinin temsilcisidir. Cihangir Şah Türbesi, Şah Cihan döneminde (1628-1658) Nur Cihan Begüm tarafından önceden döşenmiş bahçeye inşa edilmiştir. Mezarın tarihi dokusu taş kaplamalı tuğla ve kireç harcı ile örülmüştür (Gulzar, Chaudhry, Burg, & Safed, 2013, s. 3255).

Nur Cihan Begüm Türbesi (Lahor, Shahdara): Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Lahor'da yer alan kendi mezarını da tasarlamıştır. Türbe, çağının diğer zengin ve gösterişli yapılarına göre çok sade ve mütevazı olmuştur. Türbe kare şeklinde, yedi kemerli, tek katlı ve dört tarafın her birinden koridorlara açılmaktadır (Ganie, 2018, s. 35). Mezarın mermeri 18. yüzyılda Sih döneminde Amritsar'daki Altın Tapınak'ta kullanılmak üzere yağmalanmıştır (Duman, t.y., s. 1).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) türbesi Lahor'da, Ravi nehri kıyısındaki Şahdara'da (Shahdara) yer almaktadır[135]. Bu türbe, sınır duvarları olan bir bahçenin (Charbagh)[136] merkezini işgal eden kare bir platform üzerine kurulmuştur. Orijinal

---

[135] İslam Ansiklopedisi'nde yer alan *Nur Cihan Begüm* maddesinde Sıddıqui, bir yanlışlık yaparak İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) Agra'daki türbesinin görselini koymuş ve Nur Cihan Begüm'ün türbesi olduğunu belirtmiştir (Siddiqui, 2007, s. 251). Ancak Nur Cihan Begüm'ün türbesi Lahor'dadır.

[136] Bahçeler, sarayda önemli bir rol oynamıştır. Babür Şah (1526-1530) da dahil olmak üzere hükümdarlar, saray atlarını alabilecek kadar büyük konut, idari ve hizmet alanlarını barındıracak

bahçesi artık kalmamış, ancak bir zamanlar kanallar, depolar, şelaleler, çeşmeler, selvi ağaçları, laleler, güller, yasemin ve hurma gibi çeşitli meyve ağaçlarına sahip olduğu söylenmektedir. Nur Cihan'ın mezarı kare şeklinde, tek katlı, yedi kemerli, dört tarafın her biri koridorlara açılmaktadır. İç kısım, üç kemerli ve sütunlu odalardan oluşturularak düzenlenmiştir. Orta kısım, Nur Cihan Begüm ve kızı Ladili Begüm'ün mezarlarının bulunduğu kare bir odadan oluşmuştur. Mezarın dekoratif kısmının çoğu, zaman zaman yıkılmış, ancak bazıları daha sonra kırmızı kumtaşı ve mermer kakma ile restore edilmiştir. İç yüzey dekorasyonundan arta kalanlar kakma taştan ziyade boyalı tasarımı ortaya çıkarmıştır. Türbenin her tarafında estetik bir sanat tarzı ele alınmıştır. Ayrıca tüm yapının ve içinde yatan kişinin alçakgönüllülüğü, yazıtta açıkça görülmektedir:

"Mezarımda öleceğim zaman

Hiçbir lamba yanmaz, yasemin yalan söylemez.

Değişken alevli mum yok.

Şöhreti hatırlatmak için hizmet edin.

Başının üstünde bülbül ilahisi yok.

Dünyaya öldüğümü söyleyeceğim" (Mukherjee, 2001, s. 200-201).

Nur Mahal Kervansarayı (Sarayı[137]) (Pencap/ Jalandhar): 1620'de Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) Jalandhar'da (Pencap bölgesinde) büyük bir kervansaray inşa ettirmiştir. Halk arasında "*Nur Mahal Sarayı*" olarak bilinen bu yapı, tamamen Nur Cihan tarafından finanse edilmiştir[138]. Tamamlanmasından sonra Nur Cihan Begüm bu sarayda büyük bir şölen vermiştir. Peter Mundy, 6 Ağustos 1632'de bu sarayda durmuş ve kullanımda olduğunu görmüştür. "*Bu saray eski hükümdar Nur Mahal tarafından gezginlerin konaklaması için inşa edilmiş, 2 veya 3 bin kişinin kalabileceği çok güzel bir saraydır. Tamamı taş, içinde bir tane kereste parçası bile yoktur*" ifadelerini kullanmıştır. Peter Mundy, sarayı ziyaret ettiğinde Nur Cihan hala hayatta olmasına rağmen devlet faaliyetlerinden tamamen emekli olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 132; Mundy, 1914, s. 78).

---

kadar görkemli bahçelerde saray düzenlemişlerdir. Hükümdarlar ve emirler için ayrılmış bu işlevlere ev sahipliği yapan özel bir bahçe türü, tarihsel kaynaklarda genellikle charbagh (chaharbagh) olarak tanımlanmıştır (Parodi, 2017, s. 6-7).

[137] Kaynaklarda bu kelime "*Sarai*" olarak geçmektedir. Kervansaray olarak bilinen bu yapılar, seyyahların barınması ve konaklaması için inşa edilen binadır (Khatoon, 2015, s. 182).

[138] Ek 9: Nur Cihan Begüm'ün Yaptırmış Olduğu Mimari Eserler.

Nur Mahal kervansarayı, 551 metrekarelik bir alana inşa edilmiştir. Köşelerinde sekizgen kuleleri vardır. Lahor kapısı olarak adlandırılan batı kapısı çift katlıdır ve kırmızı kumtaşı ile döşenmiştir. Kapı girişinin üzerine, dövüşen hayvanlar ile çiçekler yontulmuş ve şu cümleler kazınmıştır:

"*Ekber Şah'ın oğlu Cihangir Şah'ın adil yönetimi sırasında*

Ne cennet ne de yeryüzü hatırlamıyor gibi

Nur Saray, o melek hükümdar Nur Cihan Begüm'ün emriyle Phalor ilçesinde kurulmuştur." (Mukherjee, 2001, s. 198).

Nur Cihan'ın (Ö. 1645) Pencap'da bulunan Nur Mahal Kervansarayı 1618-1620 yılları arasında tamamlanıp hizmete girmiştir. Çocukken burada geçirdiği zamandan dolayı bu yerde inşa etmesi olasıdır. Ayrıca bu konum önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır (Schuster, 2017, s. 35; Bokhari, 2009, s. 230). Nur Cihan Begüm bu kervansarayı farklı ülkelerden gelen tüccarların vakit geçirmeleri ve adını giriş kapısında görebilmeleri için inşa ettirmiştir. Böylelikle ismi farklı devletlerde duyulma imkânı bulacaktır (Lal R. , 2020, s. 148). Nur Mahal kervansarayı olarak bilinen bu mimarinin hem baş tasarımcısı hem de mali patronu adından da anlaşılacağı üzere Nur Cihan Begüm'dür. Sarayın içini tasarlarken Babürlü mimarisine ışık tutacak desenler kullanmıştır. Sarayda, gezginler için birçok odalar, büyük oymalı geçitler, hamam ve cami yer almaktadır. Nur Cihan Begüm, bu binada iki tür olguyu bir arada kullanmıştır. Hem geleneksel İslami motiflerden yararlanarak kendi Şii geçmişine saygı duruşunda bulunmuş hem de Hindistan'ın dini ortamını yansıtan temsili görüntüleri barındıran detaylara yer vermiştir. Örneğin hayat ağacı ve çiçeklerle dolu saksılar Fars ikonografisini anımsatırken, insan figürleri ve tavus kuşları ise Hindu sanatına işaret etmiştir (Banks Findly, 1979, s. 18-19).

Cihangir Şah (1605-1627), Nur Mahal Sarayı'nda yaptıkları bir konaklamayı şu şekilde aktarmıştır:

> "*Yirmi birinci gün (2 Ocak 1621) kamp Nur Saray'da yapıldı. Burada Nur Cihan Begüm'ün yardımcıları güzel bir saray ve muhteşem bir bahçe inşa etmişlerdir. Kısa bir süre önce tamamlandığından, Begüm bir eğlenceye katılmamı istedi. Her türlü nadir eşya ve nesneyi sunduğu muhteşem ve çok ayrıntılı bir parti düzenledi. Burada iki gün durduk.*" (Jahangir Shah, 1999, s. 355-356; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 368).

Pathar Camisi (Pathar Mescidi/Taş Cami) (Srinagar/ Keşmir): Keşmir'de Babürlü dönemine ait bulunan camilerden önemli bir tanesi Şahi Mescidi (Hanedan Cami) ve Yeni Cami (Nau Mescidi) adlarıyla da bilinen Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) tarafından yaptırılan Pathar Camisi'dir. Cami gri kireçtaşından yapılmış ve ön cephesi dokuz kemerli olup, merkezi kemeri diğer sekizden daha büyüktür. Bu caminin terk edildiği ve hiçbir zaman yapıldığı amaçla kullanılmadığı söylenmektedir. Mukherjee'ye göre bunun nedeni, Müslümanların binayı bir kadının gözetiminde yapıldığı için hor görmeleri olmuştur. Cami zamanla depo olarak kullanılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 199).

Mimari yapıların yanı sıra bahçe düzenlemeleri de Babürlü Devleti için önemli bir sanat alanı olmuştur. Babürlü saray hanımlarından Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) bu alana hem maddi hem de manevi olarak yoğun bir güç sarf etmiştir. Bayur, Babürlülerin bahçe tercihinde genellikle yokuş bir arazi tercih ettiklerini, şelale ve su yollarının çizgilerine dikkat ettiklerini belirtmiştir (Bayur, 1987, s. 534). Özellikle Keşmir vadisi, Cihangir Şah (1605-1627) ve Nur Cihan Begüm'ün bahçe tasarımı için mükemmel bir alan olmuştur. Genellikle Keşmir, karla kaplı dağları, derin vadileri, gölleri, şelaleleri ve rengarenk çiçekleriyle ünlenmiştir (Ganie, 2018, s. 35; Mukherjee, 2001, s. 210-211).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), diğer sanatlara olduğu gibi bahçe düzenlemesine de aktif bir şekilde ilgi duymuş ve bu alana önemli katkılarda bulunmuştur. Nur Cihan Begüm, hanedan kadınlarının arasındaki en büyük bahçe aşığı olmuştur. Türk ve Fars atalarından miras aldığı gelenekler doğrultusunda bu bahçeleri tasarlamıştır (Stuart, 1913, s. 42). Peyzaj mimarisinde de yetenekli olan Begüm, Lahor yakınlarındaki Şahdara'daki (Shahdara) Dilamez veya Dilkuşa (Dilkhusha) adlı bir bahçe yapmıştır (Pandey, 1993, s. 275; Sparavigna, 2013, s. 8).

Cihangir Şah, 1612-1619 yılları arasında birçok bahçe inşa ettirmiştir. Bunların eşi Nur Cihan (Ö. 1645) tarafından tasarlanıp düzenlendiği iddia edilmiştir. Nur Menzil bahçesi ve Nur Efşan (Afşan) bahçeleri de tasarımıyla onun adını almıştır (Iftikhar, 2008, s. 133). Nur Menzil bahçesi, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) ana projelerinden biri olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 217). Nur Efşan (Afşan) bahçesi ise (Nur Cihan'ın ışık saçan bahçesi) günümüzde bozulmuş ve yerinde "*Zahara Bahçesi*" (Zahara Bagh) olarak bilinen başka bir bahçe yer almıştır

(Özler, Delhi ve Agra'daki Babürlü Türbelerinde Mimari Süsleme (1557-1658), 2018, s. 31). Cihangir Şah, Nur Efşan (Afşan) bahçesiyle ilgili şöyle bir anısını anlatmıştır:

> "*Çarşamba günü harem hanımlarıyla bir tekneye girdim ve Nurefşan bahçesine gittim. O gece orada dinlendim. Bu bahçe Nur Cihan Begüm'ün malikanesine ait olduğu için perşembe günü muhteşem bir parti düzenledi ve mükemmel bir teklif sundu. Mücevherli kaplardan ve bir lak rupi değerinde çeşitli güzel kumaşlardan beğendiklerimi seçiyorum. Bugünlerde ikinci saatten sonra her gün bir tekneye biniyorum ve şehirden dört kos uzaklıkta olan Samugarh'a avlanmaya gidiyorum ve akşam saraya geri dönüyorum"* (Jahangir Shah, 1999, s. 359; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 371-372).

Keşmir'deki Cihangir Şah ve Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) bahçeleri arasında en dikkat çekici ve ünlü olanı Şalamar (Shalamar) bahçesidir (Mukherjee, 2001, s. 210). Cihangir Şah (1605-1627) bu bahçeyi Nur Cihan Begüm'ün sanat anlayışından etkilenerek tasarlamıştır. Ellison Banks Findly, Şalamar bahçesinin sadece özel zevk için değil, aynı zamanda siyasi görevlerin yerine getirilmesi için bir yer haline getirildiği görüşündedir. Şalamar Bahçesi, Babürlü günlerinde *Farah-Bakş* (Farah Baksh) olarak anılmıştır (Mukherjee, 2001, s. 211).

Elde edilen bilgiler neticesinde, Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) sadece siyasi hayatla ilgilenen biri olmamış ve sanat aşığı bir kadın olarak da tarihe geçmiştir. İnşa ettirmiş olduğu mimari eserler, kendinden sonraki yapıtlara öncülük etmiştir. Çeşitli konularda ilklere imza atmıştır. Beyaz mermeri ilk kez kullanması, herkes tarafından bilinen Tac Mahal için önemli bir adım olmuştur. Çok yönlülüğü sayesinde Nur Cihan Begüm ismi farklı alanlarda konuşulmuştur.

2.5. Nur Cihan Begüm'ün Yaşamının Son Yılları

Cihangir Şah'ın (1605-1627) son dönemlerini ağır hastalıklarla geçirdiği bilinmektedir. Bu konuda Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) onun her zaman destekçisi olmuştur. Şarap bardaklarını azalttığı, saray doktorlarının tavsiyelerini ve ilaçlarını kabul etmesini sağladığı ve hatta o güne kadarki bakım tecrübelerine dayanarak kendi başına önemli tıbbi kararlar almaya çalıştığı bilinmiştir (Banks Findly, 1979, s. 15). Cihangir Şah'ın saltanatının sonlarına doğru iki büyük isyan (Şah Cihan'ın ve saray komutanı Mehabet Han'ın isyanları) olmuştur. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) bu dönemde yoğun çaba harcamış ve Cihangir Şah'ın hastalığının her kademesinde yanında olmuştur. Ancak hükümdarın vefatından sonra (29 Ekim

1627'de Keşmir'den Lahor'a dönerken) Nur Cihan Begüm, siyasetten emekli olmuş ve 1645'teki (29 Şevval 1055) ölümüne kadar hayatının son on sekiz yılını Lahor'da geçirmiştir (Elliot & Dowson, 1877, s. 137; Eraly, 2007, s. xiii; Mukherjee, 2001, s. 200-201). Anne ile kızı Lahor'a yerleştiren ise Nur Cihan Begüm'ün ağabeyi Asaf Han (Ö. 1641) olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 82).

Önde gelen saray hanımlarına, padişah kocalarının ölümünden sonra bir sonraki hükümdar tarafından yıllık bakım ödeneği verilmiştir. Şah Cihan (1628-1658), tahta çıktığında (4 Şubat 1628) (Iftikhar, 2008, s. 83) Nur Cihan Begüm'e (Ö. 1645) iki lak rupi yıllık ödenek vermiştir (Elliot & Dowson, 1877, s. 69-70; Mukherjee, 2001, s. 34).

Cihangir Şah'ın (1605-1627) vefatının ardından Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) adına basılan paralar yürürlükten kaldırılmıştır. Bu süreçten sonra sadece beyaz elbiseler[139] giymiştir. Eğlence meclislerinden uzak durmuş ve kızı Ladili Begüm ile beraber yaşamıştır. Vefat ettiğinde mütevazi bir cenazesi olmuş ve Cihangir Şah'ın yakınlarında kendisi için yaptırdığı türbeye defnedilmiştir (Elliot & Dowson, 1877, s. 70; Prasad B. , 1930, s. 429; Bhattacharya, 1941, s. 111; Misra, 1967, s. 40). Hayır işlerine önem veren ve kendisine ait bir kütüphanesi olan Nur Cihan Begüm eğitimli ve ihtiraslı bir kadın olarak bilinmiştir. Babası İ'timâdüddevle (Ö. 1622) ve kendi türbesi, Türk-Hint mimarisinin başlıca örneklerinden olmuştur (Sıddıqui, 2007, s. 252).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) hayatının emeklilik dönemi hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. Cihangir Şah'ın (1605-1627) ölümünden sonra beyaz dışında hiçbir renk giymediği ve günlerini muhtaçlara ve fakirlere yardım sağlamak için geçirdiğine dair genel bilgiler vardır (Zia-ud-Din, 2012, s. 203). Akıllı bir politikacı, iyi bir mimar ve doğayı seven bir kadın olarak tarihe geçmiştir. Hayatının son yıllarını bazı ünlü Babürlü mezarlarının inşasına ve annesinden öğrendiği gül çiçeklerinin kokusunu yapmaya adamıştır (Agarwal, Singh, & Singh, 2016, s. 146). Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Babürlü Devleti'nin *Padişah Begüm*'lüğünü yaptığı gibi emeklilik döneminde de aynı zarafet ve asaleti göstermiştir (Mukhoty, 2018, s. 165).

[139] O dönemin adetlerine göre dul kadınlar beyaz elbiseler giymiştir (Iftikhar, 2010, s. 334).

Araştırmacılara göre Cihangir Şah (1605-1627) dönemindeki hiçbir olay Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ile evliliği kadar şaşırtıcı olmamış ve ilgi çekmemiştir. İyi ya da kötü, etkisi her alanda güçlü bir şekilde hissedilmiştir. Neredeyse fiilen hükümdarlık yapmıştır (Pandey, 1993, s. 243). On altı yıllık liderliği boyunca 500 kızın evlilik ve çeyiz masraflarını karşılamıştır. İktidardayken her şeye hükmetmiş, ancak emekliliğe ayrıldığında tüm siyasi yaşamdan uzak durmuştur (Prasad B. , 1930, s. 184).

Fakirlere ve muhtaçlara cömertçe yardımda bulunmuştur. Yoksulların ve genç kızların evlilikleri için maddi destekte bulunmuştur. 18 Aralık 1645'te Lahor'da hayatı sona ermiştir (Iftikhar, 2008, s. 82). Agarwal ve diğerleri Nur Cihan Begüm'ün 72 yaşında vefat ettiğini belirtmiştir (Agarwal, Singh, & Singh, 2016, s. 149). Ancak 1577 tarihinde doğan ve 1645 yılında vefat eden Nur Cihan Begüm, 68 yaşında hayata gözlerini yummuştur.

3. NUR CİHAN BEGÜM'ÜN BABÜRLÜ DEVLET İŞLEYİŞİNDEKİ ROLÜ

Bu bölüme kadar genel olarak Babürlü Devleti'nde kadınların varlığı, yönetimdeki etkinlikleri, ekonomik güçleri ve kadınlara verilen bu saygınlığın kökenleri ele alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda Türk devlet teşkilatındaki kadının siyasal gücünün miras alınması ve bu çerçevede Babürlü Devleti'nde *Padişah Begüm* ile *nevvab* makamlarının görülmesi, Babürlülerde siyasi alanda kadının yeri ve önemini ortaya çıkarmaktadır. İncelenen kaynaklar ışığında Babürlü Devleti'nin saray kadınları arasında güçlü bir isim, siyasi alanda karşımıza çıkmıştır. Babürlü Devleti'nde güçlü bir otorite sahibi olan bu kişi, araştırmanın ikinci bölümünde biyografik özellikleri sunulan Nur Cihan Begüm'dür (Ö. 1645).

Nur Cihan Begüm, doğumundan yaklaşık yirmi yıl önce hüküm sürmeye başlayan I. Elizabeth gibi bir imparatorluk miras almamıştır. Ne bir danışmanı olmuş ne de bir yardımcısı olmuştur. Avrupalılar, Babürlü Devleti'nde kendi yetenekleriyle bir kadının iktidara gelmesine anlam verememişlerdir. Ancak araştırmacılar için Babürlü begümlerinin başarısını ve devletin hanedan hanımlarına sunduğu sistemi anlamaktan ziyade, aşık bir hükümdarı kandıran kurnaz bir kadın her zaman daha makul görünmüştür (Lal R. , 2020, s. 9). Hakkında yazılan olumlu ve olumsuz tüm eleştirilere rağmen Nur Cihan Begüm'ün yaşadığı yıllar arasında güçlü bir lider olduğu ortadadır. Bunun en güzel örneği ise Holden'in şu cümlesidir: "*Nur Mahal, yaşadığı dönemde tüm Asya'nın, hatta dünyanın en büyük şahsiyetiydi*." (Holden, 1895, s. 269).

3.1. Cihangir Şah Dönemi ve Tarihsel Çerçeve

Ekber Şah (1556-1605), oğlu olmadığı zamanlarda Agra yakınlarındaki Sikri[140] dağında bulunan Şeyh Selim adında bir dervişe kaç erkek çocuğu olacağı hususunda akıl danışmıştır. Derviş, Ekber Şah'a üç oğlu olacağını söylemiş ve bu habere sevinen hükümdar da ilk oğlunu eğitim alması için Şeyh'e teslim edeceğine

[140] Ekber Şah, oğlunun Sikri köyünde dünyaya gelmesinden dolayı burayı uğurlu görmüş ve başkent ilan ederek ismini Fetihpur ilan etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 22). Bölgedeki dağ ve ormanlar on dört- on beş yıl içerisinde güzel ev ve bahçeleri içeren bir şehir haline gelmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 2).

söz vermiştir. Meryemüz Zamani'nin (Ö. 1623) doğumu yaklaştığında, Ekber Şah hanımını Şeyh Selim'in evine götürmüş ve doğumun orada gerçekleşmesini istemiştir. Ekber Şah, bebeğinin erkek olduğunu öğrenir öğrenmez minnettarlık göstergesi olarak ismini "*Selim*" koymuştur. Ancak Şehzade Selim, sarayda babası da dahil olmak üzere herkesin kendisine "*Şeyhu Baba*" (Shayku Baba) dediğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 21; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 2). Ancak Sultan Selim imparator olduğunda, Anadolu hükümdarlarıyla karıştırılmaması için (Jahangir Shah, 1999, s. 22) ismini "*Nuruddin Muhammed Cihangir*" olarak değiştirmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 2).

Şehzade Selim (Cihangir Şah) (1605-1627), tahta çıkmadan önce babasının saltanat döneminde 1601 yılında isyana kalkışmıştır. Ancak Şehzade Selim'i çok seven hanedan hanımları, baba ile oğulun arasını düzeltmeye çalışmıştır. Sarayda sözü geçen hanedan kadınları, Ekber Şah'ın (1556-1605) kapısına giderek biricik oğlu Şehzade Selim'in affını istemiştir. Sonuç olarak Ekber Şah, oğlunu affetmiş ve Agra'ya geri çağırmıştır (Mukherjee, 2001, s. 130).

Zafer Gölen, Cihangir Şah'ın (1605-1627) tahta çıkmasında dönemin önemli kadınları Hamide Sultan Begüm (Ö. 1604), Gülbeden Begüm (Ö. 1603) ve Selime Sultan Begüm'ün önemli roller üstlendiğini belirtmiştir (Gölen, 2016, s. 650). Örneğin Cihangir Şah, Ebu'l Fazl'ı "*Allah'a inanmama*" gerekçesiyle öldürtmüş ve Ekber Şah'ı (1556-1605) çok kızdırmıştır. Ancak yukarıda ismi geçen kadınlar, Ekber Şah'ı sakinleştirmek ve baba-oğul arasındaki buzları eritmek için çok çabalamışlardır (Bayur, 1987, s. 157). Ebul Fazl'ın Ekber Şah'ın yakın arkadaşı ve siyasi danışmanı olduğu düşünüldüğünde, Ebul Fazl'ın öldürülmesi olayı sonrasında Ekber Şah'ın ne denli kızgın ve üzgün olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte baba ile oğul arasındaki ilişkinin düzeltilmesi gibi zor bir mesele ise saray kadınlarının vazifesi olmuştur. Bu durum, saray kadınlarının hükümdar üzerindeki etkisine ve bürokratik alandaki güçlerine bir örnek teşkil etmektedir.

1569 yılında doğan Şehzade Selim, babası Ekber Şah'ın (1556-1605) ölümü üzerine 24 Ekim 1605 yılında "*Dünya Fatihi*" anlamına gelen "*Cihangir*" (1605-1627) unvanıyla dördüncü hükümdar olarak Babürlü tahtına çıkmış ve 1627'de vefat etmiştir (Anonim, 1985a, s. 804; Sparavigna, 2013, s. 8; Konukçu, 1993, s.

538). Enver Konukçu'ya göre Babürlü Devleti'nde Ekber Şah'tan sonraki en güçlü şahsiyet Cihangir Şah (1605-1627) olmuştur. Konukçu bu dönemde, Avrupalıların Babürlü topraklarına karşı sömürge faaliyetlerini geliştirmeleri, Cihangir Şah'ın Afgan ayaklanmalarını bastırması ve Mevar Racalığı ile siyasi bir rekabete girmesi gibi olayları, bu açıklamasına sebep olarak göstermiştir (Konukçu, 2008, s. 147). Ancak Lal, Babür Şah (1526-1530) ile Ekber Şah (1556-1605)'a göre karşılaştırıldığında, Cihangir Şah'ın daha sakin bir hükümdar olduğunu belirtmiştir (Lal R. , 2020, s. 83). Manucci'ye göre de Cihangir Şah, fetih meseleleriyle ilgilenmek istemeyen bir hükümdardır. Daha çok babasının emeğinin meyvesini yemeği tercih etmiştir. Genellikle ziyafetlere, dans ve müziğe düşkün olmuştur (Manucci, 1907a, s. 157). Bu ifadeler Manucci'nin şahsi yorumlarıdır. Genel olarak hükümdarlar eğlence sahnelerinde göründüklerinden dolayı, zevk ve sefa alemine düşkün bir izlenim oluşturmaktadırlar. Ancak devlet işlerinin ciddi anlamda arttığı 17. yüzyılın, yoğun bir dönem olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca Cihangir Şah'ın zevk hayatı, siyasi hayatının önüne geçmiş olsaydı, oğlu Şah Cihan'a (1628-1658) güçsüz bir devlet bırakmış olurdu. Ancak Şah Cihan, babasından güçlü bir devleti devralmıştır. Dolayısıyla Babürlü padişahlarının eğlence ve partileri artırması, tebaanın nezdinde devletin bu meclislere ayırmış oldukları finansman zenginliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, devleti müreffeh ve zengin; hükümdarı ise güçlü ve gözde bir duruma çıkarmaktadır. Dahası Cihangir Şah'ın hastalandığında bile Babürlü hükümdarlarının siyasi yaşamlarının bir parçası olan Darşan merasimine katılmayı aksatmadığı anlaşılmaktadır (Jahangir Shah, 1999, s. 161; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 151). Hal böyle olduğunda, Cihangir Şah'ın siyasi alandan uzak bir yaşam sürdüğünü iddia etmek, hatalı bir yorum olmaktadır.

Cihangir Şah (1605-1627) tahta çıktıktan sonra belli başlı kurallar getirmiştir. Bu kurallar hakkında şöyle bahsetmektedir:

> "*Hicri 1014 (12 Ekim 1605) yılında, yaşım otuz sekizken Agra'da tahta çıktım. Benim verdiğim ilk emir, bir 'Adalet Zinciri' kurulması içindir. Öyle ki, Adalet Divanı görevlileri, mazlumların şikayetlerini araştırmakta ve bu şikayetleri tazmin etmekte başarısız olursa, zarar görenler yargılanabilsinler. Bu sebeple bazı düzenlemeler yaptım.*" (Elliot H. M., 1975, s. 9).

Bu düzenlemeler şu şekildedir:

1. Ülkenin tamamında damga ve zekât vergilerini kaldırmıştır. 2. Şehirlerarası ulaşımda eşkıyalar tarafından zarara uğrayanların ihtiyaçları o bölgede oturanlar tarafından karşılanacaktır. 3. Mevkii ve rütbesi ne olursa olsun kimsenin ticaret erbabına karışılmayacaktır. 4. Meşru yollardan kazanılan serveti, devlet teminat altına alır. Ölen kişinin varisi yoksa, devlet o mirası mescid ve köprü gibi hayır işlerinde kullanacaktır. 5. Madde kullanımı, içki üretimi ve alınıp satılması yasaklanmıştır[141]. 6. Herhangi bir asker bir memlekete uğradığında hiç kimsenin evinde asla kalamaz. 7. Şuç işleyenlere insanlık dışı yapılan cezalar men edilecektir. 8. Elinde güç bulunanlar, zor şartlar altında toprak sahibi olanların topraklarını zapt edemeyecektir. 9. İntihar edenlerle aynı evde yaşayanlar, intihar edenin ölümünden sorumlu olmayacaktır. 10. Büyük şehirlerin valileri, şehirlerine hastaneler yaptıracaktır. 11. Cihangir Şah'ın (1605-1627) doğum gününde ve tahta çıktığı günde et yenmesi ve herhangi bir canlı hayvanın kesilmesi yasaklanmıştır. 12. Ekber Şah (1556-1605) döneminden kalan mansıb sahipleri azledilmeyecek ve aynı makamda kaldıkları yerden devam edeceklerdir[142] (Nûrü'd-Dîn Cihângîr Şâh, 2013, s. xliii-xlvii; Jahangir Shah, 1999, s. 26; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 6; Elliot H. M., 1975, s. 9-12).

Cihangir Şah (1605-1627), yazmış olduğu Cihangirname'sinde dönemin bürokratları hakkında da bilgiler aktarmıştır. Örneğin Cihangir Şah, iktidara gelmesiyle birlikte 1605 yılında Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) babası Gıyas Bey'i, "*İ'timâdüddevle*" (Ö. 1622) unvanıyla birlikte 1500 mansıb rütbesine ve vezirliğe yükseltmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 31; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 14). Cihangir Şah, Nur Cihan Begümle evliliklerinden (25 Mayıs 1611) iki ay sonra 26 Temmuz 1611 tarihinde ise İ'timâdüddevle'yi Yüksek

---

[141] Cihangir Şah (1605-1627) böyle katı bir kanun koymasına rağmen kendisi on sekiz yaşından itibaren çok fazla içki içtiğini (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 6) ve gençliğinde bazen günde yirmi küçük şişe alkollü içki içtiğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 26).

[142] Prasad'a göre Cihangir Şah, babası Ekber Şah döneminden kalan memurlara adaletli bir şekilde davranmıştır. Ancak bir kişi hak edilmeyen bir yükseliş yaşamıştır. O da Ebu'l Fazl Allami'nin katili Raja Bir Singh Bundela'dır. Örneğin Nur Cihan Begüm'ün babası İ'timâdüddevle 1500 rütbesine yükseltilirken Raja Bir Singh Bundela tam olarak 3000 rütbesine yükseltilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 31-32; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 14-15; Prasad I. , 1930, s. 480; Banks Findly, 1993, s. 24). Ayrıca Cihangir Şah, "Selim" ismini almış olduğu ve kendisine ruhani anlamda rehberlik eden Şeyh Selim Çişti'nin soyundan gelenleri de önemli makamlara atamıştır (Burn, 1937, s. 156).

Vezir'liğe tayin etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 125; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 114). Cihangirname'nin son bölümünü yazan Mu'temed Han ise bahşi (askeri görev) olmuştur (Jahangir Shah, 1999, s. 181; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 171). İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) erkek kardeşi Muhammed Tahir'in oğlu Bahşi Sadık'a ise *Han* unvanı verilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 186; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 176). Sadık Han, daha sonraları Mir Bahşi rütbesine yükselmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 373; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 386). Yukarıda ismi geçen tüm kişiler, Cihangir Şah'ın sıklıkla bahsettiği ve sürekli rütbelendirdiği siyasi ve askeri görevlilerdir.

Cihangir Şah (1605-1627), iktidara gelir gelmez kadınların ödeneklerini önemli ölçüde artırmıştır. Begümler ayrıca dış kaynaklardan, özellikle ticaretle uğraşanlar söz konusu olduğunda, onların beğenisini kazanmak isteyen tüccarlardan hediyeler almıştır. Sir Thomas Roe ile diğer Avrupalı diplomat, seyyah ve tüccarlar Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve diğer hanımlar da dahil olmak üzere sarayın tüm üyelerine hediyeler getirmiştir (Schimmel, 2004, s. 155). Dönemin Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin yöneticilerinden Joannes De Laet, kıymetli hediyeler olmadan hiç kimsenin Cihangir Şah'a yaklaşamadığını belirtmiştir. Örneğin İngiltere adına Sir Thomas Roe, Cihangir Şah'a otuz altı fil hediye etmiştir. Bunlardan iki tanesi saf altın zincirlerle süslenmiş, diğer iki tanesi gümüşlerle süslenmiş, geri kalanı ise pirinçle süslenmiştir. Ayrıca gösterişli elli at, inci ve yakut kolyeler de hediye etmiştir (Laet, 1974, s. 107).

Ekber Şah (1556-1605), saltanatının son yıllarında oğullarının aşırı içki tüketiminden ölümlerine şahit olmuş, tek sağlıklı oğlunun da benzer bir hastalığının olduğunu fark etmiştir. Bir iktidar boşluğunun meydana geleceğinden korkan Ekber Şah ve soylular 1603 yılında veliaht olarak Şehzade Selim'in oğlu Şehzade Hüsrev'i görmeye başlamışlardır (Banks Findly, 1993, s. 19). Ancak Cihangir Şah (1605-1627), herhangi bir taht kavgası yaşamadan tahta çıkmıştır. Cihangir Şah'ın küçük erkek kardeşleri, Ekber Şah'ın döneminde aşırı içkiden dolayı ölmüştür. Cihangir Şah'ın tahta çıkmasından kısa bir süre sonra oğlu Şehzade Hüsrev isyan etmiştir. O zamanlar baba-oğul arasındaki taht kavgası olağandışı görülmemiştir. Cihangir Şah da zamanında kendi babasına isyan etmiştir. Ancak Şehzade Hüsrev'in isyanı kısa süreli olmuştur. Cihangir Şah, Lahor yakınlarındaki bir

savaşta oğlunu mağlup ederek hapse attırmıştır[143]. Bu isyanda yakalanan yedi yüzün üzerinde isyancı kazığa bağlanarak vahşice öldürülmüştür (Beveridge H. , 1862, s. 319; Alam, 1999, s. xvi). Cihangir Şah'ın diğer oğlu Şehzade Hürrem ise 1607-1621 yılları arasında akla gelebilecek her türlü onur ödülünü almış ve bir Şehzade olarak çok yüksek rütbelere terfi etmiştir. Şehzade Hürrem'in yükselişini sağlayan durum 1610'lu yıllarda edinmiş olduğu askeri başarılarıdır. Şehzade Hürrem'in aksine babası Cihangir Şah askeri seferlerden uzak durmuştur. Şehzade Hürrem ve diğerlerinin bu işi kendisinin yerine yapmalarını tercih etmiştir. Ayrıca Şehzade Hürrem ilk yıllarda çoğunlukla Nur Cihan Begüm'le (Ö. 1645) yakın bir ittifak içerisinde olmayı tercih etmiştir (Faruqui, 2012, s. 34).

Cihangir Şah (1605-1627) avlanmayı çok sevmiş ve avcılıkla ilgili şöyle bilgi aktarmıştır:

> "*… Allahabad'da, ellinci yaşıma geldiğimde silahla avlanmayı bırakacağıma ve kendi ellerimle hiçbir hayvana zarar vermeyeceğime dair Rabbime söz verdim. Cennetin kendisine gülümsediği Mükerreb Han bu niyetimi biliyordu…*" (Jahangir Shah, 1999, s. 276; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 275).

> "*Oğlum Şah Cihan'ın Nur Cihan Begüm'ün koruması altında büyümüş ve benim de aşırı derecede sevdiğim sevgili oğlu Şehzade Şüca, epilepsi*[144] *denen bir çocukluk hastalığına yakalandı… Bu haldeyken aklıma geldi ki ellinci yaşımı doldurduktan sonra Allah'a hayvanları avlamayı bırakacağıma ve hiçbir canlıya kendi ellerimle zarar vermeyeceğime söz verdiğim halde, eğer bu tarihten itibaren Şüca niyetiyle bu faaliyete son verirsem diye düşündüm. İyileşmesi, hayatı muhtemelen birkaç hayvanı kurtarmanın yolu olabilir. Allah duamı yanıtladı. Kısacası, bundan böyle kendi ellerimle hiçbir canlıya zarar vermeyeceğime dair Allah'a ciddi ve dürüst bir söz verdim ve ilahi lütuf ile çocuğun hastalığı kayboldu.*" (Jahangir Shah, 1999, s. 281; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 281).

Cihangir Şah, büyük bir ülkenin hükümdarı olarak tahta geçmiştir. Cihangir Şah döneminde Babürlü Devleti'nin sınırları kuzeyde Himalaya ve Hindikuş dağlarına, güneyde Ahmednagar bölgesine, doğuda Bengal Körfezi ile Bengal kıyılarına, Batıda ise Kandehar'a kadar genişlemiştir. Bahsi geçen bu bölge içerisinde Keşmir, Kabil, Berar, İndus ve Ganj ovaları bulunmaktadır (Burn, 1937, s. 157). Babürlü Devleti'nin, korumaya çalıştığı sınırlar çerçevesinde bazı devletlerle kara bağlantısı bulunmuştur. Babürlü Devleti'nin en önemli

---

[143] Enver Konukçu'ya göre Hüsrev'in isyanından sonra gözlerine mil çekilmiş, Burhanpur'a sürgüne gönderilmiş ve isyankâr şehzade 1622 yılındaki vefatına kadar burada hapsolmuştur (Konukçu, 2002, s. 1335).

[144] Cihangirname'nin Farsça metninde "*epilepsi*" hastalığı "*Ümmü Sıbyan*" olarak geçmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 281). Türk mitolojisinde de varlığı bilinen bu hastalık, epilepsi ile benzer özellikleri taşımaktadır. Bu sebeple eser İngilizceye çevrilirken *epilepsi* kelimesinin kullanılması muhtemeldir.

komşularından birisi, Batı'da yer alan Safevi Devleti'dir. Kuzeyde Buhara Hanlığı, Doğu'da ise Arakan ve Pegu gibi küçük krallıklar yer almıştır. Hindistan'ın güney uç bölgesinde ise Vijayanagar Devleti (1336-1646) bulunmuş ve bahsi geçen bu devletler, Babürlü Devleti'nin sınır komşuları olmuştur (Aslan, 2019, s. 29).

Cihangir Şah (1605-1627) döneminde sosyo-kültürel hayat, Ekber Şah (1556-1605) dönemiyle benzerlik taşımıştır. Örneğin, Babürlü Devleti'nin resmi dilinin Farsça olmasına rağmen Türkçe unutulmamıştır. Bununla ilgili Cihangir Şah; "*Hindistan'da doğup büyümüş olmama rağmen Türkçe konuşma ve yazma konusunda cahil değilim*" demiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 77; Haidar, 2003, s. 17). Bir başka örnekte ise Cihangir Şah, babası Ekber Şah'ın dini politikasını aynen devam ettirmiştir. Babası döneminde kaldırılan cizye vergisi[145], Cihangir Şah döneminde de toplanmamıştır. Gayrimüslimler için yetmişten fazla tapınak inşa edilmiş ve Agra ile Lahor'da mezarlık kurulmuştur. Tüm bu faaliyetleri Cihangir Şah'ın hoşgörülü siyasetine örnek teşkil etmektedir (Sharma S. R., 1940, s. 73; Srivastava A. L., 1959, s. 53).

Çeşitli dinlere karşı hoşgörülü, özgür düşünceli; şiirlere, bilime ve bahçe düzenlemelerine meraklı; alkol ve afyona düşkün biri olmuştur (Anonim, 1985a, s. 804; Sparavigna, 2013, s. 8). Adil bir hükümdar olan Cihangir Şah (1605-1627) zevk hayatına düşkündür ve zayıf bir karaktere sahip olmuştur (Anonim, 1985c, s. 2335). Bayur da Cihangir Şah'ın "gevşek" bir adam olduğunu ve çözmesi gereken meseleleri "şunun bunun eline" teslim edip kendisinin de keyif alemine daldığını belirtmiştir (Bayur, 1987, s. 165). Lal, Cihangir Şah'ın gündüz on dört bardak, gece ise altı bardak içtiği dönemlerin de olduğunu belirtmiştir (Lal R. , 2020, s. 116). Lal'e göre Cihangir Şah (1605-1627), şaraba ve kadınlara düşkün olan duygusal bir hükümdardır. Ortalama 300 cariyesinin olduğu söylenmektedir. Bu durum kadınlara olan aşırı düşkünlüğünü ve hareme olan aşırı ilişkisini göstermektedir (Lal R. , 2004, s. 592). Örneğin Cihangir Şah'ın Nur Cihan Begüm'den (Ö. 1645) oğlu yoktur, ama diğer eşlerinden vardır (Manucci, 1907a, s. 175). Buna rağmen Nur Cihan Begüm kişisel olarak Cihangir Şah'a büyük bir özen ve şefkatle bakmış ve ona çok sadık kalmıştır. Cesur bir hanımefendi olan Nur Cihan, siyasi sorunları anlama ve yönetim meselelerine aktif ilgi gösterme kapasitesine sahip olmuştur.

[145] Cizye, İslam toplumlarında gayrimüslim erkeklerden toplanan vergidir (Erkal, 1993, s. 42).

Cihangir Şah'a güçlü bir danışman olarak hizmet etmiş ve bu sayede hükümdar ona büyük bir güven duymuştur. Doğal olarak kocası üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur (Misra, 1967, s. 33). Bu sebeple Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah'ı yönlendiren bir eş olarak belirtilmiştir (Sir Thomas Roe, 1926, s. 89). Ancak Nur Cihan Begüm'ün hükümdarı yönlendirmiş olması, Cihangir Şah'ın zevk alemine düşkün olduğu için devlet işlerini aksattığı fikrini oluşturmamalıdır. Zira Cihangir Şah, hasta olsa bile Darşan merasimine katıldığını özellikle belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 161; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 151).

3.2. Nur Cihan Begüm'ün Siyasi Karakteri: Padişah Begüm ve Nevvab Unvanlarını Alması

Siyaset sadece eril kimselere atfedilen bir alan olmamıştır. Tarih boyunca kadınlar da erkekler kadar siyasi meselelerle yakından temas halinde bulunmuşlardır. Pandey, Müslüman kadınların kendi dönemlerinin siyasetini üç şekilde etkilediklerinden bahsetmiştir. Birincisi etkin bir lider vasfıyla siyasi faaliyetlere aktif olarak katılmak, ikincisi *nevvablık* göreviyle hükümdarların vekilleri olarak çalışmak ve üçüncüsü ise politik bir güç olarak hükümdarı yönlendirmektir. Kadınların bu etkisi zaman zaman kişiliğine, aile bağlarına, siyasi durumuna ve hükümdarın karakterine göre değişiklik göstermiştir. Devlet üzerindeki bu etkinin doğası da işlerin başındaki kadının görüşlerine göre zaman zaman değişmiştir. Pandey'e göre bazı vakitler istihbarat, diplomasi ve nezaketleri sayesinde devleti güçlendirmişler, bazı vakitler ise entrikaları ve bencillikleriyle daha fazla sorun oluşturarak siyasi alanı zayıflatmışlardır (Pandey, 1993, s. 226). Pandey bu ifadelerle, Babürlü begümlerinin bürokratik ve diplomatik güçlerini ortaya koymaya çalışmış ve aynı zamanda konuya kötümser bir tarihçilik anlayışıyla yaklaşmıştır. Burada üzerinde durulması gereken mevzuu ise siyasette varlık gösteren kadınların entrikacı, aynı güçteki erkeklerin de bürokratik olarak adlandırılmasıdır. Giderek artan toplumsal cinsiyet tarihi çalışmaları ile kadın ve erkekler hakkında yapılan araştırmalardaki ifadeler daha bilinçli hale gelmiştir. Bu doğrultuda, Babürlü Devleti'nde bürokratik kadınların siyasi alanda hak etmiş oldukları değer, yapılan bu çalışmayla ele alınmıştır.

Babürlü Devleti'nde siyasi alanda kadının yeri ve önemi, Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) özelinden bu bölümde araştırılmıştır. Nur Cihan Begüm'ün siyasi faaliyetlerdeki söz sahibeliğinin arkasında farklı nedenler yer almıştır. Bu araştırma alanının önde gelen isimlerinden Lal'e göre, Cihangir Şah (1605-1627) ile Nur Cihan Begüm'ün aşkları, Nur Cihan'ın yönetiminin çok zor olacağı bir zamana ve kültüre denk gelmesinin bir bahanesi olmuştur (Lal R. , 2020, s. 4). Balabanlilar'a göre, Babürlü hanedanlığının standartlarında Nur Cihan Begüm, son derece güçlü bir kadın olarak görülmüştür. Cihangir Şah'ın (1605-1627) ömrü boyunca içki ve uyuşturucu kullanımı, Nur Cihan Begüm'ün hükümdarın eş vekili olarak hizmet ettirmiştir (Balabanlilar, 2010, s. 143). Nath'a göre de Babürlü tarihinin kaynaklarında hiçbir kadın, Nur Cihan Begüm kadar güç, prestij ve nüfuza sahip olmamıştır (Nath R. , 1990, s. 65).

Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ile evlendikten tam üç yıl sonra eşinden bahsetmiştir. Cihangirname'de Nur Cihan Begüm ile ilgili geçen ilk konu ise Cihangir Şah'ın hastalığı esnasında göstermiş olduğu ilgi ve alaka olmuştur. Poornima Unni'ye göre "*Nur Cihan Begüm 34, Cihangir Şah da 42 yaşındayken, Nur Cihan Begüm Cihangir Şah'ın hayatına oldukça geç girmişti*" der. Unni, konuya ilginç bir bakış açısıyla yaklaşmış ve bu kadar aşık bir padişahın neden evlendikten tam iki yıl[146] sonra eserinde sevgili eşinden bahsettiği sorusuna değinmiştir. Araştırmacıya göre Cihangir Şah, minnet duygusu sebebiyle Nur Cihan Begüm'den bahsetmiştir (Unni, 2018, s. 79). Cihangirname'de Nur Cihan Begüm ile ilgili ilk bilgi şu şekildedir:

> "*Hastalığım yavaş yavaş ateş ve baş ağrısına dönüştü. Durumumu, ülkeye ve konulara zarar vermemek için yakın dostlarımdan ve topluluğun çoğundan sakladım. Doktorları ve hekimleri de bilgilendirmedim. Birkaç gün bu şekilde geçti. Beni herkesten çok sevdiğini düşündüğüm Nur Cihan Begüm dışında harem mahremiyetinden hiç kimseye söylemedim. Ağır yemeklerden kaçındım ve az miktarda hafif yiyecekle yetindim ve her zamanki gibi her gün olduğu gibi Caroka Darşan'a gittim."* (Jahangir Shah, 1999, s. 161; Jahangir Shah, 1909, s. 266; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 151).

Unni'nin yukarıda ele alınan yorumunun çok ötesinde, Mutemed Han'ın ifadeleri bizlere daha yakın gelmektedir. Çünkü Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) aynı anda hem devlet meselelerini yönetmiş hem de Cihangir Şah'ı (1605-1627)

[146] Cihangir Şah ve Nur Cihan Begüm 1611 yılında evlenmiştir. Cihangir Şah, anılarında Nur Cihan Begüm'den ilk kez 18 Temmuz 1614 yılında bahsetmiştir (Banks Findly, 1993, s. 290; Jahangir Shah, 1999, s. 161; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 151).

yönlendirmiştir. Bu durumun en güzel örneği ise Cihangir Şah'ın bir şişe şarap ve bir parça et istemesi ve devlet işlerini Nur Cihan Begüm'e (Ö. 1645) bıraktığını belirtmesi olmuştur. Nur Cihan Begüm liberal bir yönetici olmuş ve desteğini isteyen herkese karşı adil bir şekilde davranmıştır (Motamad Khân, 1865, s. 57; Elliot H. M., 1975, s. 124). Cihangir Şah'ın yukarıda ele alınan ifadelerinden, bir hükümdarın hastalığında canını teslim edebilecek yegâne kişinin Nur Cihan Begüm olduğu anlaşılmaktadır. Zira Cihangir Şah'ın yaklaşık olarak üç yüz cariyesi ve yirmi eşi olduğu bilinmektedir (Unni, 2018, s. 80). Araştırmanın ikinci bölümünde de ele alındığı üzere Cihangir Şah, bu eşlerden sonuncusu olan Nur Cihan Begüm ile evlenmek için özel bir çaba harcamıştır. Bu durumun temelinde Nur Cihan Begüm'ün, devletin önemli bürokratlarından İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) kızı ve devletin önemli kumandanlarından Asaf Han'ın (Ö. 1641) kız kardeşi olması etkili olmuştur. Tez çalışmasının ikinci bölümünde de ele alındığı üzere Nur Cihan Begüm'ün şeceresi aynı zamanda Sühreverdiyye tarikatına da dayanmaktadır. Bu sebeple Türk-İslam kimliğini taşıyan Nur Cihan Begüm, bir sonraki *Padişah Begüm* makamı için de uygun bir aday olmuştur.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) Cihangir Şah (1605-1627) üzerindeki etkisi hakkında, Babürlü Devleti'ni ziyaret eden Pietro Della Valle şöyle bir açıklama yapmıştır:

> "*... Nur Mahal, o günlerde haremi en yüksek otoriteyle idare ediyor ve yönetiyor; ona kıskançlık yapabilecek tüm diğer kadınları ya evlilik yoluyla ya da cömert ücretlerle haremden kurnazca çıkarmıştır. Ayrıca sarayda olmak üzere, neredeyse tüm eski Emirleri ve Subayları görevden alıp yerlerinden etmiş, akraba ve ittifaklarından kendi adamlarını onurlandırarak yerleştirmiştir*" (Della Valle, 1976, s. 54).

Babürlü Devleti'nin siyaset dünyasında ismini konuşturan ve hakimiyet basamaklarını tırmanan hiçbir kadın Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) kadar uzun süre böyle bir güce sahip olamamıştır. Dahası her şeyden önce Nur Cihan Begüm'ün çocuklu bir kadın olarak Cihangir Şah (1605-1627) ile evlenmesi ve daha sonra hükümdarlık alametlerine teker teker sahip olması dikkate değer bir başarıdır. İran göçmeni bir diplomatın kızı ve askerin eşi olmaktan Babürlü Devleti yöneticiliğine giden serüveni büyük bir değişimdir. Zia-ud-Din'e göre Nur Cihan Begüm resmi olarak tahtın ortağı olmamış, çünkü hiçbir zaman taç giymemiştir. Ancak yaşadığı dönemde devlet siyasetinin en güçlü ismi olmayı başarmıştır. Taç giymese bile devleti kendisi yönetmiştir (Zia-ud-Din, 2012, s. 203). Schrieve de bu durumun

Cihangir Şah için çok mantıklı ve çıkarları doğrultusunda olduğunu belirtmiştir (Schrieve, 2015, s. 15). Bernier'e göre bu durumun sebebi ise Cihangir Şah'ın, sadece kendi zevklerini düşünmüş ve kamu işlerinin yönetimini, kabiliyetli ve yetenekli eşi Nur Cihan Begüm'e (Ö. 1645) devretmiş olmasıdır (Bernier, 1916, s. 275). Bu açıklamalar, Cihangir Şah'ın devlet işlerinden uzaklaştığı anlamını taşımamaktadır. Çünkü Cihangir Şah'ın babası Ekber Şah (1556-1605) döneminde sistemleşen devlet kurumları, aynı şekilde halefleri döneminde de devam etmiştir. Çok zeki ve iyi eğitim almış olan Cihangir Şah, bürokratik devlet anlayışı çerçevesinde devlet kurumlarının her birinin kendi içlerinde sistemsel bir şekilde yürütüldüğünün farkındadır. Bu durumun tersi bir olay söz konusu olmamış, Cihangir Şah döneminde toplum huzursuzluğu ve isyanlar karşımıza çıkmamıştır. Bunun en güzel örneği, Şah Cihan'ın (1628-1658) tahta çıktığında babası Cihangir Şah tarafından güçlü bir devleti miras almış olmasıdır. Hal böyle olduğunda burada esas üzerinde durulması gereken konu; tarih metodolojisi ve felsefesinden uzaklaşan bir yorum yapılmamadan bu konuyu açıklığa kavuşturmaktır. Cihangir Şah'ın her ne kadar Nur Cihan Begüm'e güvendiği bilinse de "*Padişah Begüm*" makamının siyasi farkındalığına da varmak gerekmektedir. Bu dönemde kadınlar "*Padişah Begüm*" unvanıyla resmi bir makam sahibi olmuşlardır. Türk devletlerinde saray ve harem kadınları hakkında bilgiler sunulurken entrikacı, fettan gibi sıfatların yer alması, tarihçiliğin yanlı olduğunu ve toplumsal cinsiyet alanından uzak bir anlayışla yazıldığını göstermektedir. Kadınlar, hükümdara yakın olduklarında entrikacı; erkekler hükümdara yakın olduklarında bürokrat, siyaset erbabı olarak nitelendirilmiştir. Ancak Babürlülerde "*Padişah Begüm*" makamı ile bu durumun önüne geçilmiştir. Siyasi alanda kadınlar *Padişah Begüm* ve *nevvab* makamları aracılığıyla imza yetkilerini kullanarak resmi bir makamda bulunmuşlardır.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Babürlü siyasi alanın sunmuş olduğu bazı unvan ve makamları almayı başarmıştır. Bu unvan ve makamlar "*Nur Mahal, Nur Cihan, Padişah Begüm* ve *Nevvab*" şeklindedir. Nur Cihan Begüm'ün *Nevvab* makamına ne zaman geldiğine dair bilgiler mevcut değildir. Ancak diğer unvanlar ve *Padişah Begüm* makamı hakkında bilgiler mevcuttur. Mihrünnisâ 1611 yılında Cihangir Şah (1605-1627) ile evliliğinin hemen ardından Nur Mahal (Saray Işığı) olarak

adlandırılmıştır[147] (Banks Findly, 1993, s. 94). 1616 yılbaşı ziyafetinde ise Cihangir Şah ona Nur Cihan (Kâinatın ışığı) unvanını vermiştir[148] (Jahangir Shah, 1999, s. 190; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 181; Dow, 1812, s. 35; Mundy, 1914, s. 206; Bernier, 1916, s. 5). Daha sonrasında ise Nur Cihan Begüm, "*Padişah Begüm*" unvanını almıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 478-479). "*Padişah Begüm*", Babürlü hareminin en önemli unvanı olmuştur (Banks Findly, 1993, s. 94). Bu unvanın veriliş tarihi hakkında farklı iddialar ortaya atılmıştır. Kimi güncel literatürde, Nur Cihan Begüm'ün "*Padişah Begüm*" unvanını, Selime Sultan Begüm'ün ölümü üzerine 1613'te[149] aldığını iddia etmiştir (Prasad B. , 1930, s. 183; Iftikhar, 2008, s. 77; Mukhoty, 2018, s. 158; Islam, 2010, s. 90). Ancak kaynaklarda Ekber Şah'ın (1556-1605) eşi Selime Sultan Begüm'ün değil, Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşi Saliha Banu Begüm'ün (Ö. 1620) "*Padişah Begüm*" unvanını kullandığı görülmektedir (Jahangir Shah, 1999, s. 340; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 348). Soylu bir aileden gelen Saliha Banu Begüm, Cihangir Şah'ın saltanatının çoğunda "*Padişah Begüm*" olarak anılmıştır. Saliha Banu Begüm'ün 1620'deki vefatının ardından bu unvan Nur Cihan Begüm'e geçmiştir (Banks Findly, 1993, s. 125). Kimi araştırmacılar ise Nur Cihan Begüm'ün daha uzak bir tarih olan 1622'de *Padişah Begüm* unvanını aldığını iddia etmiştir (Anand, 1992, s. 40; Islam, 2010, s. 89; Mukherjee, 2001, s. 27). Bütün bu bilgiler arasında doğru olan Ruby Lal'e ait olandır. Zira Cihangir Şah anılarında Saliha Banu Begüm'den bahsederken "*Padişah Banu Begüm*"[150] ifadesini kullanmış ve Saliha Banu Begüm'ün, 1 Haziran 1620 tarihinde vefat ettiğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 340; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 348). Anand'a göre "*Padişah Begüm*" unvanı Nur Cihan Begüm'ün kayda değer ilk siyasi başarısı olarak tarihe geçmiştir (Anand, 1992, s. 82).

---

[147] Mu'temed Han, Gıyas Bey'in kızının önce Nur Mahal, birkaç gün sonra da Nur Cihan Begüm unvanını aldığını belirtmiştir (Motamad Khân, 1865, s. 56).

[148] Cihangir Şah (1605-1627) bu unvanlarla ilgili *"…Neredeyse bir geceyi soylularla ve hizmetçilerle konuşarak geçirdim. Yerel halk da oradaydı. Konuşma bittikten sonra güzel bir toplantı yapıldı. İ'timâdüddevle'den özür diledim ve devlethaneye gittim. Bugünlerde Nur Mahal'in ismini "Nur Cihan" olarak değiştirdim.*" şeklinde bahsetmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 190; Jahangir Shah, 1909, s. 319; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 181).

[149] Böyle bir iddiada bulunmalarının sebebi Selime Sultan Begüm'ün 1613'te vefat etmesidir (Jahangir Shah, 1999, s. 11).

[150] Çağlar boyunca Hindistan topraklarında yaşamış önemli kadınların listesinde yer alan Padişah Saliha Banu Begüm'den (Ö. 1620), Cihangir Şah'ın eşi olarak bahsedilmiştir (Verma & Verma, 1976, s. 18).

Ele alınan bilgiler neticesinde, Babürlü Devleti'nin saraylı kadınları için iki önemli meşruiyet kaynağı olan *Padişah Begüm* ve *Nevvab* unvanlarının her ikisine de Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) sahip olmuştur. Babürlü tarihinde Nur Cihan Begüm'e kadar bu iki unvanı aynı anda taşıyan başka bir begümün olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak elde edilen bilgiler neticesinde Nur Cihan Begüm'den sonra hem Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) (Elliot H. M., 1875, s. 29; Mukhoty, 2018, s. 174) hem de kızı Cihanârâ Begüm'ün (Ö. 1681) bahsi geçen her iki unvanı da aldığı görülmektedir (Mukhoty, 2018, s. 205, 234; Schimmel, 2004, s. 152; Yasmin, 2012, s. 33).

Bokhari, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) çağdaşlarından üç alanda üstün olduğunu belirtmiştir. İlk üstünlüğü Cihangir Şah'ın (1605-1627) ona olan tutkusu ve sadakatidir. İkincisi siyasi, edebi ve sanatsal alanlardaki zekasıdır. Üçüncüsü ise örnek bir nişancı olacak düzeydeki becerisi ve fiziksel gücüdür (Bokhari, 2009, s. 75). Bu sayede Nur Cihan Begüm herkesin arasından öne çıkmış, Cihangir Şah'ın zayıflığından çok kendi tarzı ve gücüyle ünlenmiştir (Mukherjee, 2001, s. 139).

Mu'temed Han, Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) için "*Kader onun dünya hükümdarı ve zamanın begümü olmasını kararlaştırmıştı*" (Elliot & Dowson, 1875, s. 404) ifadelerini kullanmıştır. Esere göre, Nur Cihan Begüm artık Babürlü hükümetinin fiili ortak hükümdarı olmuştur. Cihangir Şah (1605-1627) ileri derecede hastalandığında Mu'temed Han, Cihangir Şah'ın egemenlik ve hükümet haklarını Nur Cihan'a verdiğini belirtmiştir (Motamad Khân, 1865, s. 57; Elliot & Dowson, 1875, s. 405). Sugam Anand da Nur Cihan Begüm'ün her ne kadar bir padişah eşi olduğunu aktarsa da asıl olarak devletin fiili hükümdarı olduğunu belirtmiştir (Anand, 1992, s. 43). Ayrıca Hindistan tarihinde hiçbir padişah eşi Nur Cihan Begüm kadar otorite sahibi olup devlet yönetecek güce ulaşamamıştır (Anand, 1992, s. 86). Cihangir Şah (1605-1627) ile evliliklerini takip eden ilk aylardan itibaren Nur Cihan Begüm, Kuzey ve Orta Hindistan topraklarının çoğunda fiilen egemenliği üstlenmiş, sarayın siyaset ve kültürünün en büyük hâkimi olmuştur (Banks Findly, 1989, s. 129). Holden, Nur Cihan Begüm'le ilgili "*Çölde terk edilen İranlı çocuk, tüm Hindistan'ın gerçek hükümdarı olmuştu*" (Holden, 1895, s. 254) ifadelerini kullanmıştır.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), devletin bütün işlerini idare etmiş ve her yapılacak iş onun emriyle yerine getirilmiştir. Adına sadece hutbe (hüküm süren hükümdar için dua) okunmamıştır. Bunun dışındaki hükümdarlık alametlerine sahip olmuştur (Motamad Khân, 1865, s. 56; Elliot & Dowson, 1875, s. 398; Bayur, 1987, s. 166). Nur Cihan Begüm hutbe dışında, hanedanlığın tüm ayrıcalıklarına sahip olmuştur. Böylece onun adı her zaman fermanlarda ve madeni paralarda geçmiştir. Sahip olduğu cagirler ona 30.000 kişilik bir komutan unvanını verecek büyüklüktedir (Abul Fazl Allami, 1997, s. 574; Banks Findly, 1993, s. 47). Fermanlarının yanı sıra mühür ve tuğrasının olduğu da bilinmektedir[151] (Motamad Khân, 1865, s. 57; Yasmin, 2015, s. 151). Nur Cihan Begüm'ün fermanlarında "*Hükm-ü aliyya-i aliya-i ulya Nur Cihan Padişah Begüm*" ifadesi yer almıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 478; Motamad Khân, 1865, s. 57). Bu ifade "*Nur Cihan Padişah Begüm'ün yüksekler yükseği olan hükmü*" anlamına gelmiştir (Bayur, 1987, s. 166).

Misra'ya göre ferman çıkarma gibi resmi yetkiler hükümdara ait iken bu kuralın tek istisnası, Cihangir Şah'ın (1605-1627) nişan (Nishan) ve ferman çıkarma hakkını Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ile paylaşması olmuştur. Nur Cihan Begüm fermanlara ek olarak, başka önemli resmî belgeler de yayınlamıştır (Misra, 1967, s. 66). Kendine ait mührü bulunan Nur Cihan Begüm, her fermanını kendi mührüyle damgalamıştır. Mali ve hukuki alanlarda dahil olmak üzere çeşitli konularda fermanlar yazdırmıştır (Fatima Jauhar, 2015, s. 28). Geçmişte, hüküm ve nişanlar hükümdarın eşi hariç, annesi, kızı veya kız kardeşi adına imzalanmıştır. Ancak Nur Cihan Begüm hüküm ve nişanları kendi adına ve hükümdar sıfatıyla (*Nur Cihan Padişah Begüm*) imzalamıştır. 1622-27'den kalma, devletin fiili hükümdarı olarak gücünün zirvesindeyken yayınladığı fermanların on tanesi günümüzde müzelerde sergilenmektedir. Nur Cihan Begüm'ün siyasi fermanları benzersiz bir karışım oluşturmuştur. Nur Cihan'ın emirlerinin üstündeki süslü imza onları hüküm olarak tanımlarken, metnin gövdesi ise nişan şeklini göstermektedir (Lal R. , 2020, s. 142).

Bhargava, Babürlü Devleti'nde yayınlanan bazı ferman ve nişanları derlemiştir. Nur Cihan Begüm'e ait fermanlar şu şekildedir:

[151] Ek 7: Nur Cihan Begüm'e Ait Ferman, Tuğra ve Mühür.

"Allah büyüktür.

Nurcihan Mührü (beyit şeklinde).

"Cihangir'in güneşinin (veya sevgisinin) ışığıyla ve ilahi lütuf ile Nurcihan'ın mührü dünyayı ay gibi aydınlattı."

Raja Surat Singh'in yüce lütufları umarak lütuf ve yükümlülüğe layık olan akranların seçilmişleri, sözleşmelere göre bir miktar paranın Kishan Dass ve Majestelerinin saymanı oğlu Baroman'a ait olduğunu bilmelidir ve (toplamı) amcası Sultan Rathor (Rathore) ile birlikte tutar.

Eğer öyleyse, yukarıda bahsedilen Rathor hizmetinde olduğu için kendisine (Surat Singh) bahsi geçen borçları (söz konusu Rathor'un yasal bağlara göre adı geçen Kişan Das (Kishan Dass) ve Baroman'a borçlu olduğu) onların kendi mülkünden (Kişan Das ve Baroman'ın) halklarına (akrabalarına) ve aynısını (Rathor'un) maaşından (en az maddi para) kesmek için ödemesi emredilmiştir.

Emirlere karşı gelmemeli ve bunu vazife saymalıdır.

D/ 10. Azar[152] Elahi

12 Aralık 1617" (Bhargava, 1962, s. 128; Misra, 1967, s. 149).

Bu fermanda borçlu bulunan bir kimsenin borçlarının, maaşından kesileceğine dair bir emir kaleme alınmıştır. Fermana önce Allah lafsı ile başlanmış, ardından Nur Cihan Begüm'ün mührü ve saygınlık cümlesi ile devam edilmiştir. Ferman metni, tarih bildirilerek son bulmuştur. Bu fermandan iki yıl sonra yayınlamış olduğu başka bir ferman ise şu şekildedir:

"*Allah büyüktür*

Nurcihan'ın Mührü.

Ganga Bai, yüce iyiliklerden umutlu olduğundan, Raja Dalpat Singh'in oğlu Oodey Singh köyünün saldırıya uğradığının az önce bize ulaştığını bilmelidir. Haya ve Mohan ölüme mahkum edildi ve akrabaları hapsedildi. Yorgun haberci Haşim ve Muhammed Naki tarafından mühürlenmiş (bir grup insan tarafından imzalanmış) bir tasdik (bizim) sarayımıza teslim edildi. Bu tür konular çok kötü ve istenmeyen bir durumdur.

Bu nedenle, bu görkemli emrimin içeriğinden haberdar olduğunda, onları hapisten çıkarmalı, (onları) saraya göndermeli ve bundan sonra o köyün yanına yaklaşmaya çalışmamalıdır.

Bu emirden kaçmamalı ve görevi görmelidir.

D/ 2. Shaharyur[153]

14. Ağustos, 1619" (Bhargava, 1962, s. 129; Misra, 1967, s. 150).

---

[152] Cihangirname'nin açıklama bölümünde "*Azar*" ayının "*Kasım*" ayına tekabül ettiği görülmektedir (Jahangir Shah, 1999, s. xiv).
[153] Muhtemelen "*Shaharyur*" kelimesi yanlış yazılmıştır. Cihangirname'ye göre doğru şekli "*Shahrivar*" olması gerekmektedir ve "*Ağustos*" ayına tekabül etmektedir (Jahangir Shah, 1999, s. xiv).

Bu fermanda da haksız yere hapse atılan birilerinin serbest bırakılması emri verilmiştir. Aynı şekilde giriş ve sonuçta Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) mührü ve tarih yer almıştır. 1626 yılında yazılan başka bir ferman ise şu şekildedir:

"*Nurcihan'ın Mührü*

Allah Büyüktür:

Dünyanın hükümdarı Cihangir'in güneşinin (ya da aşkının) nuruyla Padişah Nurcahan'ın mührü aydınlandı.

Raja Suraj Singh'in eşitlerinin seçildiği vekil, bilmelidir ki, Yüce Divan'dan onun adına yüce bir yetki verilmiş olmasına rağmen, bu nedenle, içeriğine göre hareket etmeli, ondan kaçmak için çok tedbirli ve dikkatli olmalıdır. Hizmeti, bağlılığı ve samimiyeti oranında hanedanlığın iyiliğini ve yüksek lütuflarını ummalıdır.

Bu düzene karşı çıkmamalı ve kaçınmamalıdır.

D 11 Aban...

31 Ekim 1626" (Bhargava, 1962, s. 155; Misra, 1967, s. 151).

Bu fermanda ise rütbe verilen birinin görevlerine bağlı kalması ve görevlerinden kaçınmaması için bir uyarıya yer verilmiştir. Diğer fermanlarda olduğu Nur Cihan Begüm'ün mührü verilerek fermana başlanmış ve tarihle bitirilmiştir. İşte bu fermanlar, Nur Cihan Begüm'ün siyasi alandaki etkinliğinin birer delili olmuştur.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), yaptığı icraatlar nedeniyle tarihte önemli bir iz bırakmayı başarmıştır. Chakrabarty'ye göre hırslı ve entrikacı biri olan Nur Cihan Begüm, Babürlü Devleti'nin hükümdarı olmayı düşünmüştür. Cihangir Şah'ın (1605-1627) diğer eşlerinin aksine Nur Cihan Begüm, kocasının yanında sessiz bir gözlemci olmayı reddetmiş ve daha aktif bir rol oynamıştır. Güzelliği, karizması ve zarafeti sadece enerjisini güçlendirmekle kalmamış; becerikli yeteneği, onu devletin otoritesini, ihtişamını ve etkisini artıran Ekber Şah'ın (1556-1605) gerçek bir varisi haline getirmiştir (Chakrabarty, 2016, s. 80; Revathi & Selvalakshmi, 2018, s. 376).

Pelsaert, Nur Cihan Begüm'ün devlet yönetimindeki başarısı hakkında bahsederken olumsuz bir eleştiri yaparak şöyle bir açıklama yapmıştır:

"*… Cihangir Şah, konumunu hiçe sayarak ve ikna edici dilinin bir sonucu olarak, mütevazı bir soydan gelen kurnaz bir eşe teslim olmuştur. Nur Cihan bu fırsattan o kadar iyi yararlandı ki kendisini hazinelerle yavaş yavaş zenginleştirdi ve hanedan ailesinden daha fazlasını elde etti. Bütün destekçileri en iyi şekilde ödüllendirildi. Bu yüzden hükümdarın yanındakilerin çoğu terfilerini ona borçludur. Bu sebeple Cihangir Şah sadece, 'sözde hükümdar' iken Nur Cihan ve kardeşi Asaf*

Han, devleti ellerinde sımsıkı tutmuştur. Hükümdarın emirleri veya atamalarının, Nur Cihan tarafından onaylanıncaya kadar hiçbir değeri yoktur. Bu arada kalıcı bir üne kavuşmak için her yöne seyyahlar ve tüccarlar için çok pahalı binalar dikmiş, mola yerleri ve daha önce hiç kimsenin yapmadığı zevk bahçeleri ve saraylar inşa etmiştir. Cihangir Şah ise kamu işleriyle uğraşmamıştır." (Pelsaert, 1925, s. 50)

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) elde etmiş olduğu başarılar, toplumsal cinsiyet tarihi perspektifinden bakıldığında Pelsaert gibi araştırmacılar tarafından olumsuz bir şekilde yorumlanmıştır. Türk toplumsal cinsiyet tarihi literatüründe siyasetçi, idareci, komuta edici, avcı, sporcu gibi başarılarıyla çok yönlü bir kadın olarak anılan Nur Cihan Begüm'ün gücünün, zekasının ve siyasi kabiliyetinin yadsınamayacağını ve çağının kadını olacak şekilde ön planda olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) kendi ailesinden gelen bir gücü ve kudreti mevcuttur. Araştırmanın ilk bölümünden de anlaşılacağı üzere belirli bir zeminin hazırlanması sayesinde Nur Cihan Begüm'ün "*siyasi*" olarak bahsedilebilecek bir karakteri oluşmuştur. Nur Cihan Begüm, devrimci nitelikte bir kişi değildir. Hazırda olan bir sisteme geçmek için en zeki ve en uygun olan kadındır. Hem Babürlü devlet sistemin getirisi (*Padişah Begüm* ve *Nevvab* makamları) hem de çevresel faktörler sayesinde (güçlü bürokrat bir aileden gelmesi, Cihangir Şah'ın hastalığı gibi) yönetime Nur Cihan Begüm geçmeseydi bile başka bir kadın bu boşluğu yine de doldurabilirdi. Bu hem *nevvablık* makamının verdiği yetki hem de önceki "*Padişah Begüm*" unvanına sahip kadının vefatı üzerine yeni bir lidere ihtiyaç duyulması sayesinde olmuştur. Bu sistem Babürlü Devleti'nin ilk devirlerinde aynı şekilde işlemiştir. Çünkü hemen Cihangir Şah'tan (1605-1627) bir sonraki padişaha bakıldığında Şah Cihan'ın (1628-1658) eşi Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) de *nevvablık* yaptığı görülmektedir (Elliot H. M., 1875, s. 29). Demek ki hazır olan siyasi mekanizmaya en değerli, en layık ve hükümdara en yakın olan kadınların getirildiği ortaya çıkmaktadır. Ama burada Nur Cihan Begüm'ün zekasıyla bu makama geldiği, tartışma gerektirmeyen bir gerçektir. Fakat bazı noktaların da eklenmesi gerekmektedir. Eğer ki devlet erkanında Nur Cihan Begüm'e imza yetkisi tanıyan bir sistem var olmasaydı, Nur Cihan Begüm sahip olduğu güç ve kudrete yine aynı şekilde sahip olabilecek miydi? Bahsi geçen devlet; büyük, köklü ve soyu Timur ile Cengiz Hanedanlarına kadar uzanan Babürlü Devleti'dir ve bu devlet, saray kadınını her daim el üzerinde tutmuş, siyasi haklar tanımış ve yasallaştırmıştır. Bu sebeple eğer ki böyle bir sistem olmasaydı Nur

Cihan Begüm, sarayda Cihangir Şah'ın (1605-1627) gözde eşi olmaktan bir adım öteye gidemezdi. Nasıl ki Kösem Sultan naibelik yapmaya başlayarak imza yetkisi kazandıysa aynı şekilde Babürlü Devleti'nde de kadınlara tanınan unvanlar ile ferman çıkarma ve mühür basma yetkileri sayesinde saray hanımları bir adım öteye geçmeyi başarmıştır. İşte bu bağlamda Babürlü Devleti'nde en başından beri nevvablık makamının varlığı bilinmektedir ve bu makama sadece erkeklerin değil aynı zamanda saray kadınlarının da geldiği görülmektedir. Bu makam kadının devlet işlerindeki meşruiyetini de artırmaktadır. Babürlü Devleti'nde bir kadının fettan olması, zeki olması ya da aileden gelen bürokratik bir güce sahip olması o kadına devlet işlerinde imza yetkisi tanımamaktadır. Ancak devletin siyasi mekanizması içerisinde belli bir konuma getirildikten sonra kendisine imza yetkisi tanınmıştır. Bu sebeple diğer Türk devletlerinde görüldüğü gibi Babürlü Devleti'nde de naibelik makamıyla kadının iktidardaki meşruiyeti tanınmıştır.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) başarıları sadece Hindistan topraklarında değil, uluslararası alanda da taktir toplamıştır. Örneğin 1919 yılında Yorkville Enquirer gazetesinde Nur Cihan Begüm ile ilgili bir haber yazılmıştır. Bu haberin başlığı ise "*Şiirsel düşünceleriyle Agra Sarayının Yetenekli İmparatoriçesi*" olmuş ve Cihangir Şah (1605-1627) ile aralarındaki şiirsel atışmalara örnekler vermeden önce Nur Cihan Begüm'ün büyük bir devlet adamı, cesur bir savaşçı, asil bir hükümdar ve başarılı bir şair olduğundan, keskin zekâsı sayesinde kıyafet, mücevher ve parfüm gibi narin tasarımları ortaya çıkarmasından övgüyle bahsedilmiştir (Yorkville Enquirer, 1919, s. 49). Bu gazete haberi Nur Cihan Begüm'ün uluslararası alandaki tanınırlığının ve gücünün bir örneğidir. O hem yaşadığı dönemde hem de daha sonraki süreçlerde ismini konuşturmayı başarmış bir siyasi karakterdir.

3.3. Nur Cihan Begüm'ün Devletin İçişlerindeki Rolü

Babürlü Devleti'nin yöneticileri, Hindistan üzerindeki egemenliklerini meşrulaştırmak için Timurlular ile olan bağlantılarını kullanmış ve hanedan kadınlarının himayesini her zaman ortak bir uygulama olarak görmüşlerdir. Timur, kendi yönetimini meşrulaştırmak için Moğol soylu eşi aracılığıyla Cengiz Han ile akraba olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, Timurlu ve Babürlü hanedan ailelerinin kadın üyeleri, sosyal hayatta çeşitli görevler yoluyla devlete katkıda bulunmaya

teşvik edilmiştir. Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşi Nur Cihan Begüm'ün bu dönemde birçok mimari eser yaptırmasının sebebi de budur. Ayrıca Schuster'e göre, Cihangir Şah'ın görevlerinin çoğuna ilgisizliği, Nur Cihan Begüm ve ailesine devleti kontrol etmeleri için bir fırsat oluşturmuştur. Bu durum, Nur Cihan Begüm'ü daha tanınmış Babürlü Devleti'nin begümlerinden biri haline getirmiştir (Schuster, 2017, s. 27).

Sir Thomas Roe'ya göre Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), babası ve kardeşiyle birlikte hem devleti hem de Cihangir Şah'ı (1605-1627) aynı anda yönetmişlerdir (Sir Thomas Roe, 1899a, s. xvi). Cihangir Şah'ın doğaya, sanata ve felsefeye olan ilgisi kendisini devlet işlerinden uzaklaştırmış ve bu bahaneyle eşi Nur Cihan Begüm'e daha fazla sorumluluk yüklemiştir (Lal R. , 2020, s. 13). Lal'e göre Nur Cihan Begüm, kendi başına siyasi emirler veren ilk Babürlü kadını olmuştur. Borç ve gelir tahsilatı, arazi hibeleri, askeri meseleler, ceza davaları hakkında emirler gibi devletin iç meseleleriyle ilgili fermanlar yayınlamıştır. Bu fermanların, Cihangir Şah'ın fermanlarından hiçbir farkı yoktur (Lal R. , 2020, s. 142).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) geldiği noktada elinde sonsuz bir güç oluşmuştur. Devlet erkanında onun rızası olmadan hiçbir şey olmamıştır. Çoğunlukla Cihangir Şah'ın (1605-1627), onun kararlarına itirazı olmamıştır. Örneğin, araştırmacıların çoğu gerçek kararları veren tek kişinin Nur Cihan Begüm olduğunu belirtmiş, terfi ve rütbe indirme, cagirlerin tahsisi, ticaret kararları ve evlilik müzakereleri gibi konularda Nur Cihan Begüm'ün kararlarının yerine getirildiğini vurgulamışlardır (Banks Findly, 1979, s. 16). Bu nedenle, herhangi biri hanedan lütfu veya yüksek bir atama aldıysa, Cihangir Şah'a değil *Padişah Begüm*'e teşekkür etmesi gerekmiştir. Yönetimdeki tüm pozisyonlar Nur Cihan Begüm'ün yakın çevresiyle dolmuştur (Mukherjee, 2001, s. 139).

3.3.1. Karizmatik Kişiliğinin İnsan İlişkilerindeki Rolü

Devlet liderleri çeşitli özelliklere sahip olmalarıyla bilinmektedir. Çok yönlülük, ileri görüşlülük, pratik zekâ, cesaretli ve adaletli olmak, sorumluluk alma yeteneği ve karizmatik kişilik genel olarak liderlerde bulunması gereken özelliklerdir. Bu özelliklerden biri olan "karizmatik kişilik" hem kadın olması hem de tümüne sahip olması bakımından Nur Cihan Begüm'ü tam olarak tanımlamakta ve kendisini döneminin güçlü devlet liderlerinden ayırmaktadır.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) insan ilişkileri ele alınırken ilk olarak aile içerisindeki ilişkileri gözden geçirilmiştir. Nur Cihan Begüm, karizmatik kişiliğini sadece halkı için değil yeri geldiğinde ailesini güçlendirmek için de kullanmıştır. Iftikhar'a göre Nur Cihan Begüm, Şehzade Hürrem ile yeğeni Ercüment Banu'nun (Ö. 1631) evliliğini ayarlamıştır. Iftikhar, çalışmasında bu evliliğin siyasi bir evlilik olduğuna değinmiştir. İlk on yıl boyunca Nur Cihan Begüm, Mirza Gıyas Bey (Ö. 1622), Asaf Han (Ö. 1641) ve Şah Cihan (1628-1658) arasındaki ittifak güçlenmiş, son derece yetenekli kişilerden oluşan bu grup, devleti yönetmiştir. Nur Cihan Begüm'ün etkisi bu grupta gerçekten baskın olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 162). Ancak Mukherjee'ye göre bu evliliği ayarlayan ve evliliğin arkasındaki gerçek güç Nur Cihan Begüm olmamıştır. Nur Cihan Begüm, siyasi olarak konumunu güçlendirmek için çeşitli yollar benimsemeye çalışmıştır. İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) ailesi ile Babürlü hanedan ailesi arasında gerçekleşen ilk ve en önemli ilişki, Asaf Han'ın (Ö. 1641) kızı Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631) ile Cihangir Şah'ın (1605-1627) oğlu Şehzade Hürrem arasındaki evliliktir. Evlilik 1612'de gerçekleşmiştir. Bu evlilik Nur Cihan Begüm'ün ailesinin siyasi konumunu güçlendirmiş, ancak Nur Cihan Begüm bu evliliğin arkasındaki gerçek güç olamamıştır. Şehzade Hürrem'in Ercüment Banu'ya âşık olduğu ve nişanlarının Nur Cihan Begüm ile Cihangir Şah'ın (1605-1627) düğününden yaklaşık beş yıl üç ay önce, yani 1607'de gerçekleştiği bilinmektedir (Mukherjee, 2001, s. 136). Nur Cihan Begüm ile Cihangir Şah, 1611 yılında evlenmiştir. Bu sebeple İ'timâdüddevle'nin ailesi ile Babürlü hanedan ailesi arasında gerçekleşen ilk evlilik budur. Ancak Ercüment Banu Begüm ile Şehzade Hürrem, 1607 yılında nişanlanmışlardır. Bu sebeple iki ailenin birleşmesini sağlayan ilk olay, Ercüment Banu Begüm ile Şehzade Hürrem'in nişanı olmuştur.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah'ın (1605-1627) tahtının en uygun varisi olduğu için kızı Ladili Begüm'ü Şehzade Hürrem ile evlendirmeye istekli olmuştur. Bu sebeple Ercüment Banu (Ö. 1631) ve Şehzade Hürrem evliliği Nur Cihan Begüm'ü o kadar da çok mutlu etmemiştir. İlaveten Şehzade Hürrem'in Ercümend Banu'ya olan aşkı, Nur Cihan'ın teklifini kabul edemeyecek kadar büyük olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 136). Cihangir Şah'ın en çok sevdiği ve kendinden sonra halefi olarak gördüğü Şah Cihan (1628-1658), politik olarak anlayışlı, başarılı ve son derece hırslı olarak bilinmiştir. Dört şehzade arasında babasının halefi olması muhtemel görülmüştür. Ama o zaten Ercüment Banu Begüm ile evlidir. Şah Cihan'ın (1628-

1658) Ercüment Banu Begüm'e olan aşkı herkes tarafından bilinmektedir ve bu yüzden de Ladili Begüm ikinci konumda bir eş olarak kalacaktır (Lal R. , 2020, s. 162). Bu yüzden Nur Cihan Begüm, kızı Ladili Begüm ile evlenmesi için Şehzade Hürrem'den vazgeçmiştir. Böylelikle Nur Cihan Begüm, kızını Cihangir Şah'ın en büyük oğlu Şehzade Hüsrev ile evlendirmeyi hedeflemiştir (Della Valle, 1976, s. 56). Cihangir Şah'ın bu asi oğlu, Babürlü tahtının varisi olarak haremin hanımları ve yaşı ilerlemiş soyluları arasında en popüler olarak bilinenidir. Ekber Şah'ın (1556-1605) bile tahtının varisi olarak Şehzade Hüsrev'i akıllarında bulundurduğu aktarılmıştır. Ancak tahta çıkmasından kısa bir süre sonra Cihangir Şah, 1606'da en büyük oğlu Hüsrev'in isyanıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. O andan itibaren Hüsrev hapiste tutulmuştur. Nur Cihan Begüm, Şehzade Hüsrev'in bir sonraki hükümdar olarak Cihangir Şah'ın yerini alabileceğini düşünmüştür. Bu yüzden kendi konumunu güçlendirmek için kızını Şehzade Hüsrev'le evlendirmeye çalışmıştır. Şehzade Hüsrev'e, kızı Ladili Begüm'le evlenmeyi kabul ederse hapisten ve daha sonra yaşadığı sefil hayattan kurtarılacağını söylemiştir (Mukherjee, 2001, s. 136; Raman, 2009, s. 21). Ancak Şehzade Hüsrev hapisteyken yanında olan tek kişi, saraydaki lüks hayatı terk ederek zor günlerini paylaşmak için hapse gelen hanımı olmuştur. Hüsrev eşini çok sevmiş ve başka birisiyle evlenmeyi düşünmemiştir. Bu yüzden birçok kez kendisine gelen Nur Cihan Begüm'ün teklifini reddetmiştir. Eşi bile onu özgür bırakacağı için teklifi kabul etsin diye baskı yapmıştır. Ama Hüsrev kararlı durmuş ve hapis hayatını Nur Cihan Begüm'ün teklifine tercih etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 136). Dönemin seyyahlarından Pietro Della Valle, Nur Cihan Begüm'ün Hüsrev üzerinde evlilik baskısı kurması yüzünden, Hüsrev'in Nur Cihan Begüm'e karşı hep nefret hissettiğini belirtmiştir (Della Valle, 1976, s. 57). Şehzade Hüsrev'i kendi tarafına çekmeyi başaramayan Nur Cihan Begüm, çok dindar biri olduğu için hırslarından yoksun olması ve devlet yönetiminde güçlü bir duruş sergileyememesi sebebiyle Şehzade Perviz'i de elemiştir. Bu sebeple son olarak Cihangir Şah'ın (1605-1627) diğer oğlu Şehzade Şehriyar'a odaklanmıştır. Mukherjee'ye göre Şehzade Şehriyar da doğru bir seçim olmamıştır. Çünkü zayıf bir zihin yapısına sahip olmuş ve bir hükümdarı lider yapan tüm vasıflardan uzak kalmıştır. Ancak Nur Cihan Begüm, kızının kocası olarak Şehzade Şehriyar'a razı olmuştur[154] (Mukherjee, 2001, s. 137). Şehzade Şehriyar ile Ladili

---

[154] Banks Findly'ye göre Nur Cihan Begüm'ün, kızını bir şehzadeyle ısrarla evlendirmek istemesinin sebebi tahtı kazanmak ve en az bir nesil daha iktidarın merkezinde kalarak ailesinin varlığını bir nesil daha sürdürmektir (Banks Findly, 1979, s. 17).

Begüm'ün evlilikleri, 12 Aralık 1620'de kararlaştırılmış (Jahangir Shah, 1999, s. 353; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 365) ve 13 Nisan 1621'de de evlenmişlerdir. Kına, Meryemüz Zamani'nin (Ö. 1623); düğün ise İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) evinde olmuştur (Jahangir Shah, 1999, s. 361; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 373). Bu evliliğin ardından Ladili Begüm ile Şehzade Şehriyar'ın Amari Begüm isminde kız çocukları dünyaya gelmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 490). Cihangir Şah, notlarında bu haberi "*Allah, oğlum Şehriyar'a, (3 Eylül 1623) İ'timâdüddevle'nin torunundan bir kız nasip etti*." şeklinde belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 406; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 423).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi alanların tümünde, insan ilişkileri söz konusu olduğunda güçlü ve baskın bir tutum sergilemiştir. Halkın arzu ve taleplerini dinleyen Cihangir Şah (1605-1627), onlara evet ya da hayır diye geri dönüt verememiştir. Bu meseleleri Asaf Han'a (Ö. 1641) yönlendirerek Nur Cihan Begüm'ün çözmesini emretmiştir. O dönemlerde devlet tarafından bir lütuf alan kimseler, bunun için Cihangir Şah'a değil, Nur Cihan Begüm'e teşekkür etmişlerdir. Cihangir Şah, halkın arzu ve ihtiyaçlarıyla ilgilenmekten ziyade ava çıkmayı tercih etmiştir. Çünkü Cihangir Şah'ın en büyük zevki devlet meseleleri değil, avcılık olmuştur (Pelsaert, 1925, s. 51). Cihangir Şah avla meşguliyet sağlarken siyasi, sosyal ve ekonomik işleri eşine devretmiştir. Bu sayede Nur Cihan Begüm, zamanının en etkili kadınlarından biri olmayı başarmıştır. Nur Cihan Begüm, Babürlü padişahı Cihangir Şah'ın (1605-1627) en sevdiği eşi olarak kendini yönetim, politika, ekonomi ve kültür alanlarındaki becerilerini zekice kullanmaya adamıştır (Agarwal, Singh, & Singh, 2016, s. 146). Lal, Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah'ın güçlü ve zayıf yönlerini kontrol ederek, Cihangir Şah'ın kendisine olan aşkı, sevgisi ve hayranlığı sayesinde hükümdar olduğunu belirtmiştir. Nur Cihan Begüm'ün iktidarı eline alması, daha sonraki Babürlü kadınlarının padişahlar kadar olmasa da geniş kapsamlı emirler vermesinin yolunu açmıştır (Lal R. , 2020, s. 143). Örneğin saraydaki kadınlar, yakın çevresindeki kimselerin siyasi ve mali pozisyonlara atanma ve terfi edilmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Saray hiyerarşisinin şekillenmesindeki bu katılımın en dikkat çeken örneği, Cihangir Şah'ın eşi olarak ailesini büyük ölçüde devletin her kademesine yerleştiren Nur Cihan Begüm'dür (Iftikhar, 2012, s. 13).

Raman’a göre Cihangir Şah (1605-1627), yönetimden sıkıldığı ve sadece entelektüel uğraşlarla ilgilenmek istediği için Nur Cihan Begüm’e (Ö. 1645) haklar vermiştir. Nur Cihan Begüm fiili hükümdar olduğunda saray mensuplarının evraklarıyla uğraşmış ve toprak bağışlarına devlet mührünü damgalamıştır. Beş yüzden fazla yetim kıza çeyiz hazırlayarak evlendirmiştir. Cihangir Şah gibi Nur Cihan Begüm de çok fazla dindar biri olarak tanınmamıştır. Ancak Müslüman bir hükümdarın yapması gereken tüm geleneksel hayır işlerine aktif olarak katılmıştır. Cihangir Şah’ın doğumundan önce Ekber Şah’ın (1556-1605) gitmiş olduğu Şeyh Selim Çişti türbesine ziyarette bulunmuştur. Cihangir Şah’la birlikte Jaina tapınağını ziyaret etmiş ve buranın baş keşişiyle sofuluğun erdemleri hakkında tartışmışlardır (Raman, 2009, s. 20).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) devlet liderliğini yürütürken özelde de halkının sorunlarıyla birebir ilgilenmeye çalışmıştır. Örneğin 8 Ekim 1625 tarihinde, Raja Jai Singh’in hem kız kardeşini rızası olmadan hem de imparatorluğa haber vermeden bir prens ile evlendirmek istemesi üzerine Nur Cihan Begüm, Raja Jai Singh’i uyarmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 479). Bu durum her ne kadar siyasi bir mesele olmasa da devlet geleneği içerisinde alınan kararları bozma, değiştirme, yenileme gibi yetkilere sahip olması ve bunların içerisinde evlilik ile boşanma gibi birçok konuda da karizmatik kişiliğinin getirilerini kullanması, Nur Cihan Begüm’ün adil bir yönetici olduğunu göstermektedir. Örneğin Lal’e göre Nur Cihan Begüm siyasi liderliğinde, halkını baskıcı toprak sahiplerine karşı savunarak sosyal adalet için uğraşmıştır. Gücünün doruğunda, şehzadeler ve saray mensupları, onun yönlendirmeleriyle hareket etmiştir. 1626’da Cihangir Şah (1605-1627), Mehabet Han tarafından esir alındığında saray birliklerini onu kurtarmaya yönlendiren yine Nur Cihan Begüm olmuştur. Nur Cihan Begüm’ün evlendiği Babürlü ailesi, güçlü ve önde gelen yaşı ilerlemiş kadınlardan, iddialı hanedan eşlerinden, nüfuzlu annelerden ve fikirlerine değer verilen teyzelerden oluşan bir geleneğe sahiptir. Ancak hiçbir kadın Babürlü Devleti’nin sorumluluğunu açıkça ve tamamen üstlenmemiştir. Babürlü topraklarının idaresinde hiçbir kadın bu kadar yüksek bir konuma çıkamamıştır. Lal’e göre Nur Cihan Begüm’ün açtığı bu yolda, Indira Gandhi de 350 yıl sonra Hindistan’ın ilk kadın başbakanı olmayı başarmıştır. Bu sayede de günümüz Hindistan’ında ortaokul ders kitaplarında, popüler romanlarda, dergi kapaklarında, film ve dizilerde Nur Cihan’la ilgili bilgilere yer verilmiştir (Lal R. , 2020, s. 8). Mukherjee’ye göre hakkında her ne kadar olumlu ve

olumsuz eleştiriler olursa olsun tarih, tartışılan çok yönlü başarıları için Nur Cihan Begüm'ü her zaman hatırlayacaktır (Mukherjee, 2001, s. 172).

3.3.2. Devletin İdari ve Mali İşlerindeki Rolü

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), *nevvablık* makamını ve *Padişah Begüm* unvanını çok iyi bir şekilde kullanarak devletin idari ve mali yapılarında varlığını göstermiştir. Bu idari yapılardan biri ise Caroka Darşan (*Jharokha Darshan*)'dır.

Darşan Merasimi: Darşan (Darshan), Babürlü Devleti'nin hükümdarlarının sabah namazından sonra "*Caroka*" (Jharoka) penceresine oturup halka göründüğü merasimdir (Mughia, 2004, s. 173). *Caroka Darşan*, Babürlü Devleti'nde Hümâyun Şah (1530-1540/1555-1556) tarafından benimsenmiş, Ekber Şah (1556-1605) tarafından da uygulanmış eski bir Hindu geleneğidir (Eraly, 2007, s. 44). Karayel, Darşan merasiminin Ekber Şah döneminde Babürlü Sarayı'na girdiğini iddia etmiş ve bunda Ekber Şah'ın "*Din-i İlahi*" düşüncesinin etkili olduğunu belirtmiştir. Çünkü Ekber Şah hem Hindulara hem de Müslümanlara yönelik dini politikalar izlemiştir (Karayel, 2015, s. 9).

Caroka "*pencere*" anlamına gelirken *darşan* ise "*görme*" anlamına gelen Sanskritçe bir kelimedir. *Caroka Darşan*'ın ana teması mahremiyet olmuştur. Buradaki amaç, kadınların dışarıdaki olayları, başkaları tarafından izlenmeden görmesini sağlamaktır. Sarayda bu pencereler okçular ve muhafızların saklanmaları için de kullanılmıştır. Babürlü hükümdarları için bu balkona her gün çıkmak bir gelenek haline gelmiş ve 30 yıllık saltanatı boyunca bir gün bile aksatmadan balkona çıkan Şah Cihan'ın (1628-1658), balkona çıkamadığı gün ölüm dedikoduları dolaşmaya başlamıştır. Bu ritüel, Evrengzîb (Alemgir) (1658-1707) tarafından saltanatının on birinci yılında sona erdirilmiştir (Zulfiqar, 2018, s. 71-73; Elliot & Dowson, 1877, s. 284). Çünkü bu merasimde hükümdarlar güneş doğarken halkı selamlamış ve o sırada halkın gözleri güneşten kamaşmıştır. Bu da Babürlü hükümdarlarını Hindu tanrısı gibi göstermiştir. Evrengzib de İslam'a aykırı olduğu için bu merasimi tamamen kaldırmıştır (Koch, 2003, s. 21; Elliot & Dowson, 1877, s. 284).

Çeşitli idari meselelerle ilgilenen Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), *Caroka Darşan* merasimine katılarak Babürlü Devleti'nin iktidarında, idari varlığını

göstermiştir (Motamad Khân, 1865, s. 56; Elliot & Dowson, 1875, s. 405). Bu süreçte kendi siyasi emirlerini vermiş, kendi parasını bastırmıştır ki İslam dünyasında ferman ve sikkeler egemenliğin ikna edici işaretleri sayılmıştır. Dahası hükümet işlerinin yürütüldüğü saray balkonu olarak geçen ve o güne kadar hiçbir Babürlü kadınının oturamadığı Caroka Darşan'a ilk ve tek oturup yöneticilik yapan ve halkın sorunlarını dinleyen Babürlü idarecisi olmuştur. Halk çoğu zaman *Padişah Begüm*'e sağlık dilemek için balkonun altında toplanmıştır. Ekber Şah'ın (1556-1605) hanedan kadınları için "*harem duvarları ardında kalacakları*" buyruğuna rağmen Nur Cihan Begüm en eril ve kamusal alanlarda boy göstermiştir. İşte bu sebeple Babürlü Devleti'nin tek kadın hükümdarı olmayı Nur Cihan Begüm başarmıştır (Lal R. , 2020, s. 4; Revathi & Selvalakshmi, 2018, s. 374).

Kaynaklarda Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) mührü basılmadan hiç kimseye arazi verilmediğinden bahsedilmiştir. Cihangir Şah'ın (1605-1627) Nur Cihan Begüm'e bahşettiği unvanların yanı sıra egemenlik ve saltanat haklarını da vermiştir. İşte bu haklar sayesinde Nur Cihan Begüm, Caroka Darşan'a (*Jharokha Darshan*) oturarak soyluları ve emirleri bizzat kendisi dinlemiştir (Elliot & Dowson, 1875, s. 405). Cihangir Şah sade bir yaşamı severken Nur Cihan Begüm heyecanı ve gücü sevmiştir. Bu yüzden Caroka Darşan'da halkı selamlayan ve asilleri karşılayan, devletin fermanlarını yazdıran Nur Cihan Begüm olmuştur[155] (Bhattacharya, 1941, s. 107). Caroka Darşan geleneği, Babürlü Devleti'nde sadece hükümdarlara ait özel bir görev olmuştur. Ancak bu durumda bile Nur Cihan Begüm, Cihangir Şah'ın yerini almıştır[156]. Fermanlarını çoğunlukla "*Nevvab Mehd Uliya*" olarak kendi adına yazdırmıştır (Mukherjee, 2001, s. 140). İkbâlnâme-i Cihângîrî'ye göre Nur Cihan Begüm'ün yazdırdığı fermanlarda "*Hükm-ü aliyya-i aliya-i ulya Nur Cihan Padişah Begüm*" ifadesi yer almıştır. Nur Cihan Begüm'ün otoritesi sonunda öyle bir noktaya ulaşmıştır ki Cihangir Şah sadece ismen kalmıştır. Ayrıca Cihangir Şah saltanatı Nur Cihan Begüm'e verdiğini de belirtmiştir. Bu saatten sonra bir kadeh şarap ve yarım sir[157] etten başka bir şeye

---

[155] Cihangir Şah da hasta olmasına rağmen Caroka Darşan'a katıldığını belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 161; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 151). Her ne kadar kamusal işleri Nur Cihan Begüm'e devretmiş olsa da kendisi, Babürlüler için önemli bir hakimiyet anlayışı sayılan Darşan'a düzenli katılmıştır.

[156] Sir Thomas Roe, Cihangir Şah'ın da düzenli olarak Darşan merasimine katıldığını belirtmiştir (Sir Thomas Roe, 1926, s. 106).

[157] 1 sîr yaklaşık 9 kilogramdır (Jahangir Shah, 1999, s. 473).

ihtiyacı olmadığını söylemiştir. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), kendisine sunulan herhangi bir konuda bir zorluk çıkarsa hemen çözmüştür. Kendisini Nur Cihan Begüm'ün koruması altına alanlar, başkalarına boyun eğmekten kurtulmuşlardır. Nur Cihan Begüm, beş yüz civarı yoksul kızları evlendirmiş ve düğün paralarını vermiştir (Motamad Khân, 1865, s. 57; Elliot & Dowson, 1875, s. 405). Nur Cihan Begüm'ün döneminde idari ve mali konular liberal bir boyut kazanmış ve bu süreçte ihtiyaç sahibi kadınlara arazi hibesi yapılmıştır (Pandey, 1993, s. 137). Babürlü Devleti'nde toplumunun muhtaç ve yoksul kadınları için bir memur görevlendirilmiştir. Sadr-i-nath adında özel bir memur, Sadr-ul Sudur (din işleriyle ve hayır işleriyle ilgilenen memur) memurunun altında kadınlara mali yardım için toprak vermek üzere atanmıştır. Bu görevde çalışan ilk kişi, Ekber Şah'ın (1556-1605) kız kardeşi Hacı Koka olmuştur. Nur Cihan Begüm'ün hakimiyetinde ise bu göreve Dilaram (Nur Cihan Begüm'ün ebesi, sütannesi ve yoldaşı) atanmıştır (Iftikhar, 2008, s. 216-217).

Cihangir Şah'ın (1605-1627) atama, görevden alma ya da bağışlarının Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) tarafından onaylanmadıkça hiçbir değeri olmamıştır. Birileri hükümdara itiraz veya temyiz başvurusunda bulunursa dava, Nur Cihan Begüm'ün konuyla ilgili görüşlerini alan Asaf Han'a (Ö. 1641) devredilmiştir. Bu nedenle herhangi biri devletten bir lütuf alıyorsa Cihangir Şah'a değil de Nur Cihan Begüm'e teşekkür etmiştir. Hatta Mirza Aziz Koka gibi yaşı ilerlemiş devlet adamları, Nur Cihan Begüm'ün eline bu kadar çok güç ve yetki vermesi nedeniyle Cihangir Şah'ı kınamışlardır (Mukherjee, 2001, s. 139).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), devletin idari sahasında birçok kişiye rütbe vermiş ve yine birçok kişiyi azlettirmiştir. Örneğin Cihangir Şah'ın (1605-1627) ünlü şairi Talib Amali'yi görevinden alması, Nur Cihan Begüm'ün etkisiyle olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 82). Ayrıca Nur Cihan Begüm idari alanda neredeyse tüm görevlileri yerlerinden ederek kendi ittifak grubundan ve özellikle de kan bağı bulunan insanları yerleştirmiş (Della Valle, 1976, s. 54) ve devletle ilgili hiçbir önemli karar onun rızası olmadan alınmamıştır (Ghosh, 2018, s. 456). Ramsar'daki cagiriyle, ticari konularla, vergilerle ve yoksul tebaasının sorunlarıyla ilgili kararlar almıştır. Örneğin köylüleri, taşra yetkilileri tarafından taciz veya aşırı vergiden korumak için müdahale etmiştir (Lal R. , 2020, s. 131).

Mukherjee'ye göre başlarda Şah Cihan'ın (1628-1658) askeri başarıları Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak zamanla Şah Cihan'ın (1628-1658) bir sonraki hükümdar olduğunda kendisinin siyasete karışmasına izin vermeyecek kadar hırslı olduğunu fark eden Nur Cihan Begüm, umutsuzca yönetici konumunu tek başına istemiştir. İşte bu sebeple kızını Şehriyar ile evlendirmiş ve onu çok yüksek bir rütbeye terfi ettirmiştir. Nur Cihan'ın amacı, Babürlü tahtına Şehzade Hürrem'e karşı Şehzade Şehriyar'ı da aday göstermektir. Şehzade Şehriyar tahta çıkarsa, bir kez daha devletin 'fiili' hükümdarı olacağından emindir. Ancak bu düşünceler vuku bulurken bir kriz gündeme gelmiştir. Safevi hükümdarı Şah Abbas, 1622'de Kandehar'ı ilhak etmiştir. Nur Cihan Begüm, Şehzade Hürrem'i İran Şahını Kandehar'dan çıkarmak için göndermeye karar vermiştir. Şehzade Hürrem bu zorlu görevin niye kendisine verildiğini tahmin etmiştir. Şehzade Hürrem'in ortalarda olmadığı süre zarfında Nur Cihan Begüm, Cihangir Şah'ı (1605-1627) Şehzade Şehriyar'ın veliaht olması konusunda ikna etmeye çalışacaktır. Şehzade Hürrem gitmeyi reddetmiştir. Ancak neredeyse umutsuz bir olay olan Kandehar seferi başarısız olursa imajını ve prestijini mahvedebileceğinin de farkında olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 142). Bu sebeple Şehzade Hürrem isyan başlatmıştır. Ancak Şehzade Hürrem'in isyanı, çok fazla kan döküldüğü ve para israfının olduğu üç yıllık bir dönemin ardından sona ermiştir. Devlet siyasetinde birçok hoşnutsuzluk olmasına rağmen Şah Cihan'ın (1628-1658) isyanının bastırılması Nur Cihan Begüm sayesinde olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 143).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), idari alanda olduğu kadar mali işlerde de yüksek kabiliyete sahip bir kadın olmuştur. Örneğin Babürlü Devleti'nde önemli hanımların mülklerine ve topraklarının gelirlerine bakan kendi yardımcılarının olduğu bilinmektedir. Özellikle Nur Cihan Begüm'ün mülküne bakan kendi memurları olmuştur (Iftikhar, 2008, s. 107; Misra, 1967, s. 64). Nur Cihan Begüm, devletin her tarafına yayılmış bir dizi cagire sahip olmuştur (Misra, 1967, s. 61). Dahası, kendi döneminde en fazla cagire sahip olan da yine kendisidir (Chaudhry, 2014, s. 115). Bu da Nur Cihan Begüm'ün dönemin en zengin kadınlarından biri olduğunun kanıtıdır. Nur Cihan Begüm gibi güçlü kadınlara toprak ve para akışı çok fazla olmuştur. Örneğin Ajmer'in yaklaşık 30 kilometre güneydoğusunda Nur Cihan Begüm, Büyük Ramsar cagirine sahip olmuştur. Ayrıca 1617'de, Şah

Cihan'ın (1628-1658) Dekken'deki zaferi vesilesiyle Nur Cihan'a (Ö. 1645) cagir olarak Toda parganası[158] verilmiş ve bu ona iki lakh rupi gelir getirmiştir. Bu konuyla ilgili Cihangir Şah (1605-1627), "… *Bu haber bana Nur Cihan Begüm tarafından verildiğinden, ona geliri iki yüz bin rupi olan Toda'nın parganasını verdim…*" şeklinde bahsetmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 222; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 217). Ayrıca Bengal ve Butan'dan gelen mallar için İskandarabad'da oktruva[159] vergisi alma hakkını da aldığı bildirilmiştir. Nur Cihan Begüm konumu nedeniyle bazı ayrıcalıklara sahip olmuştur. Bunlardan bazılarını kendisine, Cihangir Şah ihsan etmiştir. Örneğin Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm'ün babası İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) vefatı üzerine bütün mal varlığını, başka kardeşlerinin de olmasına rağmen Nur Cihan Begüm'e devretmiştir. Hükümdarınkilerden sonra Nur Cihan Begüm de davul[160] çalma ayrıcalığına erişmiştir[161] (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 390; Jahangir Shah, 1999, s. 376; Laet, 1974, s. 198; Schimmel, 2004, s. 149; Misra, 1967, s. 62). Tüm bu açıklamalar ışığında Nur Cihan Begüm'ün mal edinebilmesi ve mülk sahibi olması Babürlü sarayında hanedan kadınlarının meşruiyet sağladığını ve iktidar gücünü kullandıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), hayatı boyunca büyük miktarda servet sahibi olmuştur. Cihangir Şah'ın (1605-1627) mali konularda çok dikkatsiz olduğu, elde ettiği gelir ne olursa olsun hediyelerle ya da çeşitli harcamalarla çabucak harcadığı aktarılmıştır. Cihangir Şah döneminin kadınları muhtemelen Babürlü Devleti'nde her zamankinden daha fazla servete sahip olmuştur. Ancak Nur Cihan Begüm hariç hiçbir kadının serveti Cihangir Şah'ın servetini geçememiştir (Banks Findly, 1988, s. 231). Bu açıklamalardan Nur Cihan Begüm'ün ekonomik açıdan Cihangir Şah'tan daha fazla servete sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

---

[158] Pargana bir veya daha fazla köyün bir araya gelmesiyle oluşan toprak parçasına denir (Muir, 1917, s. 289). Pargana, bir ilçe veya eyaletin bir bölümüne denir (Khatoon, 2015, s. 181). Bir mouza, bir veya daha fazla köyden oluşmaktadır. Bir pargana ise birden fazla mouzanın birleşiminden oluşmaktadır (Kuş Büyüktaş & Karataş Yozgat, 2020, s. 1603).

[159] Oktruva vergisi, nüfusu beş binin üzerinde olan bölgelerde hayvanlar, inşaat malzemeleri, yakacak ürünler, yiyecek ve içecek gibi gıdalardan alınan vergiye denir (Süme, 2016, s. 531).

[160] Hakimiyet alameti olan davul, ilk Türklere kadar dayanmaktadır. Zamanla yanına zurna ve bando da eklenerek bir nevbet takımı oluşturulmuştur (Şahin & Aslan, 2020, s. 107).

[161] Cihangir Şah vefat eden Gıyas Bey'in tüm mal varlığını en büyük çocuğu Asaf Han'a değil de kızı Nur Cihan Begüm'e devredilmesini emretmiştir. Lal ve Tandon'a göre, Cihangir Şah bu hareketle, devletin büyük vezirinin tek halefinin Nur Cihan Begüm olduğunu gözler önüne sermiştir (Lal R. , 2020, s. 175; Tandon, 2015, s. 44).

3.3.3. Adına Para Bastırılması: Nurcihani Para

Babürlü Devleti'nde çeşitli isimlerde ve ağırlıklarda altın ve gümüş madeni paralar basılmıştır. Genel olarak bu paralara mühr (mohur) denilmiştir. Mohur (Mühr) Babürlü Devleti'nin altın parasıdır (Jahangir Shah, 1999, s. 11, 468). Cihangir Şah (1605-1627) basılan bu paralarla ilgili detaylı bir açıklama yapmıştır:

> "*Mübarek bir zamanda, çeşitli ağırlıklarda altın ve gümüş sikkelerin basılmasını emrettim ve her birine farklı bir isim verdim. 100 tola mohura Nur-i Şahi, 50 tolaya Nur-i Sultani, 20 tolaya Nur-i Devlet, 10 tolaya Nur-i Karm, 5 tolaya Nur-i Mihr, 1 tola Nur-i Cihani, yarım tolaya Nurani, çeyrek tolaya Rawaji denilmiştir. Gümüş paralar da şu şekildedir: 100 tolaya Kaukab-i tali, 50 tolaya Kaukab-ı bahkt, 5 tolaya Kaukab-i sa'd, 1 tolaya Cihangiri, yarım tolaya Sultani, çeyrek tolaya Aishyari, 1/10 tolaya Khair-kabul denildi ve her biri farklı bir adla bilindi."* (Jahangir Shah, 1999, s. 27; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 7).

Cihangir Şah (1605-1627), Nur Cihan Begüm'le (Ö. 1645) evlendikten sonra Mu'temed Han'a, Nur Cihan Begüm adına para basılması için emir vermiştir[162] (Motamad Khân, 1865, s. 56). Nur Cihan Begüm'ün parasının üzerinde "*Şah Cihangir'in hükmüyle yüz kere süslendi, Nur Cihan Padişah Begüm'ün adıyla altın*" (Motamad Khân, 1865, s. 56; Elliot & Dowson, 1875, s. 405; Bayur, 1987, s. 166) ifadesi yer almıştır. Babürlü Devleti'nde adına madeni para basılan tek begüm olmuştur[163] (Nath R. , 1990, s. 64). Üzerinde sadece kendi isminin yazdığı paralar da basılmıştır. Bu paralar bazen hediye olarak bazen de uluslararası ticarette tüccarlara mal karşılığında verilmiştir (Lal R. , 2020, s. 143). Schuster'e göre bu paralar, Nur Cihan Begüm'ün tek Babürlü kadın hükümdarı olduğunun eşsiz bir kanıtı olmuştur (Schuster, 2017, s. 30).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) adına basılan paralar, altından yapılmış ve her madeni paranın üzerinde bir burç olmak üzere on iki Zodyak[164] işareti yerleştirilmiştir (Banks Findly, 1989, s. 130; Mukherjee, 2001, s. 140). Bu altından yapılan madeni paraların günlük işlemlerde kullanılıp kullanılmadığına dair görüşler farklılık göstermiştir. Ancak Manucci, bu paraların günlük harcamalarda kullanıldığını belirtmiştir (Manucci, 1907, s. 162).

---

[162] Ek 8: Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah'a Ait Para Görselleri.

[163] Mukherjee, İslam tarihinde Nur Cihan Begüm'den önce adına para bastıran başka kadın olmadığını iddia etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 140). Ancak Kutlughanlılar hükümdarı Terken Hatunun (1257-1282) Kirman'da kendi adına hutbe okutup adına para bastırıldığı bilinmektedir (Gençtürk, 2016, s. 109).

[164] Zodyak, burçlar zincirinin tamamına denir (Kantoğlu, 2017, s. 29).

Adına para basılan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Babürlü Devleti'nin en zengin kadını olarak vefat etmiştir. Servetinin tam miktarı bilinmemiştir. Ancak ağabeyi Asaf Han'ın 1641'de vefat ettiğindeki serveti takriben 12.5 milyar rupi değerinde görülmüştür. Ira Mukhoty'ye göre Nur Cihan Begüm'ün serveti de ağabeyi Asaf Han'ın servetine denk olmuştur. Nur Cihan Begüm, döneminin en zengin kadını olarak vefat etmiştir (Mukhoty, 2018, s. 165).

Bu bilgiler, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) egemenliğinin bir kanıtı niteliğindedir. Zira para bastırmak egemenliğin hem maddi hem de manevi unsurlarından sayılmıştır (Arslan İ. , 2012, s. 83). Richards da Cihangir Şah'ın (1605-1627) bu paraların üzerine Nur Cihan Begüm ismini yazmasıyla birlikte "*İslami esaslara dayanan hükümdarlığının*" bazı yetkilerini eşiyle birlikte paylaştığını belirtmiştir (Richards, 2021, s. 139). Adına para bastırarak devlet siyasetinde öncelikli kişi olmuş ve tarih sayfalarında adına para basılan kadınlar listesine girmeyi başarmıştır. Bu paralar Nur Cihan Begüm'ün liderliğinin göstergesi iken güçlü nüfuzunun da bariz bir örneğini oluşturmuştur. Adına basılan paralar günümüze kadar ulaşmıştır[165].

3.4. Nur Cihan Begüm'ün Dış İlişkilerdeki Rolü

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), siyasi alanda başarılı bir politika izlemiş, devletin içişlerindeki yönetim kabiliyetini aynı şekilde dış ilişkilerinde de uygulamıştır. Zia-ud-Din, Cihangir Şah'ın (1605-1627) devletin uzun yıllar süren barışçıl yönetimini Nur Cihan Begüm'e borçlu olduğunu belirtmiştir (Zia-ud-Din, 2012, s. 193).

Hanedanın soylu hanımları, diğer devletlerin hükümdarlarının eşleri ile mektuplar ve elçiler aracılığıyla iletişim kurmuş ve devlete faydalı olan ilişkileri güçlendirmiştir. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) de dış devletlerle yazışan isimler arasında yerini almıştır (Iftikhar, 2012, s. 13). Turan'ın hükümdarı İmam-Kulu Han'ın annesi, Nur Cihan Begüm'e sadakat ve dostluk ifadeleriyle dolu bir mektup ile ülkesine ait nadide hediyeler göndermiştir. Bu hediyelere karşılık olarak Nur Cihan Begüm, Hace (Khwaja) Nasir'ı mektup ve nadide hediyelerle Semerkant'a elçi olarak göndermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 363; Nûreddîn Muhammed

[165] Nur Cihan Begüm'e ait gümüş rupi, Kalküta Hint Müzesi'nde sikkeler kataloğunda yer almaktadır (Lal R. , t.y, s. 1).

Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 375-376; Lal R. , 2020, s. 171). Bu hadise, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) yabancı ülkelerle temasının ve dış ilişkilerdeki rolünün önemli bir örneği olmuştur. Cihangir Şah (1605-1627) anılarında Nur Cihan Begüm ile ilgili farklı bir hikâyeye daha yer vermiştir. Cihangirname'ye göre Hazaraların lideri Şah İsmail Hazara, emirleriyle birlikte Mir Babuş köyünün dışında kamp kurmuştur. Nur Cihan Begüm ve harem hanımları, Şah İsmail'in kampına gitmiş ve çeşitli kıymetlerde hediyeler vermiştir. Bu süreçte yüzlerce dağ hayvanı avlamışlardır (Jahangir Shah, 1999, s. 445-446; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 494-495). Nur Cihan Begüm'ün yabancı bir devletin hükümdara hediyeler sunması, dış ilişkilerini kuvvetle tutmasına bir örnek teşkil etmiştir.

3.4.1. Elçilerle İletişimi

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), devletin dış ilişkilerini kuvvetlendirmiş ve başarılı bir politika sergilemiştir. Bu politikayı ılımlı bir şekilde yürütürken yabancı ülkelerle mektuplaşma ve hediyeleşme görevlerini de yerine getirmiştir. Örneğin Safevi hükümdarı I. Şah Abbas; Cihangir Şah (1605-1627), Şehzade Şehriyar ve Nur Cihan Begüm'e elçiler göndermiştir. Zia-ud-Din'e göre en ilginç olanı Nur Cihan Begüm'e gönderilendir ve bu mektup yabancı bir hükümdar tarafından bir *Padişah Begüm*'e yazılmış eşsiz bir mektuptur. Yine Zia-ud-Din'e göre bu yazışma Hint-Fars devleti yazışmalarında türünün tek örneği olarak kabul edilmiştir. Bu mektup şu şekilde yazılmıştır: "*Majesteleri, eğer ki bu Hanedanı (Pers Hanedanı) kendi haneniz olarak kabul ederseniz ve bu hanedanın hizmetçilerine bu amaçla herhangi bir iş verirseniz, bu karşılıklı dostluk ve birliği daha da artırır.*" Ayrıca mektup, Şah Abbas'ın Nur Cihan'ın Babürlü Devleti'ndeki hâkim konumuna ilişkin anlayışını da göstermiştir (Zia-ud-Din, 2012, s. 202).

Araştırmacılara göre Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) döneminin, İngilizler ile ilk resmi teması Sir Thomas Roe aracılığı ile meydana gelmiştir. İngiliz elçisi Roe, Nur Cihan Begüm'ün saray yönetimindeki gücünü birinci ağızdan tanımış ve böyle bir durum 17. yüzyılın başları için alışılmamış bir durum olmuştur. Güney Asya'da bir saray kadınının bu denli güçlenmesi sık görülmemiştir (Karayel Külünk, 2021, s. 131). Ancak Sir Thomas Roe için Nur Cihan Begüm'ün vekili Asaf Han (Ö. 1641) ile buluşup görüşebilmek bile önemli bir ayrıcalık olmuştur. Roe, anılarında

Asaf Han’ı ziyaret etme arzusu içinde olduğunu ve bu sebeple ona haber gönderdiğini belirtmiştir. Asaf Han’la görüştüğünde ise Cihangir Şah (1605-1627) ile bir toplantı ayarlamasını rica etmiştir (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 273-274). Cihangir Şah ile de görüşmeye başlayan Sir Thomas Roe, daha sonrasında ise Nur Cihan Begüm’ün (Ö. 1645) gözüne girmeye çalışmış ve hükümdarın gözde eşi Nur Cihan Begüm’ün nefretini üzerine çekmekten korkmuştur. Çünkü bir zamanlar önyargılı olsa da Nur Cihan Begüm ve ailesinin kurmuş olduğu cunta tayfasının gücü herkes tarafından gözle görülmüştür (Sir Thomas Roe, 1899a, s. 118).

Dönemin İngiliz Elçisi Sir Thomas Roe, anılarında Nur Cihan Begüm’e (Ö. 1645) yer vermiştir. Roe, Asaf Han’ın (Ö. 1641) Nur Cihan Begüm ve Şehzade Hürrem’e bir ziyafet düzenlediğini dile getirmiştir (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 407). Ayrıca Asaf Han, Roe’ya Nur Cihan Begüm’e hediye vermesi konusunda da tavsiyede bulunmuştur (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 427). Roe, Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah’a (1605-1627) cam sandık hediye ettiğini dile getirmiştir (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 386). Ayrıca Nur Cihan Begüm için ince iğne ya da tığ oyalı hediyelerin, dantellerin, çantaların veya dolapların en ideal hediyeler olacağını belirtmiştir (Sir Thomas Roe, 1926, s. 99). Muhammed Hadi ise, Roe’nun Nur Cihan Begüm’e dönemin son modası olan ve son derece güzel süslenmiş bir İngiliz at arabası hediye ettiğini belirtmiştir (Elliot H. M., 1975, s. 72). Schimmel ve Pandey, Nur Cihan Begüm’ün bu arabayı kullanmaktan büyük zevk aldığını belirtmiştir (Schimmel, 2004, s. 163; Pandey, 1993, s. 202). Ira Mukhoty’ye göre Roe, bu olağanüstü hediyeleri Nur Cihan Begüm’den ticari izin alabilmek için vermiştir. Araştırmacıya göre aynı dönemin İngiliz soylu kadınları uysal ve itaatkâr olmuştur. Babürlü saray kadınlarının bu güçlü durumu, Avrupalı araştırmacıları mutsuz etmiştir (Mukhoty, 2018, s. 20).

Roe, saray meclisinde bulunmuş ve hükümdar için birebir kendisi tercümeler yapmıştır (Sir Thomas Roe, 1926, s. 109). Anılarında Cihangir Şah (1605-1627), Asaf Han (Ö. 1641) ve Nur Cihan Begüm’den (Ö. 1645) bahsetmiştir. Cihangir Şah’ın kendisine Nur Cihan Begüm’ün hizmetlilerinden bir kadını gönderdiğini ve bu kadının yanına gelmesinden hiç hoşlanmadığını dile getirmiştir. Bu kadının kendi evine uygun olmadığını düşünmüştür. (Sir Thomas Roe, 1926, s. 154). Ayrıca Asaf Han’dan bahsederken “*Kız kardeşini ziyaret etmeye söz verdim. Nur Cihan*

Begüm bizim koruyucumuz oldu" (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 444) diyerek Nur Cihan Begüm'e (Ö. 1645) olan güvenini de aktarmıştır. Sir Thomas Roe, böyle bir ziyareti gerçekleştirip gerçekleştirmediğine dair bilgi aktarmamıştır. Ancak Nur Cihan Begüm'ü ziyaret etmek istese bile bu ziyaretin purdah kuralları dahilinde olması muhtemeldir. Sir Thomas Roe'nin Nur Cihan Begüm'ü ziyaret etme isteği, Nur Cihan Begüm'ün Babürlü hayatında ki patroniçeliğinin ve gücünün birinci ağızdan delilidir. Zira Manucci, Nur Cihan Begüm için "*O büyük yargılayıcı ve gerçek bir hükümdar olmaya layık bir kadındı.*" (Manucci, 1907a, s. 162) ifadelerini kullanmıştır. (Siddiqui, 2007)

Dönemin seyyahları her ne kadar Nur Cihan Begüm'le (Ö. 1645) yüz yüze görüşmelerini bildirmeseler de notlarında sık sık Nur Cihan Begüm'e yer vermişlerdir. Örneğin William Foster, Cihangir Şah'ın (1605-1627) hareminde çok fazla kadın olmasına rağmen hepsinin liderinin Nur Cihan Begüm olduğunu bildirmiştir (Foster, 1921, s. 247).

Birçok yabancı seyyah, tüccar ya da elçi, Nur Cihan Begüm'e (Ö. 1645) açılan kapının Asaf Han'dan (Ö. 1641) geçtiğini bilmiştir. Hawkins ise Asaf Han ile kendisinin çok yakın dost olduklarını ve sık sık birbirlerinin evlerine gittiklerini belirtmiştir (Markham, 1875, s. 414). Ancak Hawkins'in Nur Cihan Begüm'le ticari meselelerle ilgili sert bir pazarlık yaparken Nur Cihan Begüm'ü ve vekili Asaf Han'ı gücendirmiştir (Rawlinson, 1920, s. 45). Seyyah, tüccar veya elçilerin dönemin en güçlü ismi olan Nur Cihan Begüm hakkında bilgiler not etmeleri, Nur Cihan Begüm'ün de istediği bir şeydir. Zira Lal'e göre, Nur Cihan Begüm'ün kervansaraylar inşa ettirmesinin temelinde de seyyahların notlarında kendisinden bahsetmesi ve isminin gelecekte hatırlanması gayesi yatmaktadır (Lal R. , 2020, s. 148).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) biyografisini kaleme alan Sugam Anand, Batılı bazı seyyahların Nur Cihan Begüm hakkında kötü ve olumsuz bilgiler kaleme alarak Begüm'e karşı haksız bir düşmanlık sergilediklerini, kıskançlık içerisinde Begüm'ü karalamaya çalıştıklarını belirtmiştir. Örneğin Francisco Pelsaert'e göre Hollandalıların, Babürlü Devleti'nde karşılaştıkları güçlüklerin asıl sorumlusu olarak Nur Cihan Begüm gösterilmiştir (Anand, 1992, s. 9-10). Her ne olursa olsun, kaynaklarda Nur Cihan Begüm'ün birinin canına kast edecek kadar kötü bir kadın

olduğuyla ilgili bilgilere rastlanılmamıştır. Seyyahların notlarına, kendi çıkarları doğrultusunda bilgiler yazması daha muhtemel görülmüştür. Kaynaklarda Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) bir elçiyle yüz yüze görüştüğü bilgisine de ulaşılamamıştır. Bu süreçte Nur Cihan Begüm'ün vekilliğini ağabeyi Asaf Han yürütmüştür.

3.4.2. Uluslararası Ticaretteki Etkisi

Babürlü saraylı kadınlar paralarını genellikle evlilik törenleri, siyasi ittifakı sürdürmek için hediye verme ve dini bayramlar için harcamıştır. Ayrıca bu kadınlar, paralarını değerlendirmek ve yatırım amaçlı ticaretle de uğraşmışlardır (Schrieve, 2015, s. 8). Findly, Babürlü saray hanımlarının ticari hayatlarının purdah sebebiyle kısıtlandığını ve hanedan kadınlarının yardımcıları vasıtasıyla ticarette var olduklarını belirtmiştir (Banks Findly, 1988, s. 233). Genel olarak Babürlü soylu kadınları, mallarını taşıyabilecek gemilere sahip olmanın avantajıyla Avrupa ile ticareti desteklemiştir. Bu kadınlar dünyadaki faaliyetlere katılmaya hevesli olmuş ve farklı ülkelerdeki siyasal olarak muadil oldukları kadınlar hakkında bilgi edinmek istemişlerdir (Banks Findly, 1988, s. 234). Ayrıca Babürlü saray hanımları, alım satımın çok olduğu pazar yerleri inşa etmiş, seyyahlar ve tüccarlar için kervansaraylar yaptırmış ve onlar adına deniz ticareti yapan gemilere sahip olmuşlardır. Bu gemiler genellikle Surat ile Kızıldeniz'deki limanlar arasında çalışmıştır. Babürlü hanımları ek olarak gelirleri kendilerine ait olan büyük cagirlere sahip olmuştur. Bu cagirler onlar için ek gelir anlamına geldiğinden, cagirlerin ekonomik durumunu iyileştirmek için çok fazla çaba sarf etmişlerdir. Babürlü begümleri bu sebeple Babürlü çağının gelişen ekonomisine katkıda bulunmuşlardır. Saray kadınları, Babürlü hareminin ihtiyaçları ve devletin diğer bölgelerinde yaptırdıkları çeşitli yatırımlar için birçok endüstriye ivme kazandırmıştır. Harem kadınlarının özellikle elbise yapımında kullanılan ipek kumaşına düşkünlükleri, Çin ve İran gibi devletlerle ticareti artırmıştır (Mukherjee, 2001, s. 236). Babürlü Devleti'nde harem kadınlarından ticari faaliyetlere ilk adımı atan kişinin Ekber Şah (1556-1605) döneminde (1560 yılında) üç yüz kişilik konaklama kapasitesiyle Arban Kervansarayı'nı yaptıran Hümâyun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) eşi Bige (Bega/Hacı) Begüm'ün (Ö. 1581) olduğu bilinmektedir. Ancak Bige Begüm'ün bu kervansarayı yaptırma amacı ticari faaliyetten ziyade

hayır amaçlı olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 237). Ekber Şah dönemine gelindiğinde ise Meryemüz Zamani (Ö. 1623), kendini tamamen ticari faaliyetlere ayırarak gemilere sahip olmuş ve bu faaliyetleri büyütmüştür (Safdar & Khan, 2021, s. 187).

Babürlü Devleti'nde ticari faaliyetlere fazlasıyla düşkün olan hanedan kadınlarından biri de Cihangir Şah'ın (1605-1627) eşi Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) olmuştur (Rani A. , 2016, s. 86). Mukherjee'ye göre Nur Cihan Begüm, Cihangir Şah'ın annesi Meryemüz Zamani'den daha fazla ticari faaliyetlere katılım sağlamıştır. Nur Cihan Begüm'ün ticari faaliyetleri sadece denizlerle sınırlı kalmamış, çarşı ve kervansaraylar inşa ederek gelen tüccarları da güven altına almıştır (Mukherjee, 2001, s. 239). Esasında Cihangir Şah döneminde Nur Cihan'ın bu kadar öne çıkması, Babürlü saray geleneğinin ve devlet sisteminin bu duruma imkân tanımasıyla alakalıdır. Örneğin Balabanlılar'a göre; Ekber Şah'tan (1556-1605) itibaren, Babürlü hükümdar ailesinin üst düzey kadınları uluslararası denizcilik ticaretine katılmış ve zenginleşmiştir (Balabanlilar, 2010, s. 136). Bu bilgiler bize, Babürlülerde saray kadınlarının hükümdarı etkilemek için perde arkasından uğraşmadıklarını; bunun yerine doğrudan devletin ve sarayın işleyiş mekanizmasının içinde olduklarını göstermektedir. İşte Nur Cihan Begüm de kendi çağında aynı haklara sahip diğer saray hanımlarının arasından öne çıkarak padişahın gözdesi ve döneminin en etkili kadınlarından biri olmayı başarmıştır. Nur Cihan'ın meşhur saltanatı (1611-1627) gelişen denizaşırı ticarete yaptığı katkıları sayesinde Babürlü Devleti'ni şekillendirmiştir (Vyas & Sharma, 2013, s. 95-96).

Cihangir Şah'ın (1605-1627) baş eşi olan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) (Das, 2007, s. 152) fiilen hükümdar adına nevvablık yapmıştır. Sadece hükümdara ait olan tören davullarından kendisi de sahip olmuş ve Cihangir Şah'ın huzurunda tören davulunun çalmasına izin verilmiştir. Ayrıca bu siyasetli kadın ticaretle de uğraşarak ülkeye çeşitli malların ithalatını yapmıştır. Sahip olduğu farklı ticaret gemileri olmuştur. Bu gemilerin yönetiminde ise Nur Cihan Begüm'ün ağabeyi Asaf Han (Ö. 1641) bulunmuştur. Nur Cihan Begüm özellikle Avrupa mallarıyla ve İngiliz nakışlarıyla ilgilenmiştir. Hint tekstillerinde uzman olmuş ve aynı zamanda mücevher ve kuyumculuk alanında da tasarımlar yapmıştır. Gümrük vergilerinden büyük bir gelir elde etmiştir. Bu sebeple sarayın çeşitli kutlamalarında, Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah'a verdiği hediyeler arasında

mücevher ve şeref kaftanlarının olması şaşırtıcı görülmemiştir (Schimmel, 2004, s. 149).

Kapsamlı şekilde yürütülen ticari faaliyetlerde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) önemli bir güç haline gelmiştir (Mukherjee, 2001, s. 83). Birkaç gemiye sahip olan Nur Cihan Begüm'ün dış ticaretle ilgili baş temsilcisi, ağabeyi Asaf Han (Ö. 1641) olmuştur (Chaudhry, 2014, s. 117; Misra, 1967, s. 69; Mukherjee, 2001, s. 241). Nur Cihan'ın gemileri Surat limanı ile Arap[166] Denizi'ndeki limanlar arasında mekik dokumuştur. Nur Cihan Begüm zeki bir kadın olduğu için Babürlüler ile Portekizliler arasındaki gerilimlerden[167] dolayı mallarının yabancı ülkelere götürülmesinin engelleneceğini fark etmiştir. Bu yüzden de ticari ürünlerini İngiliz gemileriyle gönderebilmek için İngilizlere ayrıcalık tanımıştır (Chaudhry, 2014, s. 117; Mukherjee, 2001, s. 241). Bu dönemde İngilizler, Hint ticaretine el atmış ve Surat limanında yer kazanmışlardır. Bu sebeple Avrupa'nın Hindistan'a ilk müdahaleleri başlamış bulunmaktadır (Anonim, 1985c, s. 2335). İngilizlerle ticarette önemli bir adım atan ve gelişme sağlayan Nur Cihan Begüm, kendi mallarını İngiliz gemileri ile göndermeyi tercih etmiştir (Pant, 1930, s. 165). Sonuç olarak İngiliz ürünleri Nur Cihan Begüm'ün koruyuculuğu altına alınmıştır. Sir Thomas Roe, Nur Cihan Begüm'ün sarayda yapılan görüşmelerde çok önemli bir rol oynadığını belirtmiştir (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 436). Bu koruyuculuğa karşılık İngilizler ise Nur Cihan Begüm'e herhangi bir yanlış yapmama sözü vermiştir. Bu anlaşmanın öncelikli ticaret malları ise işlemeli kumaşlar ve çivit[168] boyası olmuştur. Sadece baharatlarla ilgilenen Hollandalıların aksine İngilizler Hint tekstil boyalarına da talip olmuştur (Banks Findly, 1979, s. 20; Mukherjee, 2001, s. 241).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) kendi gemileriyle yapmış olduğu çivit ve işlemeli kumaş ticaretinden çok fazla kâr elde etmiştir. Yapmış olduğu ticaretin hacmi o kadar fazla olmuştur ki bu amaçla başka gemiler de kiralamıştır. Ayrıca Pandey, 1622'de Mekke'den dönen Babürlü gemilerinin İngilizler tarafından ele

---

166 Hindistan'a kıyısı olduğu için Umman Denizi'nden bahsedilmektedir.

167 Bu konuya daha önce değinilmiştir. Portekizliler, Meryemüz Zamani'nin (Ö. 1623) ticaret gemisini yağmalamıştır. Bu da tarihe, Babürlü Devleti'ne karşı yapılan ilk korsanlık hareketi olarak geçmiştir (Banks Findly, 1988, s. 228-229; Jourdain, 1905, s. 155-156).

168 Çivit otu, doksan santimetreye kadar uzayabilen ve yapraklarından fermente (mayalanma) yoluyla mavi renk elde edilen sarı çiçekli bir bitkidir. Detaylı bilgi için bkz. (Yılmaz F. , 2020, s. 485).

geçirildiğini ve bu gemilerden birinin Nur Cihan Begüm'e ait olduğunu aktarmıştır (Pandey, 1993, s. 167). İngilizlerin yapmış olduğu bu hareketin ardından Nur Cihan Begüm Portekizlilerle ticari ilişkiler kurmuş ve böylelikle Hindistan ile Batı ülkeleri arasındaki hareketli ticareti başlatmıştır (Iftikhar, 2008, s. 112). Zeki bir iş kadını olan Nur Cihan Begüm, Avrupa Doğu Hindistan Şirketlerinin patronu olmayı başarmıştır. Aynı anda hem Portekiz hem de İngiliz mallarına yatırım yapmıştır. Portekizlilere düzenli ödemeler yaparken İngilizlerle olan yakın dostluğu vesilesiyle 1627'de onları vergileri ödemekten muaf tutmuştur (Batchu, t.y, s. 7).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) İngilizlerle uluslararası ticaretin ilk yıllarındaki rolü, kayda değer olmuştur. Çünkü sadece Arap denizindeki kendi gemilerinde olan Babürlü mallarını kontrol etmekle kalmamış, aynı zamanda Babürlü ticari tarihine de damgasını vurmayı başarmıştır. Nur Cihan Begüm düzenli olarak İngiliz tacirlerden mal satın almıştır. Saray için zarif lüks eşyalar favorisi olmuştur. Ancak, Avrupa'nın Hint pamuklarına ve boyalarına ihtiyaç duyduğu kadar Babürlüler, Avrupalıların mallarına ihtiyaç duymamıştır. İşte bunu fark eden Nur Cihan Begüm, bu durumu lehine çevirerek avantajlı bir şekilde kullanmayı başarmıştır (Banks Findly, 1979, s. 20).

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ticari işleri sistemli bir hale getirmiştir. Örneğin, Agra dışında Nur Cihan için çalışan memurlar nehirden geçmeden önce tüm mallar için vergi toplamışlardır. Banks Findly'ye göre Nur Cihan Begüm'ün hükümdarlığının zamanlaması tarihsel olarak çok güzel bir döneme denk gelmiştir. Hem Hindistan'da Avrupa ticaretçiliğini başlatmış hem de tarihsel olarak kendini unutulmayacak bir konuma yerleştirmiştir. Her ne kadar Cihangir Şah'ın (1605-1627) anılarından ticari meselelerle ilgili hiçbir bilgi geçmese de Sir Thomas Roe'nun eserinde bu tarz bilgilere rastlanmaktadır (Banks Findly, 1979, s. 20). Ancak Cihangir Şah 1622 yılının ağustos ayında, bir tüccarın Anadolu'dan getirdiği iki büyük inciyi, Nur Cihan Begüm'ün altmış bin rupiye alarak kendisine hediye ettiğini kayda geçmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 380; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 365). Tüm bu bilgiler, Nur Cihan Begüm'ün Babürlü dış ilişkilerinde ticarete göstermiş olduğu önemi ortaya koymaktadır. Babürlü Devleti'nde ticarete ilk atılan kadın olmasa da kapsamlı bir şekilde yurtdışı ile ticari bağlantıları yönlendirmiş ve Batı ile ilişkileri kuvvetlendirmiştir.

3.5. Nur Cihan Begüm'ün Askeri Alandaki Faaliyetleri

Bir devleti ayakta tutan ve yabancı unsurlara karşı direncini sağlayan önemli bir etken askeri güçtür. Tarih boyunca kadınlar her alanda olduğu gibi askeri seferlerde de erkeklere yardım etmiş, erkeklerin olduğu kadar kadınların da askeri başarıları olmuştur. 17. yüzyılın güçlü kadın lideri olan Nur Cihan Begüm de askeri alandaki faaliyetleriyle adından söz ettirmeyi başarmıştır.

3.5.1. Nur Cihan Begüm'ün Cunta Tayfası ve Karşıtları

Siyasi kariyerinin oldukça erken dönemlerinde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), devlet işlerinde tam kontrol sahibi olmak için çevresinde insanlara ihtiyacı olduğunu fark etmiştir. Dolayısıyla, etrafında büyüyen cunta ya da hizip, onu çevreleyen ihtiyaçların ve koşulların sonucunda meydana gelmiştir. Bu cuntanın Nur Cihan dışındaki başlıca üyeleri; babası İ'timâdüddevle (Ö. 1622), ağabeyi Asaf Han (Ö. 1641) ve Asaf Han'ın damadı Şehzade Hürrem'den (Şah Cihan)[169] meydana gelmiştir. Nur Cihan Begüm'ün cunta tayfasında en önemli üye, babası İ'timâdüddevle olmuştur. Çünkü İ'timâdüddevle, Nur Cihan Begüm'ün en çok güvendiği kişi olarak bilinmiştir. O, hem devletin veziri olarak güçlü bir konumda olmuş hem de her zaman kızının çıkarlarına göre hareket etmiştir (Mukherjee, 2001, s. 138). Ghosh, bu cuntanın içinde İsmet Begüm'ün (Ö. 1621) de olduğunu belirtmiştir (Ghosh, 2018, s. 456). William Foster da bu cuntanın varlığından söz etmiş, Cihangir Şah'ı (1605-1627) Nur Cihan Begüm ve Asaf Han'ın birlikte yönettiklerini açıklamıştır (Foster, 1900, s. 13). Ayrıca Asaf Han'ın kızı Ercüment Banu Begüm'ün (Ö. 1631) Şehzade Hürrem ile evliliği, Nur Cihan Begüm'ün cuntasının (hizip) varlığını güçlendirmiştir (Foster, 1900, s. 330).

Babürlü Devleti'nde Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) ihtirası, Cihangir Şah'ın zayıflığı ya da Padişah Begüm'ün Cihangir Şah ile bu kadar yakın bir ilişkisinin olması gibi etmenlerin çok ötesinde Nur Cihan Begüm'ün cunta tayfasıyla hareket

[169] Iftikhar, Şah Cihan tahta çıkmadan öncesinde bile eşi Mümtaz Mahal'in (Ö. 1631) bazı siyasi ilişkilere sahip olduğunu aktarmıştır. Ayrıca eşi Şah Cihan sürgündeyken ona eşlik etmiş, sabırla katlanmıştır. Ercüment Banu (Ö. 1631) ve Şah Cihan'ın evliliğinin politik olduğu ve Nur Cihan'ın yeğeni Ercüment Banu ile evlenmesinden dolayı Şah Cihan'ı kayırdığı iddia edilmiştir (Iftikhar, 2008, s. 83).

ederek devlet içerisindeki bürokratik güç halkasını, kendisinin ve ailesinin çıkarları doğrultuda kullanması söz konusu olmuştur.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah (1605-1627) adına devletini kurmuş olduğu cunta tayfasıyla birlikte yönetmiştir. Chakrabarty'ye göre Nur Cihan Begüm'ün siyasi önemi, sadece kadın olduğu için önemsizleştirilmiştir. İşte bu yüzden bu cunta tayfasını kurmuş ve gücünü cuntadaki başarılı erkekler sayesinde daha da artırmıştır (Chakrabarty, 2016, s. 78). Bazı araştırmacılar ise Nur Cihan Begüm'ün peçe taktığı için devleti doğrudan yönetemediğini ve bir kadın olarak ailesinin erkek üyelerinin desteğini alması gerektiğini belirtmiştir (Unni, 2018, s. 83). Prasad konuyla ilgili, Nur Cihan Begüm'ün hakimiyeti denen şeyin aslında bu dört kişinin hakimiyeti olduğunu belirtmiştir (Prasad B. , 1930, s. 191). Roe ise notlarında Nur Cihan Begüm, Asaf Han (Ö. 1641), İ'timâdüddevle (Ö. 1622) ve Şah Cihan (1628-1658) dörtlüsünün bir grup oluşturarak hükümdarı etkilediklerini belirtmiştir (Sir Thomas Roe, 1899b, s. 281). Dahası kendisini bir kadının eline teslim eden Cihangir Şah'ın, oğlunu onların uygulamalarından koruyamadığını da eklemiştir (Sir Thomas Roe, 1926, s. 256). Sonuç olarak Babürlü Devleti, Nur Cihan Begüm'ün cuntasının eline geçmiş ve Cihangir Şah da bu durumu kabullenmiştir (Schimmel, 2004, s. 149).

Prasad, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) egemenliğini eşit olmayan iki döneme ayırmıştır. İlk dönem Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah (1605-1627) ile evlenip, babası İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) vefatına kadar süren 1611-1622 yılları arasını kapsamaktadır[170]. İkinci dönem ise İ'timâdüddevle'nin vefatından Cihangir Şah'ın vefatına kadar olan 1622-1627 yılları arasıdır. Nur Cihan Begüm'ün ikinci döneminde Mehabet Han gibi güçlü kişiler, Nur Cihan Begüm'e saygı göstermemiş, bu sebeple de cuntaya karşıt bir grup oluşmuştur. Prasad'a göre Nur Cihan Begüm'ün idaresinin ikinci döneminde ülke kan ve çekişmeye sürüklenmiştir (Prasad B. , 1930, s. 194).

Cuntanın dağılması ise belli başlı olaylar silsilesinin ardından gerçekleşmiştir. İlk olarak Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) kızı Ladili Begüm'ü 13 Nisan 1621'de Cihangir Şah'ın (1605-1627) oğlu Şehzade Şehriyar ile

---

[170] 1620 yılında *Padişah Begüm* makamına gelen Nur Cihan Begüm, bu dönemde daha da güçlü hale gelmiştir.

evlendirmesi (Jahangir Shah, 1999, s. 361; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 373) bu gruptaki ilk çatlakları oluşturmuştur. Çünkü Şehzade Hürrem, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) geleceğe dair olan planlarının farkına varmış ve bir sonraki hükümdarın Şehzade Şehriyar olması için uğraşacağını anlamıştır (Mukherjee, 2001, s. 142). Ayrıca cuntanın varlığına karşı olan bazı soylular, Şah Cihan (1628-1658) ile Nur Cihan Begüm'ün arasını bozmaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda da Nur Cihan Begüm, Şah Cihan'ı cagirlerinden yoksun bırakarak Kandehar gibi merkeze uzak bir yere göndermeyi planlamıştır (Iftikhar, 2008, s. 77). Tüm bu olayların ardından bir yıl sonra cuntanın en önemli üyelerinden İ'timâdüddevle'nin 27 Ocak 1622'deki vefatı (Jahangir Shah, 1999, s. 373; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 386) ile cuntanın bir diğer önemli üyesi olan Şehzade Hürrem'in, Nur Cihan Begüm ve damadı Şehzade Şehriyar'a ait cagirlere el koymasıyla birlikte (Jahangir Shah, 1999, s. 380; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 394) cuntanın varlığı, önemini yitirmiştir.

Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah (1605-1627) ile evlendikten kısa bir süre sonra sınırsız güce sahip olmuştur. Devlet erkanındaki terfi ve ödüllendirmeler Nur Cihan Begüm'ün cuntasının lehine göre şekillenmiştir. Hatta kimilerine göre o dönemde soyluların büyük bir kısmı, hak ettikleri terfileri alamamıştır. Bu sebeple de ortaya Nur Cihan Begüm'ün cuntasına muhalif bir grup ortaya çıkmıştır. Bu muhalif grubun başını Mehabet Han çekmektedir. Zira önemli başarılarının ardından istediği rütbe ve terfi alamamıştır. Mehabet Han hem Cihangir Şah'ın en yakın arkadaşlarından biri olmuş hem de dönemin önemli soyluları arasında yerini almıştır. Her ne olursa olsun devletine sadakatle hizmet etmeye devam etmiştir. Ancak Nur Cihan Begüm'ün yönetimi süresince sadece kendi akrabalarına rütbe ve terfi verilerek ödüllendirilmesi ve Mehabet Han'ın başarılarına rağmen ödüllendirilmemesi garip karşılanmıştır (Fatima, 2009, s. 17-19).

Bu dönemde Babürlü Devleti'ni ziyaret eden seyyahlar, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) cuntasının varlığından bahsetmiştir. Bu notların bir halk dedikodusu mu yoksa bizzat şahit oldukları olaylar mı oldukları bilinmemektedir (Misra, 1967, s. 35). Ancak Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) cuntasına karşı olanlar kendi aralarında

muhalif bir grup oluşturmamışlardır. Çünkü Nur Cihan Begüm'ü eleştiren Mehabet Han, Han-ı Cihan Lodi ve Abdullah Han gibi önemli isimler genel olarak birbirlerine düşman görülmüştür (Fatima, 2009, s. 27).

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) cuntasının varlığını kabul edenler kadar inkâr eden araştırmacılar da mevcuttur. Örneğin Zia-ud-din, saltanatı boyunca Cihangir Şah'ın (1605-1627) her zaman siyasete aktif bir şekilde katıldığını ve bu sebeple cunta gibi bir yapılaşmanın olamayacağına dikkat çekmiştir (Zia-ud-Din, 2012, s. 199). Nurul Hasan, cunta teorisinin Avrupa kaynaklarına, yani Sir Thomas Roe, Peter Mundy ve Bernier gibi gezginlerin çalışmalarına dayandığına dikkat çekmiştir. Ancak Nur Cihan'ın ailesinin, Cihangir Şah ile olan evliliğinden çok önce Babürlü Devleti'ne hizmet etmeye başladığını belirterek güçlenmelerinin sebebini bu evliliğe değil, kendi başarılarına atfetmiştir. Bu sebeple Nurul Hasan, Cunta oluşumunu kesin bir dille reddetmiştir. Ona göre kaynakların ve olayların sırasının yakından incelenmesi, bu teorinin kanıtlanamayacağını göstermektedir (Hasan S. N., 1958, s. 325). Tandon da cuntayı reddetmiş ancak Nur Cihan Begüm'ün aile üyelerinin güçlü etkisinin tezkireler tarafından tasdik edildiğini kaleme almıştır (Tandon, 2015, s. 46). Çünkü bu yüzyıllar bürokratik ailelerin arasında güç savaşlarının olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmıştır. Hal böyle olduğunda Nur Cihan Begüm'ün cunta tayfası, iktidarı ele geçirmek için yapılan bir siyasal oluşum olduğu lanse edilmiştir. Fakat burada iktidar gücünü elinde tutan cunta tayfasından ziyade bürokratik bir ailedir. Nur Cihan Begüm'ün ailesi, siyasi alanda söz sahibi olan bürokrat bir ailenin tezahürüdür. Tüm bunlara binaen, Nur Cihan Begüm'ün siyasi alanda babası ve ağabeyi kadar eşit haklara sahip olduğu görülmektedir. Çünkü Nur Cihan Begüm'ün babası ve ağabeyi gibi siyasi ve askeri olaylara müdahil olması, nihayetinde ataerkil bir kültürde erkeğin; ailenin ya da devletin başında olmasına rağmen, erkeğin iktidar alanına paralel kadınlar tarafından kullanılan bir iktidar alanının var olduğunu bize gösterir.

Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) hem *nevvab* olması (Lal R. , 2020, s. 220) hem de *Padişah Begüm* unvanını alması (Jahangir Shah, 1999, s. 478-479) dönemin önemli bir ismi haline gelmesini sağlamıştır. Bu sayede ailesi ve akrabaları eski konumlarına göre daha da güçlenmişlerdir. Ancak Nur Cihan Begüm'ün babası, Ekber Şah (1556-1605) döneminde de önemli bir bürokrattır. Bu sebeple kızı Nur

Cihan Begüm sayesinde yükselmemiş, kendi emeğiyle belli bir mertebeye ulaşmıştır. Tüm bunlara rağmen Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) bu siyasi alanda kendine güvenebileceği yoldaşlar araması da normaldir. Bundan dolayı Nur Cihan'ın, babası ve ağabeyinden oluşan bir cunta kurarak devlet idaresini geniş yelpazede ele alması muhtemeldir. Kurulan bu cunta, İ'timâdüddevle'nin 27 Ocak 1622'deki vefatına kadar devam etmiştir. Ancak Şah Cihan (1628-1658), Nur Cihan Begüm'ün 13 Nisan 1621'de kızı Ladili Begüm ile evlendirdiği Şehriyar'ı tahta geçirme düşüncesini fark ettiğinde Nur Cihan Begüm'le farklı saflarda yer almaya karar vermiştir. Hal böyle olduğunda Nur Cihan Begüm ve Şah Cihan arasındaki siyasi gerilim daha da artmıştır. Bu gerilim, çok kısa bir süre sonra Şah Cihan'ın isyan etmesini doğurmuştur.

3.5.2. Nur Cihan Begüm'ün Şehzadelerin Taht Kavgalarındaki Tutumu

Cihangir Şah'ın (1605-1627) çocuklarından Şehzade Hüsrev'in isyanı ve Şehzade Perviz'in seferlerdeki başarısızlığı, Şehzade Hürrem'in (Şah Cihan) yükselişinin yolunu açmıştır. Yapmış olduğu seferlerle beraber Şah Cihan (1628-1658), Babürlü Devleti'nin ordusuna kaliteli bir komutanlık yaptığını kanıtlamıştır (Özcan A. , 2010, s. 251). Örneğin Cihangir Şah (1605-1627), Şehzade Hürrem'in Dekken'deki başarılarının ardından 31 Ekim 1616 tarihinde ona "*Şah*" unvanını vermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 201; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 193). Tüm bu süreç içerisinde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) kendisine damat adayı olarak Şehzade Şehriyar'ı uygun görmüş ve kızı Ladili Begüm ile 13 Nisan 1621'de evlendirmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 361; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 373). Nur Cihan Begüm ilerleyen süreçte Şehzade Şehriyar'ı Cihangir Şah'ın gözüne sokmaya çalışırken, Şah Abbas 1622 yılının haziran ayında Kandehar'a saldırmış ve Kandehar kalesini kuşatmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 378; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 393). Bunun üzerine Cihangir Şah, Şah Cihan'ı (1628-1658) Kandehar seferi için görevlendirmiştir. Ancak Şah Cihan, babasına gönderdiği mektuba cevaben muson yağmurlarını Mandu'daki kalede geçireceğini, ardından da saraya geleceğini bildirmiş ve babasının Kandehar seferi için verdiği emri olumsuz bir şekilde yanıtlamıştır. Cihangir Şah üzüntüsünü "*Mektubu okudum. Mektubun içeriğinden ve yaptığı isteklerden iyilik kokusu gelmiyordu, hatta isyanın işaretleri de belli*

oluyordu." cümleleriyle belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 379; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 393).

Şah Cihan'ın (1628-1658) Nur Cihan Begüm ve Şehriyar'ın Cagirlerini Ele Geçirmesi: Cihangir Şah (1605-1627) 1622 yılının haziran ayında, Şah Cihan'ın Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve Şehzade Şehriyar'a[171] ait cagirleri ele geçirdiğine dair haber aldığını belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 380; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 394). Cihangir Şah, Şah Cihan'ın mektuplarındaki uygunsuz ifadelerden ve küstahlığından ötürü gücendiğini ve oğlunun aklının saptığını aktarmıştır. Hükümdar, Şah Cihan'a tekrar ferman göndermiş ve Şah Cihan'ın kendi işleriyle ilgilenmesini, görev çizgisinden dışarı çıkmamasını ve Kandehar seferi için elindeki tüm askeri birliği göndermesini emretmiştir. Cihangir Şah, Şah Cihan'ın emirlerine uymaması durumunda tövbe etmesi gerektiğini, Şah Cihan'ın oğlu hastalandığında eğer iyileşirse (avlanmayı çok sevmesine rağmen) bir daha kendi eliyle hiçbir hayvanı vurmayacağına dair yemin ettiğini ve bugüne kadar tuttuğunu, ancak Şah Cihan'a gücendiği için tekrardan ateş etmeye karar verdiğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 380; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 395; Elliot H. M., 1975, s. 109).

Fatıma'ya göre bu durumu fırsata çeviren Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), kendi damadını Cihangir Şah'ın (1605-1627) gözüne sokarak Şah Cihan'la (1628-1658) babasının arasını açmaya çalışmıştır. Şah Cihan, Afzal Han'ı babasına göndererek Nur Cihan Begüm'den bağımsız bir şekilde karar vermesini istemiştir. Ancak sarayda Afzal Han'ın Cihangir Şah ile görüşmesine izin verilmemiştir. Cihangir Şah gördükleri ve duydukları karşısında Şehzade Hürrem'den o kadar hoşnutsuz olmuştur ki Şehzade Şehriyar'a hem Dolpur'un (Dholpur) cagirini vermiş hem de Kandehar seferinin başına geçirmiştir[172]. Bu uygulamalar veliaht olarak Şehzade Şehriyar'ın tercih edildiğinin açık bir göstergesi olmuştur. Fatıma, bu dönemde Cihangir Şah'ın kararlarına büyük ölçüde Nur Cihan Begüm'ün rehberlik ettiğini iddia etmiştir. Bu noktada Şah Cihan'ın önünde iki seçenek kalmıştır. İlki, Nur Cihan Begüm'ün önünde eğilmek, ikincisi ise isyan bayrağını çekmektir. Şah Cihan

---

[171] Şehzade Şehriyar, kapasite ve zekâ eksikliğinden ötürü "*Hiçbir işe yaramaz*" anlamına gelen "*na-şudan*" unvanını almıştır (Elliot H. M., 1875, s. 5).

[172] Cihangir Şah, oğlu Şehriyar'ı Kandehar seferinin başına geçirdiğinde 12.000 mansıb ve 8000 savar rütbesine terfi ettirmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 380; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 395).

ikinci şıkkı seçerek büyük bir orduyla "*Hükümdarla buluşmak*" bahanesiyle saraya yürümüştür. Şah Cihan'ın bu isyankâr faaliyetleri Cihangir Şah tarafından üzüntüyle karşılanmıştır. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Şah Cihan'a karşı durması için Mehabet Han'a bir nişan (ferman) göndermiştir. Mehabet Han, bazı şartlarının kabul edilmesinin ardından görevinin başına gelmiştir. Sarayda ilk olarak kendisinin Şah Cihan'ın muhbiri olabileceğini iddia edenleri cezalandırmıştır (Fatima, 2009, s. 30-32).

Şah Cihan'ın (1628-1658) İsyanı: Ocak 1623 tarihine gelindiğinde ise Şah Cihan, babası Cihangir Şah'a (1605-1627) karşı isyana kalkışmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 387; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 403). Oğlunun yaptığı davranışa üzülen Cihangir Şah (1605-1627), bundan sonra Şah Cihan'a "*zavallı/sefil*" anlamlarına gelen ***bidevlet*** (بيدولت) denilmesini emretmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 387; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 403; Elliot H. M., 1975, s. 110). 9 Şubat 1623 tarihinde Şah Cihan, Agra kalesine ulaşmasına rağmen Fetihpur'da başarısız olmuştur (Jahangir Shah, 1999, s. 388; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 404). Şah Cihan Fetihpur'dan Delhi yönüne doğru harekete geçtiğinde Cihangir Şah da oğluna karşı bir sefer hazırlığına başlamıştır[173]. Bu sefer ve ordunun genel stratejilerini Mehabet Han'a devretmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 389; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 405). 20 Mart 1623 tarihine gelindiğinde Cihangir Şah, Şah Cihan'a karşı hazırlanan ordunun üçe bölündüğünü belirtmiştir. 6.000 kişilik tümenin başına ise Hace Ebu'l Hasan geçmiştir 8.000 kişilik tümenin başına Asaf Han[174] (Ö. 1641) geçmiş ve 10.000 kişilik son tümenin başına Abdullah Han[175]

---

[173] Faruqui, Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah'ın kötü sağlığından yararlanarak ona savaş fikrini empoze ettiğini ve baba-oğul arasını bilerek açtığını ifade etmiştir (Faruqui, 2012, s. 189). Çünkü Şehzade Şehriyar Nur Cihan Begüm'ün damadıdır ve Cihangir Şah'tan sonra hükümdarlığı Şehzade Şehriyar'ın, naibeliğini ise kızı Ladili Begüm'ün yapmasını istemektedir.

[174] Cihangir Şah notlarında Asaf Han'ın Şah Cihan ile ilgili "*Edep perdesini yırttığı ve açık bir isyana başladığı*" şeklinde bir mektup gönderdiğini belirtmiştir (Elliot H. M., 1975, s. 109). Ancak Prasad'a göre Nur Cihan ve Şah Cihan'ın birbirine son derece düşman olmasının yanı sıra Asaf Han, damadı Şah Cihan'a içtenlikle sempati duymuştur. Ama Nur Cihan Begüm, Asaf Han'ın damadı Şah Cihan'ın yükselişine karşı çıkmıştır. Asaf Han da Şah Cihan'a zarar vermesinler diye duygularını saklamıştır. Görünüşe göre Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah'ın yanında yer almaya devam etmiş ve ölümcül vuruş için duygularını daha sonraya saklamıştır (Prasad B. , 1930, s. 322).

[175] Cihangir Şah, Abdullah Han'ın Şah Cihan ile iş birliği içerisinde olduğundan ve askeri birliklerin durumunu karşı tarafı ilettiğinden habersiz olduğunu belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 389; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 405).

geçmiştir. Şah Cihan'ın ordusu 20 Mart 1623'te Cihangir Şah'ın ordusuyla çatışmaya girmiştir. Ancak Babürlü ordusundan 10.000 kişilik tümeni yöneten Abdullah Han, savaş esnasında saf değiştirerek Şah Cihan'ın tarafına geçmiştir. Bu durum yavaş yavaş Babürlü Devleti'nin aleyhine seyredilirken savaş alanından Abdullah Han'ın ölmesi üzerine tekrardan avantaj Cihangir Şah'ın safına geçmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 393; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 408). Şah Cihan, savaş alanından kaçmış ve savaş Mehabet Han için avantajlı bitmiştir. Cihangir Şah, Mehabet Han'ı onurlandırmak adına oğlu İmanullah'a da *Hanzad Han* unvanını vermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 395; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 409).

Şah Cihan (1628-1658) ve Şehzade Perviz Arasında Savaş: 20 Mart 1623 tarihindeki Şah Cihan ile Cihangir Şah'ın (1605-1627) savaşının üzerinden bir ay geçtikten sonra 1623 yılının nisan ayında Mehabet Han'ın koruması altında Şehzade Perviz[176], Şah Cihan'a karşı tekrar Babürlü birliklerini toplamıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 396-397; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 411; Fatima, 2009, s. 35). Cihangir Şah (1605-1627), onlara isyancı evladı Şah Cihan'ı yakalama emri vermiştir. Mehabet Han ise Şah Cihan'a destek olanları vazgeçirebilmek adına haberciler göndermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 403; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 419). Ancak Cihangir Şah, Şah Cihan'ın tekrardan güçlenmesini engellemek için Şehzade Perviz ile Mehabet Han'a tekrar savaşa hazırlanma emri vermiştir (Fatima, 2009, s. 38). Şah Cihan da bu süreçte boş durmamış ve farklı bölgeleri ele geçirerek hazinesini güçlendirmeye başlamıştır. Önce Orissa topraklarını (Jahangir Shah, 1999, s. 419; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 437), ardından Patna ve Bengal eyaletini işgal etmiş ve tüm cagirdarlar da onun hizmetine girmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 421-422). Bu sayede Şah Cihan (1628-1658), Mandu ve Bengal'de kaybetmiş olduğu konumunu tekrar geri kazanmıştır. Diğer tarafta ise Şehzade Perviz ve Mehabet Han, Allahabad kalesine gitmişlerdir (Fatima, 2009, s. 40). İkinci bir savaşa karar veren Şah Cihan, kurmuş olduğu ordunun sol kanadını kendisi komuta etmiş, sağ kanadı içinse Abdullah Han'ı görevlendirmiştir (Jahangir

[176] Şah Cihan'ın isyanının ardından Cihangir Şah, Şehzade Perviz için "*Gözde oğlum*" ifadesini kullanmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 396; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 411).

Shah, 1999, s. 426). Bu savaşta Şah Cihan'ın alnına bir tüfek mermisi çarpmıştır. Cihangir Şah, oğlunun kurtulmuş olması karşısındaki sevincini "*Allah onu bağışladı*." şeklinde belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 426). 26 Ekim 1624'te iki taraf arasında gerçekleşen ikinci savaşta Mehabet Han'ın becerikli komutası sayesinde Şah Cihan tekrar savaş alanını terk etmiştir. Böylece iki taraf arasında uzun ve çekişmeli süren savaşlar dizisi Şah Cihan'ın yenilgisiyle sona ermiştir (Fatima, 2009, s. 43-44). Cihangir Şah (1605-1627), Mehabet Han'a üstün başarılarından ötürü Han-ı Hanan Sipahsalar unvanını vermiş ve rütbesini 7000/7000'e yükseltmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 427).

Şah Cihan (1628-1658), tüm bu olayların ardından babası Cihangir Şah'a (1605-1627) özür mektubu göndermiştir. Cihangir Şah ise Şah Cihan'ın iki oğlu Dara Şukuh ve Evrengzîb'in (Alemgir) (1658-1707) kendisine gönderilmesi halinde oğlunu affedeceğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 433). Şah Cihan'ın iki oğlunu babasına gönderdikten sonra Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) de ısrarı üzerine Şah Cihan'ı affetmiştir. Ancak yıllarca süren bu iç savaş yüzünden Kandehar kaybedilmiştir (Gladwin, 1788, s. 78; Fatima, 2009, s. 46). Şah Cihan ile ailesi arasında süren iç savaş ise üç yıllık bir dönemin ardından sona ermiştir. Bu dönemde çokça kan dökülmüş ve çokça para harcanmıştır. Şah Cihan'ın isyanını bastırma itibarı ise Nur Cihan Begüm'e ait olmuştur (Mukherjee, 2001, s. 142). Nur Cihan Begüm bu süreçte siyasi kabiliyeti sayesinde en güçlü şehzadeyi hükümdarın gözünden düşürerek kendi damadını veliaht statüsüne yükseltmeyi başarmıştır.

Şah Cihan'a (1628-1658) göre pek çok çekişmenin sebebi olan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah (1605-1627) zamanında durmadığı gibi Cihangir Şah'ın ölümünden sonra da durmamış ve siyasi ipleri elinde tutma çabasına girmiştir. Şehzade Şehriyar'a (Na-Şudani) bir mektup yazarak acele bir şekilde toplayabildiği kadar erkek toplamasını söylemiştir (Elliot H. M., 1875, s. 5; Misra, 1967, s. 40). Nur Cihan Begüm de Cihangir'in ölümünün ardından ağabeyi Asaf Han'a (Ö. 1641) birkaç adam göndermesine rağmen, Asaf Han bahaneler söyleyerek kardeşinin yanına gitmemiştir[177] (Nûreddîn Muhammed Cihângîr

---

[177] Bayur, Nur Cihan Begüm'ün Asaf Han'ı kendi adamlarına yakalatmak için çağırdığını düşünmüştür (Bayur, 1987, s. 191).

Gurkânî, 1359/1980, s. 509; Bayur, 1987, s. 191). Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) kendi çabalarıyla soyluları bir toplantıya davet etmiştir. Asaf Han ise damadı Şah Cihan'ın tahta geçebilmesi için bu toplantıyı engellemeye çalışmıştır. Asaf Han, Cihangir Şah'ın ölüm haberini Şah Cihan'a iletmesi için Banarasi isimli bir Hindu elçiyi görevlendirmiştir. Mektup yazmaya fırsat bulamadığı ve Şah Cihan'ın bu haberin doğruluğuna inanması için Asaf Han kendi yüzüğünü de göndermiştir. Asaf Han, Daver Bahş'ı vaatleriyle kandırarak geçici hükümdar ilan etmiş ve adına hutbe okutmuştur[178]. Bu süreçte Nur Cihan Begüm'ün ismi bilinmeyen kız kardeşinin kocası Sadık Han, Şah Cihan'a karşı işlemiş olduğu sadakatsizliklerden ötürü Asaf Han'a sığınmış ve yardım istemiştir. Asaf Han ise Nur Cihan Begüm'den aldığı şehzadeleri Sadık Han ile kız kardeşine teslim etmiştir. Bu süreçte Nur Cihan Begüm hala Şehriyar'ın tahta geçeceğini düşünmüştür. Çünkü Şehriyar, Lahor'daki devlete ait her şeye el koymuştur (Jahangir Shah, 1999, s. 457). Çünkü Şehzade Hürrem, uzakta iken Şehzade Şehriyar ise orduyu ele geçirebilecek ve hazinelere el koyabilecek yakınlıkta olmuştur (Bayur, 1987, s. 191). Ancak Şehriyar'ın adamlarının çoğu Asaf Han'a (Ö. 1641) teslim olmuştur. Ertesi sabah tahta Daver Bahş oturmuş ve Şehriyar ise hareme saklanmıştır. Ancak harem hizmetkarı Firuz Han, Şehriyar'ı dışarı çıkararak Allahverdi Han'a teslim etmiş ve iki gün sonra da kör edilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 458; Bayur, 1987, s. 191). Şah Cihan, Asaf Han'ın yapmış olduğu tüm bu icraatları beğendiğini, ancak gerek gördüğü taktirde diğer şehzadeleri de öldürtebileceğini belirtmiştir. Asaf Han da gerekeni yapmıştır. Hal böyle olduğunda Şah Cihan, aynı Osmanlılar gibi soyundan gelen erkekleri öldürten ilk Babürlü hükümdarı olmuştur[179] (Bayur, 1987, s. 192). Bu sebeple 22 Ocak 1628 tarihinde Şehriyar, Daver Bahş ve diğer taht varisleri öldürülmüştür (Jahangir Shah, 1999, s. 460). 3 Şubat 1628 tarihinde Şah Cihan, başkentte (Agra) kendi adına hutbe okutarak hükümdarlığını ilan etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 458).

Nur Cihan Begüm, idari meselelerde olduğu gibi askeri meselelerde de kendi ailesinin çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Şah Cihan'a (1628-1658) karşı

[178] Cihangir Şah, 29 Ekim 1627 tarihinde vefat etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 462). Şah Cihan ise 3 Şubat 1628 tarihinde, Agra'da kendi adına hutbe okutarak hükümdarlığını ilan etmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 458). Hal böyle olduğunda Daver Bahş'ın hükümdarlığı yaklaşık olarak üç ay sürmüştür.

[179] Şah Cihan aynı zamanda oğlu tarafından da tahttan indirilen ilk Babürlü hükümdarıdır (Bayur, 1987, s. 192).

olan muhalefetliği kızı Ladili Begüm'ün geleceği içindir. Şehzade Şehriyar'ın tahta çıkabilmesi için de çeşitli yollara başvurmuştur. Bu sebeple Babürlü Devleti bir iç savaşa sürüklenmiştir. Ancak her ne kadar bu süreç Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) lehine sonuçlansa da Cihangir Şah'tan (1605-1627) sonra hükümdar Şah Cihan olmuştur.

3.5.3. Mehabet Han'ın İsyanı ve Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah'ı Kurtarması

Zaman Bey, Gayyur Bey Kabuli'nin oğludur. Bu aile, Radavi sülalesinin seyyidleri olarak tanınmıştır. Çünkü soyu, Hazreti İmam Musa el-Rıza'ya dayanmıştır. Gayyur Bey, Hümayun Şah'ın oğlu Mirza Muhammed Hakim'in subaylarından biri olmuştur. Mirza'nın ölümünün ardından Ekber Şah'ın hizmetine girmiştir (Shâh Nawâz Khân & Abdul Hayy, 1979b, s. 9-10).

Cihangir Şah'ın (1605-1627) gençlik yıllarından itibaren kendisine hizmet eden Zaman Bey, Cihangir Şah'ın tahta çıkmasıyla birlikte Mehabet Han unvanını almış, 1500 mansıb rütbesine çıkarılmış ve Bahşi tayin edilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 32; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 14; Motamad Khân, 1865, s. 4). Mehabet Han, gençliğinden itibaren Cihangir Şah'a (1605-1627) yakinen arkadaş olmuş önemli bir devlet adamıdır. Bu sebeple Cihangir Şah'ın iyiliğinden başka bir şey istememiştir (Fatima, 2009, s. 20; Banks Findly, 1993, s. 24). Ancak Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) cunta dönemi olarak adlandırılan süreç, Mehabet Han'ın siyasi durumu için gerileme dönemi olmuştur (Fatima, 2009, s. 2). Bu yüzden muhtelif kaynaklar, Mehabet Han'ın isyanının temel sebebinin Nur Cihan Begüm olduğunu iddia etmektedir. Nur Cihan Begüm'ün yeni halef olarak Şehzade Şehriyar'ı seçmesi ve olası rakipleri eleme çabası önündeki ilk engel Şah Cihan (1628-1658) olmuştur. Mehabet Han'ın, Şah Cihan'ın isyanını bastırması ise konumunu çok güçlendirmiştir. Ancak ün ve prestij kazanan Mehabet Han, veraset savaşlarında Şehzade Şehriyar'ın değil, Şehzade Perviz'in tarafını tutarak belirleyici bir rol oynamıştır. Mehabet Han'ın böylesine güçlü bir konuma gelmesi, Nur Cihan Begüm'ün gelecek planlarına zarar vermiştir (Fatima, 2009, s. 47-49; Fisher, 2020, s. 246).

Fatıma'ya göre Mehabet Han'ı istemeyenler listesinde, ilk sırada Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) bulunurken ikinci sırada ise Asaf Han (Ö. 1641) vardır. Mehabet Han ile Asaf Han'ın arası genel anlamda iyi olmamıştır. Mehabet Han'ın başarıları ve Cihangir Şah (1605-1627) ile samimiyeti, bu iki devlet adamı arasındaki düşmanlığın sebeplerinden biri olarak gösterilmiştir. Bu sebeple hem Nur Cihan Begüm hem de Asaf Han, menfaatleri uğruna Cihangir Şah'ı Mehabet Han'a karşı doldurmuşlardır. Çünkü Mehabet Han, hiç akılda yokken Şehzade Perviz'in tarafını seçmiştir. Mehabet Han'ın böyle bir siyasi oyunun içine girmesiyle Cihangir Şah'ın Mehabet Han'a karşı olan inancı kaybolmuştur (Fatima, 2009, s. 50-51). Bu durum, dönemin seyyahlarından Sir Thomas Roe'nun da dikkatini çekmiştir. Mehabet Han, Sir Thomas Roe ile görüştüğü bir zaman diliminde Asaf Han'ı şikâyet etmiş ve Asaf Han'ın Cihangir Şah'a karşı kendisini dolduruşa getirdiğini dile getirmiştir (Sir Thomas Roe, 1926, s. 366; Banks Findly, 1993, s. 263). Hal böyle olduğunda, Mehabet Han'ın yükselen siyasi kariyerinin Nur Cihan Begüm ve Asaf Han tarafından istenmediği görülmektedir.

Şah Cihan'ın (1628-1658) isyanından kısa bir süre sonra Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) ve Cihangir Şah (1605-1627), Mehabet Han'ın isyanıyla karşı karşıya kalmıştır (Mukherjee, 2001, s. 143). Aslında hem Şah Cihan isyanı hem de Mehabet Han isyanı gelecekteki halef meselesi üzerine gerçekleşmiştir (Fatima Jauhar, 2015, s. 41). Mehabet Han isyanının asıl sebebi ise Cihangir Şah'ın (1605-1627) Nur Cihan Begüm'e sınırsız güç vermesi ve tüm bürokrasiyle Nur Cihan Begüm'ün ilgilenmesi gerçeği olmuştur (Fatima Jauhar, 2015, s. 42). Bu sebeple Mehabet Han, Cihangir Şah'a sitemde bulunmuştur. Araştırmacılar, yaşanan hadiseyi şu şekilde aktarmıştır:

> "*Bütün dünyanın, Cihangir Şah gibi bilge ve mantıklı bir hükümdarın bir kadının onun üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olmasına izin vermesine şaşırdığını belirtmiştir. Ayrıca tarihin, karısının iradesine tabi olan herhangi bir hükümdarı kaydetmediğini ve Cihangir Şah'a gelecek nesillerin onu nasıl yargılayacağını düşünmesini söylemiştir*" (Unni, 2018, s. 82-83; Banks Findly, 1993, s. 47; Rawat, 2019, s. 137).

Mehabet Han'ın Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) siyasi gücüne kadın olduğu için karşı olduğu düşünülmemelidir. Nur Cihan Begüm'ün hem siyasi iktidarı Mehabet Han'ın elinden almaya başlaması hem de İ'timâdüddevle (Ö. 1622) gibi iyi bir bürokratın kızı olması, Asaf Han (Ö. 1641) gibi iyi bir kumandanın kız

kardeşi olması ve böyle güçlü bir aileye sahip olması, bu karşıtlığın önemli nedenleri arasındadır.

Mehabet Han'ın isyanının bazı sebepleri vardır. *İlk sebep*, Mehabet Han'ın siyasi alanda Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) varlığını hiçbir şekilde istememesi olarak görülmüştür (Iftikhar, 2012, s. 22; Misra, 1967, s. 37). *İkinci sebep*, Nur Cihan Begüm ve Asaf Han'ın (Ö. 1641) Mehabet Han'a yapmış oldukları "*Zimmete para geçirme*" suçlaması olmuştur (Rawat, 2019, s. 138). *Üçüncü sebep*, Mehabet Han'ın, kendi kızını hanedanlığın izni olmadan Hace Ömer Nakşibendi'nin (Hace Barkhordar) oğluyla evlendirmesi olmuştur. Cihangir Şah (1605-1627) ise bu evliliğe sert bir tepki vererek genç adamı tutuklamış ve onu hapse attırmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 437; Elliot & Dowson, 1875, s. 420). *Dördüncü sebep* ise Nur Cihan Begüm'ün hem Şehzade Perviz'e olan yakınlığından hem de siyasi alandaki gücünden rahatsız olduğu için Mehabet Han'ı Delhi'den uzaklaştırarak Bengal'e tayin ettirmiş olmasıdır. Daha sonra da ağır vergiler yükleyerek itibarını kırmaya çalışmıştır. Tüm bu sebepler sonucunda Mehabet Han, Cihangir Şah (1605-1627) ile görüşmenin daha doğru olduğunu düşündüğünden yola çıkmıştır. Ancak güzergâh üzerinde Kabil'e gitmekte olan Cihangir Şah ile karşılaşmıştır. Cihangir Şah'ın huzurunda Nur Cihan Begüm'ün kendisine hakaret etmesi, Mehabet Han'ı çileden çıkarmıştır. Daha fazla dayanamayan Mehabet Han, isyan edip ordugahı ele geçirmiştir. Ancak çok uzun sürmeden ordu üzerindeki kontrolünü kaybederek kaçmak zorunda kalmıştır (Siddiqui, 2007, s. 195). Aşağıda Mehabet Han'ın isyan süreci detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

İlk olarak 1626 yılının ocak ayında Mehabet Han'a, elde etmiş olduğu çok sayıda filleri ordugaha getirmesi emredilmiştir. Asaf Han (Ö. 1641), Mehabet Han'ı kışkırtmış ve filleri almasına rağmen Mehabet Han'ı uzunca bir süre bekletmiştir. Ancak Mehabet Han tek başına gelmemiş, yanında ortalama dört ila beş bin civarında Racput (Rajput) askeri, eşleri ve çocukları ile birlikte getirmiştir. Cihangir Şah (1605-1627), Mehabet Han'ın adalet önünde yargılanmadan saraya giremeyeceğine dair haber göndermiştir. Bunun üzerine Mehabet Han, kızını Babürlü hanedanlığının izni olmadan Hace Ömer Nakşibendi'nin (Hace Barkhordar) oğluyla evlendirmiştir. Cihangir Şah ise bu evliliğe sert bir tepki vererek genç adamı tutuklamış ve onu hapse attırmıştır (Jahangir Shah, 1999, s.

437; Elliot & Dowson, 1875, s. 420; Rawat, 2019, s. 138). Bu durum isyan ateşinin ilk patlak noktası olmuştur.

Ordugahta kamp devam ettiği süre zarfında Asaf Han (Ö. 1641), Mehabet Han'ın cesur kişiliğine rağmen güvenlik önlemlerini çok fazla artırmamıştır. Neticede Mehabet Han, Racput ordusundan da destek alarak Mart 1626'da Lahor'a geçmek için yola çıkan ve Bahat (Behet) Nehri'nin[180] kenarında dinlenmek için duran Cihangir Şah'ı (1605-1627) abluka altına almış ve alıkoymuştur. Tüm bu süreçte Mehabet Han, onurunun ve hayatının da tehlikede olduğunun farkına varmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 439; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 486; Elliot & Dowson, 1875, s. 420-421). Mehabet Han'ın bu eylemi, Cihangir Şah'ı kızdırmıştır. Mehabet Han, karşı taraftan olası bir saldırıyı önlemek için Bahat Nehri üstündeki köprüyü yaktırmıştır. Dolayısıyla Asaf Han ve diğer beyler ise nehrin diğer tarafında kalmışlardır. Mehabet Han, Cihangir'i ablukaya alındığında, Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) olaydan haberdar olmuş ve Hadım Cevahir Han ile birlikte nehri geçme fırsatı bulmuş ve ağabeyi Asaf Han'ın (Ö. 1641) ordugahına kaçmayı başarmıştır[181] (Jahangir Shah, 1999, s. 440; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 488; Elliot & Dowson, 1875, s. 423; Rawat, 2019, s. 139). Nur Cihan Begüm, nehri geçip erkek kardeşinin evine ulaştığında bütün soyluları toplayarak onlara konuşma yapmıştır. Asaf Han'a kızan Nur Cihan Begüm, "*İşler bu kadar ileri gitti ve akıl almaz şeyler oldu. Kendi yaptıklarınla Allah'ın ve insanların önünde rezil oldun. Şimdi bunun telafi edilmesi gerekiyor. Birbirinize yapılacak en iyi şeyin ne olduğunu söyleyin*" demiştir. Dahası diğer beyleri de suçlayarak ihmalkarlıklarını yüzlerine vurmuştur. Orada bulunan tüm beylere, yarın nehri geçerek ordugahı basmayı belirtmiştir. Bu plan Cihangir Şah'ın (1605-1627) kulağına kadar gelmiş ve bu planı çok yanlış bulmuştur (Jahangir Shah, 1999, s. 441; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 488; Elliot & Dowson, 1875, s. 424). Cihangir Şah, Nur Cihan Begüm'ün Mehabet Han ile savaşa girmemesi için ard arda Mükerreb Han'ı, Bahşi Sadık Han'ı, Mir Mansur'u ve Hidmet Han'ı göndermiştir. Cihangir Şah, sözlerinin

[180] Bahat nehrinin bir diğer ismi Jhelum'dur. İndus nehrinin ana kollarından biridir (Jahangir Shah, 1999, s. 69).

[181] Banks Findly, Nur Cihan Begüm'ün kılık değiştirerek kaçma ihtimali olduğundan bahsetmiş ve Nur Cihan Begüm'ün nehri nasıl geçtiği konusunun belirsiz olduğuna değinmiştir (Banks Findly, 1993, s. 266).

inandırıcılığının belli olması için Mir Mansur ile birlikte yüzüğünü de göndermiştir. Ancak Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), savaş planında ısrarcı olmuştur. 18 Mart 1626'da Nur Cihan Begüm, Asaf Han, Hace Ebu'l Hasan ve diğer önde gelen soylular nehri geçmeye ve Mehabet Han'a karşı savaşmaya karar vermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 441; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 488). Sonunda büyük zorluklarla nehrin diğer yakasına ulaşmayı başarmışlardır. Babürlü ordusu Nur Cihan Begüm tarafından komuta edilmiştir. Nur Cihan Begüm'ün nadir bir cesaret gösterdiği ve komuta kapasitesini kanıtladığı şiddetli bir savaş başlamıştır (Fatima, 2009, s. 61). Savaş hem karada hem de nehirde devam etmiştir (Elliot & Dowson, 1875, s. 426). Bu olay Cihangirname'nin son bölümünü ele alan Muhammed Hadi, savaşın seyrini şu şekilde anlatmıştır

> "*Begüm'ün tahtırevanında Şehriyar'ın kızı ve Şah Navaz'ın kızı*[182] *vardı. Şehriyar'ın kızı kolundan bir okla vuruldu. Begam onu kendi eliyle çıkardı ve bu sırada elbiselerini kana bulayarak dışarı attı. Harem Ağası Cevahir Han, Nur Cihan Begüm'ün Hadım Ağası Nedim ve filin önüne binen başka bir hadım daha hayatını kaybetmiş ve Begüm'ün fili, hortumundan kılıç yarası almıştır. Arkasını döndükten sonra mızraklarla iki üç kez yaralandı. Kılıç yaraları derin olmasına rağmen filin bakıcısı, derin suların olduğu yere ulaşıncaya kadar fili sürmeye devam etti. Atlar yüzmek zorunda kalacaklardı ve boğulma tehlikesi vardı. Dizginleri çevirmekten başka yapacak bir şey yoktu. Begüm'ün fili yüzerek nehri geçti ve padişah otağına ulaştı."* (Jahangir Shah, 1999, s. 442; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 490).

Mehabet Han, artık başarılı olamayacağını anladığında kaçmıştır. Bu felaketin sebebi olan Asaf Han (Ö. 1641) ise ölüm korkusu yüzünden oğlu Ebu Talib ile birlikte kaçarak kendi cagirinde bulunan Atak kalesine sığınmıştır. Bu haberi alan Mehabet Han, oğlunu ve komutanlarını Atak kalesini kuşatmaları için göndermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 442; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 491). Atak kalesinde bulunan Asaf Han, oğlu Ebu Talib ve diğer beyler, Mehabet Han'ın adamları tarafından kuşatılarak zincire bağlanmıştır (Jahangir Shah, 1999, s. 442; Elliot & Dowson, 1875, s. 428; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 491). Cihangir Şah (1605-1627), bütün bu olup bitenlerin ardından Mehabet Han'ı affetmeyi tercih etmiştir. Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Cihangir Şah'a ne söylediyse Cihangir Şah da çekinmeden birebir aynı ikazları Mehabet Han'a ileterek; "*Begüm sana saldırmayı planlıyor. Dikkat. Şah Navaz Han'ın kızı*

[182] Abdulrahim Han-ı Hanan'ın oğlu olan Şah Navaz'ın kızı, Asaf Han'ın oğlu Ebu Talib Şayista ile evlenmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 446-447). Abdulrahim Han-ı Hanan ise, Ekber Şah döneminin siyasi görevlilerinden Bayram Han ile Selime Sultan Begüm'ün oğludur. Bayram Han'ın vefatı üzerine Selime Sultan Begüm, Ekber Şah ile evlenmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 11).

da (Asaf Han'ın oğlu Şayista Han ile evli olan Abdul-Rahim Han-ı Hanan'ın torunu) diyor ki, 'Fırsatım olduğunda Mehabet Han'ı tüfeğimle vururum.'" haberini göndermiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 446-447; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 496). Bunun üzerine Cihangir Şah, Afzal Han aracılığıyla Mehabet Han'a dört emir göndermiştir. İlk olarak Mehabet Han'ın, Tatta'ya Şah Cihan'ın (1628-1658) peşinden gitmesi ve bu meseleye artık bir son vermesi emredilmiştir. İkinci olarak Asaf Han'ın Cihangir Şah'a teslim edilmesi, üçüncü olarak Cihangir Şah'ın erkek kardeşi Şehzade Danyal'ın çocukları Şehzade Tahmuras ve Şehzade Hoşeng (Hoshang)'in saraya gönderilmesi ve son olarak Muhlis Han'ın henüz biat etmemiş oğlu Laskeri (Lashkari)'nin de gönderilmesi emredilmiştir. Eğer Asaf Han'ın gönderilmesinde gecikirse, başına bir ordu yağdırılacağı da bildirilmiştir. Afzal Han, Cihangir Şah'a (1605-1627) iki şehzadeyi (Şehzade Tahmuras ve Şehzade Hoşeng) getirmiştir. Mehabet Han ise, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) kendisine karşı bir ordu göndermesinden korktuğu için Lahor'u geçtikten sonra Asaf Han'ı memnuniyetle göndereceğini belirtmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 447; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 497). Asaf Han ve daha sonrasında da oğlu Ebu Talib'i salan Mehabet Han, korktuğu için Tatta'ya (Thatta) gidiyormuş gibi davranmış, ancak ilerleyen süreçte Tatta yolundan ayrılarak kaçmıştır. Bu süreçte Asaf Han (Ö. 1641) ise Pencap valiliği ve saray vekilliği görevine getirilmiştir (Jahangir Shah, 1999, s. 447-448; Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 498). Ayrıca 7000 mansıb rütbesine terfi edilmiştir (Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî, 1359/1980, s. 501).

Bu isyan, 1626 yılının mart ayında başlamış ve 1626 yılının ekim ayında Mehabet Han'ın kaçmasıyla son bulmuştur (Jahangir Shah, 1999, s. 438-448). Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) hem zihinsel hem de fiziksel olarak bu savaştaki rolü dikkate değer olmuştur. Burada önemli olan, baştan sona bir kadın olarak cesaretini göstermesidir (Banks Findly, 1979, s. 18). Sonuç olarak bu bölümde, Mehabet Han'ın isyanının Nur Cihan Begüm'e karşı olduğu ortaya çıkmaktadır. Nur Cihan Begüm, Mehabet Han'a karşı girişmiş olduğu bu savaşta hem güçlü bir lider hem çok yönlü bir politikacı hem de büyük bir isyanı tek başına ele alan bir organizatör olarak karşımıza çıkmıştır.

SONUÇ

Tarihte hanedan üyesi kadınlar, diğer kadınlara nazaran özel bir konumda olmuşlardır. Hükümdarların kadınları, kızları ve erkek çocuklarının güvenliği, devletin devamı bakımından önem arz etmiştir. Bu bağlamda, monarşik düzenin hâkim olduğu dönemlerde, haremin güvenli bir yer olması elzem olmuştur. Harem kurumu, dünyanın çeşitli devletlerinde varlık göstermiş, hanedan kadınları ve çocukları kendi haremlerinde, devletin bekasının birer parçası olmuşlardır. Böylece, harem mensubu olan hanedan üyeleri hem haremde korunmuş hem de devlet işleriyle alakadar olmuşlardır.

Hindistan'da bir Türk ve İslam devleti olarak kurulmuş olan Babürlü Devleti, bünyesine Fars ve Hindu kültürlerin etkisini de katmıştır. Oluşan devlet kurumları da bu etki ile işlemiştir. Bu bağlamda devletin oluşum ve teşkilatlanma süreci henüz mobil halde olan Babür Şah (1526-1530) ve Hümayun Şah (1530-1540/1555-1556) dönemlerinde, harem kurumu tam anlamıyla yerleşmemiştir. Hal böyle olunca harem kurumunun saraylı, düzenli ve klasik bir organizmaya dönüşmesi zaman almıştır. Babürlülerde haremin teşkilatlanma anlayışı ise Ekber Şah (1556-1605) döneminde kazanılmıştır. Zira Babürlü Devleti, Ekber Şah zamanında yerine oturmuş, devletin kurumları düzenli işleyişine ulaşmış ve klasik şeklini almıştır. Bu süreçten itibaren harem, sistemsel olarak gelişmiş ve büyümüştür. Ekber Şah'tan itibaren diğer hükümdarlar döneminde de işleyişin yürürlüğü ve ilerlemesi devam etmiştir.

Türk devlet anlayışında hanedan kadınının yeri ve hareketliliği Babürlü hanedan kadınlarında da görülmüştür. Buna göre Babürlülerde harem, tam anlamıyla dört duvardan ibaret olmamıştır. Zira Babürlü padişahları seferlere, av partilerine ve yaylaklara çıktıkları zaman beraberinde haremlerini de taşımışlardır. Hükümdarın otağının yanında harem çadırları etrafı çepeçevre korunaklı bir şekilde kurulmuştur. Bu durumda Babürlülerde saray içindeki yerleşik mimari özellik taşıyan haremin yanı sıra "*mobil haremler*" de varlık göstermiştir, denilebilir. Babürlülerde harem, yerleşik ve mobil harem olmak üzere iki şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Yerleşik saraylı düzende yer almış olan haremin, belirli sınırları ve mimari kuralları bulunmaktadır. Mobil haremler ise gerek savaş gerekse yaylak ve av faaliyetlerinde hükümdarla beraber hareket eden otağ haremlerdir. Burada da tıpkı saraydaki kurallar

geçerli olmuştur. Ancak harem kadınlarının hareket serbestisi, purdah kuralları çerçevesinde sağlanmıştır. Böylece Babürlü hareminde, purdah kuralları çerçevesinde begümler hareketli bir yapıya sahip olmuşlar ve padişahla birlikte hareket etmişlerdir.

16. ve 17. yüzyıllar, dönemsel bağlamda kadının haremden devleti yönettiği zaman aralığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzyıllarda hem Avrupa'da hem de Türk-İslam devletlerinde, devlet yönetimindeki kadınların etkinlikleri artmıştır. Avrupa'da Fransa ve İngiltere gibi devletlerde erkek varisin olmadığı bu dönemlerde, devleti kadınların yönetmesi; Osmanlı'da ise şehzadelerin küçük yaşta tahta geçmesi sebebiyle valide annelerin yönetimde söz sahibi olması, çağdaş bir zaman diliminde kadınları siyasi alanda ön plana çıkarmıştır. Ayrıca bu yüzyıllarda Babürlü Devleti'nde de kadınların siyasi alandaki etkinlikleri artmıştır. Öte yandan Babürlü begümleri, 16. yüzyıldan itibaren Hindistan ticareti için Babürlü ülkesine gelen Avrupalı tüccarlarla ticari faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Bu tüccarlar vasıtasıyla Avrupa siyasi gelişmelerinden haberdar olmuşlardır. Özellikle Ekber Şah (1556-1605) döneminde Meryemüz Zamani ve Cihangir Şah (1605-1627) döneminde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), Avrupa'daki erkek varisin olmadığı durumlarda veya siyasi çıkmazlardan dolayı tahta geçen kadın hükümdarları merak etmişler ve Avrupa'daki siyasi süreçten haberdar olmak istemişlerdir.

Bu tez çalışması boyunca Türklerin tarihsel düzlemde kadınlara verdiği önemin açıklamaları yapılmıştır. Buna göre Hunlardan itibaren siyasi arenada kadınların etkinlik gösterdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Selçuklularda Altuncan Hatun (Ö. 1060) ve Terken Hatun (Ö. 1094), Hârizmşahlarda Terken Hatun (Ö. 1233), Timurlularda Gevherşad Begüm (Ö. 1457), Safevilerde Hayrunnisa Begüm (Ö. 1579), Osmanlılarda Kösem Sultan (Ö. 1651) ve Babürlülerde Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) gibi kadınlar, yaşamış oldukları devlette iktidar gücünü elinde bulundurmuşlardır. Devletin yönetim sistemi içerisinde kadının siyasi varlık göstermesinin önünde herhangi bir engel olmayışının temeli, Türk devlet geleneğindeki kadının yeri ve öneminden kaynaklanmaktadır. Timurlu geleneğindeki gibi Babürlülerde de hanedan kadınlarının siyasetteki yeri ve önemi, ön planda olmuştur. Timurlulardaki gibi Babürlü Devleti'nde de saray kadınları savaşa katılmıştır. Çocuğu olmasa bile bir Babürlü begümü, siyasi alanı yönlendirebilmiştir.

Hal böyle olduğunda, Timurlu geleneğinde olan kadının yeri ve önemi Babürlülerde de devam etmiştir.

Babürlülerde kadınlar sadece haremde değil aynı zamanda devletin iç ve dış işleriyle ilgili konularda da etkinlik göstermişlerdir. Buna göre begümlerin gerçekleştirmiş olduğu bazı faaliyetleri, kendilerine iktidarın yolunu açan semboller haline gelmiştir. Bu semboller;

- Ya Câmiyye veya Sühreverdiyye takatlerine mensup ya da devlet idaresinden öne çıkmış bürokrat bir aileye mensup olmaları
- Mülk sahibi olmaları
- Şehzadelerin evliliklerinde yönlendirici olmaları ve bu evlilikler yoluyla siyasi sahada söz sahibi olmaları
- Şenlik, bayram ve kutlamalar gibi organizasyonlarında düzenleyici ve finansör olmaları
- Mimari eserler yaptırmaları
- Yardım ve hayır işleriyle uğraşmaları
- Ticari faaliyetlerde bulunmaları ve mali durumlarını yüksek tutmaları
- Şehzadeler arasında gerçekleşen taht kavlarındaki taraftarlıkları
- Padişahın yanında askeri seferlere eşlik etmeleri veyahut da avcılık faaliyetlerinde öne çıkmaları

Ortaya çıkan bu maddeler begümlerin siyasal iktidara giden yolda güçlü olmalarını sağlamıştır. Ancak bu maddeler siyasal iktidarı ele geçirmenin resmi maddeleri olmamıştır. Babürlü kadınının iktidarda söz ve imza sahibi olması durumu; ancak ve ancak *Padişah Begüm* makamı ile netleştirilmiştir. Böylece Babürlü bürokrasisinde hükümdarın yanı sıra *Padişah Begüm* makamı da bir iktidar kanalı olmuştur.

Babürlü Devleti'nde, *Padişah Begüm* ve *Nevvab* unvanları ile öne çıkan kadınların siyasi kimliklerinin oluşumunun önünde sistemsel bir engel olmamıştır. Zira kadının siyasi kimliği bu makam ve unvanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Konuyu daha iyi anlamak için Babürlü hareminin öne çıkan figürleri hakkında derinlemesine inceleme yapmak gerekmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda *Padişah Begüm* makamının hükümdarın annesi, halası, eşi, kızı ya da kız kardeşi fark

etmeksizin bürokratik açıdan güçlü olan kadınlara verildiği ortaya çıkarılmıştır. Örneğin Babür Şah'ın eşi ve Hümayun Şah'ın annesi Mahım Begüm (Ö. 1533); Hümayun Şah'ın halası Hanzade Begüm (Ö. 1545); Hümayun Şah'ın eşi Hamide Banu Begüm (Ö. 1604); Cihangir Şah'ın eşi Saliha Banu Begüm (Ö. 1620); Cihangir Şah'ın eşi Nur Cihan Begüm (Ö. 1645); Şah Cihan'ın eşi Mümtaz Mahal (Ö. 1631); Şah Cihan'ın kızı ve Evrengzib'in kız kardeşi Cihanârâ Begüm (Ö. 1681) ve Evrengzib'in kızı Zinetüünnisa Begüm (Ö. 1721) bu duruma örnek gösterilebilir.

Babürlü saray kadınlarının güçlü birer karakter olarak devlet işlerinde bulunmasını hazırlayan sistemin, Türklerin devlet geleneğinden miras kaldığını söylemek mümkündür. Buna göre hanedan kadınlarına meşruiyet yollarını açan iki önemli etkenin *Padişah Begüm ve Nevvab* makamlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bazı saray kadınlarının devlet yönetimine katılarak siyasi alanda kendilerine yer açmalarının kilidi, bahsi geçen bu iki etkenden geçmiştir. Babürlülerdeki *Padişah Begüm ve Nevvab* makamı, kadına özel bir imza yetkisi vermiştir. Türk devletlerinde saray kadınları hakkında bilgiler sunulurken onların entrikacı, cazibesini kullanan ve fettan gibi sıfatlarla anılması ve kadınların hükümdara yakın olup siyasetle uğraştıklarında entrikacı; erkeklerin hükümdara yakın olduklarında ise bürokrat, siyaset erbabı olarak nitelendirildikleri görülmektedir. Bu durum, kadınların iktidar kullanımının bir hak gaspı olduğu anlayışından kaynaklanmaktadır. Halbuki bu bir hak ihlali olmayıp iktidarın kadınlar tarafından kullanımının, devletin kurumsallaşma biçiminin buna izin veriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece, Babürlülerde siyasi alanda kadınlar *Padişah Begüm* ve *nevvab* makamları aracılığıyla imza yetkilerini kullanarak resmi bir makamda bulunmuşlardır.

Babürlü hareminin önde gelen begümleri, devletin siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Babür Şah'ın (1526-1530) eşlerinden *Padişah Begüm* unvanına sahip olan Mahım Begüm (Ö. 1533); siyasi alanda etkin olmuştur. Ayrıca Babür Şah'ın tahtının yanında oturmuş ve oğlu Hümayun Şah'ın (1530-1540/1555-1556) siyasi çıkarları için faaliyetlerde bulunmuştur. Babür Şah'ın ablası olan *Padişah Begüm* unvanlı Hanzade Begüm (Ö. 1545), Babür Şah'ın zorlandığı bir dönemde Şibanî (Şeybani) Han (Ö. 1510) ile siyasi bir evlilik yaparak desteğini göstermiştir. Hümayun Şah'ın eşlerinden Bige Begüm (Bega/Hacı) (Ö. 1581) saray kadınları arasında mimariyle ilgilenen ilk begüm

olmuştur. Yine Hümayun Şah'ın eşlerinden Hamide Banu Begüm (Meryem Mekani) (Ö. 1604), hem eşinin döneminde hem de oğlu Ekber Şah'ın (1556-1605) döneminde siyasi alanda aktif olmuştur. Babür Şah'ın kızı Gülbeden Begüm hem kardeşi Hümayun Şah döneminde hem de yeğeni Ekber Şah döneminde siyasi ve askeri alanda arabuluculuk görevi üstlenmiştir. Örneğin Şehzade Selim'in (Cihangir Şah) isyan sürecinde Ekber Şah'ı sakinleştiren ve baba ile oğlun arasını düzelten kadınlardan bir tanesi de Gülbeden Begüm olmuştur. Ekber Şah dönemine gelindiğinde hükümdarın eşlerinden Rukiye Begüm ve Selime Sultan Begüm, siyasi alanda hükümdarın danışma mercii olmuşlardır. Meryemüz Zamani ise hem Ekber Şah döneminde hem de oğlu Cihangir Şah (1605-1627) döneminde etkin olmuştur. Ayrıca kendisi uluslararası ticari faaliyetlerle uğraşan ilk Babürlü begümüdür. Cihangir Şah'ın eşlerinden hem *Padişah Begüm* hem de *Nevvab* unvanlarına sahip olan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645) de yine uluslararası ticari faaliyetleri yöneten bir kadın olmuştur. Ayrıca Nur Cihan Begüm, siyasi alanda önemli bir güce erişmiş ve sadece hükümdarların halkı selamlamak için bulundukları Caroka Darşan'da oturmayı başarmıştır. Ulaşmış olduğu bu siyasi güçle beraber adına para basılan ilk Babürlü begümü olmuştur. Askeri alanda ise yapmış olduğu stratejik planlarla savaş yönetmiştir. Şah Cihan'ın (1628-1658) eşlerinden *Padişah Begüm* ve *Nevvab* unvanlarına sahip olan Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631) ise eşinin hem şehzadeliğindeki sürgün yıllarında hem de hükümdarlık dönemlerinde yanında bulunmuştur. Ayrıca Ercüment Banu Begüm'ün halası Nur Cihan Begüm kadar etkin olmasa da fermanlar çıkardığı bilinmektedir. Hem *Padişah Begüm* hem de *Nevvab* olan diğer bir begüm ise Cihanara Begüm'dür. Kendisi Şah Cihan ile Mümtaz Mahal'in kızı olup, kardeşler arasındaki siyasi kavgalarda arabuluculuk görevini üstlenmiş, annesinin vefatından sonra haremin yönetimini ele almış ve babasına siyasi danışmanlık yapmıştır.

Bu tez çalışmasının önemli sonuçlarından birisi de saraylı kadına iktidarı kullanma olanağı sunan *Padişah Begüm* makamına gelebilmenin koşullarının ortaya çıkarılmış olmasıdır. Çünkü *Padişah Begüm* makamına gelen kadınların şecereleri araştırıldığında ya Safevi Devleti'nden Babürlü Devleti'ne göç eden bürokrat bir aileden geldikleri ya da Sühreverdiyye veya Câmiyye tarikatlarına mensup olan ailelerin kızları oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu kadınların Türk-İslam kimliğini taşıdıkları da görülmektedir. Hal böyle olduğunda Babürlüler, devletin iç işlerine

yabancı hanedanların etkisini önlemek adına, hükümdarın Racput ya da Afgan ailelerinden olan eşlerine Padişah Begüm makamının yolunu kapamıştır. Çünkü yabancı bir hanedanlığın kızının Babürlü sarayından *Padişah Begüm* olması demek, o hanedanlığın Babürlü Devleti'nin iç ilişkilerini öğrenmesi ve karışması demektir. Bunun en güzel örneği, bir Racput prensesi olan Meryemüz Zamani'nin hem Cihangir Şah'ın (1605-1627) annesi hem de güçlü bir saray kadını olarak bilinmesine rağmen Padişah Begüm olmamasıyla açıklanmaktadır. Bu sebeple Babürlüler, başka bir hanedanlığa mensup kadını Padişah Begüm yapmaktansa, bürokrasiye hâkim bir ailenin kızını Padişah Begüm yapmayı uygun görmüşlerdir. Çünkü Padişah Begüm'ün cagir sahibi olma, mal edinme, atama, azletme ve ferman çıkarma gibi yetkileri olmuştur. Bu yetkiler sayesinde Babürlü siyasetinde purdah kuralları çerçevesinde aktif faaliyet göstermişlerdir. Hal böyle olduğunda Babürlüler başka hanedanların Babürlü devlet işlerine ortak olma ihtimaline mahal vermemiştir. Bunun yerine Babürlü Devleti'nin önde gelen bürokratların kızları Padişah Begüm olmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda bu makamın, Cengizli, Emir Timur ve Babürlü Hanedanlarından gelen saray kızlarına; Sühreverdiyye veyahut Câmiyye tarikatlarına mensup Türk ve İslam kimlikli bürokrat ailelerin kızlarına uygun görüldüğü ortaya çıkmıştır. Böylelikle bahsedilen bu etmenlerden herhangi birine sahip olan begümlere, *Padişah Begüm* makamı uygun görülmüştür. Bu doğrultuda *Padişah Begüm* olan bir saraylı kadın, Türk siyaset ve kültür anlayışına göre iktidar rollerinde yerini almıştır. Bu açıklamalara göre denilebilir ki tez çalışmasının konusu bakımından Babürlülerde kadınlara iktidarın önünü açan gelenek ve makamları açıklayan unsurların genel çerçevesi çizilmiş ve ulaşılan bilgiler ışığında çerçevenin içi doldurulmuştur. Buna göre Padişah Begüm makamına getirilen kadınların mensubiyet ve özelliklerini aşağıdaki şekliyle maddelemek mümkündür.

- Türk-İslam kimliğini taşıması
- Cengiz Han, Emir Timur ve Babürlü Hanedan soylu olması
- Câmiyye veya Sühreverdiyye tarikatlarına mensup ailelerin kızları olması
- Babürlü bürokrasisinde öne çıkmış ve devletin siyasetine yön verme kuvvetine sahip olmuş bürokrat aileye mensup olması

Tez çalışmamızın konu bakımından örneklem çerçevesini ise Padişah Begüm olan Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) siyasi faaliyetleri ve iktidarı kullanma şekilleri ve örnekleri oluşturmuştur. Babürlü sarayında böylesi önemli bir noktaya gelen Nur Cihan Begüm, Safevi hükümdarı I. Tahmasb'ın (Ö. 1576) veziri Hâce Muhammed Şerif'in (Ö. 1576) oğlu Mirza Gıyas Bey'in (Ö. 1622) kızıdır. Annesi ise soyu Sühreverdiyye Şeyhi Şihabüddin Sühreverdi'ye dayanan Ağa Molla Devâtdâr Kazvini'nin torunu İsmet Begüm'dür (Ö. 1621). Mirza Gıyas, Safevi ülkesindeki siyasi karışıklıklar yüzünden Babürlü ülkesine göç etmiş ve Babürlü topraklarında kendisine mansıb verilerek görevlendirilmiştir. Gıyas Bey, kızını kendisi gibi Safevi sarayındaki siyasi krizlerden kaçarak Babürlü Devleti'ne sığınan Ali Kuli Bey (Şir Efken) (Ö. 1607) ile evlendirmiştir. Nur Cihan Begüm'ün ilk eşi olan Ali Kuli Bey vefat ettikten sonra kızı Ladili Begümle sarayda Cihangir Şah'ın (1605-1627) üvey annesi olan Rukiye Begüm'ün hizmetine girmiş ve dört yıllık harem hizmetinin ardından Cihangir Şah'ın eşi olmuştur. Çünkü Nur Cihan Begüm, Padişah Begüm olmak için tüm kıstaslara sahip olduğundan kısa sürede sarayın baş kadını olmuştur. Zira Nur Cihan Begüm, Türk ve İslam kimliğine sahip ve Babürlü Devleti'nin öne çıkan bürokratlarından Mirza Gıyas Bey'in kızıdır. Ayrıca anne tarafından da soyu Sühreverdiyye tarikatına dayanmıştır. Kendisinin çocukluktan itibaren almış olduğu eğitimler sayesinde oldukça bilgili olduğu ve kültürel faaliyetlerde öncül bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Örneğin hükümdarın doğum günlerinde ya da Şah Cihan'ın (1628-1658) sefer dönüşlerinde yapılan büyük şenliklerde organizasyonlar yapmıştır. Bu şenlik ve organizasyonların büyüklüğü ve gösterisi ile bir yandan hükümdarın beğenisini kazanırken bir yandan da kendisinin Padişah Begüm olma gereklerini yerine getirdiği düşünülebilir. Zira güçlü iktidarın halk arasındaki tezahürü, zengin ve güçlü bir hükümdar imgesi olusturmaktan geçmiştir. Bu gösterişli organizasyonlar şüphesiz ki hükümdarı etkilemekten çok daha öte Babürlü halkının nazarında güçlü bir hükümdarın varlığını bildirmeye yönelik bir amaca hizmet etmiştir. Ayrıca dış devletlerden gelen elçilerin de hazır olduğu tören ve kutlamalarda şahit olunan güç ve gösteri ile de çeşitli uluslararası mesajlar yerlerine ulaşmıştır. Nur Cihan Begüm'ün bu organizasyonları sadece ve sadece hükümdarın hoşuna gitmesi için değil, görevi ve makamı olan Padişah Begüm olmanın bir gereği olarak düşünülmelidir. Ayrıca dönemin modasına da yön vermiştir. Yeni yemekler tanıtmış, yeni gelinlik modeli ve takılar tasarlamıştır. Mimari alanında da kendini gösteren Nur Cihan Begüm, peyzaj ve mimariye yönelik önemli örnekler sunmuştur. Nur Efşan,

Nur Menzil ve Şalamar bahçeleri bu konuya örnek gösterilebilir. Ayrıca daha önce Babürlü mimarisinde kullanılmamış olan beyaz mermer taşını ilk kez babası İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) türbesinde kullanmıştır. Öyle ki daha sonraki dönemde Şah Cihan, Tac Mahal'i yaptırırken İ'timâdüddevle'nin türbesinden de esinlenmiştir. Ayrıca eşi Cihangir Şah'ın türbesini de kendisi yaptırmıştır.

Babürlülerde kadına verilen değerin en önemli göstergesi, begümlerin siyasi alanda söz ve imza yetkilerine sahip olmalarına olanak sağlayan ve siyasi bir kimlik olarak da karşımıza çıkan Padişah Begüm makamıdır. Araştırmanın örneklemini oluşturan Nur Cihan Begüm (Ö. 1645); siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel faaliyetleri sayesinde çok yönlülüğü ile tanınmış ve Babürlü Devleti'nin en meşhur kadını olmuştur. Nur Cihan Begüm'ün, siyasi ve askeri işlerde bulunmasına dair ilk örnek ise onun kurmuş olduğu cuntasıdır. Ancak burada açıklamak gereken önemli bir husus vardır. Nur Cihan Begüm, devlet işleriyle ilgilenirken harem ve purdah kuralları gereği yabancı erkeklere görünmemesi gerekmiştir. Böylelikle Nur Cihan Begüm, babası İ'timâdüddevle (Ö. 1622), ağabeyi Asaf Han (Ö. 1641) ve Şehzade Hürrem'den oluşan cunta üyeleriyle devlet işlerini yönetmiştir. Bu sayede Nur Cihan Begüm kendisine güvenilir bir bürokratik çevre oluşturmuş ve sadakatini gösteren bu elit sınıf sayesinde siyasi hedeflerine hız kazandırmıştır. Dolayısıyla Nur Cihan Begüm, harem uygulamasının mahremiyet anlayışı sebebiyle siyasi alanda, diğer devlet adamlarının arasında fiziken görünememiştir. Bu durumu ise -ancak ve ancak birinci dereceden yakın erkek akrabalarıyla görüşme imkânı tanıyan bir uygulama olan- purdah çerçevesinde gidermiş ve bu doğrultuda cunta grubu oluşmuştur. Hal böyle olduğunda Nur Cihan Begüm purdahı, *Padişah Begüm* unvanını almadan önce siyasi çıkarları doğrultusunda kendi lehine çevirecek şekilde kullanmıştır. Zaman içerisinde ise babası İ'timâdüddevle'nin (Ö. 1622) vefatı ve Şehzade Hürrem'in, Nur Cihan Begüm ve damadı Şehzade Şehriyar'a ait cagirlere el koyması sonucunda cunta, etkinliğini yitirmiştir. Buna göre denilebilir ki söz konusu purdah uygulaması Babürlü saray ve harem geleneği içerisinde yer almıştır. Purdah, Babürlü saraylı kadınına ayrıcalık katmış ve sadece saraylı kadına has bir uygulama olduğundan dolayı üstünlüğün ve soyluluğun simgesi olmuştur. Nur Cihan Begüm ise purdah sayesinde hem yabancılara görünmemiş hem de hareket alanını genişletmiştir. Nur Cihan Begüm, yukarıda bahsi geçen tüm siyasi, askeri ve kültürel faaliyetleri gerçekleştirirken sadece soylu kadınlara yönelik olan purdah kuralları çerçevesinde

hareket etmiştir. Birçok araştırmacının iddiasının aksine Nur Cihan Begüm (Ö. 1645), eşi Cihangir Şah'ı (1605-1627) çok etkilediği aslan avları esnasında dahi peçesini indirmemiş ve fil üzerinde tahtırevandan nişan almıştır. Ayrıca Mehabet Han ile yapılan savaş esnasında da filinden inmemiştir. Nur Cihan Begüm, askeri sahadaki bu faaliyetinde de yine harem ve purdah uygulamaları çerçevesinde hareket etmiştir. Buna göre denilebilir ki genel anlamda kadınlar, sarayda harem bölümünde yaşamışlardır. Harem içerisinde istedikleri gibi giyinmiş ve istedikleri gibi hareket etmişlerdir. Ancak saray dışına çıktıklarında haremin mahrem çizgilerini purdah örtüsüyle devam ettirmişlerdir.

Dönemin kaynakları ışığında, Nur Cihan Begüm'ün (Ö. 1645) devlet erkanında imza yetkisine sahip olduğunu göstermekle birlikte kadınların devlet teşkilatında ne kadar ehemmiyetli bir yerde olduğu da anlaşılmıştır. Nur Cihan Begüm, *Nevvab* ve *Padişah Begüm* unvanlarının kendisine sunduğu imkanlar sayesinde sosyal ve kültürel alanda düzenlemelere gitmiş, ticari alanda etkinliklerde bulunmuş, siyasi alanda rütbe ve terfilendirmeler yapmış. Nur Cihan Begüm, 1620'de *Padişah Begüm* unvanını aldıktan sonra siyasi meselelerde daha aktif rol oynamıştır. Bunlardan en belirgin olanı taht kavgalarıdır. Kendisi gibi kızı Ladili Begüm'ün de padişah eşi olarak hüküm sürmesini isteyen Nur Cihan Begüm, kendisine Cihangir Şah'ın (1605-1627) oğullarından bir damat arayışına girmiştir. Askeri ve siyasi alanlardaki başarıları sebebiyle Şehzade Hürrem'in (Şah Cihan) potansiyel bir veliaht olduğunu öngörmüş, ancak ağabeyi Asaf Han'ın (Ö. 1641) kızı Ercüment Banu Begüm (Ö. 1631), Şehzade Hürrem ile çoktan evlenmiştir. Sırasıyla Şehzade Hüsrev ve Şehzade Perviz'den de olumlu bir yanıt alamayan Nur Cihan Begüm, siyasi alanda çok fazla kabiliyeti olmayan Şehzade Şehriyar'la kızını evlendirmiştir. Babası Cihangir Şah'ın Kandehar'a göndermesine karşı gelen ve sözünü tutmayarak isyan eden Şehzade Hürrem'in isyan (1623) süreci, Nur Cihan Begüm ve Şehzade Şehriyar'ın lehine sonuçlanmış ve Şehzade Şehriyar, önemli rütbeler kazanmıştır. Ne var ki Cihangir Şah'ın 1627'de vefatından sonra Şah Cihan'ın (1628-1658) başa geçmesiyle Nur Cihan Begüm'ün de bu faaliyetleri boşa çıkmıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak denilebilir ki dönemin *Padişah Begümü*, hükümdarın taht sahibi olduğu müddet içerisinde etkinlik sağlamıştır. Tahta yeni bir hükümdar geçtiğinde, buyruğu doğrultusunda önceki hükümdar dönemindeki Padişah Begümün de rolü bitmiş; artık yeni bir dönem ve yeni bir Padişah Begümün varlığı söz konusu olmuştur.

KAYNAKÇA

Abu’l-Fazl Allami. (2000). *The Akbarnama of Abul’l-Fazl* (Cilt III). (H. Beveridge, Çev.) Calcutta: The Asiatic Society.

Abul Fazl Allami. (1948). *The Ain-i Akbari* (Cilt III). (B. C. Jarrett, Çev.) Calcutta: Royal Asiatic Society of Bengal.

Abul Fazl Allami. (1997). *The A-in-i Akbari* (Cilt I). (M. P. Lieut.-Colonel. D.C. Phillott, Dü., & H. Blochmann, Çev.) Delhi: Low Price Publications.

Acar, S. (2008). *Kasım Hanlığı (1445-1681).* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Agarwal, R., Singh, R. K., & Singh, L. K. (2016). Contribution of Noor Jahan in the Development of Mughal Culture. *Online İnternational Journal of Medical and Social Sciences, 2*(1), 146-150. 08 05, 2020 tarihinde http://www.oijms.org.in/archives/24.pdf adresinden alındı

Aka, İ. (2014). *Timur ve Devleti.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Akarsu, E. (2019). Büyük Selçuklu Devleti'nin Devletleşme Sürecinde Kilit Şahsiyet: Altuncan Hatun. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(2), 104-110. 06 06, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/nohusosbil/issue/50445/649686 adresinden alındı

Akün, Ö. F. (1991). Bâbürnâme. *TDV İslam Ansiklopedisi. 4,* s. 404-408. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Akyıldız, A. (2008). Safiye Sultan. *TDV İslam Ansiklopedisi. 35*, s. 472-473. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Akyıldız, A. (2012). Vâlide Sultan. *TDV İslam Ansiklopedisi. 42*, s. 494-499. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Akyıldız, A. (2017). *Haremin Padişahı Valide Sultan.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Alam, F. (1999). *Political History of Mughal India From "1526-1857".* (Master of Library & Information Science). Aligarh: Aligarh Muslim University, Department of Library & Information Science. https://core.ac.uk/download/pdf/144520831.pdf adresinden alındı

Alan, H. (1999). Bir Timurlu Hanımı; Gevherşad Ağa ve Tarhanî Emîrler. M. Ş. Yüksel içinde, *75.Doğum Yılında Prof.Dr.İsmail Akaya Armağan-Timurlu Tarihine Adanmış Bir Ömür* (s. 231-248). İzmir: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi.

Alauddin, S. (1992). *Libraries and Librarianship During Müslim Rule in India: an Analitical Study.* (Doctor of Philosophy). Jyoti Vihar: Orissa: Sambalpur University, Library and Information Science.

Al-Badaoni. (2009a). *Muntakhabu't-Tawârikh* (Cilt II). (W. H. Lowe, Çev.) Delhi: Idarah-i Adabiyat-ı Delli.

Al-Badaoni. (2009b). *Muntakhabu-t-Tawarikh* (Cilt III). (W. Haig, Dü.) Delhi: Idarah-i-Adabiyat-i-Delli.

Alpargu, M. (2022). Ana Hatlarıyla 16. Yüzyılda Bâbürlü Tarihinin Kaynakları (Hatırat ve Kronikler). C. Oruç (Dü.) içinde, *Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları* (s. 261-288). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Alparslan, A., & Eraslan, K. (1979). Kamran Mirza'nın Divanı I. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XXIII*, 37-137. 11 26, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17062/178230 adresinden alındı

Altınay, A. R. (2011). *Kadınlar Saltanatı.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Anand, S. (1992). *History of Begüm Nurjahan.* New Delhi: Radha Publications.

Anjum, F. (2011). Strangers' Gaze: Mughal Harem and European Travellers of the Seventeenth Century. *Pakistan Vision, 12*(1), 70-113. 12 31, 2020 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/317012204_Strangers%27_Gaze_Mughal_Harem_and_European_Travellers_of_the_Seventeenth_Century adresinden alındı

Anonim. (1985a). *Gelişim-Hachette Türk ve Dünya Tarihi Ansiklopedisi 3* (Cilt 3). (C. Bali, E. Öztokat, & O. Senemoğlu, Çev.) İstanbul: Gelişim Yayınları.

Anonim. (1985b). *Gelişim-Hachette Türk ve Dünya Tarihi Ansiklopedisi 4* (Cilt 4). (C. Bali, E. Öztokat, & O. Senemoğlu, Çev.) İstanbul: Gelişim Yayınları.

Anonim. (1985c). *Gelişim-Hachette Türk ve Dünya Tarihi Ansiklopedisi 8* (Cilt 8). (C. Bali, E. Öztokat, & O. Senemoğlu, Çev.) İstanbul: Gelişim Yayınları.

Anonim. (2019). *Moğolların Gizli Tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ansari, A. S. (1996). Gülbeden Begüm. *TDV İslam Ansiklopedisi. 14,* s. 235. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ansari, A. S. (1998). Hindal Mirza. *TDV İslam Ansiklopedisi. 18,* s. 66. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vayınları.

Ansari, A. S. (2001). İ'timâdüddevle. *TDV İslam Ansiklopedisi. 23,* s. 460-461. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Antimon. (tarih yok). 06 08, 2022 tarihinde Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü: https://www.mta.gov.tr/v3.0/metalik-madenler/antimuan adresinden alındı

Arslan, H. (2014). Holi: Hindu Bahar Bayramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(39), 181-220. 6 17, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuifd/issue/27447/394309 adresinden alındı

Arslan, İ. (2012). İlk Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri. *Ekev Akademi Dergisi, 16*(51), 73-92. 02 28, 2021 tarihinde https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877881.pdf adresinden alındı

Aslan, Y. (2019). *Avrupalı Seyyahların Gözünden Babürlü Sultanı Cihangir Döneminde İctimai Hayat.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Siirt: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atmaca, E. (2021). Memlüklerde Müslüman Kadın. F. B. Köse (Dü.) içinde, *Tarihte Müslüman Kadın* (s. 133-156). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Balabanlilar, L. (2010). The Begims of the Mystic Feast: Turco-Mongol Tradition in the Mughal Harem. *The Journal of Asian Studies, 69*(1), 123-147. 08 12, 2020 tarihinde https://www.jstor.org/stable/ 20721773?seq=5# metadata _info_tab_contents adresinden alındı

Banks Findly, E. (1979). Nur Jahan, A Woman's Power in a Mughal Court. *Manushi*, 14-21. 09 30, 2020 tarihinde https://www.manushi.in/wp-content/uploads/2022/11/pdfs_issues/PDF%20files%2084/nur_jahan-pr.pdf adresinden alındı

Banks Findly, E. (1988). The Capture of Maryam-Uz-Zamānī's Ship: Mughal Women and European Traders. *Journal of the American Oriental Society, 108*(2), 227-238. 12 10, 2019 tarihinde https://www.jstor.org/stable/603650 adresinden alındı

Banks Findly, E. (1989). Religious Resources for Secular Power the Case of Nur Jahan. *Colby Library Quarterly, 25*(3), 129-148. 05 08, 2019 tarihinde https://digitalcommons.colby.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2753&context=cq adresinden alındı

Banks Findly, E. (1993). *Nur Jahan Empress of Mughal India.* Oxford: Oxford University Press.

Batchu, R. (t.y). Mughal Harem. *Bilinmiyor*, 1-10. 11 8, 2021 tarihinde https://www.academia.edu/25614288/Mughal_Harem adresinden alındı

Bayur, Y. H. (1987). *Hindistan Tarihi II* (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Beale, T. W. (1894). *An Oriental Biographical Dictionary.* (H. G. Keene, Dü.) London: W. H. Allen, Co. Limited.

Lite Bite Foods. (2019). *Begüm Noor Jahan Biryani*. 7 25, 2022 tarihinde: https://www.lbf.co.in/brand/begum-noor-jahan-biryani adresinden alındı

Berktay, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti.* İstanbul: Metis Yayınları.

Bernier, F. (1916). *Travels in the Mogul Empire 1656-1668.* (A. Constable, Çev.) Oxford: Oxford University Press.

Beveridge, A. S. (1913). Akbar. M. T. Houtshma, T. W. Arnold, R. Basset, & R. Hartmann (Dü.), *The Encyclopaedia of Islam.* içinde *I*, s. 228-229. London: Luzac & Co 46 Great Ressell Street.

Beveridge, H. (1862). *A Comprehensive History of India* (Cilt I). New Delhi: Associated Publishing House.

Beveridge, H. (1927). Hindâl Mîrzâ. M. T. Houtsma, A. J. Wensinck, T. W. Arnold, W. Heffening, & E. Lewi-Provençal (Dü.), *The Encyclopaedia of Islâm.* içinde *II*, s. 312-313. London: Luzac & Co 46 Great Russell Strert.

Beyânî, Ş. (2018). *Moğol Dönemi İran'ında Kadın.* (M. Uyar, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bezer, G. Ö. (2011). Terken Hatun. *TDV İslam Ansiklopedisi. 40*, s. 510. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bhargava, K. D. (1962). *A Descriptive List of Farmans, Manshurs and Nishans.* New Delhi: Directorate of Archives, Govt. of Bajasthan, Bikaner.

Bhattacharya, B. (1941). *Some Memorable Yesterdays or Man, Women Events of Indian History.* Patna: Pustak-Bhandar.

Bilgrami, F. Z. (1993). Economic Status of Ladies of the Mughal Court. *Proceedings of the Indian History Congress, 54*, 359-360. 04 14, 2020 tarihinde https://www.jstor.org/stable/44142976?read-now=1#page_scan_tab_contents adresinden alındı

Bokhari, A. (2009). *Gendered Landscapes Jahan Ara Begum's (1614-1681) Patronage, Piety and Self-Representation in 17th Mughal India.* (Doktor der Philosophie). Wien: Universität Wien. 09 26, 2019 tarihinde https://phaidra.univie.ac.at/open/o:1254188 adresinden alındı

Bosworth, C. E. (1993). Nawwâb. C. Bosworth, E. V. Donzel, W. Heinrichs, & C. Pellat (Dü.), *The Encyclopaedia of Islam.* içinde *VII*, s. 1048. New York: E.J. Brill.

Burn, R. (Dü.). (1937). *The Cambridge History of India* (Cilt IV). Cambridge: Cambridge University Press.

Campbell, K. (2008). Teardrops on the Cheek of Time. *Historic Gardens Review, 20*, 19-24. 09 10, 2021 tarihinde https://www.jstor.org/stable/44789760#metadata_info_tab_contents adresinden alındı

Chakrabarty, P. (2016). The Aura and Enigma of Nur Jahan. *Colloquium: A Journal of the Arts Department, 3*, 78-81. 11 10, 2022 tarihinde https://docplayer.net/230707192-The-aura-and-enigma-of-nur-jahan.html adresinden alındı

Chaudhry, K. (2014). *Depiction of Women in Art and Literature during the Mughal Period.* (Doctor of Philosophy). Aligarh: Aligarh Müslim University, Department of History.

Chopra, P. N. (1955). *Some Aspects of Society- Culture during the Mughal Age.* Agra: Shiva Lal Agarwala Educational Publishers.

Çağlayan, H. (2005). *Ekber Şah Döneminde Hindistan (1542-1605).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakır, S. (2021). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. H. Hekimoğlu (Örs) (Dü.) içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 413-476). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çatalkaya Gök, E. (2019). XIV. - XIX. Yüzyıllarda İlave İplik ile Desenlendirilen Kumaşlar. *İdil, 62,* 1313-1326. 11 10, 2022 tarihinde https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1562362159.pdf adresinden alındı

Çelik, M. B., & Demir, H. (2018). Hümayun'un İlk Döneminde Babürlü-Afgan Mücadelesi. *History Studies, 10*(6), 63-75. doi:10.9737/hist.2018.636

Çimen, A. (2012). *Tarihi Değiştiren Kadınlar.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Çınar, G. K. (2011). Safevi Devleti'nin Güçlü Melikesi Hayrünnisa Begüm (985-987/1578-1579). *Türkiyat Mecmuası, 21*, 87-103. 01 03, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/18516/195291 adresinden alındı

Dalkesen, N. (2017). Cult of Alan-Gho'a and the Unique Position of Women in the Chinggisid Dynasties. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergeisi, 5*(10), 191-201. doi:https://doi.org/10.33692/avrasyad.509572

Dar, M., & Dar, S. (2015). Role of Persians in the Religious life of Mughal India. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences (IJARMSS), 4*(12), 124-134.

Das, S. R. (2007). *The Role of Women During Mughal Rule: 1526 to 1707.* (Doctor of Philosophy). Dharwad: Kamatak University, Department of History and Archaeology.

Della Valle, P. (1976). *The Travels of Pietro Della Valle in India* (Cilt II). (E. Grey, Dü.) London: Printed for the Hakluyt Society.

Deringil, S. (2014). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909).* (G. Ç. Güven, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.

Dow, A. (1812). *The History of Hindostan, from the Death of Akbar, to the Complete Settlement of the Empire under Aurungzede III* (Cilt III). London: Printed by John Murrey.

Dube, O., & Harish, S. P. (2020). Queens. *Journal of Political Economy, 128*(7), 1-49. 1 09, 2022 tarihinde https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/707011?af=R&mobileUi=0& adresinden alındı

Duman, M. C. (t.y.). *Nur Cihan Türbesi*. 8 2021, 10 tarihinde Kültür Envanteri: https://kulturenvanteri.com/yer/nur-cihan-turbesi/#16/31.620932/74.294418 adresinden alındı

Ebülgazi Bahadır Han. (2020). *Şecere-i Türk.* (A. Acaloğlu, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.

Edwardes, S. M., & Garrett, H. L. (1930). *Mughal Rule in India.* London: Oxford University Press.

Elliot, H. M. (1875). *Shah Jahan.* (M. Ali, Dü.) Lahor: Cornell University Library. 02 26, 2021 tarihinde http://www.archive.org/details/cu31924006140374 adresinden alındı

Elliot, H. M. (Dü.). (1975). *Wakı'at-ı Jahangiri.* (S. M. Ali, Çev.) Lahore: Inside Lohari Gate. 12 09, 2022 tarihinde https://rarebooksocietyofindia.org/book_archive/196174216674_10152028255456675.pdf adresinden alındı

Elliot, H. M., & Dowson, J. (1875). *The History of India as Told by Its Own Historians* (Cilt VI). London: Trübner and Co. 57 and 59, Ludgate Hill.

Elliot, H. M., & Dowson, J. (1877). *The History of India as Told by Its Own Historians* (Cilt VII). London: Trübner and Co. 57 and 59, Ludgate Hill.

Emecen, F. (2007). Nilüfer Hatun. *TDV İslam Ansiklopedisi. 33*, s. 124. İstanbul: Tükiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Engels, F. (1987). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.* (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.

Eraly, A. (1997). *Emperors of the Peacock Throne.* New Delhi: Penguin Books.

Eraly, A. (2007). *The Mughal World.* New Delhi: Penguin Books.

Ergin, M. (2018). *Orhun Abideleri.* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Erkal, M. (1993). Cizye. *TDV İslam Ansiklopedisi. 8*, s. 42-45. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ersöz, E. (2014). XV.-XVI. yy Osmanlı Döneminde Kadın Şairler. *Dört Öge, 3*(5), 177-186. 11 07, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/dortoge/issue/40202/478637 adresinden alındı

Farsça Sözlük. (t.y.). 11 11, 2022 tarihinde Pamukkale Üniversitesi: https://pauctle.com/fatr/index.php adresinden alındı

Faruqui, M. (2012). *The Princes of the Mughal Empire.* Cambridge: Cambridge University Press.

Fatima Jauhar, A. (2015). *Asaf Khan- A Political Biography.* (Ph.D. Thesis). New Delhi: Faculty of Humanities and Languages, Jamia Millia Islama, Department of History and Culture.

Fatima, A. (2009). *Political Biography of Mahabat Han.* (Master of Philosophy). Aligarh: Aligarh Müslim University. 12 14, 2020 tarihinde https://core.ac.uk/download/pdf/144521507.pdf adresinden alındı

Finkbeiner, A. N. (2021). *Empress Nur Jahan and Female Empowerment: A Critical Analysis of a Long-Forgotten Mughal Portrait.* Master of Arts, Florida: Department of Art and Art History, University of South Florida.

Fisher, M. H. (2020). *Bâbürlüler Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu.* (T. İnceoğlu, Dü., & M. F. Çalışır, Çev.) İstanbul: Kronik Yayınları.

Flüchter, A. (2012). Weighing the Mughal, German Perception of Governmental Structures and the Staging of Power in the Early Modern Indian Mughal Empire. A. Flüchter, S. Richter, M. Herren, A. Michaels, & R. Wagner (Dü) içinde, *Structures on the Move, Technologies of Governance in Transcultural Encounter* (s. 147-169). Berlin: Springer.

Foster, W. (1900). *Letters Received by the East India Company's Records 1616 IV.* London: Fetter Lane Press.

Foster, W. (1909). *The English Factories in India 1624-1629.* Oxford: Oxford at the Clarendon Press.

Foster, W. (1921). *Early Travels in India 1583-1619.* Oxford: Oxford University Press.

Ganie, Z. R. (2018). Contribution of Royal Mughal Ladies in the Field of Art and Architecture From 1526-1707 A.D: A Brief Survey. *International Journal of Research - Granthaalayah, 6*, 34-37. doi:10.5281/zenodo.2528390

Gazi Zahirüddin Muhammed Babur. (1987). *Vekayi Babur'un Hâtıratı* (Cilt I). (R. R. Arat, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Gençtürk, C. (2016). Kutlughanlılar'da Kadın Bir Nâibe: Kutlug Terken Hatun. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*, 97-112. 06 22, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/713111 adresinden alındı

Ghosh, N. (2018). The True Empress of Mughal Indıa-Mehrunnisa. *İnternational Journal of Movement Education and Social Science, 7*(2), 454-458. 06 17, 2020 tarihinde http://ijmess.org/assets/front_end/uplodes/gallery/ JK1910_ SS.pdf adresinden alındı

Gladwin, F. (1788). *As the Khankhanan was repairing to his jageer, at Kenoje, Mehabut* (Cilt 1). Calcutta: Stuart and Cooper.

Gölen, Z. (2016). Babür Devlet Siyasetinde Kadınların Rolü. O. Köse (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (s. 639-658). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları. 2 11, 2020 tarihinde https://www.academia.edu/45127295/Babur_Devlet_Siyasetinde_Kad%C4%B1nlar%C4%B1n_Rol%C3%BC adresinden alındı

Gömeç, S. (1996). Kagan ve Katun. *Tarih Araştırmaları Dergisi, 18*(29), 81-91. doi:10.1501/Tarar_0000000104

Gömeç, S. Y. (2022). Kök Türkçe Yazılı Belgelerde Geçen Unvanlar. H. Muşmal (Dü.) içinde, *Türk Dili ve Kültürü Araştırmaları* (s. 300-330). Konya: Palet Yayınları. 12 26, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/ issue/44292/546878 adresinden alındı

Gulzar, S., Chaudhry, M., Burg, J., & Safed, S. (2013). Characterization of Mughal Bricks from Jahangir Tomb, Lahore-Pakistan. *Asian Journal of Chemistry, 25*(6), 3255-3258. doi:http://dx.doi.org/10.14233/ajchem.2013.13618

Gülbeden. (1987). *Hümayunnâme.* (A. Yelgar, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Güleç, E. (2006). *Ata Nasıl Binilir.* Ankara: Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği Yayınları.

Gültepe, N. (2013). *Türk Kadın Tarihine Giriş.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gündüz, A. (2012). Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi. *International Journal of Social Science, 5*(5), 129-148. doi:10.9761/jasss_146

Gündüz, T. (2010). Tahmasb. *TDV İslam Ansiklopedisi. 39*, s. 413-415. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Gürbüz, M. (2021). Müslüman Türk Devletlerinde Müslüman Kadın -Karahanlılar, Gazneliler ve Hârezmşahlar-. F. B. Köse (Dü.) içinde, *Tarihte Müslüman Kadın* (s. 87-108). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Habib, I. (1965). The Family of Nur Jahan during Jahangir's Reign — A Political Study. *Proceedings of the Indian History Congress, 27*, 168. 09 16, 2021 tarihinde https://www.jstor.org/stable/44140612 adresinden alındı

Haidar, M. (2003). *Central Asian Heritage in the Mughal Polity.* New Delhi: Aakar Books.

Hamid, U. (2017). Slaves in Name Only Free Women as Royal Concubines in Late Timurid. M. S. Gordon, & K. A. Hain içinde, *Concubines and Courtesans: Women and Slavery in Islamic History* (s. 190-206). Oxford: Published to Oxford Scholarship.

Hasan, H. (2015). *A Golden Treasury of Persian Poetry.* (M. Israeli, Dü.) New Delhi: Indian Council For Cultural Relations.

Hasan, S. N. (1958). The Theory of the Nur Jahan 'Junta'—A Crıtıcal Examınatıon. *Proceedings of the Indian History Congress, 21*, 324-335. 11 28, 2020 tarihinde https://www.jstor.org/stable/44145220?read-now=1&seq=1 #page _scan_tab_contents adresinden alındı

Hauswirth, F. (1932). *Purdah: The Status of Indian Women.* London: Kegan Paul, Trench, Trubner, Co, LTD.

Holden, E. (1895). *The Mogul Emperors of Hindustan.* New York: Archibald Const, Ble and Co.

Hunter, W. W. (1893). *A Brief History of the Indian Peoples.* Oxford: At the Clarendon Press.

İbn Battûta. (2016). *İbn Battûta Seyahatnâmesi.* (A. S. Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İbni Arabşah. (2012). *Acâibu'l Makdûr.* (A. Batur, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.

Iftikhar, R. (2008). *Role and Status of Women in Socio-Economic Set up of India.* (Doctor of Philosophy). Lahore: University of Punjab, Department of History.

Iftikhar, R. (2010). Cultural Contribution of Mughal Ladies. *South Asian Studies, 25*(2), 323-339. 03 20, 2019 tarihinde https://www.academia.edu/75318545/Cultural_Contribution_of_Mughal_Ladies adresinden alındı

Iftikhar, R. (2012). Behind the Veil: An Analytical Study of Political Domination of Mughal Women. *Quarterly Research Journal Faculty of Islamic and Oriental Learning, 87,* 11-29. 10 02, 2022 tarihinde http://pu.edu.pk/images/journal/uoc/PDF-FILES/(12)%20Dr.%20Rukhsana%20Iftakhar_87-3(1).pdf adresinden alındı

Iftikhar, R. (2015). Genesis of Indian Culture: Akbar Quest for Unity in A Traditional Society. *International Journal of Social Science and Humanities, 6*(4), 1-10. 11 28, 2019 tarihinde https://www.academia.edu/49786494/Genesis_of_Indian_Culture_Akbar_Quest_for_Unity_in_a_Traditional_Society adresinden alındı

İlgürel, M. (1989). Ahmed I. *TDV İslam Ansiklopedisi. 2*, s. 30-33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İlgürel, M. (2002). Kösem Sultan. *TDV İslam Ansiklopedisi. 26*, s. 273-275. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Imon-Ul-Hossain. (2019). Position of Hindu Women in Mughal India: A Socio-Cultural and Political Overview. *International Journal of Humanities and Social Science Research, 5*(6), 70-72. doi:https://doi.org/10.22271/social

Islam, T. (2010). *Literary Contribution of Mughal Court Ladies (16.-17. Century).* (Master of Philosophy). Aligarh : Aligarh Müslim University, Department of History.

İşpirli, M. (1991). Âsaf. *TDV İslam Ansiklopedisi. 3*, s. 455. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Jahangir Shah. (1909). *The Tüzük-i Jahangiri or Memoirs of Jahangir* (Cilt I). (H. Beverıdge, Dü., & A. Rogers, Çev.) London: Royal Asiatic Society.

Jahangir Shah. (1914). *The Tûzuk-ı-Jahângîrî* (Cilt II). (H. Beveridge, Dü., & A. Rogers, Çev.) London: Royal Asiatic Society.

Jahangir Shah. (1999). *The Jahangirnama, Memoirs of Jahangir, Emperor of India.* (W. M. Thackston, Dü., & W. M. Thackston, Çev.) New York: Oxford University Press.

Jaiswal, S. (2018). *Mughal Royal Ladies and Their Impact on Politics and Administration.* (Ph.D Degree in History). Gwalior: Jiwaji University, Department of Culture & Archeology.

Jourdain, J. (1905). *The Journal of John Jourdain 1608-1617* (Cilt No. XVI). (W. Foster, Dü.) Cambridge: Printed for the Hakluyt Society.

Kafesoğlu, İ. (1984). *Harezmşahlar Devleti Tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kafesoğlu, İ. (2015). *Türk Milli Kültürü.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kalkandelen, A. H. (2021). Türk İslâm Edebiyatı ve Kadın. F. B. Köse (Dü.) içinde, *İlimde Müslüman Kadın* (s. 123-144). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kantoğlu, A. E. (2017). Melothesia. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi, 4*(3), 29-32. 03 02, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/513169 adresinden alındı

Karaçam, D. (2021). *Kadın Liderler.* İstanbul: Yediveren Yayınları.

Karagözoğlu Yüzüak, B. (2021). Babür İmparatorluğu'nun Tanınmış Kadın Şahsiyetleri. E. İstek, & E. İstek (Dü.) içinde, *Hanım Efendi; Tarihte İz Bırakan Kadınlar ve Toplumsal Aktör Olarak Kadın* (s. 79-101). İstanbul: Beyan Yayınları.

Karagözoğlu, B. (2016). Padişah Babanın Şair Kızı Zebunnisa. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(9), 215-234. 05 17, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2154208 adresinden alındı

Karayel Külünk, H. (2021). Kadınların Güneşi “Mihrünnisâ”: Nurcihan’ın Ekonomik ve Politik Faaliyetleri (1607-1627). *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 122-145. 02 18, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1750981 adresinden alındı

Karayel, H. (2015). *Sir Thomas Roe'nun Gözünden Babürlü Sarayı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaur, V. (2016). Mughal Administration. *İnternational Journal of Science Technology and Management, 5*(8), 958-960. 06 04, 2022 tarihinde https://www.scribd.com/document/517742075/Mughal-Administration adresinden alındı

Khalil, M., & Azimi, F. B. (2014). Purdah System Followed by Women in Ancient Times and Modern World. *IRJMSH, 5*(7), 203-211. 06 10, 2022 tarihinde https://www.academia.edu/9844756/Purdah_System_Followed_by_Women_in_Ancient_Times_and_Modern_World adresinden alındı

Khan, G. (2008). *The Structure of Mughal Polity: 1526-1575 A.D.* (Doctor of Philosophy). Aligarh: Aligarh Muslim University, Department of History.

Khatoon, M. (2015). *Cultural Contribution of the Mughal Harem (1556-1707 A.D).* (Doctor of Philosophy). Aligarh: Aligarh Muslim University, Department of History.

Kidder, D., & Oppenheim, N. (2013). *Entelektüelin Kutsal Kitabı.* (F. Özkan, Dü., & E. Yılgür, Çev.) İstanbul: Maya Kitap.

Koch, E. (2003). The Intellectual and Artistic Climate at Akbar's Court. J. Seyller, W. M. Thackston, E. Koch, A. Owen, & R. Franz (Dü) içinde, *The Adventure of Hamza: Painting and Storytelling in Mughal India* (s. 18-32). London: Freer Gallery of Art and Arthur M. Sackler Gallery.

Koç, B. (2021). *Türk Devletindeki Kadın Hükümdar Sultan Raziye (1236-1240).* Ankara: Gazi Kitabevi.

Koçak, M. E. (2020). *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Konukçu, E. (1992). Begüm. *TDV İslam Ansiklopedisi. 5*, s. 344. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Konukçu, E. (1993). Cihanârâ Begüm. *TDV İslam Ansiklopedisi. 7*, s. 536-537. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Konukçu, E. (1993). Cihangir. *TDV İslam Ansiklopedisi. 7*, s. 538-539. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Konukçu, E. (1994a). Ebü'l-Fazl el-Allâmî. *TDV İslam Ansiklopedisi. 10*, s. 313-314. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Konukçu, E. (1994b). Ekber Şah. *TDV İslam Ansiklopedisi. 10*, s. 542-544. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Konukçu, E. (1998). Hümâyun. *TDV İslam Ansiklopedisi. 18*, s. 481-483. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Konukçu, E. (2002). Bâbürlüler: "Hindistan'daki Temürlüler". H. C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca (Dü.), *Türkler Ansiklopedisi.* içinde *8*, s. 1321-1345. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 02 16, 2019 tarihinde https://www.academia.edu/28649874/T%C3%BCrkler_Cilt_08_pdf adresinden alındı

Konukçu, E. (2008). Hindistan'daki Türk Devletlerinin Kuruluş ve Yıkılışları. E. Konukçu, M. Alpargu, & B. Çelik (Dü) içinde, *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)* (s. 131-152). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi.

Kortel, H. (2012). Tüzük-i Cihângîrî. *TDV İslam Ansiklopedisi. 42*, s. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Köse, F. B. (2021). Siyasi Muhalif Olarak Müslüman Kadın. F. B. Köse (Dü.) içinde, *Siyasette Müslüman Kadın* (s. 77-102). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Krishan, B. (2004). "Padshah, Jagir and Jagirdar"-A Re-Examination of the Mughal "Jagirdari" System During The Reign of Akbar. *Proceedings of the Indian History Congress, 65*(2004), 380-399. 07 12, 2019 tarihinde https://www.jstor.org/stable/44144755 adresinden alındı

Kuş Büyüktaş, C. (2018a). *Babür Şah.* İstanbul: Erdem Yayınları.

Kuş Büyüktaş, C. (2018b). Türk Devlet Teşkilatında Hatunun Önemine Dair Bir Örnek: Mihrimah Sultan. *XVII. Türk Tarih Kongresi* (Cilt 4, s. 199-210). içinde Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kuş Büyüktaş, C. (2021). Babürlü Devleti'nde İktidara Yön Veren Şehirler: Başkentler. *Selçuk Türkiyat* (51), 137-153.

Kuş Büyüktaş, C. (2022). 17. Yüzyıl Bâbürlü Tarihinin Kaynakları. C. Oruç (Dü.) içinde, *Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları* (s. 289-308). İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

Kuş Büyüktaş, C., & Karataş Yozgat, S. (2020). İktidar ve Aşk: Cihangir Şah'ın Nur Cihan Begüm'e Olan Aşkının Tüzük-i Cihângîrî'deki Yansımaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*(4), 1591-1615. doi:https://doi.org/10.16953/deusosbil.783912

Kuşçu, A. D. (2016). Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*(1), 173-191. 06 18, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/sema/issue/27099/264353 adresinden alındı

Kuşçu, A. D. (2021a). İktidarda Müslüman Kadın. F. B. Köse (Dü.) içinde, *Siyasette Müslüman Kadın* (s. 57-76). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kuşçu, A. D. (2021b). Selçuklularda Müslüman Kadın. F. B. Köse (Dü.) içinde, *Tarihte Müslüman Kadın* (s. 109-132). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Küçük, A. (2021). *Toplumsal Cinsiyet ve Siyasal Kültür.* İstanbul: Çıra Akademi Yayınları.

Küçükaşcı, M. S. (2009). Seyyid. *TDV İslam Ansiklopedisi. 37*, s. 40-43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Laet, J. D. (1974). *The Empire of the Great Mogol.* (S. N. Banerjee, Dü., & J. Hoyland, Çev.) New Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers.

Lal, K. S. (1988). *The Mughal Harem.* New Delhi: Aditya Prakashan.

Lal, R. (2004). Historicizing the Challenge of A Princess. *Feminist Studies*, *30*(3), 590-616. 03 24, 2019 tarihinde https://www.jstor.org/stable/20458986 adresinden alındı

Lal, R. (2020). *Empress The Astonishing Reign of Nur Jahan.* New York: W.W. Narton Company Independent Publishers.

Lal, R. (t.y). *Empress*. 12 12, 2019 tarihinde Ruby Lal: http://rubylal.com/empress-photo-gallery/ adresinden alındı

Lefèvre, C. (2011). In the Name of the Fathers: Mughal Genealogical Strategies from Bâbur to Shâh Jahân. *Religions of South Asia*, *5*(1-2), 409-442. 12 08, 2021 tarihinde https://www.academia.edu/12133257/ In_the_ Name_of_the_Fathers_Mughal_Genealogical_Strategies_from_B%C4%81bur_to_Sh%C4%81h_Jah%C4%81n adresinden alındı

Lerner, G. (1987). *The Creation of Patriarchy.* Oxford: Oxford University Press.

Macnicol, M. (1923). *The Heritage of India Poems by Indian Women.* Calcutta: Association Press.

Manucci, N. (1907). *Storia do Mogor or Mogul India 1653-1708* (Cilt 2). (W. Irvine, Çev.) London: John Murray, Albemarle Street Publisher.

Manucci, N. (1907a). *Storia do Mogor or Mogul India 1653-1708* (Cilt 1). (W. Irvine, Çev.) London: John Murray, Albemarle Street.

Manuccı, N. (1913). *A Pepys of Mogul India 1653—1708.* (W. Irvıne, Çev.) London: John Murray, Albemarle Street, W.,.

Manz, B. F. (2000). Timur ve Hakimiyetin Sembolü. (M. Ş. Yüksel, Dü.) *Tarih İncelemeleri Dergisi, XV*, 257-272. 04 28, 2019 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetid/issue/5042/68730 adresinden alındı

Markham, C. E. (1875). *The Hawkins' Voyages.* (C. E. Markham, Dü.) London: Printed for the Hakluyt Society.

Mirza Haydar Duğlat. (2006). *Tarih-i Reşidî.* (O. Karatay, Çev.) İstanbul: Selenge.

Misra, R. (1967). *Women in Mughal İndia.* Delhi: Munshiram Manoharlal.

Mohan, B. (2017). Influential Women in Early Mughal India. *International Journal of Applied Research, 3*(3), 940-942. 08 17, 2020 tarihinde https://www.allresearchjournal.com/archives/2017/vol3issue3/PartN/7-4-103-181.pdf adresinden alındı

Motamad Khân. (1865). *The Iqbâlnâmah-i Jahângirî.* (M. A. Al-Haii, & A. Ali, Dü) Calcutta: Asiatic Society of Bengal.

Mughia, H. (2004). *The Mughals of India.* (M. Rossabi, Dü.) USA: Blackwell Publishing.

Muir, R. (1917). *The Making of British India 1756-1858* (Cilt Historical Series No. XXVIII). London-New York-Bombay: Publications of the University of Manchester.

Mukherjee, S. (2001). *Royal Mughal Ladies and Their Contributions.* New Delhi: Gyan Publishing House.

Mukhoty, I. (2018). *Doughters of the Sun.* New Delhi: Aleph Book Company.

Mundy, P. (1914). *The Travels of Peter Mundy in Europe and Asia 1608- 1667* (Cilt II). (S. R. Temple, Dü.) London: Printed for the Hakluyt Society.

Nath, R. (1990). *Notable Mughal and Hindu Women in the 16th and 17th Centuries A.D.* New Delhi: Inter-India Publications.

Nath, R. (2010). *Private Life of the Mughals of India (1526-1803 A.D.).* New Delhi: Rupa Publications India Pvt. Ltd.

Nizamüddin Şami. (1987). *Zafernâme.* (N. Lugal, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Nûreddîn Muhammed Cihângîr Gurkânî. (1359/1980). *Cihângirnâme-Tûzuk-i Cihângîrî.* Tahran: Bunyad-i Farheng-i İran.

Nûrü'd-Dîn Cihângîr Şâh. (2013). *Târîh-i Selîm Şâh.* (F. Unan, Dü., & N.-i. Kadîm, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Oaten, E. F. (1909). *Travel and Travellers in India, A.D. 1400-1700.* London: Kegan Paul Trench Trübner And.

Obuz, E., & Şahin, H. H. (2020). Babürlüler Döneminde Kadın ve Çocuk. H. H. Şahin (Dü.) içinde, *Hindistan ve Türk Tarihi-Kültürü Araştırmaları* (s. 111-130). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Öncel, S. M. (2019). *Moğollarda Kadın.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Öngören, R. (2009). Sûfî. *TDV İslam Ansiklopedisi. 37,* s. 471-472. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öngören, R. (2010). Sühreverdiyye. *TDV İslam Ansiklopedisi. 38,* s. 42-45. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özaydın, A. (2007). Nizâmülmülk. *TDV İslam Ansiklopedisi. 33,* s. 194-196. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özaydın, A., & Bozkurt, N. (1997). Harem. *TDV İslam Ansiklopedisi. 16,* s. 132-135. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özcan, A. (1993). Câgîr. *TDV İslam Ansiklopedisi. 7,* s. 11-12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özcan, A. (1997). Hatun. *TDV İslam Ansiklopedisi. 16,* s. 499-500. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özcan, A. (2000). İngiltere (Tarih). *TDV İslam Ansiklopedisi. 22,* s. 296-299. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özcan, A. (2001). Kandehar. *TDV İslam Ansiklopedisi. 24,* s. 293-294. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özcan, A. (2007). Nevvâb. *TDV İslam Ansiklopedisi. 33,* s. 67-68. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özcan, A. (2010). Şah Cihan. *TDV İslam Ansiklopedisi. 38,* s. 251-252. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özgüdenli, O. G. (2020). Moğollar. *TDV İslam Ansiklopedisi. 30,* s. 225-229. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özler, F. (2018). *Delhi ve Agra'daki Babürlü Türbelerinde Mimari Süsleme (1557-1658).* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özler, F. (2020). Babürlü Hanedanlığının Son Anıtsal Türbesi Bibi Ka Makbere (Rabia-ud Devrani Türbesi&Mini Tac Mahal). *Turkish Studies, 15*(1), 489-509. doi:https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40157

Pandey, S. (1993). *Changing Status of Muslim Women in Medieval India upto 1761.* (Doctor of Philosophy). Chandigarh: Panjab Unıversity, in the Faculty of Arts.

Pant, D. (1930). *The Commercial Policy of the Moguls.* Bombay: Taraporevala Press.

Parodi, L. E. (2011). Of Shaykhs, Bibis and Begıms: Sources on Early Mughal Marriage Connections and the Patronage Of Bâbur's Tomb". M. Szuppe, A. Krasnowolska, & C. V. Pedersen (Dü) içinde, *Mediaeval and Modern Iranian Studies - Proceedings of the 6th European Conference of Iranian Studies* (s. 121-138). Paris: Peeters Press.

Parodi, L. E. (2017). The Tac Mahal and the Garden Tradition of the Mughals. *Orientations, 48*(3), 2-9. 03 24, 2019 tarihinde https://www.academia.edu/38304650/The_Taj_Mahal_and_the_Garden_Tradition_of_the_Mughals adresinden alındı

Peirce, L. (1998). *Harem-i Hümayun.* (A. Berktay, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Peker, R. (2017). Türk Devlet Geleneğinde Kadının Konumu. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1*(2), 157-164. 08 13, 2019 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/busad/issue/33927/359066 adresinden alındı

Pelsaert, F. (1925). *Jahangir's India: the Remonstrantie of Francisco Pelsaert.* (W. Moreland, Çev.) Cambridge: P. Geyl, W.Heffer and Sons Ltd.

Pietra Dura. (tarih yok). 06 11, 2022 tarihinde stringfixer: https://stringfixer.com/tr/Pietra_dura adresinden alındı

Poole, S. L. (1906). *History of India* (Cilt IV). (W. Jackson, Dü.) London: The Grolier Society Publishers.

Potter, L. G. (2011). Moğollar Sonrası İran'da Süfiler ve Sultanlar. (H. Şahin, Dü.) *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, 2*(28), 215-243. 12 10, 2022 tarihinde https://www.academia.edu/2504553/Mo%C4%9Follar_Sonras%C4%B1_%C4%B0ran_da_Sufiler_ve_Sultanlar adresinden alındı

Prasad, B. (1930). *History of Jahangir.* Allahabad: The Indian Press.

Prasad, I. (1930). *A Short History of Muslim Rule in India.* Allahabad: The Indian Press.

Raman, S. A. (2009). *Women in India A Social and Cultural History* (Cilt II). California: Praeger.

Rani, A. (2016). *Socio-Political Life of Iranis and Turanis in Mughal India (1526-1707).* (Doctor of Philosophy). Jammu: University of Jammu, Department of History.

Rani, S. (2018). Women and Politics from 1494 A.D. to 1606 A.D. *International Journal of Science and Research (IJSR), 9*(9), 1403-1407. doi:10.21275/SR20923172047

Rawat, S. (2019). *A Study on the Socio Political Condition of Women in the Mughal Harem (1526-1707).* (Doctor of Philosophy). Gangrar: Mewar University, Faculty of Humanities, Social Science & Fine Arts,.

Rawlinson, H. G. (1920). *British Beginnings in Western India 1579-1657.* Oxford: At the Clarendon Press.

Ray, S. (1948). *Humayun in Persia* (Cilt VI). Calcutta: The Royal Asiatic Society of Bengal.

Revathi, S., & Selvalakshmi, A. (2018). Power Behind the Veil: the Empress Nur Jahan. *Indu Sundaresan's the Feast of Roses, 18*(5), 373-379. 07 26, 2021 tarihinde http://www.languageinindia.com/may2018/srevathifeastofroses.pdf adresinden alındı

Rezaei, M. (2021). Oğuz Türkçesiyle Yazılmış Bir El Yazmasında Ümmü Sıbyan'ın Tasviri. *Milli Folklor, 17*(132), 114-125.

Richards, J. F. (2021). *Bâbür Türk İmparatorluğu.* (Y. Tekin, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.

Roux, J. P. (2018). *Babur, Büyük Moğolların Tarihi.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Safdar, A., & Khan, M. A. (2021). History of Indian Ocean-A South Asian Perspective. *Journal of Indian Studies, 7*(1), 183–200.

Sakaoğlu, N. (2015). *Bu Mülkün Kadın Sultanları.* İstanbul: Alfa Tarih Yayınları.

Sarkar, J. (1920). *Mughal Administration.* Calcutta: M. C. Sarkar & Sons.

Sarkar, J. (1925). *History of Aurangzib* (Cilt 1). Calcutta: S. C. Sarkar & Sons Ltd.

Savaş, M. M. (2020). Türk Kadının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar. A. Demir, T. Tombuloğlu, & O. Polatel içinde, *Türklerde Kadın* (s. 21-34). Konya: Kömen Yayınları.

Savaş, M. M. (2021). Alt Kıtaya Taşınan Türk-İslâm Değeri Eğitime Saray Kadınları Üzerinden Bakmak. *Selçuk Türkiyat* (53), 469-484.

Schimmel, A. (2004). *The Empire of the Great Mughals.* (B. K. Waghmar, Dü., & C. Attwood, Çev.) London: Reaktion Books.

Schrieve, H. (2015). Gulbadan and Nur Jahan: The Role of Women in the Creation of the Mughal Court and Imperial Policy. *Hstas 402*, 1-18.

Schuster, M. (2017). "Light of the World:" The Life and Legacy of Nur Jahan. *Armstrong Undergraduate Journal of History, 7*(2), 27-43.

Selçuk, H. (2014). *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Shâh Nawâz Khân, & Abdul Hayy. (1979a). *The Maathir-ul-Umara* (Cilt I). (B. Prashad, Dü., & H. Beveridge, Çev.) New Delhi: Janaki Prakashan.

Shâh Nawâz Khân, & Abdul Hayy. (1979b). *The Maathir-ul-Umera* (Cilt 2 (II)). (B. Prashad, Dü., & H. Beveridge, Çev.) New Delhi: Janaki Prakashan.

Sharma, S. (2017). The Royal Ladies in Mughal Harem. *International Research Journal of Indian languages, 5*(12), 61-65.

Sharma, S. R. (1940). *The Religious Policy of the Mughal Emperors.* Oxford: Oxford University Press.

Shujauddin, M., & Shujauddin, R. (1967). *The Life and Times of Noor Jahan.* Lahore: The Caravan Book House.

Siddiqui, I. H. (2007). Nurcihan. *TDV İslam Ansiklopedisi. 33,* s. 251-252. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sinopoli, C. (1994). Monumentality and Mobility in Mughal Capitals. *Asian Perspectives, 33*(2), 393-308.

Sir Thomas Roe. (1899a). *The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of the Great India 1615-1619 I* (Cilt I). (W. Foster, Dü.) London: Printed for the Hakluyt Society.

Sir Thomas Roe. (1899b). *The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of the Great Mogul 1615-1619 II* (Cilt II). (W. Foster, Dü.) London: Printed for the Hakluyt Society.

Sir Thomas Roe. (1926). *The Embassy of Sir Thomas Roe to India 1615-1619.* (S. V. Foster, Dü.) London: Oxford University Press.

Smith, V. A. (1917). *Akbar the Great Mogul (1542-1605).* Oxford: At the Clarendon Press.

Sparavigna, A. C. (2013). Solar Azimuths in the Planning of A Nur Jahan's Charbagh. *Hal Archives, 2*(12), 8-10.

Srivastava, A. L. (1959). *The Mughul Empire.* Agra: Shiva Lal Agarwala & Co. (Private) Ltd.

Srivastava, K. P. (Dü.). (1974). *Mughal Farmans (1540 A.D. to 1706 A.D.)* (Cilt I). Lucknow: Uttar Pradesh State Archives.

Stuart, V. (1913). *Gardens of the Great Mughals.* London: Adam and Charles Black Soho Square.

Subaşı, Ö. (2021). *Moğollarda Kadın, Evlilik ve Dış Siyaset.* İstanbul: Selenge Yayınları.

Süme, M. (2016). Osmanlı Vergi Uygulamalarına Bir Örnek: Oktruva Resmi. *Belleten, LXXX*(288), 531-547.

Şahbaz, M. (2018). Timurlularda Şehzade Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18*(1), 313-328.

Şahin, H. (2019). Orta Çağ Hindistan'ında Yönetim: Bayram Han'ın Ekber Şah'a Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(3), 1194-1204.

Şahin, H. H. (2018). Müslüman Türk Devletinin Tek Kadın Sultanı "Belkîs-i Cihan Raziye Begüm". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 5*(16), 362-377. 11 06, 2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/545029 adresinden alındı

Şahin, M., & Aslan, E. (2020). Orta Çağ Türk-İslam Devletlerinde Nevbet. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(8), 107-144. 10 26, 2021 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1276967 adresinden alındı

Şahinoğlu, M. N. (1995). Emîn-i Ahmed-i Râzî. *TDV İslam Ansiklopedisi. 11*, s. 114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şen, M. (1993). *Bâburname Giriş - Metin (Kâbil ve Hindistan Bölümleri) Açıklamalı Dizin.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Şeşen, R. (1994). Divan. *TDV İslam Ansiklopedisi. 9,* s. 381-383. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tandon, S. (2015). Negotiating Political Spaces and Contested Identities: Representation of Nur Jahan and Her Family in Mughal Tazkiras. *The Delhi University Journal of the Humanities & the Social Sciences, 2*(2), 41-50.

Taneri, A. (1997). Hârizmşah. *TDV İslam Ansiklopedisi. 16*, s. 228-231. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Taylan, N. (2020). *Padişah Anaları.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Terzi, A. (2012). Türk Siyaset Kültüründe Kadınların Rolü. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 1*(1), 17-24.

Thomas, P. (1939). *Women and Marriage in İndia.* London: George Allen & Unwin Ltd Press.

Togan, N. (1973). Temür Zamanında Aristokrat Türk Kadını. (M. T. Gökbilgin, Dü.) *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, V*(1-4), 3-14.

Tomar, C. (2010). Şecerüddür. *TDV İslam Ansiklopedisi. 38*, s. 404. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tombuloğlu, T. (2020). Timurlu Devletinde Yapılan İttifak Evlilikleri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 4*(2), 322-334.

Tombuloğlu, T. (2021). Timurlu Devletinde Kadın ve Statüsü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 70*, 375-400.

Uluçay, M. Ç. (2012). *Padişahların Kadınları ve Kızları.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Uluçay, M. Ç. (2017). *Harem.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Uludağ, S. (1993). Câmiyye. *TDV İslam Ansiklopedisi. 7,* s. 136-137. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uludağ, S. (2019). Ahmed-i Nâmekî Câmî. *TDV İslam Ansiklopedisi. 7*, s. 99-100. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Unni, P. S. (2018). *Mughal Women: Depictions of Female Characters in Select Writings on the Mughal Era in India.* (Doctor of Philosophy). Calicut: University of Calicut, English Language and Literature.

Uydu Yücel, M. (2019). *Bozkırın Asenaları.* İstanbul: Çoban Yayınları.

Üçok, B. (1967). İslam Devletlerinde Bazı Nâibeler. *Belleten, XXXI*(122), 169-189.

Üçok, B. (2011). *İslâm Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Verma, H. N., & Verma, A. (1976). *Indian Women Through the Ages.* New Delhi: Great Indian Publishers.

Vurgun, N. (2021). Orta Asya'da Müslüman Kadın. F. B. Köse (Dü.) içinde, *Coğrafyada Müslüman Kadın* (s. 109-126). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Vyas, A., & Sharma, R. (2013). *Indian Women: Biographies and Autobiographies.* New Delhi: Centre for Women's Development Studies.

Wiesner-Hanks, M. (2020). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet.* (M. Ç. Şenerdi, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yasmin, A. (2012). Literacy and Literature — Study of Attainments of Women in Mughal India. *Proceedings of The Indian History Congress, 73*, 391-399. 01 11, 2021 tarihinde https://www.jstor.org/stable/44156229 adresinden alındı

Yasmin, A. (2015). *Profiling and Imaging Women in Mughal India: The Persian Texts, Trevellers Accounts, Legal Documents and Miniatures.* (Doctor of Philosophy). Aligarh: Aligarh Muslim University.

Yıldız, O. (2018). *Safevîler Döneminde Kadın.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, B. (2021). Moğolların İnanç Sistemindeki Dişil Özellikler ve Kadına Dair Bazı Tespitler. *Türk Dünyası Araştırmaları, 127*(250), 67-82. 09 17, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/tda/issue/60394/810918 adresinden alındı

Yılmaz, F. (2020). Çivit Otunun Yünlü Kumaşlar İçin Doğal Boyarmadde Kaynağı Olarak Kullanılması. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 26*(45), 485-490.

Yılmaz, S. (2013). Veliaht. *TDV İslam Ansiklopedisi. 43*, s. 28-30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yorkville Enquirer. (1919, 6 13). 03.11.2020 tarihinde Yorkville Enquirer: https://www.loc.gov/resource/sn84026925/1919-06-13/ed-1/?sp=1&r=-0.402,0.536,1.876,0.769,0 adresinden alındı

Yuvalı, A. (1993). Çağatay Hanlığı. *TDV İslam Ansiklopedisi. 8*, s. 177-178. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yüce, N. (1991). Reşit Rahmeti Arat. *TDV İslam Ansiklopedisi. 3*, s. 336-337. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yüksel, M. Ş. (2010). Meşruiyet Kaynağı Olarak Timurlu Kadını. *Ekev Akademi Dergisi, 14*(45), 237-246.

Yüksel, M. Ş. (2011). Timurlularda Kadın. A. Çetin (Dü.) içinde, *Ortaçağda Kadın* (s. 569-592). Ankara: Lotus Yayınevi.

Zia-ud-Din, M. (2012). Role of Nur Jahan: The Mughal Empress of India. *Pakistan Perspectives*, *17*(1), 193-204.

Zulfiqar, Z. (2018). Tracing the Origin of Jharokha Window Used in Indian Subcontinent. *Journal of Islamic Architecture*, 70-76.

EKLER

Ek 1: Nur Cihan Begüm’ün Portreleri

Kaynak: Jahangir Shah. (1999). *The Jahangirnama, Memoirs of Jahangir, Emperor of India.* (W. M. Thackston, Dü.) Oxford: Oxford University Press. s. 368.

Kaynak: B. Shah (2020). Türk, Mongol and Moghul Invaders of India- “Age of Unreason”. *Indian History and Religions*, 1-37. s. 24. https://www.researchgate.net/publication/339213708_Turk_Mongol_and_Moghul_Invaders_of_India-Age_of_Unreason adresinden alındı.

Kaynak: E. Banks Findly (1993). *Nur Jahan Empress of Mughal India.* Oxford-New York: Oxford University Press. s. 2.

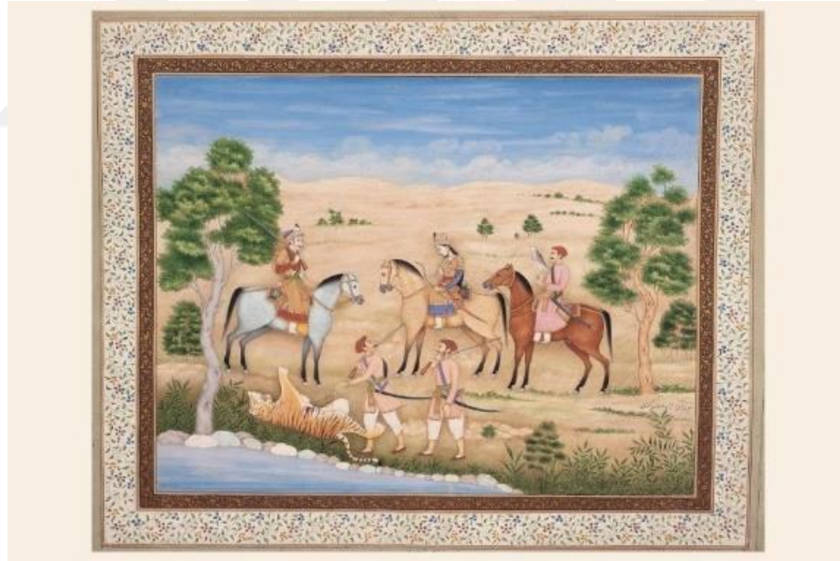
Kaynak: M. Schuster (2017). "Light of the World:" The Life and Legacy of Nur Jahan. *Armstrong Undergraduate Journal of History, 7*(2), 27-43. s. 33. doi:10.20429/aujh.2017.070203.

Ek 2: Nur Cihan Begüm'ün Cihangir Şah ile Görselleri

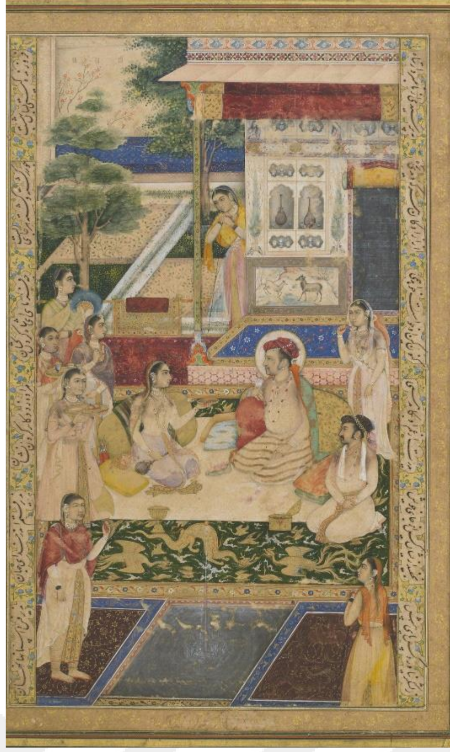
Not: Cihangir Şah ile Nur Cihan Begüm ile nikah töreni

Kaynak: Z. Gölen (2016). Babur Devlet Siyasetinde Kadınların Rolü. O. Köse (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (s. 639-658). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları. s. 654; Anonim. (1985a). *Gelişim-Hachette Türk ve Dünya Tarihi Ansiklopedisi 3* (Cilt 3). (C. Bali, E. Öztokat, & O. Senemoğlu, Çev.) İstanbul: Gelişim Yayınları. s. 797.

Not: Nur Cihan Begüm, Cihangir Şah'la aslan avlıyor.

Kaynak: R. Lal (t.y). *Empress*. 12 12, 2019 tarihinde Ruby Lal: http://rubylal.com/empress-photo-gallery/ adresinden alındı.

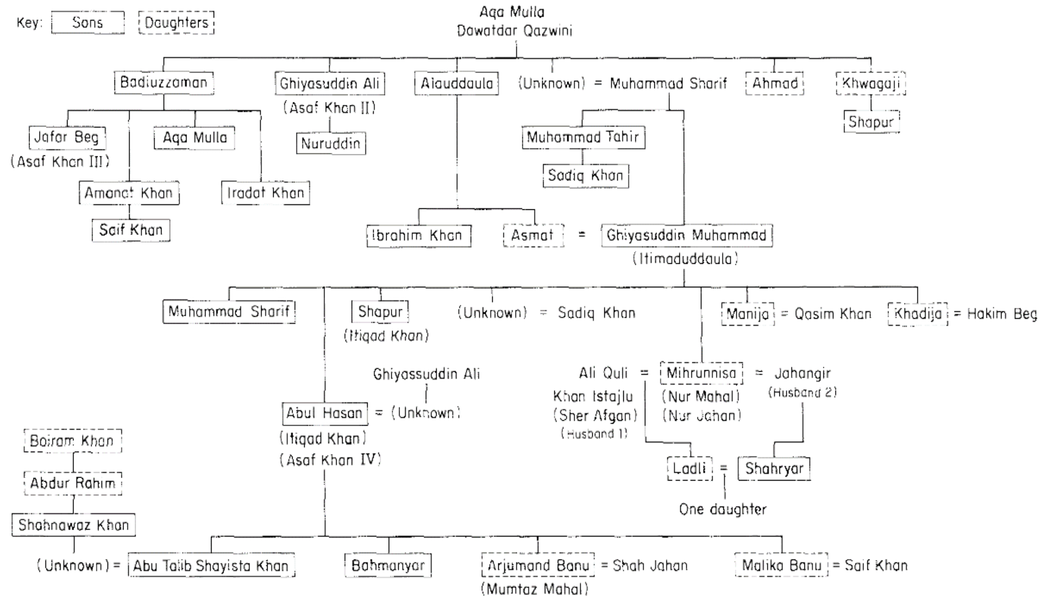

Kaynak: Z. Gölen (2016). Babur Devlet Siyasetinde Kadınların Rolü. O. Köse (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (s. 639-658). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları. s. 656.

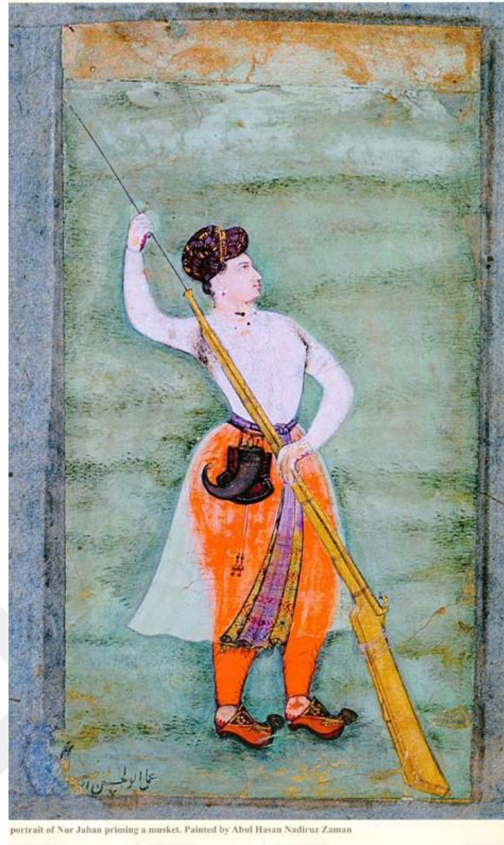
Kaynak: E. Banks Findly (1993). *Nur Jahan Empress of Mughal India.* Oxford-New York: Oxford University Press. s. 42.

Ek 3: Nur Cihan Begüm'ün Soy Ağacı

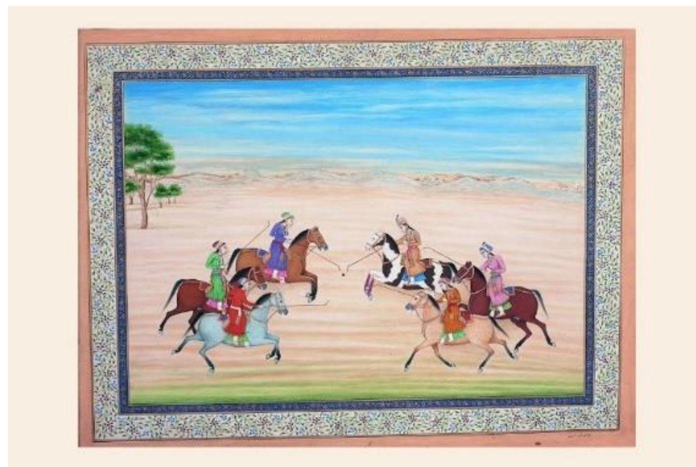
Kaynak: E. Banks Findly (1993). *Nur Jahan Empress of Mughal India.* Oxford-New York: Oxford University Press. s. 289.

Ek 4: Nur Cihan Begüm'ün Sportif Faaliyetleri

Not: Nur Cihan Begüm elinde tüfeğini tutuyor.

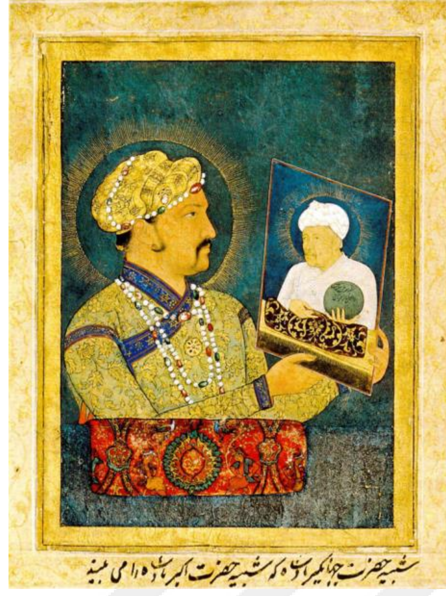
Kaynak: R. Lal (2020). *Empress The Astonishing Reign of Nur Jahan.* New York: W.W. Narton Company Independent Publishers. s. 138+2

Not: Nur Cihan Begüm diğer begümlerle birlikte çevgan oynuyor.

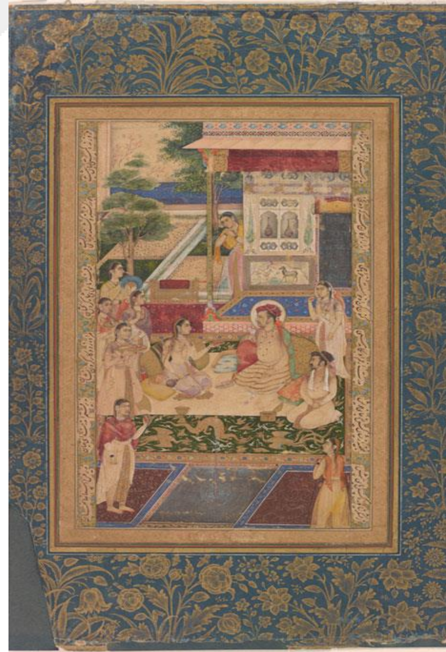
Kaynak: R. Lal (t.y). *Empress*. 12 12, 2019 tarihinde Ruby Lal: http://rubylal.com/empress-photo-gallery/ adresinden alındı.

Ek 5: Cihangir Şah ile İlgili Görseller

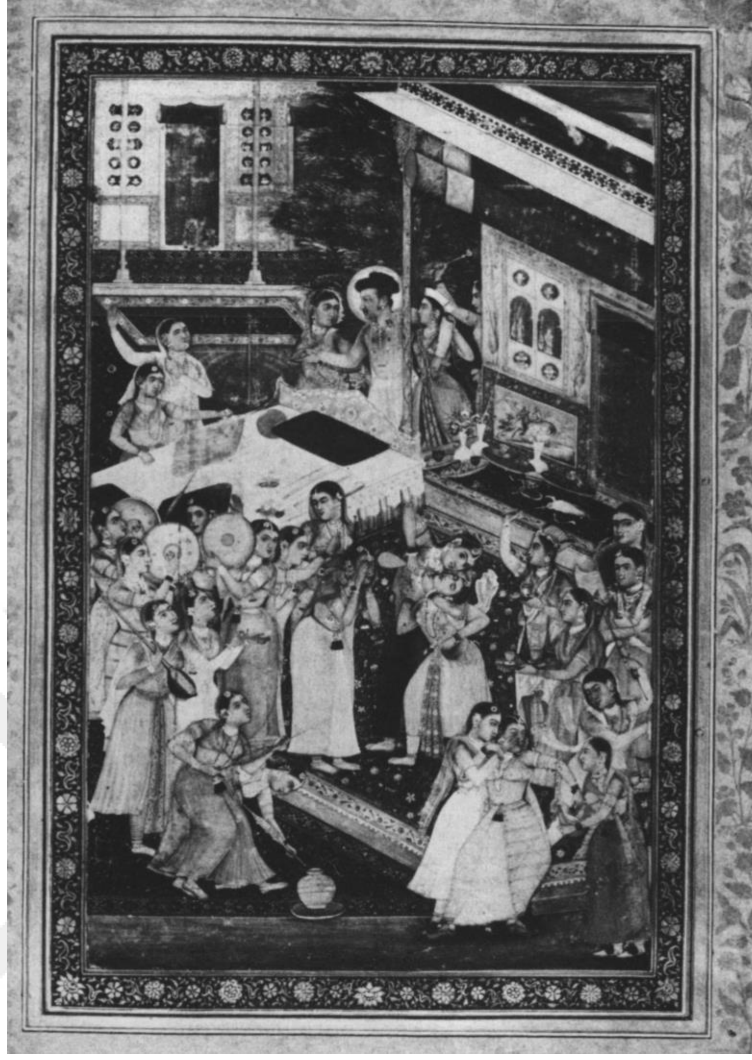
Not: Cihangir Şah, babası Ekber Şah'ın (1556-1605) portresine bakarken.

Kaynak: C. Lefèvre (2011). In the Name of the Fathers: Mughal Genealogical Strategies from Bābur to Shâh Jahân. *Religions of South Asia, 5*(1-2), 409-442. s. 424.

Not: Cihangir Şah ve Şah Cihan, Nur Cihan Begüm'ü ağırlıyor.

Kaynak: R. Lal (t.y). *Empress*. 12 12, 2019 tarihinde Ruby Lal: http://rubylal.com/empress-photo-gallery/ adresinden alındı

Not: Cihangir Şah hanımlarıyla Holi[183] oynuyor.

Kaynak: E. Banks Findly (1989). Religious Resources for Secular Power The Case of Nur Jahan. *Colby Library Quarterly, 25*(3), 129-148. s. 132.

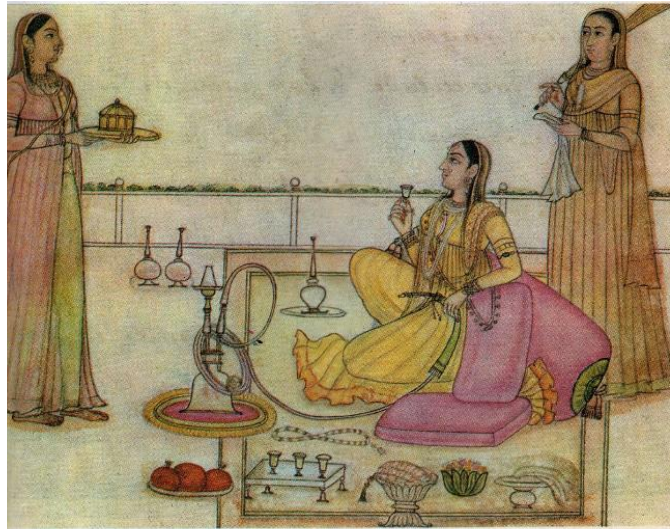
183 Holi, Hinduların olduğu bölgelerde bahar geldiğinde kutlanan bayramdır (Arslan H. , 2014, s. 182).

Ek 6: Babürlü Haremine Ait Görseller

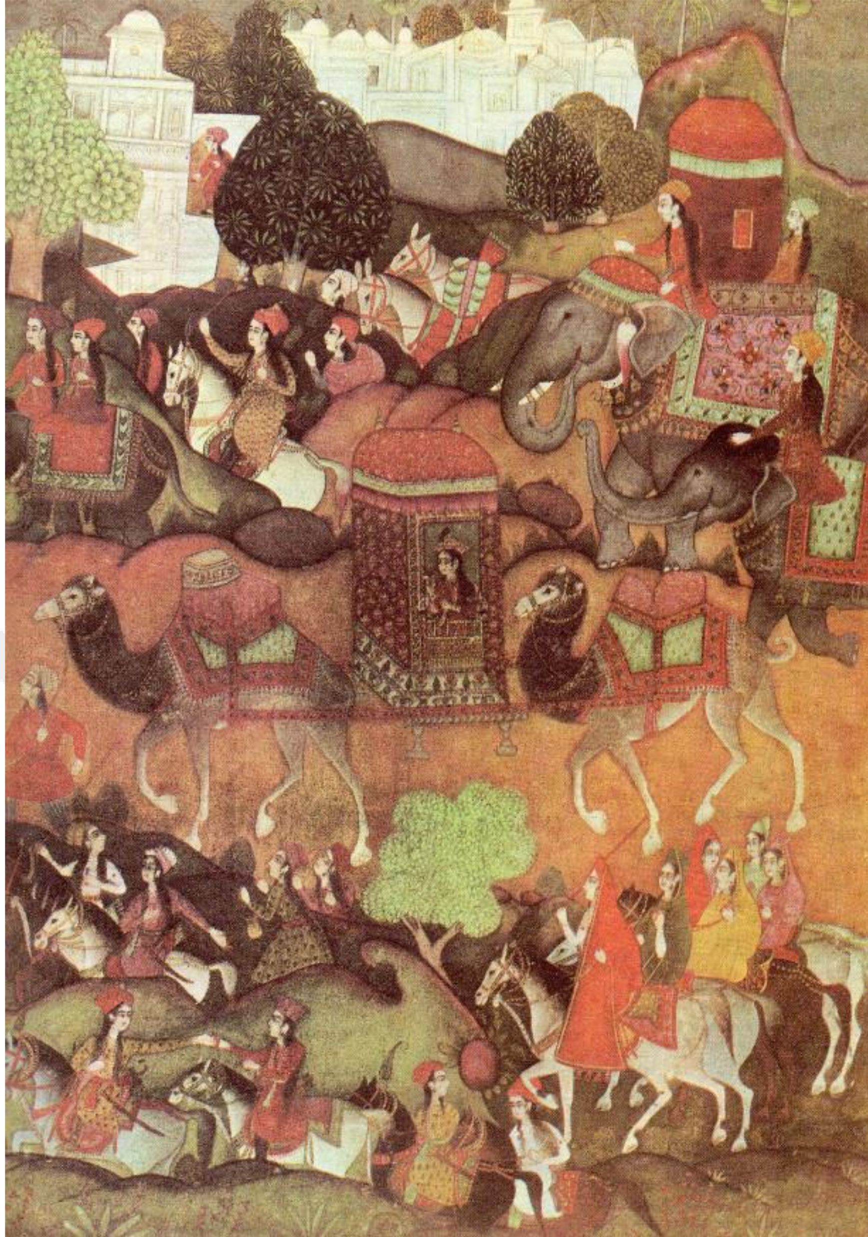

Not: Dansçı müzik grubu.

Kaynak: R. Iftikhar (2010). Cultural Contribution of Mughal Ladies. *South Asian Studies, 25*(2), 323-339. s. 327.

Kaynak: Z. Gölen (2016). Babur Devlet Siyasetinde Kadınların Rolü. O. Köse (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (s. 639-658). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları. s. 657.
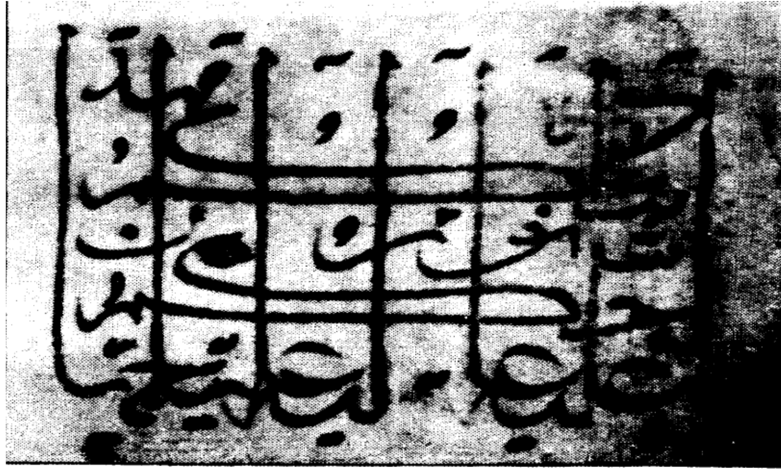

Not: Hükümdar eşinin gezi sonrası Agra'ya dönüşü.

Kaynak: Z. Gölen (2016). Babur Devlet Siyasetinde Kadınların Rolü. O. Köse (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (s. 639-658). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları. s. 658.

Ek 7: Nur Cihan Begüm'e Ait Ferman, Tuğra ve Mühür

Kaynak: Jahangir Shah (1999). *The Jahangirnama, Memoirs of Jahangir, Emperor of India.* (W. M. Thackston, Dü.) Oxford: Oxford University Press. s. 394.

TUGHRA OF NUR JAHAN

Kaynak: Jahangir Shah (1999). *The Jahangirnama, Memoirs of Jahangir, Emperor of India.* (W. M. Thackston, Dü.) Oxford: Oxford University Press. s. 394; A. Yasmin (2015). *Profiling and Imaging Women in Mughal India: The Persian Texts, Trevellers Accounts, Legal Documents and Miniatures,* Aligarh: Aligarh Muslim University, Doctor of Philosophy. s. 151.

SEAL OF NUR JAHAN

Kaynak: Jahangir Shah (1999). *The Jahangirnama, Memoirs of Jahangir, Emperor of India.* (W. M. Thackston, Dü.) Oxford: Oxford University Press. s. 394; A. Yasmin (2015). *Profiling and Imaging Women in Mughal India: The Persian Texts, Trevellers Accounts, Legal Documents and Miniatures,* Aligarh: Aligarh Muslim University, Doctor of Philosophy. s. 151.

Ek 8: Nur Cihan Begüm ve Cihangir Şah'a Ait Para Görselleri

Not: Nur Cihan ve Cihangir Şah'ın isimlerini taşıyan gümüş bir rupi[184].

Kaynak: R. Lal (2020). *Empress The Astonishing Reign of Nur Jahan.* New York: W.W. Narton Company Independent Publishers. s. 138+3.

Not: Cihangir Şah'ın ön yüzünde kendi portresi, arka yüzünde de Timurlu simgesi bulunan altın parası.

Kaynak: C. Lefèvre (2011). In the Name of the Fathers: Mughal Genealogical Strategies from Bābur to Shâh Jahân. *Religions of South Asia, 5*(1-2), 409-442. s. 417.

[184] Nur Cihan Begüm hakkında daha fazla resim için bkz. https://rubylal.com/empress-photo-gallery/

Ek 9: Nur Cihan Begüm'ün Yaptırmış Olduğu Mimari Eserler

Not: Nur Cihan Begüm Türbesi.

Kaynak: R. Lal (2020). *Empress The Astonishing Reign of Nur Jahan.* New York: W.W. Narton Company Independent Publishers. s. 138+6

Not: Cihangir Şah Türbesi.

Kaynak: R. Lal (2020). *Empress The Astonishing Reign of Nur Jahan.* New York: W.W. Narton Company Independent Publishers. s. 138+5

Not: Nur Mahal Kervansarayı.

Kaynak: M. Schuste (2017). "Light of the World:" The Life and Legacy of Nur Jahan. *Armstrong Undergraduate Journal of History, 7*(2), 27-43. doi:10.20429/aujh.2017.070203 s. 36.

Not: İ'timâdüddevle'nin Türbesi.

Kaynak: M. Schuster (2017). "Light of the World:" The Life and Legacy of Nur Jahan. *Armstrong Undergraduate Journal of History, 7*(2), 27-43. doi:10.20429/aujh.2017.070203 s. 38.

Ek 10: Nur Cihan Begüm'e Ait Hat Sanatı

Kaynak: Jahangir Shah (1999). *The Jahangirnama, Memoirs of Jahangir, Emperor of India.* (W. M. Thackston, Dü.) Oxford: Oxford University Press. s. 354.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Sevilay KARATAŞ YOZGAT
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Aldığı Sertifikalar :
Uzmanlık Alanı : Tarih

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Karadeniz Teknik Üniversitesi	2011-2015
Y. Lisans	Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Tarih Anabilim Dalı	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2015-2017
Doktora	Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Tarih Anabilim Dalı	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2018-2023

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl

Eserler:

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1. Kuş Büyüktaş, C., & Karataş Yozgat, S. (2020). İktidar ve Aşk: Cihangir Şah'ın Nur Cihan Begüm'e Olan Aşkının Tüzük-i Cihângîrî'deki Yansımaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(4), 1591-1615. doi:https://doi.org/10.16953/deusosbil.783912

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (p*roceedings*) basılan bildiriler:

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1. Karataş Yozgat, S., & Kuş Büyüktaş, C. (2022). Babürlülerde Harem ve Purdah Uygulamaları Çerçevesinde Nur Cihan Begüm. S. Batal (Dü.) içinde, *Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler III* (s. 205-231). Ankara: Gece Kitaplığı.

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1. ……………………….……………………………………………………….

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1……………………….………………………………………………………..

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1………………………………………………………………………………..

G. Diğer yayınlar: *(Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)*